

ОБРАЗОВАНИЕ,

**НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ
В МИРЕ**

международный научный электронный журнал

*Выпуск журнала № 14
Часть-2_ Февраль 2023*

OPEN ACCESS

ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ

международный научный электронный журнал

Февраль - 2023 год

ЧАСТЬ - 2

USE OF GAMES IN THE PROCESS OF FORMATION OF STUDENTS' CREATIVE THINKING

Hasanova Malakhat

Sherabod district, school psychologist No. 20

Normuminiov Fakhriddin

Director of school No. 20 of Sherabod district

Uzbekistan

Annotation

The article talks about the use of didactic games and its methodology in the process of forming students' creative thinking. In games, the child's behavior is freely formed and he socializes. On the one hand, if the participants of the game perform real activities related to certain non-standard tasks during its implementation, on the other hand, games acquire a conditional character that deviates from real situations, feeling responsible for most of these activities.

Key words and concepts: teaching method, educational technologies, creativity and creativity, educational process, educational games, didactics.

For students, play is a form of creative activity. In this, the student develops emotionally, emotionally, intellectually and morally on the basis of knowledge and understanding of social and material existence. A number of research works have been conducted in psychology, ethnography, culture, and pedagogy about games and their role in human development.

At the end of the 19th century, the German scientist K. Gross tried to systematically study games, while the German psychologist K. Bühler studied games as a "satisfying" activity. L.S. Vygotsky, A. N. Leontiev theoretically connected and studied games with their orientation towards certain activities according to their social nature, while D. B. Elkonin composed the management of personal behavior and interpreted it as an improving activity. But the single and most important feature of games is their educational importance.

In games, the child's behavior is freely formed and he socializes. The most important aspect of games is its dual nature, and its suitability for dramatic art. On the one hand, if the participants of the game perform real activities related to certain non-standard tasks during its implementation, on the other hand, the games acquire a conditional character that deviates from real situations, feeling responsible for most of these activities. Therefore, the double-tasking of games is the reason for its developing result. Elements of game activity are widely used in the educational process. They include business games, didactic games, role-playing games, computer games.

Business games are a form of re-creating the subject or social content of professional activity, modeling the system of relationships specific to this type of practice. The most important aspect of conducting business games is to develop the activities of its participants in a special (game-like) simulation model. According to the nature of the games, educational process games are divided into research games, management and attestation games. It creates conditions for proper organization and formation of a person. The new knowledge obtained as a result of these conditions will help to set up the future professional activity correctly. It is known that education is based on cooperation and acquires a collective character; it is carried out in accordance with the rules of activity specific to the profession and the social rules of the community. In this sense, the didactic and educational value of education is combined, and the activity of students increases in the form of game activities. The problem task recommended in business games motivates the participants, increases their interest, and creates an emotional spirit on the basis of appropriate dialogic communication.

Didactic games fulfill educational goals and are adapted to them. Friedrich Frebel and Maria Montessori developed the system of didactic games for the first time in the preschool process, while Jean Ovidius Decroly conducted research for primary education. Finally, from the 60s and 70s, games began to be used not only in primary education, but also in general secondary education. In the 80s, especially business games began to spread widely. The main feature of business games is that the game plan is oriented towards the educational goal. Because the educational goal is solved within the framework of game tasks. So, games are the main type of activity of children, through which students of junior school age learn about life, existence, surroundings and adapt to it.

The following are important for the game to appear:

- emergence of a feeling of satisfaction from communication with game participants;

- naturalness, emergence of emotional feelings;
- during the game, the players try to satisfy their natural needs, etc.

In terms of socio-psychological importance, games mainly perform two tasks:

- acquisition of certain social knowledge;
- formation of necessary social rules.

Also, when approached from the point of view of the problem, games increase the creativity of the student by activating his creative activity.

It is known that the quality and efficiency of children's play directly depends on the life observations and personal experience of the participants. Qualities such as awareness, initiative and willfulness are important in this. Therefore, the use of games with different socio-psychological characteristics in the educational process undoubtedly shows its effectiveness. Active learning methods are based on such

games. Each game can last from a few minutes to longer, and can involve anywhere from two children to ten students. For example, games called "business games" or "management" are aimed at creating knowledge and skills. A number of scientists Ya.M.Belchikov, M.M.Birshtein, V.N. Burkov, Yu. V. Geronimus, V. Ya. Platov, B. Kadirov, V. M. Karimova, R. Sunnatova, Z. Nishonova and others have described in their research. In their scientific work, while reflecting on the pedagogical and psychological technologies of modern teaching in group conditions, they expressed a number of valuable opinions, in particular, on the methodology of conducting "Business" games. We present a set of methods to clearly imagine the place of "working" games in active teaching methods (especially for children of primary school age). Russian scientist N.N. Kozlenko describes a simple classification of active learning methods as follows: "Active learning methods include the analysis of real situations and the process of improving role-playing games, in addition to "Business" games." According to V. M. Karimova, "active teaching methods include, first of all, debate, discussion, and skills formation...". V.Ya.Platov states that active learning methods consist of the following games with realistic situations:

1. Role playing games
2. Imitation games
3. Activity-oriented organizational games
4. "Business" games

According to V.Ya.Platov, the so-called "Business" or "management" games have the following main aspects:

1. Availability of the object model
2. Availability of roles
3. Discrepancy of role goals in the decision-making process
4. The influence of participants performing one or another role on each other.

In role-playing games, first of all, the participant begins to show his identity. Simulation games that are part of active learning methods can include management games or role-sharing situations. "Business games" serve to train specialists and improve their professional qualities. "Computer business" games are a set of psychological situations in which the participants of the game have the opportunity to be both a participant and an observer at the same time. In a broad sense, business games are a method in which management decisions are simulated in various production situations, and these game conditions can be played in virtual mode among a group of people. "Working games" is one of the methods of active teaching, it is a method aimed at the student's interpretation of this or that situation in the form of a game in order to correctly understand the object being studied. Business games are one of the most common game methods, which essentially require entering certain images and experiencing the emotions characteristic of that image.

Thus, there are many areas of application of business games. Business games using computers for educational purposes teach and encourage students to have the right position in their lives, to create the life situations they want and dream of. The most important thing is that during the production process, it creates the ground for self-expression as a person who easily engages in free communication, a knowledgeable specialist. Structure of business games:

Step 1. At the preparatory stage, elementary school students learn the theoretical foundations of solving problems in various situations. As an object, the game model, the obligations of the participants in game situations, the procedure and rules of the game, and the system of evaluating the knowledge of students are introduced. Visual aids, necessary instructional materials are prepared for the lesson. Some issues are studied independently.

Stage 2. Introduction. In the business game, groups are organized, leaders are chosen, roles are assigned to the participants. In the selection of participants, the participants are determined using a questionnaire survey. When appointing positions, the draft order is reviewed and approved from above. The distribution of roles can be determined using the experiment method based on the personal aspects and potential of the participants. With this, the personal aspects and potentials of the participants match the defined roles, and the game takes place at a high level.

3rd stage. The implementation of the game table, on the one hand, provides all groups with the same workload, and on the other hand, it speeds up the decision-making process by distributing tasks, and discussions are carried out in their groups.

4th stage. The conclusion stage, the analysis of game results is carried out by the leader or by the participants. When the evaluation process is carried out by the participants, it is conducted in the form of a free conversation, and the teacher guides the direction of the analysis and makes corrections. The winners of the business games will be announced. The main aspects and specific features of the adopted management decisions are shown, in which the important decisions that have a great economic effect are highlighted. The risk-taking business acumen of the leaders of the game groups is taken into account in determining the group's total score, and tips are given to eliminate the shortcomings. Advice on organizing the educational process based on the results obtained from the business game is offered.

Features of business games:

- model and availability of management object and environment;
- availability of roles;
- differences in the activity goals of the roles in decision-making;
- interaction of participants;
- existence of a common goal;
- making decisions as a team;

- implementation of the system of decisions during the game;
- multiple options of decisions;
- emotional stress management;
- individual evaluation of the participants of the game by the team.

Intellectual and creative games are also important in the development of creativity. In the game, goals and tasks are set to develop intellectual literacy, intelligence, decision-making skills, to acquire knowledge about national creativity, to identify potential students in the class and to motivate them. These include "Think, Search, Find" and "Golden Crown", which are shown in TV games. In order to develop the intellectual level of students of junior school age, such games can be organized in the classroom and in extracurricular activities. The game can be played in seven rounds. In each round, students' knowledge is evaluated on the basis of points. Two groups of eight students will enter the competition. 5 points for the first round, 10 points for the second round, 15 points for the third round, etc. 2-3 seconds are allotted for each question. If the answer is incorrect, the observing students will answer. For each correct answer score, a token with this score is given. A musical break can be organized after the fourth round. At the end of the seventh round, the remaining students in the group will be encouraged based on their score.

Round 1 game questions can be as follows:

1. The largest lake in the world (Caspian Sea)
2. The capital of the Republic of Karakalpakstan (Nukus)
3. The name of the most famous Uzbek dance (Andijan polka)
4. Author of the novel "Magic Cap" (Kh. Tokhtaboev)
5. The most beloved dish in Uzbek cuisine (pilaf)
6. Author of the poem "Uzbekistan" (H. Olimjon)

At the end of the game, points are collected and winners are awarded. This game, on the one hand, shows the knowledge of students and helps to determine their intellectual potential, on the other hand, it helps to unite groups as a team, the formation of mental thinking, and the formation of moral behavior. After all, the student's intelligence is the basis for the development of an individual's scientific potential and plays an important role in his formation as a person.

List of used literature

1. Abdigodirova F. Pedagogical technologies and their effectiveness in primary education. "Pedagogical skill" magazine. — Bukhara, 2008.-No
2. Azizkhojaeva N.N. Pedagogical technologies and pedagogical skills. — T.: Writers' Union of Uzbekistan Literary Foundation, 2006.
3. Alikhanov S. Mathematics teaching methodology. — T.: Teacher, 2001.
4. Afonina S.I. Mathematics and beauty. — T.: "Teacher", 1987.-220 p

TEACHING CHILDREN TO THINK IN SPEECH DEVELOPMENT CLASSES OF PRESCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Abdurakhmatova Miyassar

*Uzbekistan, Sherabad district, 16th state
director of preschool education organization*

ABSTRACT

The article deals with some issues of teaching children to think independently through didactic games in speech development classes in preschool education, and expresses theoretical views.

Keywords: preschool, interest, need, speech development, exercise, didactic play, individual approach, independent thinking.

Orienting children to independent thinking in the process of preschool education implies the goal of individual approach to each child, respecting him as a person, educating him from a spiritual and moral point of view, providing education in accordance with the interests and needs of the child, at the same time, forming the first signs of independent thinking in him.

One of the main tasks of education in pre-school educational institutions is to teach children the language, to develop their speech, to teach them how to speak and behave.

In the process of teaching children to think independently, the issue of practically organizing the freedom and independence of each child's thinking, organizing each activity based on cooperative pedagogy, putting an end to the authoritarianism of the educator, taking into account children's opinions and wishes in any matter, defining the scientific-theoretical basis of these views and putting them into practice showing the ways of organization is one of the urgent issues awaiting its solution in the organization of activities of pre-school educational institutions.

In our opinion, children's independent thinking is achieved by raising the level of the educator and then the teacher. This, in turn, creates a foundation for the development of the nation and the country. The content of professional competence of pedagogues working in preschool educational institutions includes the ability to continuously direct children to independent thinking, to determine and evaluate the level of development of their thinking. Controlling the independence of children's thinking seems to be a pedagogically more complex process

In order to cultivate any quality in a person, it is necessary to develop other aspects of it. For example, content-rich games should be created to develop a child's interest in games and organizational skills. In order to develop children's creative

games, a well-organized group of children is necessary. The game has a great place in the system of raising children from the physical side, in the work of education and training, and in moral, labor and aesthetic education. In the game, the demands and needs specific to the young organism are satisfied, vital activity increases, stamina, freshness, cheerfulness are cultivated. That is why the game occupies a worthy place in the system of physical education of children.

Famous pedagogue and doctor E.A. Arkin did not call the game "spiritual vitamin" for nothing [3]. While playing, the child learns to use his knowledge, to be able to use it in various situations. In creative games, children's fantasy and emotions can be sensed, regular, developing, active games allow children to develop their senses, thinking and speech, involuntary attention, and various movements regularly. Each such game has a certain didactic purpose and is aimed at the general development of the child. It is important that education is in the form of a game, and it corresponds to the age characteristics of the child. An interesting game increases the child's mental activity, in the game the child can solve a more complex problem than in training. This is not to say that education should be entirely in the form of games. Education requires the use of various methods and methods. The game is one of the forms of education, and it gives a good result only when it is combined with another method. Experiences during the game leave a deep impression on the child's mind, so the game helps to cultivate good feelings, lofty dreams and aspirations, and healthy interests in the child. Through active games, children's mood rises, they get physical exercise, and their creative abilities develop. But only if these games are organized correctly, the educator will achieve both educational and educational goals.

The cooperative activity of students in the process of understanding and mastering the educational material means that each of them contributes their own personal share, exchange of knowledge, ideas, methods of activity. It is a way of self-expression and improvement of a person. It forms the basis of the life of preschool children. In the game, all aspects of the personality come into play. The child moves, speaks, perceives, thinks, during the game, the child's imagination and memory work actively, the qualities of impressionability and will are manifested. Through interactive games during classes, the child: understands the world, solves them when faced with real problems, communicates with peers and adults, learns to understand cultural concepts.

One of the tasks and responsibilities of an educator is to organize meaningful games for the child to learn new things in order to compare and consolidate what he has learned. Play is an independent activity of children, in which the psyche of the child is manifested, play is a means of comprehensive education of children, and play is a method and method of teaching children [4].

In order to increase the effectiveness of teaching based on the use of interactive educational technologies, in order to ensure that the individual is at the center of education and to ensure the independent learning of young people, educational institutions need well-prepared teachers who, in addition to solid knowledge in their field, know all innovative technologies and interactive methods, apply them in their practical activities and know them. For this, all science teachers should know innovative technologies and interactive methods. Therefore, the practical importance of increasing the effectiveness of teaching based on the use of interactive educational technologies is high and plays an important role in the development of education. Every teacher must be able to use pedagogically innovative, informational, problem-based learning, interactive and distance learning technologies in the educational process, as well as use game technologies of practical importance that increase the activity of students. For example: "Brainstorming", "Networks" ("Cluster"), "Boomerang". "Charkhpalak", "Resume", "Balik skleti" and others. All pedagogues-teachers should be able to show signs of effective use of the following interactive educational technologies in the educational process

formation of pedagogical skills that ensure the effectiveness of the teaching process;

formation of a new professional mindset aimed at understanding socio-economic, political, humanitarian knowledge;

mastering the system of pedagogical knowledge as the methodological basis of the teacher's activity;

acquisition of teaching technology as a system of methods that is closer to the professional activities of teachers.

The practical importance of increasing the effectiveness of teaching based on the use of interactive education is that in practical training, students perform practical work based on creative assignments, cases, educational projects, and situational issues related to technological processes within the framework of educational modules [5]. Practical training is based on modern educational methods and innovative technologies. In addition, it is recommended to independently use educational and scientific literature, electronic educational resources, handouts.

In conclusion, innovative activity is an activity aimed at solving a number of problems that arose as a result of the incompatibility of traditional standards with new social requirements or the conflict of the emerging norm of practice with the emerging norm. It is organized at the expense of organizational-technological, methodical and creative readiness of a person, in particular, a pedagogue, to organize an innovative process. The educational system or process is regularly developed by allowing pedagogical innovation to bring innovations into the pedagogical activity consistently. The innovative activity of the teacher is manifested as a force that mobilizes the

pedagogical team, urges forward, encourages creativity, and guarantees the quality of the educational process.

LIST OF REFERENCES:

1. Berdalieva G.A. Improving the methodology of teaching children to think independently in speech development classes of preschool educational institutions. 13.00.08 - "Theory and methodology of preschool education and training". Doctor of Philosophy (PhD) Dissertation in Pedagogical Sciences. Tashkent - 2019.
2. "First step" educational program. T.: 2018.
3. Ibragimova. Fiction in preschool educational institutions. (set of exercises for primary, junior, middle, senior and preparatory groups). T., 2012.
4. A. Rakhmankulova et al. Introducing preschool children to the environment (for primary, small, middle groups). T.: 2015.
5. L. Mirjalolova. Increase children's speech activity. T.: 2016.

«КТО МНОГО ЧИТАЕТ, ТОТ МНОГО ЗНАЕТ»

Турдиева Наргиза Сайфуллаевна

*Преподаватель Ташкентского академического лицей института
текстильной промышленности.*

Аннотация: Формирует у учащихся отношение к книге через изучение ее исторического пути, о роли книги в современном обществе. воспитывать уважительное отношение к писательскому труду, бережное отношение к книге.

Ключевые слова: книга , обложка, листы, корешок, АВАНТИТУЛ, ФРОНТИСПИС , ИЛЛЮСТРАЦИИ.

Мы живем в век информации. Телевидение радио интернет- эти средства массовой информации стали неотъемлемой частью жизни человека. И, кажется, что в этом потоке совсем не осталось места книге . Неужели она отживает свой век? Думаю, что это беспокойство напрасно. В самом деле, трудно представить себе современного человека, который бы за свою жизнь не прочитал ни одной книги . книга все еще жива, и, я уверена, будет жить очень долго.

Книга- источник знаний, источник мудрости. Вней можно найти ответы на любые вопросы. Читать или не читать, вот в чем вопрос о книге “Искусство рассуждать о книгах, которые не читал” Как работать с книгой? Когда медленно, внимательно читаешь интересную книгу, то часто останавливаешься: умная мысль, интересный факт, прекрасное выражение. Это стоит запомнить! Но все запомнить трудно, а заучивать наизусть бесполезно – ведь это ненадолго. Выдели опорные слова и словосочетания в следующем абзаце, Эрудированный человек богат не с только памятью, сколько знанием путей оперативного поиска нужной информации. И здесь на помощь приходят незаменимые источники: словари, справочники, энциклопедии.

Сегодня мы так часто пользуемся книгой, что даже не обращаем внимания на то, что держим в руках уникальный памятник человеческой культуры. Ведь благодаря книге знания передаются не только горизонтально, от одного человека к другому, но и вертикально — из прошлого в настоящее, из настоящего в будущее. В книгах сосредоточена мудрость человечества. Мы привыкли к книге, редко думаем о ней, как о замечательном сокровище и, бывает, что не всегда ценим и бережём ее. Но вдумайтесь, ведь книга – это надежное средство передачи знаний от поколения к поколению. Книги не только знакомят нас с прошлым, но и позволяют разобраться в настоящем и, словно крылья, уносят нас в будущее. Это единственная «машина времени», с помощью которой можно совершать увлекательные путешествия. Книга позволяет

побывать в любых частях земного шара, познакомиться с жизнью замечательных людей. Книга – источник знаний, бодрости духа. Сейчас мы кратко расскажем историю рождения книг, ведь они живут уже несколько тысяч лет. Но не всегда книги были такими, какими мы видим их сегодня. Устная передача — самый древний способ передачи знаний в истории человечества. После изобретения древними цивилизациями систем записи люди начали использовать для письма почти всё, на чём можно писать — глиняные таблички, кору дерева, листы металла. На первый взгляд, все книги похожи: у них есть обложка, листы, корешок. ОБЛОЖКА -именно с нее начинается первое знакомство с книгой. Обложка – это покрытие книги, которое скрепляет листы и защищает их от повреждения. У тоненьких книг обложку обычно делают из той же бумаги, что и странички, только немного плотнее. У толстых книг, как правило, обложки очень плотные, не гнутся, а иногда сверху обклеены прочной бумагой или тканью. Такие обложки называют ПЕРЕПЛЁТОМ. Переплёт всегда твердый, крепкий, а обложка – мягкая. На них можно найти фамилию автора, название книги, иногда – издательство и год издания. В современных книгах часто используют СУПЕРОБЛОЖКУ – съёмную обложку из плотной бумаги. Она защищает переплёт от загрязнения и выступает как элемент книжного оформления. На ней могут быть указаны фамилия автора, заглавие, название издательства.

Каждому известно, что книжка состоит из СТРАНИЦ, но не все, наверное, обращали внимание на то, что эти страницы объединяются в тетради, которые образуют КНИЖНЫЙ БЛОК. Тетради книжного блока скреплены между собой в КОРЕШКЕ, на котором, как правило, написано, как называется книга и кто её автор. Сверху и снизу корешок блока украшается КАПТАЛОМ – тесьмой с утолщенным цветным краем, которая наклеивается на концы корешка и также служит для прочности книги. В некоторых изданиях к корешку блока крепится ленточка – ЛЯССЕ, исполняющая роль закладки. А теперь давайте откроем книгу. Первое, что мы видим, – ФОРЗАЦ – двойной листок довольно плотной бумаги, соединяющий переплет с книжными страницами. Такой же форзац есть и в конце книги. Форзацы используют также для украшения: их делают из белой или цветной бумаги, помещают на них различные изображения: рисунки, фотографии, карты, таблицы, правила, формулы. Перевернем форзац: перед нами первый лист книги – титульный. ТИТУЛЬНЫЙ ЛИСТ – это первая страница книги, на которой напечатаны её название, фамилия автора, издательство и год издания, то есть самые главные сведения. Например, из ПОДЗАГОЛОВОЧНЫХ ДАННЫХ можно узнать жанр произведения, фамилии художника, переводчика и многое другое. Внизу титульного листа располагаются ВЫХОДНЫЕ ДАННЫЕ:

название города, в котором издана книга, год её издания, издательство. В некоторых книгах частично сведения об издании выносятся на АВАНТИТУЛ. Эта страница в книге, предшествующая титульному листу. На ней издательства выносят свою марку, название серии или просто цитату, посвящение, крылатое выражение. Это ФРОНТИСПИС – лист с портретом автора или с главной иллюстрацией, раскрывающей смысл книги. Кстати, этот лист, как и авантитул, есть не во всех книгах. Конечно. Для этого необходимо познакомиться со справочным аппаратом книги. Знакомство со справочным аппаратом помогает выбрать книгу в библиотеке или в книжном магазине, лучше понять её содержание, быстро найти нужную информацию. Аннотация кратко раскрывает содержание книги, её читательское назначение, иногда содержит сведения об авторе. Помещается она обычно на обратной стороне титульного листа или в конце книги, перед задним форзацем. Аннотация напечатана, как правило, мелким шрифтом.

Более подробные сведения о книге можно узнать из ПРЕДИСЛОВИЯ – вступительной статьи перед авторским текстом. Иногда в конце книги помещают ПОСЛЕСЛОВИЕ. Это статья, расположенная после основного текста. Она содержит краткие итоги, выводы, дополнительные пояснения к книге. Не забудьте заглянуть и на последние странички книги. Там, как правило, помещается ОГЛАВЛЕНИЕ. Еще его иногда называют СОДЕРЖАНИЕМ. Из него вы узнаете, какие сказки, рассказы, стихотворения или статьи содержатся в книге и на какой странице они находятся. В конце научно-популярных книг, энциклопедий помещают УКАЗАТЕЛИ – перечень имен, названий, предметов, о которых напечатано в издании. При первом просмотре книги наше внимание всегда привлекают ИЛЛЮСТРАЦИИ. Они не только «украшают» книгу, но и помогают лучше раскрыть содержание, понять текст. Иллюстрации – это не только рисунки, но и фотографии, таблицы, схемы, графики, карты.

Писатели, поэты, учёные пишут тексты, художники рисуют иллюстрации. Наборщики, переплётчики и ещё многие другие люди создают книги в типографии. Как видите, печатный станок помогает людям сделать книгу, но главным всё-таки остается труд человека. Книга прошла нелёгкий и длинный путь, прежде чем попасть к нам. Сама машина, даже самая умная, одна сделать для нас книгу не сможет. Издать книгу большой труд. Поэтому относиться к ним нужно, как к живым существам: брать в руки бережно, листать страницы аккуратно. Взяв книгу в библиотеке, обернуть её в чистую бумагу. Перед чтением книги не забывайте помыть руки.

Также книгой может называться [литературное](#) или [научное](#) произведение, предназначенное для [печати](#) в виде отдельного сброшюрованного издания. С развитием [информационных технологий](#) всё более широкое распространение

получают электронные книги — электронные версии печатных книг, которые можно читать на компьютерах или специальных устройствах. В 2013 году электронные книги занимали 30 % книжного рынка в количественном выражении и 14 % — в стоимостном. Любите книгу — источник знания, только знание спасительно, только оно может сделать вас духовно сильными, честными, разумными людьми, которые способны искренне любить человека, уважать его труд и сердечно любоваться плодами его непрерывного великого труда.

На уроках духовности учащиеся используя эти сведения и обмениваясь между собой прочитанными книгами, у них еще больше возрастет любовь к книге. Человек- который много читает – это духовно богатый человек!

Список литературы:

1. Кашурникова.Т.М.Чудо имя которому- книга.Русское слова.
2. Сайт: maisonsvictorhugo.paris.fr

KIYIKO‘TNING MORFOLOGIYASI, DORIVORLIK XUSUSIYATLARI VA MADANIYLASHTIRISH ASOSLARI

*Siyob Abu Ali ibn Sino nomidagi jamoat
salomatligi texnikumi, Farmakologiya
kafedrasi o‘qituvchilari:*

***Babamurodova Shoira Mirmadiyevna,
Karimova Yulduz Mamadaliyevna,
Yuldosheva Dildora Rustamovna***

Anatatsiya: Hozirgi vaqtda nafaqat O‘zbekistonda, balki butun dunyoda dorivor o‘simliklarga bolgan talab tobora ortib bormoqda. Dorivor o‘simliklarning ilmiy tabobatda tutgan o‘rnini yanada oshirish, ulardan turli xil kasalliklarni davolashda keng foydalanish va ularni madaniylashtirish bugungi kunning dolzarb masalalaridan biridir. Kiyiko‘ti o‘simligi - xalq tabobatida va bugungi kunda ilmiy tekshirishlar asosida bu o‘simlikning dorivorlik xususiyatlari keng o‘rganilmoqda shunga ko‘ra, turli kasalliklarni davolashda kiyik o‘tiga bo‘lgan talab ortib bormoqda.

Kalit so‘zlar: kiyiko‘t, mentol, efir moyi, triterpen, kumarinlar, oksikumarinlar, tokoferol, panikulyatsion gullar, paradontoz, gipertoniya kasalligi, stenokardiya, nevrasteniya.

MORPHOLOGY, MEDICINAL PROPERTIES AND FUNDAMENTALS OF CULTIVATION

Anatation: Currently, the demand for medicinal plants is increasing not only in Uzbekistan, but also in the whole world. Increasing the role of medicinal plants in scientific medicine, their widespread use in the treatment of various diseases, and their cultivation is one of the urgent issues of today. Deer plant is used in folk medicine and today, based on scientific research, the medicinal properties of this plant are widely studied.

Keywords: deer, menthol, essential oil, triterpene, coumarins, oxycoumarins, tocopherol, paniculate flowers, periodontal disease, hypertension, angina pectoris, neurasthenia

Hozirgi vaqtda bu yig‘ma tibbiyot amaliyotida jigar hastaliklarini davolashda, ayniqsa sariq kasalligi – gepatitni samarali davolashda ishlatilmoqda. Kiyik o‘t nafaqat tabobatda balki, oziq-ovqat sanoatida ham keng qo‘llanilmoqda. Uning asosida, professor Q.Xojimatov tomonidan chanqoqbosti shifobaxsh alkogolsiz “Toshkent” ichimligi yaratilgan. Bundan tashqari kiyik o‘t turli “fitochoy”lar tarkibiga kiritilgan va muvaffaqiyatli rivishda ishlatilib kelinmoqda. Alohida ta’kidlash joizki, ayni paytda

kiyik o‘tidan sifati oshirilgan (boyitilgan) choylar tayyorlashda foydalanmoqda. Bunda asosan olimlarimiz xalqimizning ko‘p yillik tajribalariga tayanib, turli “fitochoy”lar va “boyitilgan choylar” tayyorlashga va yaratishga muvofaqqiyatli erishmoqdalar.

Kiyiko‘t (ziziphora) osimligi o‘zining dekorativ va dorivor xususiyatlari bilan mashhur bo‘lgan efir moyiga boy o‘simlik, shuning uchun xushbo‘y o‘t o‘simlik hisoblanadi. Turkum vakillari bir va ko‘p yillik o‘tlardan iborat. Poyalari butun uzunligi bo‘ylab uchi uchli bo‘lgan tukli uzun barglar bilan qoplangan. Bargning poydevori torayib qisqa barg bandini hosil qiladi. Poyaning yuqori qismida zich panikulyatsion gullar hosil qiladi. Kosachasi ingichka naysimon, 13tomirli, bo‘g‘zi tukli. Gultoji 2 labli, ichi tukli, halqasiz. Changchisi 2 ta Gullash davri iyun oyining oxirida boshlanadi va 2oy davom etadi. (1). Urug‘i avgustda yetiladi.

Tarqalish joyi: Kiyik o‘t tog‘li hududlarning asosan shimoliy va janubiy yonbag‘irlaridagi shag‘alli va toshli, soz va qo‘ngirsimon tuproqli joylarda tarqalgan. O‘rta Osiyoda 10 ta, O‘zbekistonda 7 ta turi uchraydi. Kiyiko‘ti asosan Ugom, Chotqol, Piskom, Qurama va Qorjontog‘da, Zarafshon, Turkiston, Nurota va Hisor tog‘ tizmalarida keng tarqalgan. Respublikamizning Toshkent, Namangan, Jizzax, Samarqand, Qashqadaryo va Surxondaryo viloyatlarining tog‘li tumanlarida o‘sadi. Jizzax viloyatining Zomin, Baxmal va Forish tumanlarida keng tarqalgan. Buxoro Qaravulbozor tumani maydonlarida ham tarqalgan.

Ayniqsa, u janubiy tog‘ yonbag‘irlarida keng tarqalgan bo‘lib, ba‘zi joylarda keng maydonlarni egallaydi. Bargi va to‘pgulidan olinadigan efir moyi atir-upa sanoatida ishlatiladi va undan tibbiyotda mentol olinadi.

Hozirgi kunda har bir inson o‘z salomatligini mustahkamlash uchun turlituman keraksiz bir yerni davolab, bir yerga salbiy ta‘sir ko‘rsatuvchi dori darmonlardan voz kecha boshladi, buning o‘rniga tabiatdagi shifobaxsh osimliklar va noz-ne‘matlardan o‘z vaqtida me‘yorida foydalanish kun sayin ortib bormoqda. Tabiat ne‘matlari asosida tayyorlangan dori –darmonlar suniy ravishda olinadigan dorilarga nisbatan afzalligi va ekologik tozaligi bilan ajralib turadi. Ular inson organizimga kerak bo‘lib, yaxshi ta‘sir ko‘rsatadi. Kiyiko‘tda triterpen, glikozidlar, flavonoidlar, oshlovchi moddalar, kumarinlar bilan oksikumarinlar, aminokislotalar, vitaminlar, jumladan, tokoferol bor. Kiyiko‘t selen to‘plab boradigan o‘simliklar qatoriga kiradi.

Bu o‘simlikda har xil makro va mikroelementlar (kalsiy, kremniy, alyuminiy, temir, magniy, kobalt, rux, mis, marganes, molibden, xrom) bor. Kiyiko‘tning yelimi tarkibida ko‘zga davo bo‘ladigan dorilar bor. U issiq yo‘talni yumshatish xususiyatiga ega, o‘pka yaralaridan keladigan zararni kamaytiradi va ovozni yaxshilaydi.

Kiyiko‘ti xalq tabobatida. Mahalliy aholi kiyiko‘tini ziravor sifatida turli taomlarga qo‘shishadi, chunki ularning tarkibida efir moylari, vitaminlar va odam organizmi uchun zarur bo‘lgan turli makro va mikroelementlar mavjud. Xalq tabobatida kiyiko‘tlaridan buyrak, yurak, jigar va oshqozon-ichak xastaliklarini

davolashda ishlatib kelinadi. Ilmiy tabobatda ularning damlamasi yurakning ish faoliyatini yaxshilashda, arterial qon bosimlarini pasaytirishda, hamda peshob haydovchi dori sifatida keng qo'llaniladi. O'simlikning yer ustki qismlari-poyasi, bargi va to'pgullari tarkibida 2,5%gacha efir moylari, C, E, A vitaminlari mavjud. Shuningdek, "safro haydovchi Xojimatov yigmasi"ning asosiy tarkiblariga ham kiyiko'ti kiritilgan.

Zamonaviy tibbiyotda kiyiko'tdan tayyorlangan damlama va qaynatmalar (10% li) gipertoniya kasalligi, stenokardiya, qon aylanishining yetishmovchiligi, o'tkir glomerulonefritlar, buyrak-kasalligida. Shuningdek, diabet, stomatit, paradontozda, furunkulyoz va boshqa teri kasalliklarida ishlatiladi 20% li damlamasi aritmiyalar (taxikardiya, eksrosistoliya) bilan o'tayotgan yurak-tomirlar yetishmovchiligida, shuningdek, nevrasteniyada foyda beradi.

Kiyiko'tning galen preparatlari (damlama va qaynatma) qon bosimini pasaytiradigan, yurakka quvvat beradigan tinchlantiruvchi ta'sirga ega. Bu preparatlar yurak toj tomirlarini kengaytiradi, buyrakda qon aylanishini kuchaytiradi va siydik ajralishini ko'paytiradi. Kiyiko'ti tarkibida A, E vitaminlari, biologik faol moddalar, mentol, saponinlar kabi moddalar mavjud. Ana shu moddalar tufayli kiyiko'ti yurak faoliyatini yaxshilaydi, qon bosimini pasaytiradi, asab tizimiga ijobiy ta'sir etib, tinchlantiradi. Yaralarning tez bitishiga yordam beradi. O'simlik tarkibidagi timol moddasi gijjalarga va mikroblarga qiron keltiradi. Shuningdek, kiyiko'ti rak (saraton) hujayralarini ham yo'qotish xususiyatiga ega. Buni olimlar tajribada aniqlashgan. Kiyiko'ti yerustki qismining damlamasi qon bosimini pasaytiruvchi va peshob haydovchi vosita sifatida ishlatishga O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirligi ruxsat bergan.

Madaniylashtirish asoslari. Agarda kiyiko'tni madaniy holda ekilsa, atrof yoqimli mentol hidi bilan to'ladi va yonimizda doimo yashil shifokor bo'ladi. Ushbu ko'p yillik o'simlik oddiy, hayotiyiligi bilan ajralib turadi. Urug'lar ko'chatlar undirish uchun alohida idishlarga yoki katta tekis qutiga oldindan ekiladi. Kiyiko'ti urug'i avgust oyida yetiladi va to'kiladi. Madaniylashtirish uchun avvalo urug' vaqtida yig'ib olinishi kerak. Urug'lar mart oyining oxirida ekiladi. Bir hafta ichida urug'lar unib chiqadi. Tuproq juda nam bo'lmasligi kerak. Ikkita haqiqiy barg hosil bo'lishi bilan ko'chatlar ochiq yerga ekiladi.

Kiyiko'ti alohida g'amxo'rlikni talab qilmaydi. Unga munosib joy tayyorlash kifoya. Drenajlangan, qumli, yengil tuproq bo'lishi kerak. Katta toshlar va tog' yonbag'irlari bo'lgan joylar yaxshi. Qurg'oqchilikka chidamli bo'lgani uchun tabiiy yog'ingarchilik bilan to'yinishi mumkin. Kamdan-kam hollarda qo'shimcha sug'orishni talab qiladi. O'simlik o'g'itlarga muhtoj emas va har qanday tuproqda yaxshi o'sadi. Biroq, ozuqa moddasi kam bo'lgan yerlarda o'stirganda, tabiiy o'sgan tuproq struktura tarkibiga o'xshash bo'lgan murakkab mineral va organik o'g'itlash

yordamida o'simliklar o'sishini va hosildorligini yaxshilash mumkin. Qishda kichik o'simliklar sovuqdan qo'rqmaydi, ammo qorning erishi paytida ortiqcha namlik halokatli bo'lishi mumkin. Bu paytda o'simlik ustini suv o'tkazmaydigan material bilan qoplash kerak. Barcha o'simliklar kabi parvarish talab qiladi. Asosiy istagimiz turli xil kimyoviy ishlov berilgan iste'mol mahsulotlaridan ko'ra tabiiy vitaminlarga boy kiyiko'ti o'simligining o'ziga xos noyob xususiyatlarini sizlarga andak bo'lsada tanishtirish va shu tariqa dorivor o'simliklarni ko'paytirish, asrab avaylashga da'vat etishdir.

Adabiyotlar

1. Karimov V. Shomahmudov A. "Xalq tabobati va Zamonaviy ilmiy tibda qo'llaniladigan shifobaxsh o'simliklar" Toshkent, "Ibn Sino" NMB, 1993-yil.
2. Nabiyeu M. "Shifobaxsh ne'matlar" Toshkent. 1994-yil.
3. Xojimatov Q. Ollayorov K. "O'zbekistonning shifobaxsh o'simliklari va ularni muhofaza etish "Toshkent" Fan" 1990-yil.
4. Xolmatov X.X. Qosimov A.I. "Dorivor o'simliklar" , "Ibn Sino" 1994-yil

ПУТИ ПОВЫШЕНИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ МАТЕМАТИЧЕСКОЙ ГРАМОТНОСТИ УЧАЩИХСЯ

**ҚАРЛЫБАЕВА АЗАДА,
ЖАЙЛАУБАЕВА ГУЛАСАЛ**

*Нукусский государственный педагогический институт имени Ажинияза,
город Нукус, Ўзбекистан*

Аннотация: В данной статье видно, что учащийся стремится быстро и безошибочно вывести задачу, научиться творчески ее решать, делать соответствующие выводы из решения, а не стремиться к обучению.

Ключевые слова: знать, понимать, применять, формулировать, математика.

WAYS TO IMPROVE THE FUNCTIONAL MATHEMATICAL
LITERACY OF STUDENTS.

QARLIBAEVA AZADA
JAYLAUBAEVA GU'LASAL

*Nukus State Pedagogical Institute named after Azhiniyaz,
Nukus city, Uzbekistan*

Abstract: This article shows that the student strives to quickly and accurately deduce the problem, learn to solve it creatively, draw appropriate conclusions from the solution, and not strive for learning.

Keywords: know, understand, apply, formulate, mathematics.

Функциональная грамотность-это активное участие людей в социальной, культурной, политической и экономической деятельности, т. е. следование течению современности в эпоху современной глобализации, постоянное совершенствование знаний человека независимо от его профессии, возраста. Руководящими качествами здесь являются: активность; творческое мышление; умение принимать решения; умение правильно выбирать свою профессию; готовность учиться на протяжении всей жизни. Эти функциональные навыки формируются в стенах школы. Одной из основных целей современной системы образования является воспитание образованной, конкурентоспособной, функционально грамотной личности, умеющей применять полученные знания для самореализации в реальной жизни.

Базовая грамотность на уроках математики включает :

- Математика-альтернативные понятия из бытия науки. Поэтому математика рассматривается как логическая основа всех наук.

- Математика в первую очередь формирует, развивает и оттачивает культуру правильного мышления учащихся.

- "Математическая грамотность «оттачивает способность учащегося овладевать» математической грамотностью" через формирование устных, письменных способностей.

- Математика помогает правильно воспринимать и понимать различные явления, происходящие в мире, открытия.

- Математика также имеет воспитательное значение в моральном, эстетическом и этическом формировании будущей личности.

Для формирования математической грамотности:

- знать теорию, сочетать ее с логикой;

- приобщение видеть эффективную сторону при составлении отчета;

- математический конкурс урок, предметный вечер, недели необходимо связать с историей развития математики.

Наше время-это период освоения космоса наукой и техникой, и мы, учителя, обязаны идти в ногу с тем временем, потому что мы несем ответственность за судьбу ребенка. Поэтому для повышения функциональной математической грамотности школьников необходимо провести следующие работы:

- Усилить системную работу над уровневыми заданиями "знать – понимать – применять – формулировать" по каждой главе, каждой теме урока, составленной на основе новой технологии преподавания;

- Создавать на уроке практические содержательные задачи, тестовые задания различного формата, интересные задачи для применения знаний в нестандартных ситуациях;

- Учить совмещать полученные знания на уроках математики, курсах по выбору с жизнью, применять их на практике, решать логические задачи;

- Целенаправленная работа со школьниками по результатам международных исследований и национальных экзаменов;

- Широкое представление родителей, учащихся, общественности о важности и специфике проведения международных исследований PISA, TIMSS, PIRLS;

Умение прививать эффективные методы и приемы новой технологии - главная задача педагогов. Эффективность новой технологии такова, что ученик: учится ставить цели; развивается память; сотрудничает с другими; учится работать с книгой; старается не отставать; одаренные ученики еще больше закрепляют свои способности; слабые стремятся учиться и избавляются от неуверенности в себе; привыкают работать самостоятельно. Учитель: стремится

к системному заданию; всесторонне познает ученика; устанавливает отношения; прокладывает путь для взаимодействия учащихся; им предоставляется творческая свобода.

Одним из путей повышения функциональной математической грамотности учащихся является использование интерактивной доски по информационным технологиям обучения на уроках математики. Благодаря интерактивной доске учащиеся максимально осваивают новые материалы с помощью специальных программ, а также повышают функциональную грамотность.

Повышение качества знаний учащегося на основе творчества с эффективным использованием интерактивной доски на уроках в современную информатизированную эпоху - жизненное требование. Для этого педагог с помощью эффективных интерактивных методов создает проблемные ситуации, создает благоприятные условия для самостоятельного осмысления темы в результате групповой работы учащихся, контролирует и продвигает познавательную деятельность. В конце учащиеся сами подводят итоги и закрепляют практическими работами.

Основная цель математики-развитие логического мышления учащихся. Задача играет важную роль в повышении способности к логическому мышлению. Причина в том, что составление отчетов – это “гимнастика” мозга. Учащийся с высоким логическим мышлением легко и быстро понимает материал любого предмета. Таким образом, учащийся с хорошей успеваемостью по этому предмету также будет лучше успевать по другим предметам. Это связано с тем, что, хотя учебные материалы каждой дисциплины различаются по содержанию, логические мыслительные операции и формы рассуждения при ее освоении остаются одинаковыми. Американский педагог-математик Д. поя сказал: "что значит знать математику? Уметь решать эти задачи, решать в них не только стандартные задачи, но и задачи, требующие свободы мышления, благополучия сознания, самосознания, изобретательности». Поэтому первая и самая главная задача курса математики средней школы-обратить внимание на методические аспекты решения задач.

Овладение теоретической основой математики в форме задачи активизирует игру учащегося, формирует необходимые свойства, такие как гибкость, теплота, глубина, собранность, системность и др. Кроме того, задачи являются важным средством формирования системы математических знаний, умений и навыков, а решение задач - ведущим видом учебной и профессиональной деятельности. Каждый отчет также имеет свою методологическую цель. Поэтому учащийся должен стремиться к быстрому и безошибочному решению задачи, уметь творчески ее решать, делать соответствующие выводы из решения, а не стремиться к обучению.

Активно заниматься изучением математики, по сути, решать задачи. Математические задачи имеют большое воспитательное значение. При составлении отчета формируются выносливость и упорство. В поисках эффективного решения требуется компактность и внимательность к написанию, рисованию.

Литература

- 1) Селевко Г. К. Современные образовательные технологии: Учебное пособие. – М.: Народное образование, 1998.
 - 2) Щуркова Н.Е. Педагогическая технология . М., 1992.
- Данилов И.К. Об игровых моментах на уроках математики // «Математика в школе» - 2005 г., №1.

ВАЖНОСТЬ ОБУЧЕНИЯ ШКОЛЬНИКОВ СТАРШИХ КЛАССОВ ИГРОВЫМ ТЕХНОЛОГИЯМ В МАТЕМАТИКЕ

**ҚАРЛЫБАЕВА АЗАДА
АРАЛБАЕВА ГУЛЖАЙНА**

*Нукусский государственный педагогический институт имени Ажинияза,
город Нукус, Ўзбекистан*

Аннотация: В данной статье сделан всесторонний анализ важности обучения учащихся старших классов математике с помощью игровых технологий. Развитие математического мышления учащихся, пробуждение интереса к предмету – одна из главных задач математики. Это особенно важно в подростковом возрасте, когда постоянные интересы и склонности к определенному предмету все еще формируются. Именно на этом этапе мы должны стремиться раскрыть интересные аспекты математики.

Ключевые слова: технология игры, урок математики, воспитание, игра, любопытство.

THE IMPORTANCE OF TEACHING HIGH SCHOOL STUDENTS GAMING TECHNOLOGIES IN MATHEMATICS

**QARLIBAEVA AZADA
ARALBAEVA GU'LJAYNA**

*Nukus State Pedagogical Institute named after Azhiniyaz,
Nukus city, Uzbekistan*

Abstract: This article provides a comprehensive analysis of the importance of teaching high school students mathematics using gaming technologies. The development of students' mathematical thinking, arousing interest in the subject is one of the main tasks of mathematics. This is especially important in adolescence, when permanent interests and inclinations for a particular subject are still being formed. It is at this stage that we should strive to uncover interesting aspects of mathematics.

Keywords: game technology, math lesson, education, game, curiosity.

В настоящее время в науке методики преподавания математики происходят поиски, открытия. Предмет математики в основном представляет собой единую систему определений, теорем и правил. Каждое новое определение, теорема и правило основаны на предыдущих доказанных правилах. Каждая новая задача содержит элементы ранее решенной задачи. Все главы дисциплины в такой взаимосвязи и взаимодополняемости приводят к тому, что из-за непонимания

одной и той же темы полный раздел иногда приводит к снижению интереса к математике. Но помимо этого, поскольку математика-это система задач, для решения каждой из них необходимы умственная сила, настойчивость, воля и другие личностные качества. Благодаря этим особенностям математики у учащихся повышается мыслительная активность, но часто это является причиной снижения интереса учащихся к занятиям. Однотонность в ежедневном занятии заставляет учащихся терять мотивацию, интерес. Это правда, что возникновение интереса значительной части учащихся к математике во многом зависит от методики преподавания, от того, насколько умело строится учебная работа. Для таких учеников, которые не интересуются математикой, для них это кажется «скучной», «сухой» наукой, необходимо проводить занятия в интересной, занимательной форме, в форме математической игры. Вначале учеников интересует сам процесс, а затем желание научиться чему-то новому, чтобы добиться успеха в игре, выиграть. Обеспечивает достижение преимущественно-эмоционального и рационального единства в обучении через игру.

С самого начала было проведено много исследований по игровому обучению. Одним из первых о пользе обучения ребенку с помощью этой игры был изучен В. А. Сухомлинским и широко рассмотрен в его работе "о воспитании". В этой книге он знакомит с мыслями о воспитании детей в семье и в школе, в том числе о том, как автор пишет об использовании игры: "...Игра-это большое светлое окно, через которое в духовный мир ребенка проникает жизненный поток представлений и понятий об окружающем мире. Игра-это искра, которая зажжет свет любопытства и любопытства". Продолжая работу Сухомлинского, Д. Б. Эльконин в работе " Психология игры:" Игра влияет на развитие психических процессов, "" суть игры не ограничивается тем, что у ребенка есть новые содержательные мотивы и связанные с ними задачи. В игре появляется новая психологическая форма мотивов". Знаменитый французский ученый Луи де Бройль пришел к выводу, что" во всех играх (даже в самых простых) есть много общих элементов". "Игру интересует задача, которую нужно выполнить, и задача, которую нужно преодолеть, а затем радость открытия и чувство преодоления препятствия. Поэтому все люди, независимо от возраста, интересуются игрой".

Считается, что чем старше ребенок, тем легче ему сосредоточиться на скучных и монотонных занятиях в течение длительного времени, ярким примером которых является решение однотипных примеров, уравнений и задач на уроках математики, однако прогресс в изучении математики таким образом практически невозможен. Считается, что использование игр необходимо для обучения дошкольников и детей младшего возраста. Бытует мнение, что

старшеклассники гораздо серьезнее и способны учиться «без ласки». Тем не менее, некоторые исследования показали, что старший класс показал, что интерес учащихся к игре не уступает младшим школьникам, а также показал, что задания и задачи в игровом формате решаются на уроке с большим интересом и большим количеством, чем в скучной традиционной форме обучения. Занятия, проводимые в игровой форме, позволяют, с одной стороны, поставить перед учащимися очень близкую цель – «победить одноклассников в конце урока», с другой – достичь поставленных воспитательных целей. В настоящее время одной из проблем в системе образования является неиспользование игровых технологий старшеклассниками, особенно в математике. Мы с помощью этой игровой технологии пробудим у старшеклассников интерес к затаившейся математике.

Переходя к игровым формам обучения на уроке, даже самые пассивные ученики прилагают все усилия и включаются в игру. Основная важность игры заключается в следующем:

- использование игровой формы на уроке способствует организации взаимодействия учителя и учащихся
- в игре много знаний и воспитания
- развивает умение определять наблюдательность и наблюдательность в игре
- интересно и весело, создает у учащихся веселое рабочее настроение,
- способствует преодолению трудностей в усвоении учебного материала;
- игра оказывает большое влияние на психическое развитие детей;
- влияет на совершенствование их мышления, внимания, творческого воображения

Игры и игровые формы используются не только для развлечения учащихся, но и для того, чтобы заинтересовать их математикой, пробудить их способность преодолевать трудности и получить новые знания по теме. Игра воспитывает у учащихся формирование хороших качеств, умение по-своему оценивать и сопричастно относиться к процессам социальной жизни, воспитывает общение с людьми, повышает внимание и развивает память. Создание игровой атмосферы на уроках математики развивает познавательный интерес и активность учащихся, снимает усталость.

На уроках математики игра выполняет несколько функций:

1) в ходе математической игры одновременно происходит игровая, учебная и трудовая деятельность. Действительно, игра объединяет вещи, которые в жизни несопоставимы, и различает то, что считается совместным.

2) математическая игра требует от ученика знания предмета. Потому что, не понимая темы, ученик не может решать задачи и участвовать в игре.

3) в Играх учащиеся учатся планировать свою работу, оценивать результаты не только чужой, но и своей деятельности, проявлять смекалку в решении задач, творчески подходить к любой задаче, использовать и выбирать нужный материал.

4) результаты игры показывают учащимся уровень их подготовки, подготовки. Математические игры помогают учащимся самосовершенствоваться и тем самым повышают их познавательную активность, повышают интерес к предмету.

5) при участии в математических играх учащиеся получают не только новую информацию, но и опыт сбора необходимой информации и ее правильного использования.

Таким образом, необходимо рассматривать игру и игровую технологию как самостоятельную педагогическую ценность и максимально использовать ее педагогические возможности.

Работа по обучению старшеклассников на уроках математики методом игровых технологий решает несколько важных задач: во-первых, учащиеся не только достигают равных прав друг с другом во время игры, но и растут отношения друг с другом, развиваются нравственные качества, что, несомненно, способствует развитию логических мыслей учащихся; во-вторых, с интересом и энтузиазмом читает материалы, представленные в учебнике, что обеспечивает качественное усвоение знаний учащимися, в-третьих, возникает соревнование между учащимися, формирует личностные качества учащегося, в-четвертых, учащиеся привыкают к творческому мышлению.

Поэтому в обучении старшеклассников проведение урока математики по игровым технологиям-одна из важнейших задач качественного обучения математике.

Литература

- 1) Селевко Г. К. Современные образовательные технологии: Учебное пособие. – М.: Народное образование, 1998.
- 2) Щуркова Н.Е. Педагогическая технология . М., 1992.
- 3) Данилов И.К. Об игровых моментах на уроках математики // «Математика в школе» - 2005 г., №1.
- 4) Ремчукова И.Б. Игровые технологии на уроках, математика. - Волгоград, 2008.

ANALYSIS OF GAMES IN TEACHING FOREIGN LANGUAGE TO STUDENTS OF PRIMARY SCHOOL AGE AND LEARNING TO USE THEM IN THE COURSE OF THE LESSON

Shohida Ahmedova Akromjan kizi
Andijan State Institute of Foreign Languages English
+998333013201

Abstract: This article provides information about analyzing games and learning to use them in the course of teaching foreign languages to students of junior school age.

Key words: English language, teacher, teaching methodology, Dr's process, analysis, foreign language.

When talking about the formation and development of oral speech skills in English among students of junior school age, first of all, it is necessary to focus a little on the issues of speech activity, the formation of human speech, and the formation of speech in students. It is appropriate. The main function of language is to be a means of communication between people. A person develops his speech throughout his life. There are a number of concepts and many scientific articles on the formation and development of human speech in psychological and methodical literature. By issue, especially P.Ya. Galperin, Jinkin N.I, Leontev A.A, Zimnyaya I.A and other well-known scientists are widely covered.

Among them, A.A. Leontev and I.A. It is appropriate to show the works of Zimnyaya. Because in their works, the stages of speech formation are analyzed from a scientific point of view, they are connected with the foreign language teaching methodology and serve as a basis for the foreign language teaching method.

Since the analysis of the stages of speech formation and the types of speech activity is not part of the task of this course, we decided to cover more the speech formation in young children and the requirements for their speech. A person feels the need to speak, that is, to understand, from childhood. The desire to express one's opinion expands as the child grows, and he begins to use more and more complex language combinations in his speech. So, the child's knowledge of the language is based on speech activity. That is why the formation and development of speaking skills in a foreign language in young children should be seen on the basis of speech. Of course, there are many peculiarities and differences between mastering the mother tongue and mastering a foreign language. For example, in young students who start learning a foreign language, the mechanism of the native language is formed and they can clearly express their thoughts in the native language. That is why more attention is

paid to improving and developing the speaking skills of the mother tongue at school. In teaching a foreign language, first of all, on the basis of the formation of existing speech skills, the formation of the speech mechanism (here the word is about the formation of the speech mechanism of a foreign language) and the development of speech skills, i.e. required to go. However, what is common to both languages is the need for communication. It is known that speech communication is carried out on the basis of certain signs, words, phrases and speech constructions, and these are different in different languages. That is why the role of the language environment in the development of speech is very large. In the process of speech communication, children expand their level of knowledge along with mastering oral speech. In other words, their world view grows in the process of speech communication. This shows that, in addition to the above-mentioned needs and the necessity of the language environment in the development of students' speaking skills, there should be specific language material that requires the development of their worldview. Therefore, it is necessary to choose language units and topics based on the students' age characteristics, interests, the need to expand their worldviews and the requirements for their education in the development of oral speech in a foreign language. Another important factor in the development of oral speech of students is the formation of speech skills. It is known that speech skills are formed as a result of repeating a speech act many times. For this, it is necessary to create a certain speech environment and to repeat the studied words and phrases many times with the help of sentences.

After our country gained independence, great attention has been paid to learning foreign languages in our country. In particular, the decision of the President of the Republic of Uzbekistan "On the further improvement of the system of learning foreign languages" adopted on December 10, 2012, and the introduction of foreign languages in the first classes of general education schools from the 2013-2014 school year. the introduction of continuous training is proof of this. Today, foreign language, especially English, is taught not only to students of schools, lyceums, colleges and universities, but also to students and employees working in various fields. is broken. There's a reason for that, of course. Learning the languages of economically, scientifically, and culturally developed countries is the main factor in acquiring the achievements of world science and development. Language learning also depends on the age. According to psychologists, children learn language faster and easier than adults. The main reasons for this are the natural tendency of children to learn languages, the fact that they have a strong ability to imitate, and the fact that children have more time than adults. It should be noted that 6-7-year-old children do not understand the meaning of information, but memorize it mechanically. Therefore, it is necessary not to start teaching English to elementary school students with grammatical concepts. Otherwise, from the first step of teaching a foreign language, it is possible to strain the child and

extinguish his interest. Therefore, teaching a foreign language to young children is very difficult and responsible. The following methods can be used to teach children English in a meaningful and interesting way:

- to teach by means of songs and poems the letters or combinations that are difficult to explain or remember, that do not have meaning.

For example, it can be shown that children learn the English alphabet by singing rather than simply memorizing it.

- games related to mental and physical activities;
- cartoons; While children do not understand the words in the cartoon during language learning, they try to understand the words they use through the actions of the cartoon characters. This is an interesting and effective way for children to learn the language.-

role playing (role play) when the teacher is teaching some information, for example, the names of animals or birds, it is necessary to role-play or play it to the children. For example: if one student shows howling of a dog and meowing of a cat, another student needs to find out which animal these sounds belong to and say its English name.

- subject environment; If the teacher can create that environment depending on the subject, the children will learn the language better. For example: traveling, birthday, in the kitchen, etc. On the topic of traveling, the teacher organizes a trip, information about the importance of traveling (foot, bicycle, automobile, train, boat, airplane), where to travel (Tashkent, Samarkand, Bukhara, England, USA) This will strengthen the students' vocabulary, language skills, and develop their worldview.

- riddles; Children have a strong interest in finding answers to riddles. Therefore, when the teacher says the riddle in English or Uzbek, he should ask the children to say the answer in English. Then children learn words quickly.

- practical activities (tasting fruits and other foods, smelling flowers); This sentence can be explained by the thoughts of a practicing psychologist: "The pedagogue, who wants something to be firmly fixed in the children's memory, should use as many of the child's sensory organs as possible: eyes, ears, sound organs, muscle sensations, and even if possible, he should try to involve the organs of smell and taste in the process of remembering". For example: when a teacher tastes an apple, its color is red or green, He should give information about the smell of sweet (tasty) or sour (), fragrant () and feed the fruits to other students and ask them to give information about that fruit in English. it also helps in their further learning. If the teacher asks the students the English name of the colors, the child will immediately remember the time when he ate the fruit, he will quickly remember that it is red-red and green-green. Therefore, using such a method helps the student's information in the long-term memory ensures that it remains.

- through gestures, facial expressions; When the teacher says something to the child or gives an order, for example, if he uses gestures in sentences such as "come here", "open the book", "stand up", "look at the blackboard" will be clear.

- through visual aids, posters, books;-

writing on things that are visible and often used in everyday life. For example: writing on a door, book, table, blackboard, window, etc. Since such things are always visible and often used in practice, the child learns these words involuntarily.

- through news; We know that children are curious. They quickly get bored with the sameness. Therefore, it is necessary to teach them not always using the same methods, but to change and update such methods. Otherwise, children will understand how the teacher will teach and prepare for it. Teaching with innovative methods raises children's aspirations.

In conclusion, language teaching to young children should be conducted as an interesting activity and not as a duty. Learning using several effective methods can serve as a foundation for their future knowledge. It is necessary to explain to children how important it is to learn foreign languages through natural conditions. For example, the great thinker Abu Nasr Farabi knew many foreign languages perfectly, was able to speak them easily and created in them. Such an opportunity motivated scholars to study world science and do great things. After all, as our grandfather Navoi said, "He who knows the language knows the world."

References:

1. Safaeva F.N., English grammar in general secondary schools and vocational colleges and issues of its development, Molodoy uchenniy, T:, 2016, - 112 p.[1]
2. State educational standard and curriculum of general secondary education, 5th special issue, T:, 1999, - 25 p. [2]
3. Program of general education schools, Foreign languages, Teacher, T:, 1996, - 44 p[3]
4. www.ziyonet.uz [4]

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ- ИНСТРУМЕНТ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ОБУЧЕНИЯ

Абдуллаева Нодира Камараддин кизи

Есемуратова Гулназ Кенесбай кизи

*Нукусский государственный педагогический институт имени Ажинияза,
город Нукус, Ўзбекистан*

Аннотация: В данной статье показано, что использование современных образовательных технологий (их элементов) позволяет не только наполнять уроки и внеклассные мероприятия новым содержанием, но и мотивировать детей к обучению, повышать познавательную активность, повышать эффективность обучения математике

Ключевые слова: развивать мышление, воображение, развивать творческие способности.

*MODERN TECHNOLOGIES IN MATHEMATICS LESSONS ARE A TOOL FOR
IMPROVING LEARNING EFFICIENCY*

ABDULLAYEVA NODIRA KAMARADDIN QIZI

ESEMURATOVA ULNOZ KENESBAY QIZI

Nukus State Pedagogical Institute named after Azhiniyaz,

Nukus city, Uzbekistan

Abstract: This article shows that the use of modern educational technologies (their elements) allows not only to fill lessons and extracurricular activities with new content, but also to motivate children to learn, increase cognitive activity, increase the effectiveness of teaching mathematics

Keywords: develop thinking, imagination, develop creative abilities.

Актуальность и перспективы данной темы заключаются в следующем: проблема модернизации школьного образования, современных требований школьного образования и угасания интереса к обучению. «По закону психологии, прежде чем приглашать ребенка на какие-либо действия, проявите к нему интерес и постарайтесь узнать, готов ли он к этому поступку, обладает ли он всеми необходимыми ему силами», - пишет Выготский. Китайская мудрость гласит:» Если ты скажешь - я забуду, если покажешь - вспомню, позволь себе действовать - научусь". Данный вопрос лег в основу моего выбора темы "Современные технологии на уроках математики-средство повышения эффективности обучения". Детей можно заинтересовать, если направить ученика

и дать ему возможность действовать самостоятельно. Перечисленные ниже современные образовательные технологии призваны повысить эффективность обучения.

Для повышения эффективности обучения необходимо, прежде всего, учитывать индивидуальные особенности детей, использовать современные образовательные технологии (элементы технологии), которые развивают интерес учащихся и стимулируют их к обучению.

Тема современного урока-субъективное общение учителя и ученика, осуществление правильной организации учебной деятельности, Управление учебной деятельностью ученика, стимулирование его активности. Правильно организованная учебная деятельность-это не только учеба, но и активная работа как обучающегося. В руки школьника надо давать не рыбу, а удочку.

Что такое Технология? Технология-это научно обоснованный выбор учителем характера воздействия в процессе взаимодействия с детьми, организованный с целью максимизации развития личности как субъекта действительности в окружающей среде. Технология-теория и методика обучения и воспитания, ориентированная на практику, разрабатывается в короткие сроки, с тщательной проверкой, в зависимости от особенностей личности преподавателя и учащегося. Слово "Технология" пришло к нам из греческого языка, исходя из истории: в смысле широкого использования техники - искусства, ремесла, обучения логотипам. Поэтому технология раскрывает систему профессионально значимых навыков учителя в организации процесса воздействия на ученика, предлагает способ понимания технологической эффективности педагогической деятельности.

Ведущие признаки и характеристики технологии:

Совокупность (сочетание, связь) любых компонентов логики, последовательность методов (приемов) компонентов, методов, действий гарантирует результат.

Среди современных образовательных технологий позвольте мне раскрыть лишь несколько:

- * Здоровоохранение
- * технология проблемного обучения;
- * тестовые технологии;
- * информационно-коммуникационные технологии;
- * технология проектирования.

Здоровьесберегающие технологии. Здоровьесберегающие технологии-система мер по сохранению и укреплению здоровья детей с учетом важнейших характеристик образовательной среды.

На своих занятиях применяю следующие принципы здоровьесберегающих технологий:

- Личностно-ориентированные: в центре-создание благоприятных условий для развития ребенка, его возможностей и способностей,
- дифференцированный подход,
- смена видов работ,
- динамические паузы с физическими минутами, музыкальными и цветовыми эффектами.

Использование коротких минут дыхания может помочь уменьшить усталость и повысить умственные способности учащихся в классе. Также можно пропагандировать здоровый образ жизни в математике, изучая биографии ученых.

Технология проблемного обучения. Проблемное обучение-это способ активного взаимодействия ученика и проблемы, организованный преподавателем, предлагаемый в соответствии с содержанием обучения. В процессе применения технологии сталкивается с противоречиями знаний и способами их разрешения, учится творчески воспринимать знания. Моделируются условия исследовательской деятельности и развитие творческого мышления учащегося путем создания проблемной ситуации.

Задачи проблемного обучения:

- 1.развивать мышление, воображение, творческие способности.
- 2.приобретение студентами знаний, умений и навыков, полученных в ходе активного поиска, самостоятельного решения проблем, полученные в результате знания, умения становятся более прочными, чем при традиционном обучении.
- 3.воспитание активной творческой личности учащихся, умеющих видеть и решать нестандартные задачи.

Обязанности:

- 1.изучить мотивацию всех участников образования, умение актуализировать, обобщить и обобщить полученные знания, самостоятельно создавать новые знания.
- 2.формировать культуру дискуссий, умение высказывать свое ценностное мнение и аргументировать свое мнение, формировать самооценку и проводить самоанализ учебной деятельности, формировать целостный подход к проблеме.
- 3.воспитание самостоятельной деятельности, коллективного труда, коллективного объединения.

Из методов создания проблемной ситуации можно выделить несколько важных:

- * уменьшить противоречие и предложить способ его разрешения;
- * предлагать разные точки зрения по одному и тому же вопросу;

- * предложить классу рассмотреть явление с разных точек зрения;
- * побуждать учащихся сравнивать ситуации, обобщать, делать выводы, сравнивать факты;
- * задавать конкретные вопросы для обобщения, обоснования, уточнения, логики мышления и т. д.

Информационные и коммуникационные технологии. Вместо информации, которую он собрал на современном уроке, у него есть результаты, полученные в ходе методов работы с информацией: получение, организация, обмен и эстетически приятные результаты. Компьютер-это инструмент для улучшения обучения. Он расширил представление образовательной информации. Использование красочных, звуковых, графических, современных мультимедийных средств позволяет создавать различные ситуации.

Применение компьютерных технологий и информационных технологий в математике может быть организовано по-разному:

- использование готовых программных продуктов: мультимедийно-математический комплекс;
- Работа с программами MS Office (Word, Power Point, книга Elite Panaboard, ноутбук, Easiteach, Windows Movie Maker)
- Работа с Интернет-ресурсами
- презентации, видеоуроки, созданные учителем и учащимися.

Технология проекта. Основная цель метода проекта-дать учащимся возможность самостоятельно приобретать знания в процессе решения практических задач или задач, требующих интеграции знаний из различных предметных областей. В этой технологии Учитель является координатором, проводником. Нельзя не согласиться с этими словами, потому что, по словам Р. Алдингтона, «нельзя научить чему-то важному, что нужно знать, учитель может показать свои пути».

Типы проектов:

- методы, доминирующие в проекте (исследовательские, информационные, творческие и др.)
- по уровню связи (внутренний, внешний)
- по количеству участников (индивидуальные, парные, групповые)
- по продолжительности (короткая, средняя, длинная).

С точки зрения учащихся, образовательный проект-это возможность сделать что-то самостоятельно или в группе, это действие, которое позволяет вам попробовать себя, проверить свои способности, применить свои знания, принести пользу и показать публике достигнутые результаты.

В заключение хочу сказать, что использование современных образовательных технологий (их элементов) позволяет нам не только наполнять

уроки и внеклассные мероприятия новым содержанием, но и мотивировать детей к обучению, повышать познавательную активность, повышать эффективность преподавания математики.

ЛИТЕРАТУРА

1. Горстко А.Б. Познакомьтесь с математическим моделированием. - М.: Знание, 1991
2. Терешин Н.А. Прикладная направленность школьного курса математики: М.: Просвещение, 1990.-96с.:
3. Пойа Д. Математика и правдоподобные рассуждения. - М. - 1957
4. Гнеденко Б.В. Формирование мировоззрения учащихся в процессе обучения математике. - М.,1982

РЕАЛИЗАЦИЯ ПРИКЛАДНОЙ НАПРАВЛЕННОСТИ ШКОЛЬНОГО КУРСА МАТЕМАТИКИ НА ОСНОВЕ МАТЕМАТИЧЕСКОГО МОДЕЛИРОВАНИЯ

*Абдуллаева Нодира Камараддин кизи
Есемуратова Гулназ Кенесбай кизи*

*Нукусский государственный педагогический институт имени Ажинияза,
город Нукус, Ўзбекистан*

Аннотация: В статье рассматривается пример построения математической модели, виды моделей, дидактические функции математической моделирования, а также вводится понятие математического моделирования.

IMPLEMENTATION OF THE APPLIED ORIENTATION OF THE SCHOOL MATHEMATICS COURSE BASED ON MATHEMATICAL MODELING

*ABDULLAYEVA NODIRA KAMARADDIN QIZI
ESEMURATOVA ULNOZ KENESBAY QIZI*

*Nukus State Pedagogical Institute named after Azhiniyaz,
Nukus city, Uzbekistan*

Abstract: In article an example of creation of mathematical model, types of models, didactic functions mathematical modeling is reviewed, and also the concept of mathematical modeling is entered.

Исходя из педагогических исследований, можно сделать вывод, что прикладная направленность курса математики - важная с практикой в школьном курсе и трактуется как методологическая связь школьного курса, т. е. формирование навыков учащихся, необходимых для исчисления практических задач математическими приемами. Математическое моделирование на основе решения задач для реализации прикладной направленности школьного курса математики на основе математического моделирования необходимо организовать обучение учащихся элементам моделирования, представляющим собой учебную деятельность, осуществляемую в процессе решения задач с дидактической точки зрения. Для формирования диалектико-материалистического мировоззрения учащихся роль математического моделирования имеет первостепенное значение в научном познании и практике.

Процесс математического моделирования состоит из 3 этапов:

- формализация, перевод заданной задачи с естественности на язык математических терминов, т. е. составление (построение) математической модели задачи;

- решение задачи внутри модели;

- интерпретацию (интерпретацию) полученной задачи, т. е. преобразование полученного результата (математического решения) в форму, в которой была сформулирована исходная задача. [1, с. 5]

Стоит отметить, что в школе в основном больше внимания уделяется второму этапу моделирования. Поэтому ЭВМ в школе используют только для решения задач внутри математической модели (модели), а в другом случае, т. е. при построении математической модели, вполне возможно привести к многочисленным сбоям. В соответствии с этим необходимо организовать обучение учащихся элементам моделирования, относящимся и к 3 этапу математического моделирования. При обучении элементам моделирования, относящимся к этапам формализации и интерпретации, сюжетные задачи являются важным подходом.

Сюжетные задачи-это задачи, которые на неформально-математическом языке представляют реальную или близкую к реальности ситуацию. Такая точка зрения показывает, что любая задача (задача), возникающая на практике, является сюжетной, но этого может быть недостаточно для расчета количественных показателей. Такие отчеты называются проблемными (проблемными) задачами. Для построения (построения) математической модели этих задач необходимо найти достаточное количество числовых показателей. В школьных учебниках проблемных задач практически нет, в учебнике только устный образец задач в виде правила, поэтому описание отражения в математике явлений, происходящих в сюжетных задачах, достаточно простое. Причина этого-неправильная передача условия, чтобы раскрыть важность действия, которое происходит на этапе формализации математического моделирования. Поэтому необходимо искать пути уточнения и раскрытия значимости этапов формализации и интерпретации (интерпретации) математического моделирования. В самостоятельном случае данная проблема может быть реализована на путях решения прикладных задач. [2.-с. 6-7]

С логической точки зрения методы аналогии и моделирования демонстрируют способы расширения знаний, то есть переход от знания 1 объекта к познанию других объектов. Особенностью этого сдвига знаний является то, что он состоит из вероятностной характеристики. Эти методы очень распространены и представляют интерес как специфические методы познавательной деятельности (эмпирический и теоретический уровни).

Аналогия-подразумевает наличие объективного сходства между вещами в каком-либо признаке (свойстве, функции, соотношении, структуре). Аналогия как аналогия систем может возникать на разных уровнях: уровень элементов, составляющих системы; отношения между элементами или структурой; их динамика и последовательность функций; уровень результата, создаваемый динамическими системами. По аналогии рассуждение будет следующим: "свойства объекта $L-X_1, X_2, \dots, X_k, X_{k+1}$, а свойства объекта $N-X_1, X_2, \dots, X_k$. В этом случае Объект N также может обладать свойством X_{k+1} ".

Недостатком метода аналогии является, прежде всего, отсутствие специального порога анализа в наличии изучаемого сходства. Исключение этих недостатков заключается в путях определения аналогии: а) закономерности, лежащей в основе отношений сходства или равенства между элементами относительной системы; б) условий изоморфности систем; в) условий гомоморфизма между ними. Под образцом (моделью) понимается какая - то реалистичная или мысленно выраженная система, представляющая и размещающая в познавательном процессе другую систему - оригинал, посредством изучения образца мы можем получить информацию об оригинале. Следовательно, моделирование-это создание моделей и их экспериментальных или сознательных исследований, которые определяют специфику, расположение, а также свойства структуры оригинала. [З.-с. 32,47-49]

Что способствует результативности работы по математическому моделированию, так это определение элементов математического моделирования. В. А. Стукалов выделил следующие элементы математического моделирования: замену исходных терминов выбранными математическими эквивалентами; оценку полноты исходной информации и вставку недостающих при необходимости количественных данных; выбор точности числовых значений, соответствующих значению задачи; определение возможности получения данных, необходимых для решения задач на практике.

Моделирование как метод познания состоит из следующих этапов:

- 1) построение, сборка модели;
- 2) исследование образца (экспериментальное и сознательное исследование);
- 3) анализ полученных результатов, их перенос на реальный объект обучения.

В решении прикладных задач пройдем 3 вышеуказанных этапа.

Теперь приведем пример построения математической модели.

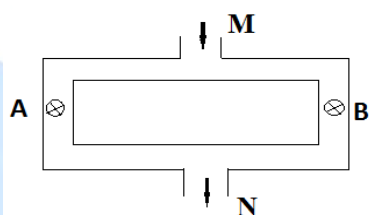

Рисунок 1

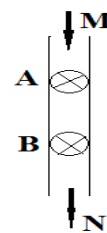

Рисунок 2

Предположим, что предусмотрена водопроводная система, разветвленная в двух параллельных направлениях, с соплом А и в (рис.1). Кран может быть только в двух случаях: открытом или закрытом. В зависимости от положения кранов водопроводная система также может быть открытой или закрытой. Запишем цифру 1 для открытого состояния кранов или системы и цифру 0 для закрытого состояния. Теперь с помощью принятых значений можно описать состояние системы в зависимости от состояния сопла. Примечание: здесь количество воды, проходящей через зону MN, не имеет значения, принимается во внимание только состояние системы.

Таблица 1

Состояние крана А	Состояние крана В	Состояние системы
0	0	0
0	1	1
1	0	1
1	1	1

Теперь рассмотрим случай, когда сопло А и в расположены последовательно друг под другом. Описываем состояние системы с помощью принятых значений.

Таблица 2

Состояние крана А	Состояние крана В	Состояние системы
0	0	0
0	1	0
1	0	0
1	1	1

Первые 3 строки таблицы 1 повторяют таблицу двоичного сложения, а 4-я строка не совпадает (потому что $1+1=10$). По закономерности логического сложения значений состояний а и В получаем значение состояния системы, т. е. $A+B=C$ (С - состояние системы).

Итак,,

$$0 + 0 = 0$$

$$0 + 1 = 1$$

$$1 + 0 = 1$$

$$1 + 1 = 1$$

Таблица 2 (двоичного) повторяет двоичную таблицу умножения, т. е. $A \times B = C$.

$$0 \times 0 = 0$$

$$0 \times 1 = 0$$

$$1 \times 0 = 0$$

$$1 \times 1 = 1$$

Заключение:

1. Если сопла в системе расположены параллельно, то состояние системы характеризуется следующим равенством: $A + B = C$.

2. Если сопла в системе расположены последовательно друг под другом, то состояние системы характеризуется следующим равенством: $A \times B = C$.

Полученные равенства используются для описания сложной системы. [2.- с. 14-15]

Существует 2 типа модели (модели): материальная и сознательная (или идеальная).

1-й тип образца состоит из материальных элементов и функционирует по объективным законам природы. В этом случае исследуемый реальный объект отображается как образец. А идеальные модели выстраиваются в сознании, а применяемые к ним операции носят сознательный характер и опираются на определенные ими логические средства (средства), математическое устройство, теоретическое специальное мнение.

Сходство объекта моделирования (оригинала) и модели является обязательным условием моделирования, которое в различных формах моделирования различается и определяется характером их отношений. В случае пространственного моделирования сходство между образцом и оригиналом основано на соотношении геометрического сходства между объектом моделирования и образцом. В этом случае изоморфизм объекта и образца ограничивается пространственной последовательностью за счет всех других свойств и соотношений (физическая природа элементов, последовательность процессов, скорость, энергия и т. д.).

В случае физического моделирования, т. е. подчиняющегося одной и той же закономерности, отношения сходства между образцом и природным объектом, относящимся только к 1 виду движения материи, не заканчиваются только геометрическим сходством (исповедывается). Закономерность приведенного

здесь равенства форм является необходимой, и для определенной формы физического движения теория подобия, устанавливаются требования, необходимые для построения физических моделей. Значение этого состоит в том, что физическое сходство не только является геометрически (кинематическим, динамическим) подобными системами, но также существуют системы с постоянным числом, называемым константой сродства, которые описывают отношение их сходных величин.

В математическом моделировании основное внимание уделяется качественной неоднородности модели и объекта, их принадлежности к различным видам движения материи. Он принимает форму теории изоморфизма систем, обладающих свойством обобщенно - математического сродства. Суть этого сродства в том, что оно рождается из равенства математического типа законов природы, в частности, физические законы математически похожих систем различаются, но их математическая формула одна. Например: [4. - С. 4]

Выдано: $\begin{cases} a_1x + b_1y = c_1 \\ a_2x + b_2y = c_2 \end{cases}$				
Специалист по математике	Инженер-электрик	Инженер-строитель	Инженер-механик	Инженер-планировщик
Это двухлинейная система уравнений с 2 неизвестными	Это уравнение тока или мощности электрического ряда с активным сопротивлением	Это равенство какой-то конструкции, связывающей силу и деформацию	Это уравнение баланса силы рычажной или пружинной системы	Это уравнение для расчета загрузки устройств

Условно можно выделить Дидактические функции, выполняемые математическим моделированием:

1. познавательная функция. Методическая цель-формирование познавательного образа рассматриваемого объекта. Это формирование всегда происходит при переходе от простого к сложному. Преимуществом познавательной функции является понимание изучаемого материала учащимися лаконичным и доступным способом.

2. Функция овладения действиями учащихся. Математическое моделирование облегчает направляющие, наблюдательные, коммуникационные

(коммуникационные) действия. Примером направляющего действия является построение чертежа в соответствии с рассматриваемыми условиями, а также введение в него дополнительных элементов.

Контрольным действием является выявление ошибок в сравнении выполненной учащимися схемы (схемы, графика) с данными книги.

Коммуникационная деятельность отвечает этапу реализации усвоенной функции деятельности учащегося, соответствующему изучению полученных учащимися результатов.

3.интерпретирующая (интерпретирующая) функция. Один и тот же объект можно передать с помощью разных узоров. Например, окружность может быть задана с помощью 2 объектов (центра и радиуса) с равенством относительно оси координат, а также в виде рисунка или рисунка. В одном случае можно использовать его аналитическое равенство, в другом-геометрическую модель. Рассмотрение каждого из этих паттернов является его интерпретацией. [2, с. 19]

Вывод этой затрагиваемой темы следует сформулировать следующим образом:

- Важный вопрос на эту тему-научить каждого ученика определять элементы математического моделирования, формируя навыки учащихся;
- При решении задачи не лишним будет изучить задачу из разносторонней предметной области и узнать смысл;
- Нужно искать пути расширения, развития знаний, рационально используя достойный метод на определенную тему;
- Я считаю, что для раскрытия значимости в построении математической модели проблемных задач, заданных в школьном курсе, достаточно правильной передачи условия.

ЛИТЕРАТУРА

1. Горстко А.Б. Познакомьтесь с математическим моделированием. - М.: Знание, 1991
2. Терешин Н.А. Прикладная направленность школьного курса математики: М.: Просвещение, 1990.-96с.:
3. Пойа Д. Математика и правдоподобные рассуждения. - М. - 1957
4. Гнеденко Б.В. Формирование мировоззрения учащихся в процессе обучения математике. - М.,1982

THE IMPORTANCE OF CONNECTIVE TISSUE DYSPLASIA IN PATHOLOGICAL CONDITIONS IN OBSTETRICS AND GYNAECOLOGY

Bektemirova B. B., Saidjalilova D. D.
Tashkent Medical Academy

Abstract

A review of the literature on the problem of connective tissue dysplasia in obstetrics and gynecology is presented. Questions of terminology, classification, clinical manifestations are covered. Currently, many experts note a change in the classical clinical course of significant number of somatic diseases, an increase in the frequency of allergic and autoimmune diseases. Since the 90s years of the last century, one of the main causes of the above-mentioned conditions began to be considered connective tissue dysplasia. Connective tissue dysplasia is an anomaly in the development of the human body, which lies at the basis of the formation of a significant number of somatic diseases, with diverse symptoms and the absence of the clear diagnostic criteria. In recent years there have been works devoted to the study of connective tissue pathology in a number of gynecological diseases and conditions in obstetrics. The presence of connective tissue dysplasia in women is a big problem in obstetrics and gynecology. The obstetrician-gynecologist, when treating patients, should pay close attention to the phenotypic features of connective tissue dysplasia and carefully assess the state of the cardiovascular and pulmonary systems, the blood coagulation system in this group of patients to shun possible severe, often life-threatening complications.

Key words: connective tissue dysplasia, preterm birth, miscarriages, pelvic organ prolapse, urinary incontinence.

AKUSHERLIK VA GINEKOLOGIYADA BIRIKTIRUVCHI TO'QIMA DISPLAZIYASING AHAMIYATI

Referat

Biriktiruvchi to'qima displaziyasining akusherlik va ginekologiya amaliyotidagi ahamiyati haqida adabiyotlar sharhi keltirilgan. Bu sharhda atamalar izohi, kasallikning klassifikatsiyasi, klinik kechishi yoritilgan. Hozirgi vaqtda ko'plab mutaxassislar kasalliklar klassik klinik kechishining o'zgarishi va yildan yilga autoimmun hamda allergik kasalliklar uchrash chastotasining ortib borayotganligini ta'kidlamodalar. O'tgan asrning 90-yillaridan boshlab mutaxassislar bu o'zgarishlarni biriktiruvchi to'qima displaziyasi bilan bog'lay boshlashdi. So'nggi yillarda

biriktiruvchi to'qima displaziyasining akusherlik va ginekologiyada uchrovchi ba'zi patologik holatlardagi ahamiyatiga bog'liq ilmiy ishlar paydo bo'la boshladi. Biriktiruvchi to'qima displaziyasi akusherlik va ginekologiya sohasida katta muammolarga sabab bo'ladi. Akusher-ginekologlar bemorlarni olib borishda biriktiruvchi to'qima displaziyasining fenotipik belgilariga katta e'tibor berishlari va yuzaga kelishi mumkin bo'lgan hayotga xavf soluvchi asoratlarning oldini olish maqsadida bu guruhdagi ayollarda yurak-qon tomir, nafas olish, qon ivish tizimi holatiga to'g'ri baho berishlari lozim.

Kalit so'zlar: biriktiruvchi to'qima displaziyasi, muddatdan oldingi tug'ruq, homila tushish xavfi, genitally prolapsi, siydik tuta olmaslik.

РОЛЬ ДИСПЛАЗИИ СОЕДИНИТЕЛЬНОЙ ТКАНИ В ПАТОЛОГИЧЕСКИХ СОСТОЯНИИИЯХ В АКУШЕРСТВЕ И ГИНЕКОЛОГИИ.

Реферат

Данный обзор литературы освещает роль дисплазии соединительной ткани (ДСТ) в развитии акушерско-гинекологических патологий. В статье освещены вопросы терминологии, классификации, клинических проявлений и диагностики. По мнению многих учёных в настоящее время изменяется классическое клиническое течение болезней и число аллергических и аутоиммунных заболеваний растёт. С 90-годов учёные начали связывать эту ситуацию с ДСТ. В основе формирования значительного числа соматических заболеваний лежит ДСТ, чем объясняется многообразная симптоматика и отсутствуют чёткие диагностические критерии. В последние годы появились работы, посвящённые изучению патологии соединительной ткани при ряде гинекологических заболеваний и состояний в акушерстве. Наличие ДСТ у женщин могли быть причиной многих осложнений в акушерстве и гинекологии. Практикующие акушер-гинекологи должны обращать внимание на фенотипические признаки ДСТ при патологии сердечно-сосудистых, дыхательных систем и системы свёртывания крови, так как наличие ДСТ может привести к угрожающим жизни состояниям.

Ключевые слова: дисплазия соединительной ткани, преждевременные роды, угроза прерывания беременности, пролапс тазовых органов, недержание мочи.

Connective tissue dysplasia: definition and prevalence

In recent decades, research in various fields has been presented in the medical literature dedicated to the problem of connective tissue dysplasia (CTD). CTD determined as a group of inherited or congenital disorders of the connective tissue of multifactorial nature, characterized by genetic heterogeneity and a relatively benign

course, combined into syndromes and phenotypes based on common external and/or visceral signs [13].

In recent decades, there have been works dedicated to connective tissue pathology in gynecological diseases and conditions in obstetrics [16]. Obstetrician-gynecologists give attention to the problem of CTD as one of the causes of prolapse of the genital organs and related methods of surgical treatment [19, 20]. In recent years, the number of supporters of the hypothesis about the development of genital prolapse in connection not only with childbirth, but also with its phenotypic conditionality have increased [14, 33].

In the late 1980s R. Beighton proposed the concept of "connective tissue dysplasia" to denote congenital connective tissue pathology. Translated from Greek "dysplasia" means "deviation information" [15]. However, despite the attention to the problem of CTD, there is still no consensus on the classification and terminology of this pathological status, as well as accurate data on the prevalence of CTD. At the moment, the term "connective tissue dysplasia" means anomaly of the tissue structure due to gene or chromosomal defects resulting from a certain type inheritance or mutagenic influences in the fetal period [18]. This pathology is characterized by defects in fibrous structures and basic substance of connective tissue, leads to weakness of the connective tissue, disorder of homeostasis in the tissue, organ and organism levels in the form of morphofunctional disorders of various visceral and locomotor organs, and has a progressive flow.

In some works, the frequency of CTD from 13 to 65% in the general population, and the presence of single phenotypic traits in 94% of young people [15]. In the studies of other authors signs of CTD are observed in 74–85% of adolescents [12]. Other studies indicate a small prevalence of CTD is up to 25%, with the largest proportion being women [15]. This difference is due to the lack of a unified approach to the diagnosis of CTD. In abroad there are also recommendations for diagnosis of individual syndromes, which are also used in our country.

- Berlin nosology of hereditary connective tissue disorders (1988) [28].
- International recommendations for the diagnosis of Marfan syndrome - "Ghent criteria" (1996) [30].
- International recommendations for the diagnosis of Ehlers-Danlos syndrome, "Villefranche criteria" (1998) [29].
- International recommendations for the diagnosis of joint hypermobility syndrome – Brighton Criteria (1998) followed by their revision (2000) [28].
- Guidelines for the treatment of patients with valvular heart disease (2006) [26].

Classification

The place of CTD is not defined even in the latest International Classification of Diseases (ICD-10, syndromes are reflected in various headings), and the CTD

classification is one of the most controversial scientific questions. According to the classification, most recognized by foreign clinicians, adopted in 1990 in Omsk, there are two forms of CTD [17]:

- differentiated CTD, which have certain clinical symptoms due to well-studied specific gene or biochemical defects (syndrome Marfan, Ehlers-Danlos syndrome, etc.);
- undifferentiated CTD (NCTD), which are manifested by external phenotypic signs of CTD, but do not fit into any known syndromes of connective tissue pathology; most authors believe that UCTD are the most common and occur in the general population with a frequency of 26 to 80% [2].

A classification with a post-syndrome approach:

- Syndrome of neurological disorders;
- asthenic syndrome;
- valvular syndrome (valve prolapse) heart, myxomatous valve degeneration);
- thoracodiaphragmatic syndrome (deformation of the chest, spine);
- arrhythmic syndrome (rhythm disturbances, atrioventricular and intraventricular blockade);
- sudden death syndrome;
- bronchopulmonary syndrome;
- syndrome of immunological disorders;
- visceral syndrome;
- syndrome of pathology of the organs of vision;
- hemorrhagic hepatomesenchymal dysplasia;
- joint hypermobility syndrome;
- disorders of the mental sphere (neurotic disorders, depression, anxiety, etc.).

The role of hereditary disorders of the connective tissue in obstetrics and gynecology

It is known that CTD underlies increased bleeding, hemoglobinopathy, thrombocytopathy, which can lead to juvenile uterine bleeding. Most patients with CTD have dysfibrinogenemia, development of secondary von Willebrand syndrome, various variants of thrombocytopathy - from a decreased platelet aggregation to endothelial platelet dysfunction. Factor Va resistance to activated protein C, hyperhomocysteinemia, the presence of lupus anticoagulant are identified often in patients with CTD[29]. All of the above may also cause a high risk of developing thromboembolic complications [6].

In the reproductive period, CTD causes menstrual and reproductive disorders (dysfunctional uterine bleeding, infertility, amenorrhea, isthmio-cervical insufficiency, etc.) [21]. There are many researches devoted to the CTD as a risk factor for adhesions in the pelvis [6, 10, 11]. CTD can cause complications during the pregnancy and

childbirth (miscarriage, higher frequency of preeclampsia, preterm birth, placenta previa, anomalies of labor activity, hypotonic bleeding, more frequent birth trauma - ruptures of the perineum, vagina).

Extragenital manifestations of CTD can be the cause of severe complications and even deaths during or after gynecological and obstetric operations [31]. Insufficient attention to extragenital manifestations of CTD in obstetrics and gynecology can have catastrophic consequences.

It was noted that in patients with hereditary CTD often develops inferiority of the scar after caesarean section as a result of progressive disorganization of the connective tissue (up to fibrinoid necrosis) with a violation of the content of laminin and type 4 collagen[22]. Also in women in reproductive age with UCTD is often can be found varicose veins of pelvic, genital prolapse, various forms of urination disorders (incontinence urine, frequent urination, difficulty of urination, imperative urge) [1]. The opinions of scientists regarding CTD and urinary incontinence are divided, and each has quite a lot of supporters and opponents. So, V.E. Radzinsky, V.I. Krasnopolsky, S.N. Buyanova et al. believe that urination disorders are directly related to the state of the pelvic floor and prolapse of the genital organs [19].

Many other authors disagree with this and consider urinary incontinence as an independent pathological process [27]. As evidence, the prevalence of various forms of urinary incontinence among the women who have not given birth does not differ from the general population. A number of researchers revealed that these functional disorders are not based on damage pelvic diaphragm, and neurogenic dysfunction vesicourethral segment and pelvic diaphragm [5].

Most researchers consider that the most common manifestation of UCTD in gynecology is genital prolapse [9]. Today, there is an opinion that pathological changes in the connective tissue contribute to the development of pelvic organ prolapse, and without CTD, there are no significant changes in the pelvic floor after childbirth [3]. According to Allen-Brady (2009), genes that predetermine pelvic floor disorders localized on chromosome 9q [27]. T.Yu. Smolnova also showed that the form of CTD determines the form of genital prolapse and disruption of the structures of the pelvic complex [20].

Etiology and pathogenesis

The main component of the connective tissues serve as collagen fibers. It is known that collagen synthesis includes several stages, each of which requires the presence of various enzymes, macro- and microelements, and vitamins [8, 36]. Modern achievements in molecular biology have made it possible to identify the mechanisms of development CTD, in particular, three levels of pathology development [7]:

– gene level;

- protein-enzymatic level - imbalance of enzymatic and protein metabolism, for which are characterized by increased activity proteases (metalloproteinases, lysyl oxidases, transglutaminase);

– violations at the nanolevel – imbalance micro and macro elements.

Genes related to a particular proteoglycan are classified according to their glucosaminoglycan chains. Major gene types include chondroitin sulfate proteoglycan (genes CSPG1, CSPG2, etc.) and heparan sulfate proteoglycan (perlecan, gene HSPG2). The development of hereditary CTD is based on mutations in the genes responsible for the synthesis or breakdown of extracellular components connective tissue matrix. There is a large group of monogenic CTD associated with mutation of extracellular matrix protein genes (various types of collagen, fibrillin, tenascin), growth factor receptor genes, in particular transforming growth factor β and matrix metalloproteinases. Mutations of these genes lead to the development of many variants CTD, the number of which today is >250 [15].

Important connective tissue proteins are also decorin (DCN gene) and lumican (LUM gene), which limit the diameter of collagen fibers.

More recently, it has been revealed that the “null genotype” of the xenobiotic detoxification system gene GST T1 is associated with the development of CTD [2]. Collagen is an important extracellular protein matrix and connective tissue. In humans about 50 genes encoding various types of collagen and forming 19 types of collagen fibers have been identified.

There are five main types of collagen fibers [24].

– Collagen type I – collagen of the skin, tendons, bones, cartilage, scars (genes COL1A1, COL1A2). Without this type of collagen, normal wound healing is impossible.

– Type II collagen (COL2A1 gene) – the main cartilage component.

– Collagen type III (COL3A1 gene) – forms reticular fibers, supports the extracellular matrix.

– Collagen type IV – forms the basal membranes to which the epithelium is attached (genes COL4A1, COL4A2, COL4A3, etc.).

– Collagen type V is a component of the wall of blood vessels.

Elastin is the main component of elastin fibers that give elasticity extracellular matrix and connective tissue, is controlled by the ELA2A, ELA2B genes, ELA3B and others. The human genome also contains about 200 matrix metalloproteinases. They affect the synthesis and intensity of connective tissue degradation structure of the cell matrix. For each proteinase is a specific inhibitor encoded by a specific gene. Balance between proteases and proteins promotes cellular proliferation, renewal and remodeling fabrics. An imbalance in this delicate system of connective tissue formation can lead to CTD [29].

In the formation of connective tissue, an important role is played by macro- and microelements, the leading of which are magnesium, copper and zinc [23]. They are cofactors of enzymes involved in the synthesis of collagen, therefore, the development of UCTD. Magnesium, in addition, promotes the absorption of calcium and phosphorus, normalizes the processes neuromuscular transmission and indirectly influences the formation of collagen through higher the autonomic center is the hypothalamus [4, 25]. Magnesium metabolism is regulated by a number of genes, among which TRPM6 and TRPM7 are especially important [32]. Magnesium is involved in the formation specific connective tissue proteins, forms the structure of transport ribonucleic acid. There is evidence in the literature that weakness of pelvic diaphragm in CTD may be associated with a change in Ca-actinomyosin metabolism.

Thus, CTD is a developmental anomaly of the human body, which underlies the formation of a significant number of somatic diseases, with a variety of symptoms and the absence of clear diagnostic criteria. The presence of CTD in women is a big problem in obstetrics and gynecology. The obstetrician-gynecologist, when managing patients, should pay close attention for phenotypic signs of CTD and carefully evaluate the state of the cardiovascular, pulmonary systems, as well as the blood coagulation system in this group of patients to exclude possible severe complications, often threatening life. It must be taken into account that the presence of CTD can be the cause of insolvency postoperative scar. It is relevant to carry out deep studies devoted to more accurate diagnosis of the degree of CTD based on clinical and laboratory parameters, which will allow to determine treatment tactics, including when planning surgical interventions, taking into account the individual characteristics of patients.

REFERENCES

1. Abdeyeva D.M., Balan V.Ye. Connective tissue gene polymorphism in stress-induced urinary incontinence in women. *Akusherstvo i ginekologiya*. 2010; 4:28–33. (In Russ.)
2. Arsent'ev V.G., Sereda Yu.V., Tikhonov V.V. Connective tissue dysplasias – constitutional basis for multiple organ diseases in kids and adolescents. *Pediatrics. Journal im. G.N. Speranskogo*. 2011; 90(2): 54–57. (In Russ.)
3. Atoyana M.R., Radzinsky V.E., Ordilyants I.M. Prevalence of the gene GP III α PL-AI and PL-AII allele in genital organs prolaps combined with urinary incontinence. *Vestnik Rossiyskogo universiteta druzhby narodov. Series: Meditsina*. 2005; 4:142–144. (In Russ.)
4. Budanova M.V., Aslamova P.A., Budanov P.V. Clinical manifestations and effects of magnesium deficiency in children. *Trudnyy patsient*. 2009; 1–2(7): 50–54. (In Russ.)
5. Buyanova S.N., Savel'ev S.V., Petrova V.D. The role of connective tissue dysplasia in pathogenesis of genital prolapse and urine incontinence. *Rossiyskiy vestnik akushera-ginekologa*. 2005; 6:19–23. (In Russ.)

6. Glotov A.V., Minievich O.L. Vascular and platelet-associated hemostasis at connective tissue dysplasia and associated diseases. *Omskiy nauchnyy vestnik*.2005; 1 (30): 107–110. (In Russ.)]
7. Gromova O.A. Vitaminy i mikroelementy v prekontseptsii, pri beremennosti i u kormyashchikh materey. *Clinical farmakologiya. Obuchayushchie programmy YuNESKO. (Vitamins and microelements in preconception, pregnancy and in breastfeeding mothers. clinical pharmacology. Unesco studying programs. Guidelines for physicians. Ed. By V.M. Sidel'nikova. 2006: 124. (In Russ.)*
8. Dmitrakhov V.V. Syndrome of undifferentiated connective tissue dysplasia // *Med. and.* —2006. - No. 3. — P. 20–23.
9. Dovgalev R.V., Benyuk I.A., Nikonyuk T.R. Risk factors in prognosis and diagnosis of prolapse genitalia // *Tavrisheskiy med.-biol. vestn.* — 2012. — No. 15-2 (58). — pp. 88–92.
10. Dubinskaya E.D., Gasparov A.S., Nazarov S.K., Dorfman M.F. The state of the reproductive system of patients with pelvic peritoneal adhesions and infertility // *Vrach.* - 2010. - No. 7. — pp. 43–46.
11. Dubinskaya E.D., Gasparov A.S., Nazarov S.K., Dorfman M.F. Pelvic peritoneal adhesions (endoscopic characteristics). *Vestnik Rossiyskogo universiteta druzhby narodov. Seriya: Meditsina.* 2005; 4: 142–144. (In Russ.)
12. Evtushenko S.K., Lisovskiy E.V., Evtushenko O.S. Displaziya soedinitel'noy tkani v nevrologii i pediatrii. (Connective tissue dysplasia in neurology and pediatrics.) *Donetsk: «Zaslavsky» Publ.* 2009: 361.
13. Zemtsovskiy E.V. Soedinitel'notkannyye displazii serdtsa. (Cardiac connective tissue dysplasia.) *Saint-Petersburg, Politeks-Nord-Vest.* 2000: 115. (In Russ.)
14. Zemtsovskiy E.V., Anastas'eva V.G., Belan Yu.B. et al. Congenital connective tissue disorders. (Russian Guidelines.) *Kardiovaskulyarnaya terapiya i profilaktika.* 2009; 8 (6, suppl. 5): 24. (In Russ.)
15. Il'ina I.Iu., Dobrokhotova Iu.É., Zhdanova M.S. Impact of connective tissue dysplasia on the development of genital prolapse. *Rossiyskiy vestnik akusheraginekologa.*2009; 4: 15–18. (In Russ.)
16. Kadurina T.I., Gorbunova V.N. Displaziya soedinitel'noy tkani. *RukovoCTDvo dlya vrachev. (Connective tissue dysplasia. Guidelines for physicians.) Saint-Petersburg: ELBI.* 2009: 714. (In Russ.)]
17. Martynov A.I., Stepura O.B., Ostroumova O.D. Mitral valve prolapse. Part 1. Phenotypic and clinical features. *Kardiologiya.*1998; 38 (1): 72–80. (In Russ.)
18. Nesterenko Z.V. Conceptions of connective tissue dysplasia classification. *Zdorov'e rebenka.*2010; 5: 131–133. (In Russ.)
19. Rychkova T.I. Physiologic role of magnesium and its deficiency in connective tissue dysplasia in children. *Pediatriya. Zhurnal im. G.N. Speranskogo.*2011; 90 (2): 114–120. (In Russ.)]
20. Smolnova T.Yu., Adamyan L.V. Diagnosis and treatment tactics in patients with connective tissue dysplasia in obstetrics and gynecology. *Rossiyskiy meditsinskiy zhurnal.*2010; 6: 41–46. (In Russ.)

21. Smol'nova T.Yu., Savel'ev S.V., Yakovleva N.I. et al. The phenomenon of generalized cytopathy in patients with internal genital organs ptosis and prolapse — as phenotypic feature of connective tissue dysplasia syndrome on a cellular level. *Meditsinskiy Vestnik Severnogo Kavkaza*.2008; 2: 44–48. (In Russ.)]
22. Trisvetova E.L. Clinical features of non-differentiated connective tissue dysplasia. *Zdravookhranenie*. 2007; 4: 46–49. (In Russ.)]
23. Chernysheva T.I. Clinical and morphological features of diabetes in patients with signs of connective tissue dysplasia. *Displaziya soedinitel'noy tkani*.2008; 1: 14–16. (In Russ.)
24. Chechulina O.V., Danilova O.V., Orlova Yu.A. Somatic and reproductive health of adolescent girls with the syndrome CTD. *Prakticheskaya meditsina*. 2012; 9: 87–91. (In Russ.)
25. Shmakov R.G., Polushkina E.S. Magnesium use in obstetrics. *Lechashchiy vrach*.2010; 11: 12–16. (In Russ.)
26. ACC/AHA 2006 guidelines for the management of patients with valvular heart disease: a report of the American College of Cardiology/ American Heart Association Task Force on Practice Guidelines // *JACC*. — 2006. — Vol. 48, N 3. — P. 1–148.
27. Allen-Brady K., Norton P.A., Farnham J.M. et al. Significant linkage evidence for a predisposition gene for pelvic floor disorders on chromosome 9q21 // *Am. J. Hum. Genet.* — 2009. — Vol. 84. — P. 678–682.
28. Beighton P., De Paepe A., Danks D. et al. International nosology of heritable disorders of connective tissue // *Am. J. Med. Gen.* — 1988. — Vol. 29. — P. 581–594.
29. Binder A., Endler G., Muller M. et al. European Meningococcal Study Group. 4G4G genotype of the plasminogen activator inhibitor-1 promoter polymorphism associates with disseminated intravascular coagulation in children with systemic meningococemia // *J. Thromb. Haemost.* — 2007. — Vol. 15 , N 3. — P. 2049–2054.
30. De Paepe A., Devereux R.B., Deitz H.C. et al. Revised diagnostic criteria for the Marfan syndrome // *Am. J. Med. Gen.* — 1996. — Vol. 62. — P. 417–426.
31. Galazios G., Papazoglou D., Tsikouras P., Kolios G. Vascular endothelial growth factor gene polymorphisms and pregnancy // *J. Matern. Fetal. Neonatal. Med.* — 2009. — Vol. 22, N 5. — P. 627–633.
32. Gang Cao, Van der Wijst J., Van der Kemp A.M. et al. Regulation of the epithelial Mg²⁺-channel TRPM6 by estrogen and the associated repressor protein of estrogen receptor activity (REA) // *J. Biol. Chem.* — 2009. — Vol. 284. — P. 14 788–14 795.
33. Schreiner L., Nygaard C.C., Anschau A. Urethral prolapse in premenopausal, healthy adult woman // *Int. Urogyn. J.* — 2013. — Vol. 24, N 2. — P. 353–354.

MUTAXASSISLARINING INTUITSIYASINI VA SUPERSENSOR IDROKNI RIVOJLANTIRISH

O‘zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi MOMB Maxsus tayyorgarlik o‘quv markazi Portlash texnikasi tayergarligi sikli katta instruktor - o‘qituvchisi
Iskandarov Jaxongir Sharipovich

Ko‘p hollarda sezgi ko‘p qarorlar qabul qilishda va hayotiy vaziyatlarda muhim o‘rin tutadi. Katta korxonalar va firmalarning rahbarlari buni ko‘pincha kam baholaydilar. Intuitsiyaning mavjudligi va uni tinglash qobiliyati ma'lumotlarning etishmasligi bo‘lgan vaziyatning natijasiga ijobiy ta'sir ko‘rsatadi. Bundan tashqari, qarorlarni tezda tuzish kerak, shuningdek, o‘qish uchun vaqt topilmaydi, muammolarni tushunish va ishonchli axborot yo‘q bo‘lganda ham muhimdir.

Ba'zilar uni oltinchi ma'noga ega deb hisoblaydi, ba'zilar esa qobiliyat. Bu mantiq yoki aqlga tayanmasdan haqiqatni aniqlashga yordam beradi. Shuning uchun sezgi va supero‘tkazuvchi idrokning rivojlanishiga e'tibor qaratish lozim, bu favqulodda vaziyatlarni hal etish uchun zarur.

Intuitiv rivojlanish usullari o‘zida bunday noodatiy mahoratni uyg‘otadigan bir nechta variant bor:

1. Bevosita ishtirok eting. O‘zingizni boshqa joyga harakat qiling, shafqatsiz va tajriba his qilasiz. Bu nafaqat sizning his-tuyg‘ularingizni his qilishingizga imkon bermaydi, balki sizning sezgiingizni ham mustahkamlaydi.

2. Qo‘rquvni sezing va undan o‘ting. Bu sezgini engillashtiradi va qarshilikka duch kelganda intensiv bo‘ladi. Buni his qiling, bu sizning ichki dunyomizni haqiqatan ham qabul qilishingizni o‘rgatadi.

3. Boshqalarning hissiy darajasida muloqot qilishi. Odamlar bilan telefon, Internet yoki tete-a-tete orqali muloqotda bo‘lganingizda, uning his-tuyg‘ularini tushunishga harakat qiling. Odamlarning his-tuyg‘ulariga qanchalik ko‘p moslashsangiz, sezgi sezgini rivojlantirishning texnikasi qanchalik ko‘p. Siz qanchalik ko‘p psixologik qutbda bo‘lsangiz.

4. Yolg‘iz bo‘ling. Meditatsiya - bu intuitivlikni rivojlantirishning eng yaxshi usuli. O‘zingiz bilan yolg‘iz qolsangiz, o‘zingizning ichki dunyomizni yaxshiroq bilib olasiz va o‘zingizning ichki ovozingizni tinglashni o‘rganasiz, keyinchalik u kompaniyada intuitiv g‘oyalarni tashlaydi.

Intuitivlikni rivojlantirish uchun asosiy usullar va metodlarni amalga oshirish uchun uning mavjudligini bilish muhimdir. O'zingizdan kelgan ovozlari va maslahatlarga alohida e'tibor bering. Boshingizdagi chalkashliklarni tushuning.

Buning ustidan hech qanday bosim bo'lmasa, ongingiz pokdir. Agar ishdan keyin siz uydan charchagan bo'lsangiz, unda tartibsizlik va tartibsizlik sizning ichki ovozingizni eshitishingizga to'sqinlik qiladi. Chalg'itmang, oromgohda bo'ling, fikrlaringizni xotirjam qilaylik. Dushlar aqlingizni uyg'otishi mumkin.

Yotib ketishdan oldin, bu muammoni o'ylab ko'ring, uning echimini topa olmaysiz! Kutish intuitivlikni faollashtiradi va haqiqatda amalga oshishi mumkin bo'lmagan muammolarga yechim topishga yordam beradi. Bu bo'lishi kerak tushni yozishni uyg'otib, sizni intuitivlikni amalga oshirishga olib keladi. Intuitivlikni qanday qilib boshqalarga o'rgatish mumkin? Juda sodda - "News" teledasturidan foydalaning. Voqealarni tinglang va vaziyatni rivojlantirish bo'yicha o'zingizning taxminingizni qiling. Buning natijasida sizning ufqlaringizni kengaytirasiz.

Intuitiv rivojlanish uchun muntazam ravishda mashq bajarish, o'z mahoratingizni oshirasiz. Sizning qalbingiz eng yaxshi do'stingiz. Unga quloq soling va u eng yaxshi natijalarga erishishga yordam beradi. Hech kimni ichki ovozingizning pushtidan boshqa tinglamang, chunki bu sizni istaklar va baxtni amalga oshirish yo'liga olib boradi. Aksariyat odamlar ko'pincha taqdirga shikoyat qiladilar, lekin ular o'zlariga ta'sir o'tkaza olishini bilishmaydi. Intuitivlikni yaxshilang va har bir narsada muvaffaqiyatli bo'ling!

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Mirziyoyev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash - yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. -T.: O'zbekiston, 2017. - 48 b.
2. Avliyoqulov N.X. Zamonaviy ta'lim texnologiyalari. -Toshkent: O'qituvchi, 2001. - 69 b.

NAZARIY FIZIKANING DOLZARB MUAMMOLARI

Aslonova Xolida Sarvarovna.

Toshkent shahar Yunusobod tumani 58-maktab o'qituvchisi

Annotasiya. Maqola zamonaviy nazariy fizikaning ba'zi dolzarb va hal qilinmagan masalalariga bag'ishlangan.

Kalit so'zlar: nisbiylik, kvant, energiya, gravitatsiyaviy ta'sirlar.

Kirish: Nazariy fizikaning ba'zi muammolarini shunchaki eksperimental tekshirish mumkin emas. Yana bir qism - tajribalar bilan bog'liq savollar.

Nazariy fizik Lee Smolinning fikriga ko'ra "Fizikaning buzilishi: mag'lubiyat nazariyasi yuksalishi, ilm-fanning yiqilishi va keyingi narsalar" nomli o'zining 2006 yilgi bahsida «nazariy fizikada beshta katta muammodir».

Asosiy qism: Zamonaviy nazariy fizikaning ba'zi dolzarb muammolari quyidagilar:

1. **Kvantning tortishish muammosi:** umumiy nisbiylik va kvant nazariyasini tabiatning to'liq nazariyasi deb atash mumkin bo'lgan yagona nazariyaga birlashtir.

2. **Kvant mexanikasining poydevor muammolari:** **Kvant mexanikasining poydevoridagi muammolarni**, yoki nazariyani nazarda tutgan holda, yoki mantiqan yangi nazariyani kashf etish yo'li bilan hal qiling.

3. **Zarrachalar va kuchlarning birlashishi:** Har xil zarralar va kuchlarni birmabir, asosiy bir shaxsning namoyon bo'lishi sifatida tushuntiradigan nazariyada birlashtirilishi mumkinligini aniqlang.

4. **Tuzatish muammolari:** Zarrachalar fizikasining standart modelidagi bo'sh erkinliklar qiymatlari tabiatan qanday tanlanganligini tushuntiring.

5. **Kozmologik sirlarning muammolari:** qorong'u modda va qorong'i energiyani tushuntiring. Yoki agar ular mavjud bo'lmasa, tortishishning katta miqyosda qanday va nima uchun o'zgartirilganligini aniqlang. Keyinchalik umuman olganda, kosmologiyaning standart modeli, masalan, qorong'u energiyani o'z qadriyatlariga ega bo'lganligi sabablarini tushuntiring.

1. Kvantning tortishish muammosi

Kvantning tortish kuchi nazariy fizikada umumiy nisbiylik va zarracha fizikasining standart modelini o'z ichiga olgan nazariya yaratishga qaratilgan harakatdir. Hozirgi kunda ushbu ikki nazariya tabiatning turli ko'lamlarini tasvirlaydi va ular tortish kuchi kuchi kabi (yoki bo'shliqning egriliklari) cheksiz bo'lib qoladigan natijalar natijalarini bir-biriga mos keladigan miqyosni o'rganishga urinadi.

2. Kvant mexanikasining asosli muammolari

Kvant fizikasi tushunchasi bilan bog'liq bo'lgan bir masala - bu asosiy jismoniy mexanizm. Kvant fizikasida ko'plab izohlar bor - klassik Kopengagen talqini, Hugh Everett II ning bahsli ko'plab dunyolar tafsiri va yana tortishuvlarga asoslangan ishtirokchilarning antropik printsipi .

Ushbu izohlarda keladigan savol, aslida kvant to'lqinining qulashi sababli aylanadi.

Kvant sohasi nazariyasi bilan ishlaydigan zamonaviy fizikalarning ko'pchiligi endi ushbu talqinlarni tegishli deb hisoblamaydi. Dekoferensiya tamoyili ko'pchilik uchun tushuntirish - atrof-muhit bilan o'zaro bog'liqlik kuantumni yo'qotishga olib keladi. Bundan ham muhimi, fiziklar asosiy darajadagi aniq nima bo'lishini savol *bermasdan* , tenglamalarni echishga, tajriba va fizika amaliyotini bajarishga qodir. Shunday qilib, ko'p fiziklar bu hayajonli savollarga 20- oyoq qutb.

3. Zarrachalar va kuchlarning birlashishi

Fizikaning to'rt asosiy kuchlari mavjud va zarralar fizikasining standart modeli faqatgina uchtasini (elektromagnit, kuchli yadro va kuchsiz yadroviy kuch) o'z ichiga oladi. Gravitatsiya standart modeldan tashqarida. Bu to'rt kuchlarni birlashtirilgan maydon nazariyasiga birlashtirgan bir nazariya yaratishga urinish nazariy fizikaning asosiy maqsadi hisoblanadi.

Zarralar fizikasining standart modeli kvantli maydon nazariyasi bo'lgani uchun, undagi har qanday birlashma kvadrat maydon nazariyasi sifatida tortishishni o'z ichiga olishi kerak, ya'ni muammoni echish bilan muammoni hal qilish 1 bilan bog'liq.

Bundan tashqari, zarrachalar fizikasining standart modeli ko'plab zarralar - 18 ta asosiy zarrachalarni aks ettiradi. Ko'pgina fiziklar, tabiatning asosiy nazariyasiga ushbu zarrachalarni birlashtiradigan bir necha usulga ega bo'lishi kerak, deb hisoblashadi, shuning uchun ular ko'proq asosda tasvirlanadi. Misol uchun, simlar nazariyasi , ushbu yondashuvlarning eng yaxshi aniqlanganligi, barcha zarralar energiyaning asosiy filamentlari yoki simlarining turli tebranish usullari ekanligini taxmin qiladi.

4. Tuzatishning muammosi

Nazariy jismoniy model - bashorat qilish uchun muayyan parametrlar o'rnatilganligini talab qiladigan matematik asosdir. Zarralar fizikasining standart modelida parametrlar nazariya tomonidan ko'zda tutilgan 18 zarralar bilan ifodalanadi, ya'ni parametrlar kuzatuv bilan o'lchanadi.

Ba'zi fiziklar, nazariyaning asosiy jismoniy printsiplari o'lchovlardan mustaqil ravishda bu parametrlarni aniqlashlari kerak, deb hisoblaydilar. Bu o'tmishda birlashgan daladagi nazariyaga qiziqishning ko'pini keltirib chiqardi va Eynshteynning "Xudo koinotni yaratganda tanlovi bormi?" Degan mashhur savoliga chaqirdi. Koinotning xossalari aslida koinot formasini shakllantiradimi, chunki bu xususiyatlar shakli boshqacha bo'lsa, ishlamaydi?

Bunga javob, yaratilishi mumkin bo'lgan yagona koinotgina emas, balki turli xil asosiy nazariyalar (yoki turli xil jismoniy parametrlarga asoslanib, bir xil nazariyaning turli xil variantlari mavjudligi haqidagi g'oyaga qat'iy rioya qilish kabi ko'rinadi. energetika davlatlari va boshqalar) va bizning koinotimiz bu mumkin bo'lgan olamlardan bittasidir.

Bunday holda, bizning savolimiz, koinotimiz hayotning mavjudligiga ruxsat berish uchun juda nozik tuyulgan xususiyatlarga ega bo'lib qoladi. Bu *muammoning nozik sozlash muammosi* deb ataladi va ba'zi fizikchilarni antropika printsipiga tushuntirish uchun murojaat qilishni da'vat etdi va bu bizning koinotimiz xususiyatlarga ega ekanligini ko'rsatmoqda, chunki u turli xil xususiyatlarga ega bo'lsa, savol. (Smolinning kitobining asosiy maqsadi - bu nuqtai nazardan xususiyatlarning izohi sifatida tanqid qilishdir).

5. Kozmologik sirlarni muammoni

Koinotda hali ham bir qator sirlar mavjud, ammo eng zaif fiziklar zulmat va qorong'u energiya hisoblanadi.

Bu turdagi modda va energiya gravitatsiyaviy ta'sirlari bilan aniqlanadi, lekin to'g'ridan-to'g'ri kuzatilishi mumkin emas, shuning uchun fiziklar hali ham nima ekanligini aniqlashga harakat qilmoqdalar. Shunga qaramay, ayrim fiziklar bu tortishish ta'siriga muqobil tushuntirishlar taklif qildilar, bular moddaning va energiyaning yangi shakllarini talab qilmaydi, ammo bu muqobillar ko'pchilik fiziklar uchun maqbul emas.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Smorodinskiy Ya. A. Harorat. M.: TERRA-Knijniy klub, 2008.
2. M. V. Sadovskiy, Kvant maydon nazariyasi bo'yicha ma'ruzalar.
3. Rumer Yu.B., Fet A.I. Guruhlar nazariyasi va kvantlangan maydonlar. M.: Librokom, 2010.
4. <http://dic.academic.ru/>.
5. <http://www.sciencedebate2008.com/>.

ЦЕННОСТИ КАК СОЦИАЛЬНО ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ ФАКТОР РАЗВИТИЯ ЛИЧНОСТИ СОВРЕМЕННЫХ СТУДЕНТОВ

*Андижанский педагогический институт
Кафедра педагогики и психологии
К.п.н Г.Р. Таджибаева Ф.У. Сулайманова*

Резюме : в статье описывается роль и место ценных ориентаций в формировании личностных качеств современной молодежи. Ценности выступают основанием для осмысления и оценки человеком окружающих его социальных объектов и ситуаций, а следовательно, основанием для познания и конструирования целостного образа социального мира.

Высшее образование как ценность начинает приобретать в молодежной среде все более важное значение, поскольку, по мнению современной молодежи, открывает широкие возможности для достижения жизненного успеха.

Ключевые слова: ценности, терминальные ценности, инструментальные ценности, мироозрение, жизненный путь, личность, общество

Summary: the article describes the role and place of valuable orientations in the formation of personal qualities of modern youth. Values are the basis for understanding and evaluating the surrounding social objects and situations by a person, and, consequently, the basis for knowing and constructing a holistic image of the social world.

Higher education as a value begins to acquire more and more importance in the youth environment, since, according to modern youth, it opens up wide opportunities for achieving success in life.

Key words: values, terminal values, instrumental values, worldview, life path, personality, society

Система ценностей - это набор принципов и идей, которые определяют то, что для человека важно и ценно в жизни.. Ценности играют очень важную роль в формировании и развитии личности. Они определяют стиль и поведение человека, его отношение к окружающему миру и обществу. Ценности в жизни человека являются основой для выбора целей, действий в своей деятельности. В течение жизни человека его система ценностей может изменяться в зависимости от опыта, образования и других факторов.

Категория «ценности» – одна из самых сложных в философии, социологии и психологии. Литературный анализ выявляет неоднозначность в

определении терминов «ценности» и «ценностные ориентации». С точки зрения Г. М. Андреевой, ценности представляют собой одновременно мотивационные и когнитивные образования. [6].

Ценности выступают для индивида как некоторые критерии оценки действительности, в частности, других людей, а также и самого себя. В то же время ценностные представления являются категориями, при помощи которых человек обозначает те или иные явления мира. Таким образом, ценности выступают основанием для осмысления и оценки человеком окружающих его социальных объектов и ситуаций, а следовательно, основанием для познания и конструирования целостного образа социального мира.

Индивид осознает мир через призму ценностей, т. е. ценности детерминируют процесс познания человеком социального мира. Восприятие и познание человеком социальной действительности не может быть внеценностным, поскольку не может быть внесмысловым [3]. Кроме этого ценности выступают как образования мотивационно-потребностной сферы и регулируют социальное поведение людей. Они представляют собой некоторые конечные (идеальные) цели, к которым стремится индивид, дают возможность принять решение в ситуации выбора, активизируют и направляют поведение и деятельность человека. В этой ипостаси ценности реализуются в ценностных ориентациях и определяют элемент диспозиционной структуры личности.

Ценностные ориентации направляют и корректируют процесс целеполагания человека, определяют отличия и характер отношений личности с окружающей действительностью и тем самым в определенной мере детерминируют особенности ее поведения. Или иначе говоря, ценностные ориентации осуществляют психическую регуляцию социальной деятельности и поведения субъекта в социальной среде [7].

Итак, ценности могут быть рассмотрены и как элементы когнитивной структуры личности, и как элементы ее мотивационно-потребностной сферы. Такое «двойственное» положение объясняется их смысловой природой. Именно смысл является основанием для познания мира и именно он задает направление и активизирует деятельность человека. Ценности же, будучи смысловыми образованиями, «связывают» когнитивную и мотивационную сферы, интегрируют их в единую смысловую сферу, придавая личности определенную целостность [7].

А. Н. Леонтьев говорит о существовании своеобразных «узлов», соединяющих различные виды деятельности в целостные личностные структуры, отождествляет их с ценностными образованиями, задающими основу личности [8].

Целый ряд авторов независимо друг от друга предложили различать два класса ценностей: ценности – цели жизнедеятельности или терминальные ценности, с одной стороны, и ценности – принципы жизнедеятельности или инструментальные ценности, с другой стороны [9].

По мнению М. С. Яницкого, система ценностных ориентаций определяет жизненную перспективу, «вектор» развития личности, являясь важнейшим его источником и механизмом, и становится психологическим органом, связывающим в единое целое личность и социальную среду, выполняющим одновременно функции регуляции поведения и определения его цели [10]. По словам Ф. Е. Василюка, «ценность внутренне освещает всю жизнь человека, наполняя ее простотой и подлинной свободой» [11].

Он отмечает в этой связи, что ценности приобретают качества реально действующих мотивов и источников осмысленности бытия, ведущие к росту и совершенствованию личности в процессе собственного последовательного развития, т. е., ценностные ориентации, являясь психологическим органом, механизмом личностного роста и саморазвития, носят развивающийся характер и представляют собой

Молодежь, являясь относительно самостоятельной социально-демографической группой, несет важную общественную функцию по усвоению и инновационному воспроизводству материальных и духовных ценностей в изменяющихся социальных, культурных, политических и экономических условиях

Как особая социальная группа молодежь постоянно находится в фокусе внимания исследований психологов, социологов, поскольку именно она является чутким индикатором происходящих перемен и определяет в целом потенциал развития общества. От того, какой ценностный фундамент будет сформирован у молодого поколения, во многом зависит будущее состояние общества. Вместе с тем неизбежная в условиях ломки сложившихся устоев переоценка ценностей, их кризис более всего проявляются в сознании этой социальной группы

Особенный интерес представляет анализ карьерных ориентиров студентов относительно будущей профессиональной деятельности. В вузовском пространстве студент интериоризирует критерии профессионального продвижения, апробирует их в идеальном плане для достижения своих целей, т. е. формирует общественно приемлемый способ самореализации как гражданина [6].

Американский психолог Милтон Рокич разработал собственную концепцию ценностных ориентаций личности, понимая под ценностью устойчивое убеждение в принципиальной предпочтительности некоторых целей

или способов существования перед другими. Согласно Рокичу, ценностная ориентация так или иначе воздействует на любые общественные явления. При этом Рокич полагает, что человеческие ценности относительно немногочисленны и организованы в системы ценностей, причём все люди обладают одними и теми же ценностями, хотя и в неодинаковой степени. Разделив все ценности на терминальные (касающиеся целей индивидуального существования) и инструментальные (связанные с образом действий и достижения целей), [9].

Согласно Рокичу ценность определяется как разновидность устойчивого убеждения, что некая цель или способ существования предпочтительнее, чем иной. Он утверждал, что общее число ценностей, являющихся достоянием человека, сравнительно не велико и выделял среди них терминальные и инструментальные.

Терминальные ценности М. Рокич определяет, как убеждения в том, что какая-то конечная цель индивидуального существования (например, счастливая семейная жизнь, мир во всем мире) с личной и общественной точек зрения стоит того, чтобы к ней стремиться; Инструментальные ценности — как убеждения в том, что какой-то образ действий (например, честность, рационализм) является с личной и общественной, точек зрения предпочтительным в любых ситуациях. По сути, разведение терминальных и инструментальных ценностей производит уже достаточно традиционное различие ценностей-целей и ценностей-средств. [9].

Среди терминальных ценностей у опрошенных лидируют такие терминальные ценности и образовательные ценности как материально обеспеченная жизнь, здоровье и интересная работа.

Образовательные ценности студентов последние годы характеризуются повышением общего интереса молодежи к получению высшего образования. Эта установка связана с изменением требований к молодому специалисту. Высшее образование как ценность начинает приобретать в молодежной среде все более важное значение, поскольку, по мнению современной молодежи, открывает широкие возможности для достижения жизненного успеха.

В основе стремления молодежи получить высшее образование лежит комплекс причин. Наиболее распространенным является мнение, что высшее образование позволяет стать высокообразованным, культурным человеком, получить профессию и добиться успеха в жизни. По мнению опрошенных первокурсников, они хотели бы получить высшее образование, чтобы стать высокообразованным, культурным человеком, добиться успеха в жизни, иметь профессию, быть материально обеспеченным, иметь диплом, дающий определенный социальный статус, иметь возможность работать за рубежом [7].

Студенты, для которых значимым является благополучие близких людей, не хотят, чтобы в их жизни доминировала какая-то одна сторона образа жизни (семья, работа, карьера), такие люди больше ценят свою жизнь в целом (где живут, как совершенствуются), чем конкретную работу, карьеру или организацию

Следующую ступень в системе терминальных ценностей современных студентов занимают свобода, любовь, общественное признание и наличие верных друзей. Этот уровень демонстрирует нам, что сфера эмоций и чувств также заботит большое количество молодежи. Наличие верных друзей и любовь образует прямую зависимость со счастьем и психологическим состоянием индивида. Общественное признание является объективным желанием современного студента занять определенную позицию в социальной системе, желанием иметь позицию в жизненной структуре, которая будет благосклонна одобрена обществом. [9].

При анализе выбранных инструментальных ценностей было отмечено, что для современных студентов наиболее важны независимость, твердая воля и широта взглядов. Также отмечены были воспитанность и самоконтроль.

В заключение хотелось бы отметить, что ценности современных студентов напрямую связаны с установками и обстоятельствами жизни их родителей, но, сталкиваясь с современной жизнью и цифровизацией образуют абсолютно уникальную систему. Молодежь сегодня мобильна, позитивна, верит в себя и свои амбиции, студенты стараются проявить себя в различных сферах, добиться успеха в тех сферах, которые им действительно интересны.

Список литературы

1. Верейкина Л. В., Морогин В. Г. Общественная и субъективная система ценностей // Вестн. Томского гос. пед. ун-та. 2006. Вып. С. 67–68.
2. Белинская Е. П., Тихомандрицкая О. А. Социальная психология личности. М.: Аспект Пресс, 2001. 301 с.
3. Андреева Г. М. Социальная психология. М.: Аспект Пресс, 2009. 363 с.
4. Слободчиков В. И. Основы психологической антропологии. Психология развития человека: Развитие субъективной реальности в онтогенезе. М.: Школьная пресса, 2000. 416 с.
5. Франкл В. Психотерапия на практике. М.: Аспект Пресс, 2004. 84 с.
6. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. СПб.: Питер, 2006. 424 с.
7. Тихомандрицкая О. А. Особенности социально-психологического изучения ценностей как элементов когнитивной и мотивационнопотребностной сферы. (Методические аспекты) // Мир психологии. 1999. Т. 3. С. 80–90.

8. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. М.: Смысл, 2005. 352 с.
9. Rokeach M. Understanding Human Values: Individual and Societal. New York: The Free Press, 1979. 322 p.
10. Яницкий М. С. Ценностно-смысловая сфера личности. Кемерово: Кемеровский гос. ун-т, 1999. 92 с.
11. Василюк Ф. Е. Психология переживания. М.: Смысл, 2006. 200 с.
12. Леонтьев Д. А. Психология смысла: природа, строение и динамика смысловой реальности. М.: Смысл, 2007. С. 223–232.
13. Карандашев В. Н. Методика Шварца для изучения ценностей личности: концепция и методическое руководство. СПб.: Речь, 2004. 70 с.

PSYCHOLOGICAL SPECIFICITY OF ADOLESCENT TEMPERAMENT

Reymov Mukhamedali Kengesbaevich,

4 years students, Undergraduate degree

Nukus State Pedagogical Institute named after Azhiniyaz

(Nukus, Republic of Karakalpakstan)

Seytniyazova Alfiya Bekpolat qizi,

3 years students, Undergraduate degree

Nukus State Pedagogical Institute named after Azhiniyaz

(Nukus, Republic of Karakalpakstan)

Dosekeeva Aysanem Esmagambet qizi,

1 years students, Undergraduate degree

Nukus State Pedagogical Institute named after Azhiniyaz

(Nukus, Republic of Karakalpakstan)

Abdullaeva Umida Jenis qizi,

1 years students, Undergraduate degree

Nukus State Pedagogical Institute named after Azhiniyaz

(Nukus, Republic of Karakalpakstan)

Abstract: The psychodiagnostic study of the characteristics of the temperament of adolescence is an urgent problem for modern psychology, which is determined by the needs of practice for data on the characteristics of the psyche of a teenager. The age category under consideration is distinguished by dynamic changes in all physiological systems and mental functions, simultaneously with which, a teenager needs to master new social roles and functions, build relationships in society, and form an idea of himself as a person. These factors affect changes in the personality of a teenager, which can provoke difficulties in his behavior and communication with adults. Therefore, it becomes especially important to determine the characteristics of an individual's temperament in adolescence.

Keywords: temperament, psychodiagnostics, adolescence, character, methods.

The attention of many researchers in the field of psychology is often attracted by the analysis of the role of the genotype and the environment in the development of a person's psychological characteristics and, above all, the peculiarities of his temperament. The concept of "temperament" (from the Latin *temperamentum* - ratio) is characterized by a complex of psychodynamic properties of the individual, which is manifested in the features of his mental activity: intensity; the speed and pace of mental reactions; emotional tone of life.

Scientists consider Hippocrates to be the founder of the theory of temperament; later, the philosopher and physician Claudius Galen developed this theory and became

the author of the scientific treatise "Correct Measure", in which he described four types of temperament in accordance with the main biological substances [1, p. 58-65]. Temperament includes a naturally conditioned tendency of an individual to a specific style of behavior, manifestations of sensitivity to certain influences of the surrounding world, emotionality of human behavior, his impulsiveness or restraint, sociability or isolation, the speed of adaptation in society.

Today, there are various methods for identifying and diagnosing the dynamic side of the psyche, one of which is the questionnaire of J. Strelyau [3] and the questionnaire of G. Eysenck [5]. The identification of features and information about temperament in adolescence is presented in the questionnaire of the structure of temperament of the Soviet psychophysicologist V.M. Rusalov [2]. It includes questions for diagnosing the properties of the subject-activity and communicative aspects of temperament, based on the characteristics of the adolescent's nervous system. V.M. Rusalov in his studies said that the temperament of a teenager directly depends on the properties of his nervous system, which are defined as the main characteristics of functional systems that provide integrative, analytical and synthetic activity of the brain and the entire nervous system as a whole.

Studying other works of domestic and foreign researchers in the area under consideration, various approaches and attitudes of the authors to the psychobiological model of temperament were highlighted. Foreign researchers M. Rothbart and D. Derryberry, in the course of studying the features of the manifestation of human temperament, took into account its qualitative changes in the process of ontogenesis. They also determined the features of the manifestation of the properties of temperament in different age categories and the factors influencing its development [6].

Temperament is an innate phenomenon, the formation of which is influenced, first of all, by genetics and climatic conditions. However, throughout life, a person can influence his temperament by his behavior, environment and habits. Therefore, when raising a teenager, it is important to take into account the peculiarities of his temperament and create the necessary conditions for him to learn to control and manage his behavior. During this period, character traits are usually pronounced: a teenager is more impulsive and active if his type of temperament is choleric or sanguine. If a teenager is melancholic, then the impact of the environment, stress associated with educational activities or relationships with parents, can lead to the fact that he will more often "withdraw" into himself and close from others. The sensitive psyche of teenagers quickly reacts to changing processes in the world around them and it is important in this age period to teach them to accept and understand themselves, to show important life values, to teach them to cope with a particular situation. Under the

influence of temperament, various personality traits are formed. It depends on how much a person will be impressionable, emotional, impulsive, anxious, and so on. Features of temperament affect a person's character, which, in the aggregate, is an important factor for the future self-realization and formation of a teenager's personality, on which a career, the number of acquaintances, motivation for one or another activity and development will depend.

E. Leventhal in her works analyzed the relationship of adolescence with temperament and personality. She said that the older a person becomes, the more his mental reactions slow down, therefore it is in the adolescent period that the individual is prone to a more violent appearance of feelings and emotions. According to its definition, temperament is a bright kaleidoscope of positive and negative qualities that shape individuality [4, p. 78].

Summarizing the above, we note that the personality of each person is unique. The perception of the world is influenced by a huge number of factors - society, environment, genetics, upbringing, living conditions. Therefore, each person has a multifaceted psyche, the basis of which is temperament - a kind of biological basis on which the personality is based. It characterizes the individual characteristics of a person that determine the dynamics of his mental activity and behavior. In psychological science, there are several types of concepts that describe and study the characteristics of a person's temperament. Adolescence is characterized by a more pronounced manifestation of character traits and temperament, therefore, during this period, when raising a teenager, it is necessary to take into account his temperament and create the necessary conditions for the formation of his personality, to bring up the right values and help to cope with various external and internal conflicts and situations.

Bibliography:

1. Batarshhev, Anatoly Diagnostics of temperament and character / Anatoly Batarshhev. - M.: Publishing house "Peter", 2019. - 136 p.
2. Rusalov V.M. Temperament in the structure of a person's personality. Differential-psychophysiological and psychological research / V.M. Rusalov. - Institute of Psychology of the Russian Academy of Sciences. - M.: Moscow. - 2012. - 528 p.
3. Shoot J. Methods for the diagnosis of temperament. Psychodynamic monographs / Y. Strelyau - M.: Publishing house: Meaning. - 2007. --- 104 p. ISBN 5-89357-195-9
4. Leventhal E. Characters and roles / E. Leventhal. - M.: Boslen, - 2016. --- 336s.
5. Eysenck G. Eysenck Personality Questionnaire, EPI. [Electronic resource] - Psychological tests "Psytests". Access mode: <https://psytests.org/eysenck/epiA.html>
6. Rothbart M.K. & Derryberry D. Development of individual differences in temperament / in: M.E. Lamb & A.L. Brown (Eds.). Advances in development psychology / - Hillsdale, NJ: Erlbaum, 1981. - Vol.1 - P.37-86

TA'LIM MUASSASALARINI BOSHQARISH

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat Pedagogika instituti
Yuldashev Obodjon Yaxshimurod o'g'li,
Mavlonberganova Umida Ilhomjon qizi,
Yo'ldosheva Munisa Oybek qizi

Annotatsiya: Hozirgi kunda boshqaruv ilmining va san'atining qanday va qachon vujudga kelganini hech kim aniq ayta olmasa kerak. Ammo qayerda odamlar jamoat yoki guruh bo'lib yashasalar, boshqaruvga ehtiyoj tug'ilgan. Chunki o'sha davrlarda boshqaruv turli ko'rinishlarda bo'lgan. Xususan, pedagogika, ta'lim sohasidagi boshqaruv alohida ahamiyat kasb etgan. Turli zamonaviy nuqtayi nazarlardan asosiy boshqaruv usullarini ajratib ko'rsatish mumkin. Ular zamonaviy menejmentning u yoki bu nazariyalari asosida shakllangan. Turli xil nazariyalarni tizimlashtirish natijasida boshqaruv uslublari va turlari yuzaga kelgan.

Kalit so'zlar: boshqarish, menejment, pedagogik faoliyat. pedagogik kengash, pedagogik faoliyatni boshqarish.

Boshqarish ma'lum bir ob'ektga tashkiliy, rejali, tizimli ta'sir ko'rsatish demakdir.

Ta'lim muassasasining pedagogik faoliyatini boshqarish deb esa pedagogik jarayonini rejalashtirish, tashkil etish, rag'batlantirish, natijalarni nazorat va tahlil qilishga aytiladi.

Ta'lim muassasalarini boshqarish tushunchasi ta'lim muassasalarining menejmenti nazariyasi bilan boyitildi. Menejment nazariyasi xodimlarga nisbatan ishonch, ularning unumli mehnat qilishlari uchun sharoit yaratish hamda o'zaro hurmat bilan tavsiflanadi.

Menejment mavjud minimal imkoniyatlardan maksimal natijalarga erishish maqsadida muayyan xodim yoki guruhga ta'sir etish, ular bilan hamkorlik qilish jarayonidir.

Ta'lim muassasasining boshqaruv organi bu Pedagogik Kengash hisoblanadi. Ta'lim muassasalarida o'quv-tarbiya jarayonini rivojlantirish, takomillashtirish, muassasa faoliyati bilan bog'liq barcha tashkiliy masalalarni muvofiqlashtirish, o'qituvchi va o'qituvchilarning kasbiy mahorati va ijodkorliklarini o'stirish maqsadida pedagogik hodimlarni birlashtiruvchi pedagogik Kengash faoliyat ko'rsatadi. Pedagogik Kengash ta'lim muassasasi jamoasining yuqori boshqaruv organi hisoblanadi.

Pedagogik Kengashning asosiy vazifalariga quyidagilar kiradi:

- ta'lim muassasasining tayyorlangan muhim hujjatlarini muhokamadan o'tkazadi, tasdiqlaydi va bajarilishini nazorat qiladi;
- ta'lim muassasasining maqsad va vazifalaridan kelib chiqqan holda uni rivojlantirishning istiqbolli yo'nalishlarini belgilaydi;
- ta'lim muassasasida o'quv-tarbiya jarayonini tashkil etish va ta'lim samaradorligini oshirishda maqbul shart-sharoitlar yaratishga qaratilgan qarorlarni qabul qiladi;
- ta'lim muassasasi boshqaruv tizimini takomillashtirish bo'yicha yo'l-yo'riqlarni ishlab chiqadi;
- pedagogik jamoaning ma'lum yo'nalishlardagi faoliyatini tahlil qiladi va yakuniy xulosa chiqaradi;
- ta'lim muassasasi pedagogik jamoasi uchun o'z vakolati doirasida me'yoriy talablarni ishlab chiqadi, tasdiqlaydi va bajarilishini nazorat qiladi.

Pedagogik Kengash quyidagi huquqlarga ega:

- ta'lim muassasasini rivojlantirish yo'nalishlarini istiqbol rejasini belgilash;
- ta'lim muassasasi jamoasi oldiga qo'yilgan maqsad va vazifalarining bajarilishini amalga oshirish;
- o'quv rejada maktab ixtiyoriga berilgan soatlarni taqsimlash, yillik va taqvimiy ish rejasini mazmuni hamda dars jadvalini muhokama qilish;
- o'quv jarayonini tashkil qilishning turli shakl va metodlarini muhokama qilish, amaliyotga tatbiq etish;
- ta'lim muassasasi ta'lim jarayoniga oid barcha masalalarni o'z vakolati doirasida muhokama etish va tegishli qaror qabul qilish;
- pedagoglar malakasini oshirish tizimi, ularning ijodiy tashabbuskorliklarini rivojlantirish bo'yicha o'z takliflarini berish;
- o'quvchilarning bilim darajasini aniqlashga doir ichki nazorat bo'yicha qaror qabul qilishda qatnashish, uni o'tkazish shakli va vaqtini belgilash;
- ta'lim oluvchilarni sinfdan-sinfga, kursdan-kursga ko'chirish va bitiruvchilarni yakuniy attestatsiyaga qo'yish bo'yicha qaror qabul qilish;
- ta'lim jarayonini tashkil qilish hamda ta'lim muassasasini rivojlantirishga doir masalalar bo'yicha maktab rahbariyatining hisobotlarini tinglash;
- ta'lim maqsadiga muvofiq holda o'quvchilarni rag'batlantirish va jazolash bo'yicha masalalarni hal etish;
- chorak, yarim yillik, yil yakuniga doir xulosalar chiqarish;
- pedagogik kengash a'zolaridan pedagogik faoliyatni bir xil tamoyillarga asosan amalga oshirishni talab qilish;
- ta'lim-tarbiya jarayonida alohida xizmat ko'rsatgan ta'lim muassasasi xodimlarini rag'batlantirishga tavsiya qilish;

- yakuniy attestasiyadan muvaffaqiyatli o'tgan o'quvchilarga o'matilgan tartibda hujjatlar berish to'g'risida qaror qabul qilish.

Pedagogik Kengash yig'ilishlari qarorlashtirilib, qabul qilingan hujjatlar ta'lim muassasasi ish yuritish hujjatlari bilan birga saqlanadi. Pedagogik Kengash faoliyati bir qator hujjatlarda o'z aksini topadi: ish rejasi, kengash bayonnomasi yoziladigan muhrlangan daftar, kengash materiallari, hisobot.

Pedagogik Kengash hujjatlari besh yil davomida ta'lim muassasasida saqlanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. B. X. Xodjayev UMUMIY PEDAGOGIKA NAZARIYASI VA AMALIYOTI "Sano-standart" nashriyoti. Toshkent -2017.
2. Jo'rayev R. X., Turg'unov S. T. Umumiy o'rta ta'lim maktablarini boshqarishda menejmentning asosiy tushunchalari. – Toshkent: "Fan", 2006.
3. Jo'rayev R. X., Turg'unov S. T. Ta'lim menejmenti. – Toshkent: „VORIS-NASHRIYOT“, 2006.
4. A. Xoliqov PEDAGOGIK MAHORAT Toshkent: "IQTISOD-MOLIYA" 2011.
5. Азизходжаева Н. Н. Педагогические технологии и педагогическое мастерство.— Ташкент: Молия, 2002.

KORREKTSION PEDAGOGIKA

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat Pedagogika instituti
Yuldashev Obodjon Yaxshimurod o'g'li,
Mavlonberganova Umida Ilhomjon qizi,
Yo'ldosheva Munisa Oybek qizi

Annotatsiya: Ta'lim muassasalarida faoliyat olib borayotgan har qanday shaxs, u boshqaruvchi shaxsi bo'ladimi, pedagogmi yoki ijtimoiy hodim bo'ladimi har xil o'quvchilar bilan ishlashadi, faoliyat olib boradi. Salomatligida, aqliy rivojlanishida turli xil nuqsoni bor o'quvchilar ham ta'lim dargohlarida tahsil oladilar. Bu Konstitutsiyamizda ham mustahkamlab qo'yilganki, „Har kim bilim olish huquqqiga ega. Bepul umumiy ta'lim olish davlat tomonidan kafolatlanadi. Maktab ishlari davlat nazoratidadir.“ O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi 41-modda.

Kalit so'zlar: korrektsiya, korrektsion pedagogika, korrektsion pedagogika sohalari, anomaliya, korrektsion pedagogikaning asosiy kategoriyalari.

Rivojlanishida turli nuqson (kamchilik)lar bo'lgan o'quvchilarni korrektsion o'qitish va tarbiyalash bilan korrektsion pedagogika (defektologiya) shug'ullanadi. Korrektsion (maxsus) pedagogika (defektologiya - yunoncha defectus - nuqson, kamchilik, logos - fan, ta'limot) - rivojlanishda jismoniy yoki ruhiy nuqsonga ega, maxsus, individual tarbiyalash va o'qitish metodlariga asoslangan, salomatlik imkoniyatlari cheklangan bolaning individualligi hamda shaxsini rivojlantirish jarayonini boshqarish mohiyati, qonuniyatlarini o'rganuvchi fan sanaladi.

Korrektsion pedagogikaning quyidagi sohalari mavjud: surdopedagogika, tiflopedagogika, oligofrenopedagogika, logopediya.

Korrektsion pedagogikaning asosiy maqsadi – belgilangan (normal) va (mavjud kamchilik) faoliyat o'rtasidagi nomuvofiqlikni yo'qotish yoki kamaytirishdan iborat.

Korrektsion-pedagogik faoliyat yaxlit ta'lim jarayonini qamrab oluvchi hamda murakkab psixofiziologik va ijtimoiy-pedagogik chora-tadbirlarning amalga oshirilishini nazarda tutuvchi pedagogik tizim.

Korrektsion pedagogikaning asosiy vazifalari. Turli kategoriyali anomal bolalarni rivojlantirish, o'qitish va tarbiyalashning umumiy qonuniyatlari mavjud. Korrektsion pedagogikaning asosini anomal bolalarni har tomonlama, fiziologik va psixologik o'rganish tashkil etib, uning vazifalari sirasiga quyidagilar kiradi: rivojlanishida turli kamchiliklar bo'lgan bolaning nuqsonlarini tuzatish va korrektsion-kompensatorli imkoniyatlarini aniqlash; differensial o'qitish va tarbiyalashni amalga oshirish maqsadida anomal bolalarning muammolarini hal etish; anomal bolalarni aniqlash va hisobga olish; rivojlanish anomaliyasini erta diagnostika qilish metodlarini

ilmiy jihatdan ishlab chiqish; bolalarda rivojlanish nuqsonlarini tuzatish, yo'qotish yoki kamaytirish bo'yicha chora-tadbirlarni ishlab chiqish; anomal bolalikning oldini olish bo'yicha profilaktik choratadbirlar tizimini ishlab chiqish; anomal bolani rivojlantirish va uni ijtimoiylashtirish jarayonining samaradorligini oshirish.

Korreksion pedagogikaning quyidagi kategoriyalari mavjud:

Anomal bolalarni o'qitish va rivojlantirish ulami ijtimoiy hayot va mehnatga tayyorlash, ularda bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirishga yo'naltirilgan maqsadli jarayondir. Anomal bolalar uchun ta'lim tizimi va metodlarini tanlashda bolaning yoshi va nuqsonning kelib chiqish vaqti hisobga olinadi. Eshitish yoki ko'rish qobiliyatini yo'qotish vaqti alohida ahamiyatga ega. Anomal bolalarni tarbiyalash - korreksion pedagogikaning asosiy tushunchasi bo'lib, uning maqsad va vazifasi nuqsonning darajasi va tuzilishiga mos keladigan metod hamda vositalar yordamida anomal bolalarni faol ijtimoiy hayot va mehnatga tayyorlash, ularda faqarolik sifatlarini shakllantirishdan iborat. Anomal bolalarni tarbiyalash oila va ta'lim muassasasi o'rtasidagi yaqin aloqa, bir-birlarini qo'llab-quvvatlash, bir-biriga yordam ko'rsatish, talabchanlik hamda oqilona mehribonlik asosida amalga oshiriladi.

Korreksiya (yunoncha tuzatish) bolaning ruhiy yoki jismoniy rivojlanishidagi nuqsonlarni tuzatish, yo'qotish va pasaytirishni nazarda tutadi.

Korreksion-tarbiyaviy ishlar kategoriya sifatida shaxsning anomal rivojlanishi xususiyatlariga ko'ra umumiy pedagogik ta'sir ko'rsatish chora-tadbirlari tizimi dan iborat. Korreksion-tarbiyaviy masalalarda sinf va sinfdan tashqari ishlarning barcha tur va shakllaridan foydalaniladi.

Kompensatsiya (yunoncha „compensation“ - o'rnini to'ldirish, tenglashtirish) organizmning buzilgan yoki rivojlanmagan funksiyalarining o'rnini to'ldirish yoki qayta qurishdir. Kompensatsiya jarayoni oliy nerv faoliyatining zahira imkoniyatlariga tayanadi.

Ijtimoiy rehabilitatsiya (yunoncha „rehabilitas“ - layoqati, qobiliyatini tiklash) tibbiy-pedagogik mazmunda anomal bolaning psixofiziologik imkoniyatlari darajasida ijtimoiy muhitda ishtirok etishi uchun sharoit yaratish, uni ijtimoiy hayot va mehnatga jalb etishni anglatadi. Bu korreksion pedagogika nazariyasi va amaliyotida asosiy vazifa hisoblanadi.

Ijtimoiy adaptatsiya (yunoncha „adapto“ - moslashish) - anomal bolalarning individual va guruhli xulqlarini jamoatchilik qoidalari va qadriyatlarini tizimiga mos kelishini ta'minlash. Anomal bolalar uchun ijtimoiy munosabatlarni tashkil etish qiyin, sodir bo'layotgan o'zgarishlarga mos ravishda javob qaytarish qobiliyati past, shu bois murakkab talablarni bajarishga ularning layoqati etmaydi. Ijtimoiy adaptatsiya bolalarga ijtimoiy foydali mehnatda faol ishtirok etish uchun imkoniyat yaratadi.

Korreksion-rivojlantiruvchi ta’im o‘qishda va maktabda anomal bolalarga o‘z vaqtida malakali yordam ko‘rsatishni ta’minlovchi differensial ta’lim tizimi bo‘lib, uning asosiy vazifasi bola rivojlanisbining umumiy darajasini oshirishga qaratilgan bilimlarni tizimlashtirish, uning rivojlanishi va o‘qishidagi kamchiliklarni yo‘qotish, zaruriy ko‘nikma va malakalami shakllantirish hamda bolaning idrok etish borasidagi kamchiliklarni tuzatishdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. A. Xoliqov PEDAGOGIK MAHORAT Toshkent: “IQTISOD-MOLIYA” 2011.
2. B. X. Xodjayev UMUMIY PEDAGOGIKA NAZARIYASI VA AMALIYOTI “Sano-standart” nashriyoti. Toshkent -2017.
3. Tolipov O`, Usmonboeva M. Pedagogik texnologiyalarning tadbqiqiy asoslari. – T.: 2005.
4. Азизходжаева Н. Н. Педагогические технологии и педагогическое мастерство.— Ташкент: Молия, 2002.
5. Коджаспирова Г.М., Коджаспиров А.Ю. Педагогический словарь. - М.: Академия, 2003.

BIOLOGIYA FANINI O'QITISHDA TA'LIM SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI

Sharipova Shoira Xolmurodovna

Buxoro viloyat Buxoro shahar.

Viloyat ftiziatriya bolalar sihatgohi maktabi

Biologiya fani o'qituvchisi

Annotatsiya

Ushbu maqolada biologiya fanini o'qitishda ta'lim samaradorligini oshirish yo'llari haqida fikr yuritilgan. Hozirgi ta'lim tizimida bilimlarni egallashning yangi kontsepedagogik texnologiyasi va biologiya fanini o'qitishda ta'lim samaradorligini oshirishda o'quvchilarning bilish faoliyatini tashkil etishning yo'llari tahlil etilgan.

Kalit so'zlar: biologiya, yangi kontsepedagogik texnologiyasi, texnologiya, metod, bilish faoliyati, zamonaviy ta'lim

KIRISH

O'zbekiston mustaqillikka erishgandan so'ng, ta'limga et'ibor yanada oshdi. Hozirda zamonaviy ta'lim tizimidan foydalanilib, biologiya fanida zamonaviy ta'lim bu - darslarni noan'anaviy tarzda tashkil etish bo'lib, uning muhim belgisi aniq, natijali maqsadga erishishdir. Noan'anaviy ta'lim texnologiyasi an'anaviy ta'lim texnologiyasidan farq qilib, o'quvchilarning bilish imkoniyatlarini rivojlanishiga sharoit yaratadi, mustaqil ishlashlariga alohida e'tibor beriladi, bilish faoliyatlari izlanuvchan va ijodiy harakterga ega bo'ladi.

Biologiyadan ma'lumki, ta'limni pedagogik texnologiyalar asosida takomillashtirish xususida ajdodlarimiz ham bir qancha izlanishlar olib borganlar. Sharqning buyuk allomalari Muso al-Xorazmiy, Ahmad al-Fargo'niy, Abu Nasr Farobiy, Abu Rayhon Beruniy, Mirzo Ulugobek kabi qomusiy olimlar o'z asarlarida maktab va madrasalarda insonni aqliy kamolotga yetkazishda o'qitishning turli usullari va vositalaridan foydalanishga katta ahamiyat berganliklarini ta'kidlab o'tishgan.

Hozirgi ta'lim tizimida bilimlarni egallashning yangi kontsepedagogik texnologiyasi - noan'anaviy ta'lim texnologiyalarining uslublarini qo'llashni taqazo etmoqda. Noan'anaviy ta'lim texnologiyasi: Hamkorlikda o'rganish, modellashtirish, tadqiqot(loyiha) texnologiyalariga bo'linadi va u yaxlit uzviy tizim asosida olib boriladi. Pedagogik texnologiyaning asosiy tushunchasi, so'zsiz, o'quv jarayoniga tizim sifatida yondashishdir. Noan'anaviy ta'lim berish usuli ta'limiy maqsadni amalga oshirish bo'yicha ta'lim beruvchi va ta'lim oluvchi bilan hamkorlik

faoliyatining asosi hisoblanadi. Usullar: ta'lim oluvchi bilishi, udallashi va qadrlashi lozim bo'lgan ko'zlanayotgan natijalarga erishishni ta'minlaydi. Bunda ta'limtarbiyada ishtirok etuvchi barcha narsa va hodisalar o'zaro funksional bog'liqda bo'lib, bir butunlikni, ya'ni pedagogik jarayon majmuini tashkil qiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Biologiya fanini o'qitishda ta'lim samaradorligini oshirish yo'llarini tahlil etib o'rganar ekanmiz. Biologiya mutaffakirlarimiz ta'lim jarayonini samarali yo'llarini tashkil etishni quyidagicha izohlashgan:

Ibn Sino bolani maktabda o'qitish va tarbiyalash masalasiga katta ahamiyat berib, «Tadbir ul manozil» asarining maxsus bo'limini ana shu masalaga bag'ishlagan. Kitobning «Bolani maktabda o'qitish va tarbiyalash» bo'limida bolani maktabga jalb qilish haqida to'xtalgan. Uning ta'kidlashica, maktabga barcha kishilarning bolalari jalb etilishi va hamma bolalar birga o'qitilishi va tarbiyalanishi lozim. U bolani uy sharoitida yakka o'qitishga qarshi bo'lgan, bolani maktabda jamoa bilan o'qitishning foydasini quyidagicha ifodalagan:

1. Agar bolalar birga o'qisa, zerikmaydi, ularda fanni egallashga qiziqish yuzaga keladi, bir-biridan qolmaslik uchun harakat qilishadi, musobaqalashish istagi rivojlanadi. Bularning hammasi o'qishning yaxshilanishiga yordam beradi.

2. O'zaro suhbatda bolalar bir-birlariga kitobdan o'qib olganlarini, kattalardan eshitganlarini hikoya qiladilar.

3. Bolalar birga to'planganlarida bir-birlarini hurmat qila boshlaydilar, do'stlashadilar, o'quv materiallarini o'zlashtirishda bir-birlariga yordamlashadilar, bir-birlaridan yaxshi odatlarni o'rganadilar.

Ibn Sino o'z asarlarida o'quvchiga ta'lim-tarbiya berishda quyidagi tamoyillarga amal qilish kerakligini ta'kidlaydi: birdaniga darslik bilan band qilib qo'ymaslik; yengildan og'irga o'tish; jamoa bo'lib o'qitishga e'tibor berish; bilim berishda bolalarning mayli, qiziqishi, qobiliyatini hisobga olish va hokazolar haqida o'z fikrini yozib qoldirgan.

Burxoniddin az-Zarnujiy «Ta'lim oluvchiga ta'lim berish va ta'lim berish yo'llari» risolasida ilm va kasb-hunar o'rganishning asosiy shartlari sifatida o'quvchida jiddiy istak, kayfiyat bo'lishi lozimligini, shundan keyin yaxshi muallim hamda yetarlicha vaqt zarurligini yozgan. Yapon olimi T. Sakamoto tomonidan

“o'qitish texnologiyasi - bu o'qitishning maqbulligini ta'minlovchi yo'l-yo'riqlar tizimi bilan bog'liq bilimlar sohasi” ekanligi e'tirof etiladi.

Rus olimasi N.F.Talizina texnologiyani “belgilangan o'quv maqsadiga erishishning oqilona usullarini aniqlashdan iborat” deb tushuntiradi pedagogik texnologiyani fan sifatida e'tirof etish.

K.K Selevko tomonidan ham ma'qullandi: "Pedagogik texnologiya o'qitishning birmuncha oqilona yo'llarini taqdim qiluvchi fan sifatida ham ta'limda qo'llaniladigan usullar, printsiplar va regulativlar sifatida ham, real o'qitish jarayoni sifatida ham mavjuddir". Olimning ta'kidlashicha "pedagogik texnologiya" tushunchasi ta'lim amaliyotida ierarxik darajada ishlatiladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Ta'lim jarayonida o'quvchi o'qituvchining bevosita rahbarligida, ta'lim mazmuni, metodlari, vositalari va shakllari yordamida organik olamning qonuniyatlari, hodisa va voqealarning mohiyati, o'ziga xos xususiyatlarini o'rganadi va bilim, ko'nikma hamda malakalarni egallaydi.

Biologiya fanini o'qitishda ta'lim samaradorligini oshirishda o'quvchilarning bilish faoliyatini tashkil etishning quyidagi yo'llari ko'rsatilgan:

1. Bilimlarni o'zlashtirish jarayonida o'quvchilarning bilish faoliyati quyidagi bosqichlarda tashkil etiladi:

- o'quv materiali bilan dastlabki tanishish; • o'quv materiallarini o'rganish; www.ziyouz.com kutubxonasi

- o'zlashtirilgan bilimlarni awal o'zlashtirilgan bilimlar bilan taqqoslash;
- bilimlarni tizimga solish va mustahkamlash;
- o'zlashtirilgan bilimlarni yangi holatlarda qo'llash.

2. O'quvchilarning bilish faoliyatini mustaqil ish asosida tashkil etish:

- muammoli vaziyatlarni keltirib chiqarish;
- o'quv topshiriqlarining maqsadini aniqlash;
- mustaqil izlanish orqali savollarga javoblar topish;
- nazariy bilimlar va amaliy ko'nikmalar asosida javoblarning to'g'riligini tekshirib ko'rish;

- bilimlarni tizimga solish va mustahkamlash;

- bilim, ko'nikma va malakalami yangi vaziyatlarda qo'llash.

3. O'quvchilarning bilish faoliyatini ko'nikmalarni shakllantirish maqsadida tashkil etish:

- o'quv faoliyatini amalga oshirish maqsadi, borishini aniqlash;
- o'quv faoliyatning modelini tuzish;
- jaoliyatni bajarish namunasini ko'rsatish;
- o'quvchilar tomonidan ishni bajarish;
- Faoliyatni takrorlash va xatosiz bajarishni o'rganish.

4. O'quvchilarning bilish faoliyatini axloqiy sifatlarni shakllantirish maqsadida tashkil etish:

- o'qituvchining ko'rsatmasi yoki tavsiyasiga binoan, tavsiya etilgan adabiyotlarni topish;

- qo'shimcha o'quv adabiyotlar bilan tanishish;
- o'rganilgan axborotlarni tahlil qilish va baholash;
- adabiyot muallifning jamiyatning ma'naviy-ma'rifiy sohasida yoki fan rivojiga qo'shgan hissasini aniqlash va baho berish;
- o'quvchilarning o'z xulqi va axloqiy sifatlarini rivojlantirish yuzasidan umumiy xulosasi.

Biologiya fanini o'qitish jarayonining samaradorligini oshirishda quyidagilar e'tiborga olinishi lozim:

- O'qitish jarayonining maqsadiga erishish uchun uning mazmuniga mos holda, vosita, metod va shakllarini tanlash. Ularning tahsil oluvchilarning motivi, ehtiyoji, qiziqishiga uyg'unligi.

- O'qitish jarayonini loyihalash, o'qitish mazmuni va maqsadga erishish vositalarini tanlash, o'quv materialini turli usullar yordamida yetkazish va ongli o'zlashtirishga erishish.

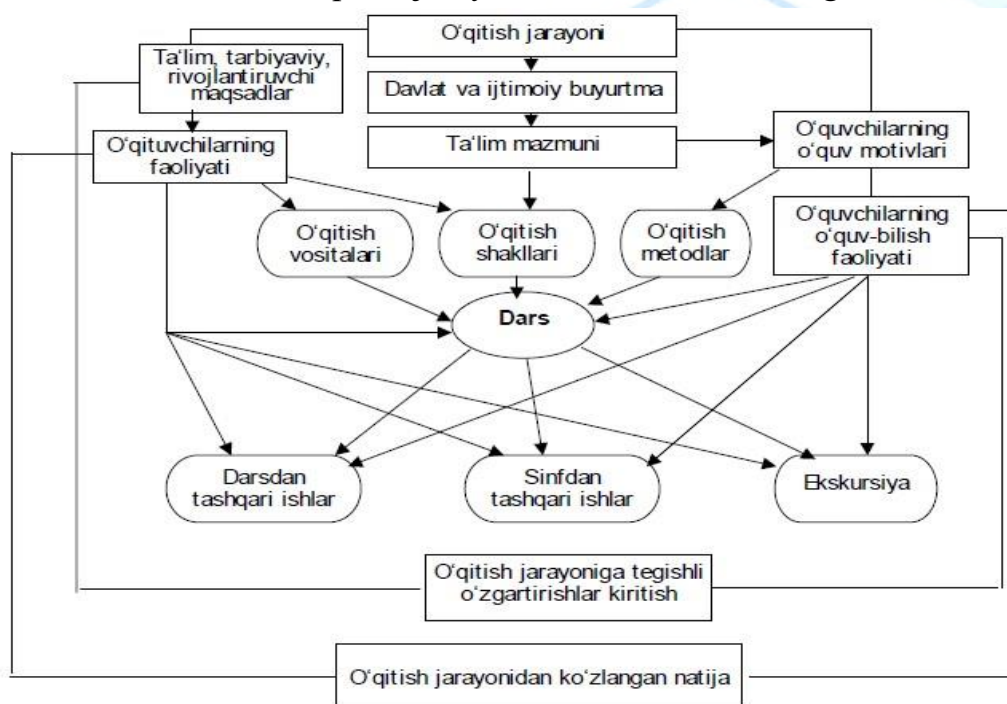
- Tahsil oluvchilarning o'quv operatsiyalarini bajarish, o'qituvchi va tahsil oluvchilarning o'quv ishlarini samarali tashkil etish.

- O'qitish jarayonida teskari aloqani tashkil etish, nazorat va o'quv materialini o'zlashtirish jarayoniga tegishli o'zgartirishlar kiritish va o'z-o'zini nazoratini amalga oshirish.

- Tahlil va o'z-o'zini tahlil qilish, o'qitish natijasini baholash.

- Darsni, o'qitishning boshqa shakllari (darsdan, sinfdan, maktabdan tashqari ishlar, ekskursiyalar) bilan uyg'unlikda tashkil etish.

Ushbu 1-rasmda o'qitish jarayoni modelini tahlil etilgan.

Bundan tashqari, samaradorlikni oshirishda o'qitish jarayonining tashkilotchisi, boshqaruvchisi bo'lgan o'qituvchi faoliyati muhim rol o'ynaydi.

O'qituvchining faoliyati yosh avlodning aqliy, axloqiy, ruhiy, jismoniy qobiliyatlarini uyg'un ravishda rivojlantirish maqsadida ta'lim mazmuniga binoan ularning o'quv-bilish faoliyatini tashkil qilish va boshqarish sanaladi. U quyidagilardan iborat:

- O'quv materialini tanlash, sistemaga solish, mantiqiy ketma-ketlikda loyihalash;
- Tahsil oluvchilarning o'quv materialini qabul qilish, anglash va ongli o'zlashtirish imkonini beradigan o'qitish vositalari, metodlari va shakllarini tanlash; § Pedagogik jarayonni yaxlit holda har bir tahsil oluvchilarning o'qitish maqsadlariga muvofiq o'quv-bilish faoliyatini tashkil etish, ularning bilimlar tizimi va bilimlarni o'zlashtirish usullarini egallashlariga erishish;
- O'zining va tahsil oluvchilarning mashg'ulot davomidagi faoliyatini rejalashtirish;
- Tahsil oluvchilarning bilimlar va ko'nikmlarni o'zlashtirish usullarini egallashga qaratilgan ongli va faol faoliyatini tashkil etish va rag'batlantirish metodlarini belgilash;
- Tahsil oluvchilar tomonidan o'quv topshiriqlarini bajarilish sifatini orttirish yo'llarini belgilash;
- Nazorat, o'qitish natijalarini tahlil qilish va tahsil oluvchilar shaxsini rivojlantirish bo'yicha kelgusida amalga oshirilishi lozim bo'lgan tadbirlarni belgilash;
- O'qitish jarayonining natijasiga muvofiq mazkur jarayonni tashkil etish va boshqarish yuzasidan tegishli o'zgartirishlar kiritish;

O'qituvchining ta'lim jarayonini boshqarish vazifasi o'qitish jarayoniga faqat tegishli o'zgartirishlar kiritish bilan cheklanmasdan balki, mazkur jarayonning subyekti bo'lgan tahsil oluvchilar shaxsida axloqiy sifatlarning shakllanishi, ma'naviy yuksalishni ko'zda tutadi. Bunday faoliyatni boshqarish uchun o'qituvchi avvalo faoliyat turlari, unga ta'sir etuvchi tashqi va ichki omillar, istiqboldagi maqsad va vazifalarni loyihalashi, olinadigan natijalarni faraz qilishi zarur.

XULOSA

Xulosa o'rnida shuni aytish joizki, biologiya fanini o'qitishda ta'lim samaradorligini oshirishda o'qituvchi va o'quvchi ya'ni tahsil oluvchining o'zni birdekdir. Hozirgi zamon ta'lim-tarbiya jarayonida o'z hukmronligini saqlab kelayotgan an'anaviy ta'lim, o'quvchilarni yalpi o'qitishni va o'quvchilarning bilish faoliyati passiv tinglovchi sifatida tashkil etishni nazarda tutadi. O'qitish ishlarini tashkil etishda o'rta saviyali o'quvchi nazarda tutiladi, o'quvchilarning mustaqilligi e'tibordan chetda qoladi, o'quv faoliyati o'qituvchi tomonidan boshqariladi.

REFERENCES

1. Ochilov M. Yangi pedagogik texnologiyalar. - Qarshi: Nasaf, 2000.
2. Sayidaxmedov N. Yangi pedagogik texnologiyalar. - Toshkent: Moliya, 2003.
3. Tolipova J.O., G'ofurov A.T.. Biologiya ta'limi texnologiyalari. - T.: O'qituvchi, 2002.
4. Tolipova J.O., G'ofurov A.T. Biologiya o'qitish metodikasi. Pedagogika oliy o'quv yurtlari talabalari uchun darslik. - T.: Moliya-iqtisod, 2007.
5. Tolipova J.O., G'ofurov A.T. Biologiya o'qitish metodikasi. O'quv-metodik qo'llanma. - T.: «Bilim» 2004.
6. Azimov va boshqalar. Biologiya. Metodik qo'llanma. - T.: Abu Ali ibn Sino nomidagi Tibbiyot nashriyoti. 2002.

OVQAT HAZM QILISH SISTEMASIDA UCHRAYDIGAN SURUNKALI KASALLIKLAR

Axundjanova Ziyoda Xadjimuradovna

Xodieva Masuda Anorbaevna

Zangiota Abu Ali ibni sino nomidagi jamoat salomatligi texnikumi

II kasbiy fanlar kafedrasi o'qituvchilari

ANNOTATSIYA

Oshqozon ovqat hazm qilish traktining asosiy organlaridan biridir. U biz foydalanadigan barcha mahsulotlarni qayta ishlaydi. Bu oshqozonda mavjud bo'lgan xlorid kislotasi bilan bog'liq. Ushbu kimyoviy birikma maxsus hujayralar tomonidan chiqariladi. Oshqozonning tuzilishi bir necha turdagi to'qimalar bilan ifodalanadi. Bundan tashqari, xlorid kislota va boshqa biologik faol moddalarni chiqaradigan hujayralar butun organda joylashmaydi. Shuning uchun anatomik jihatdan oshqozon bir nechta bo'limlardan iborat. Ularning har biri funktsional qiymatida farqlanadi.

Kalit so'zlar : Oshqozon, ingichka ichak, sumkasimon organ, epiteliy, kubsimon epiteliy, silindrsimon epiteliy.

Oshqozon: organning gistologiyasi. Oshqozon ichi bo'sh, sumkasimon organdir. Kimyoviy ishlov berishdan tashqari, u oziq-ovqatning to'planishi uchun zarurdir. Ovqat hazm qilish qanday amalga oshirilishini tushunish uchun siz oshqozon gistologiyasi nima ekanligini bilishingiz kerak. Bu fan organlarning tuzilishini to'qimalar darajasida o'rganadi. Ma'lumki, tirik materiya ko'plab hujayralardan iborat. Ular, o'z navbatida, to'qimalarni hosil qiladi. Tananing hujayralari tuzilishi jihatidan farq qiladi. Shuning uchun matolar ham bir xil emas. Ularning har biri ijro etadi muayyan funktsiya. Ichki organlar bir necha turdagi matolardan tashkil topgan. Buning yordamida ularning faolligi ta'minlanadi.

Oshqozon ham bundan mustasno emas. Gistologiya bu organning 4 qatlamini o'rganadi. Ulardan birinchisi, oshqozonning ichki yuzasida joylashgan. Keyingi - submukozal qatlam. U qon va limfa tomirlarini, shuningdek nervlarni o'z ichiga olgan yog 'to'qimasi bilan ifodalanadi. Keyingi qatlam mushak qavatidir. Uning yordamida oshqozon qisqarishi va bo'shashishi mumkin. Oxirgisi seroz membranadir. U qorin bo'shlig'i bilan aloqa qiladi. Ushbu qatlamlarning har biri birgalikda to'qima hosil qiluvchi hujayralardan iborat.

Oshqozon shilliq qavatining gistologiyasi

Oshqozon shilliq qavatining normal gistologiyasi epitelial, glandular bilan ifodalanadi va qo'shimcha ravishda bu membrana silliq mushaklardan iborat mushak plastinkasini o'z ichiga oladi. Oshqozon shilliq qavatining o'ziga xos xususiyati

shundaki, uning yuzasida ko'plab chuqurchalar mavjud. Ular turli xil ajraladigan bezlar orasida joylashgan biologik moddalar. Keyin epiteliy to'qimalarining qatlami mavjud. Undan keyin oshqozon bezi joylashgan. Limfoid to'qimalar bilan birgalikda ular shilliq qavatning bir qismi bo'lgan o'z plastinkasini hosil qiladi.

Muayyan tuzilishga ega. U bir nechta shakllar bilan ifodalanadi. Ular orasida:

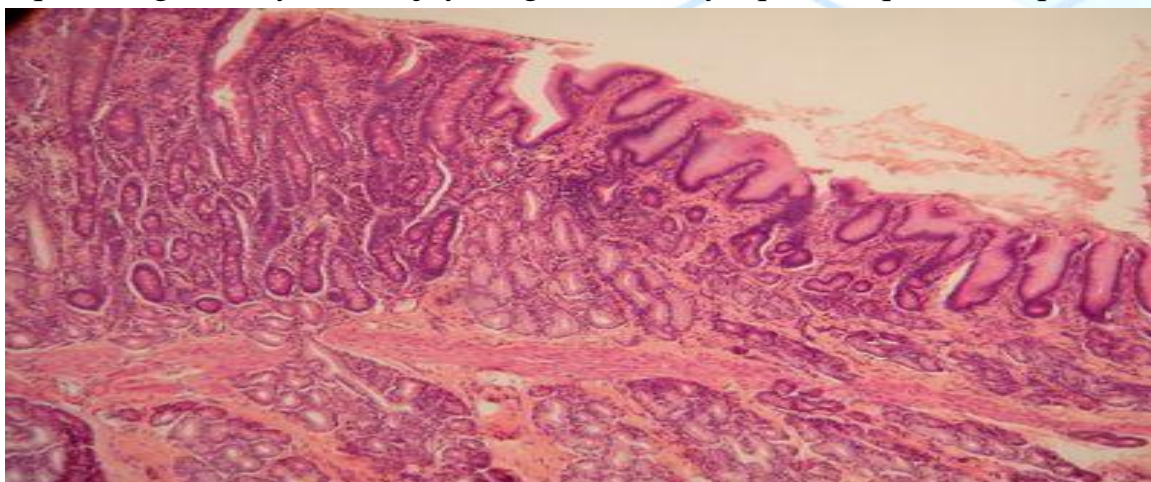
- oddiy bezlar. Ular quvurli tuzilishga ega.
- Tarmoqlangan bezlar.

Sekretsiya bo'limi bir nechta ekzo- va endokrinotsitlardan iborat. Shilliq parda bezlarining chiqarish kanali to'qima yuzasida joylashgan chuqurchaning tubiga boradi. Bundan tashqari, ushbu bo'limdagi hujayralar ham shilimshiq ajratishga qodir. Bezlar orasidagi bo'shliqlar qo'pol biriktiruvchi tolali to'qimalar bilan to'ldirilgan.

Lamina propriada limfoid elementlar bo'lishi mumkin. Ular diffuz holda joylashgan, ammo butun sirt. Keyinchalik mushak plitasi keladi. U 2 qatlamli dumaloq tolalarni va 1 - uzunlamasini o'z ichiga oladi. U oraliq pozitsiyani egallaydi.

Oshqozon epiteliysining gistologik tuzilishi

Oziq-ovqat massalari bilan aloqada bo'lgan shilliq qavatning yuqori qatlami oshqozon epiteliyasidir. Oshqozon-ichak traktining ushbu bo'limining gistologiyasi ichakdagi to'qimalarning tuzilishidan farq qiladi. Epiteliya nafaqat organning sirtini shikastlanishdan himoya qiladi, balki sekretsiya funksiyasini ham bajaradi. Ushbu to'qima oshqozonning ichki qismini qoplaydi. U shilliq qavatning butun yuzasida joylashgan. Istisno yo'q va oshqozon chuqurlari.

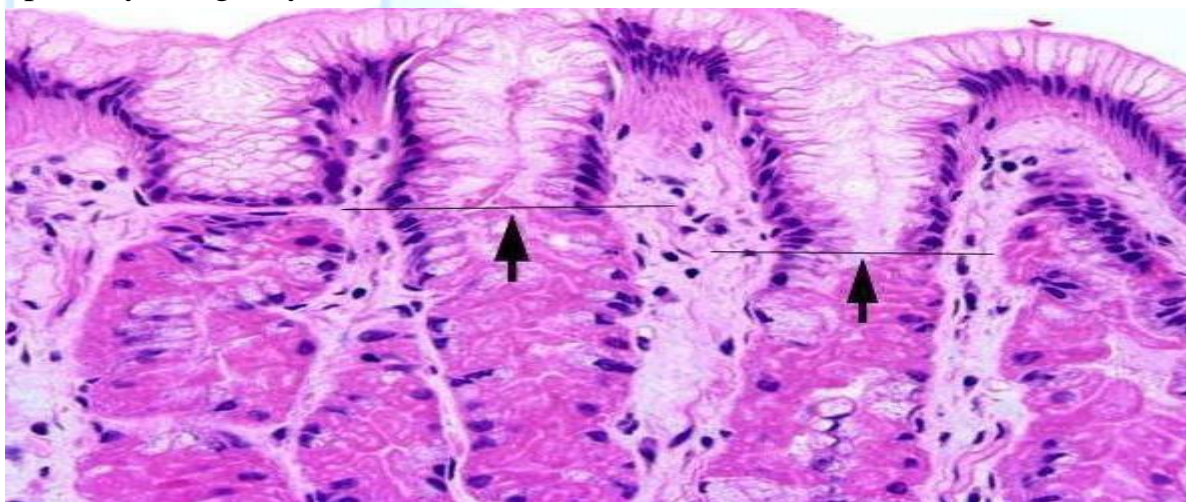
Organning ichki yuzasi bir qavatli prizmatik bezli epiteliy bilan qoplangan. Ushbu to'qimalarning hujayralari sekretordir. Ular ekzokrinotsitlar deb ataladi.

Bezlarining chiqarish kanallarining hujayralari bilan birgalikda ular sir hosil qiladi.

Oshqozon tubining gistologiyasi

Oshqozonning turli qismlarining gistologiyasi bir xil emas. Anatomik jihatdan tana bir necha qismlarga bo'linadi. Ular orasida:

- Yurak bo'limi. Bu vaqtda qizilo'ngach oshqozonga o'tadi.
- Pastki. Boshqacha qilib aytganda, bu qism fundus bo'limi deb ataladi.
- Tana oshqozonning katta va kichik egriligi bilan ifodalanadi.
- Antral bo'lim. Bu qism oshqozonning o'n ikki barmoqli ichakka o'tishidan oldin joylashgan.
- Pilor bo'limi (pilorus). Bu qismda oshqozonni o'n ikki barmoqli ichak bilan bog'laydigan sfinkter mavjud. Darvozabon bu organlar orasidagi oraliq pozitsiyani egallaydi.

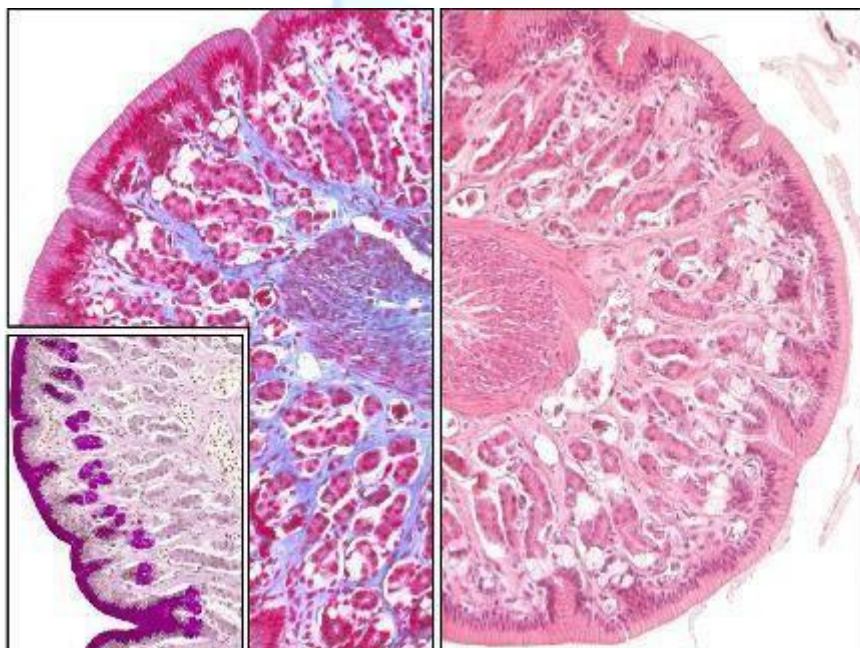

Oshqozon tubi katta fiziologik ahamiyatga ega. Ushbu hududning gistologiyasi murakkab. Fundusning o'ziga xos oshqozon bezlari bor. Ularning soni 35 millionga yaqin. Fundik bezlar orasidagi chuqurlarning chuqurligi shilliq qavatning 25% ni egallaydi. Ushbu bo'limning asosiy vazifasi xlorid kislota ishlab chiqarishdir. Ushbu moddaning ta'siri ostida biologik faol moddalar (pepsin) faollashadi, oziq-ovqat hazm qilinadi va organizm bakterial va virusli zarralardan himoyalanaadi. O'z (fundal) bezlar 2 turdagi hujayralardan - ekzo- va endokrinotsitlardan iborat.

Oshqozon osti shilliq qavatlarining gistologiyasi

Barcha organlarda bo'lgani kabi, oshqozon shilliq qavati ostida yog 'to'qimalarining qatlami mavjud. Uning qalinligida qon tomir (venoz va arterial) pleksuslar joylashgan. Ular oshqozon devorining ichki qatlamlarini qon bilan ta'minlaydi. Xususan, mushak va submukozal membranalar. Bundan tashqari, bu qatlamda limfa tomirlari tarmog'i va nerv pleksusi mavjud. Oshqozonning mushak qavati mushaklarning uchta qatlami bilan ifodalanadi. Bu tananing o'ziga xos xususiyati. Tashqarida va ichida uzunlamasına mushak tolalari joylashgan. Ular qiyshiq yo'nalishga ega. Ularning orasida dumaloq mushak tolalari qatlami yotadi. Submukozada bo'lgani kabi, nerv pleksusi va limfa tomirlari tarmog'i mavjud. Tashqarida, oshqozon seroz qatlam bilan qoplangan. Bu visseral qorin pardasi va ichaklar: gemangioma gistologiyasi

Yaxshi neoplazmalardan biri gemangiomadir. Ushbu kasallikda oshqozon va ichakning gistologiyasi zarur. Axir, ta'lim yaxshi bo'lishiga qaramay, uni saraton kasalligidan ajratish kerak. Gistologik jihatdan gemangioma qon tomir to'qima bilan ifodalanadi. Ushbu o'simtaning hujayralari butunlay farqlanadi. Ular tananing arteriyalari va tomirlarini tashkil etuvchi elementlardan farq qilmaydi. Ko'pincha oshqozonning gemangiomasi submukozal qatlamda hosil bo'ladi. Ushbu benign neoplazma uchun odatiy lokalizatsiya pilorik mintaqadir. Shish turli o'lchamlarda bo'lishi mumkin.

Oshqozondan tashqari, gemangiomalar ingichka va katta ichaklarda lokalizatsiya qilinishi mumkin. Ushbu shakllanishlar kamdan-kam hollarda o'zlarini his qilishadi. Shunga qaramay, gemangioma tashxisi muhim ahamiyatga ega. Katta o'lchamlar va doimiy travma (ximus, najas bilan) bilan jiddiy asoratlar paydo bo'lishi mumkin. Asosiysi, ko'p miqdorda oshqozon-ichak qon ketishi. Yaxshi neoplazmaga shubha qilish qiyin, chunki ko'p hollarda klinik ko'rinishlar yo'q. Endoskopik tekshiruvda shilliq qavat ustida ko'tarilgan to'q qizil yoki mavimsi yumaloq nuqta aniqlanadi. Bunday holda gemangioma tashxisi qo'yiladi. Oshqozon va ichakning gistologiyasi hal qiluvchi ahamiyatga ega. Kamdan kam hollarda gemangioma malign transformatsiyaga uchraydi.

Oshqozon regeneratsiyasi: yarani davolashda gistologiya ko'rsatkichlardan biri oshqozon yarasi. Ushbu patologiya bilan biopsiya bilan endoskopik tekshiruv (FEGDS) amalga oshiriladi. Oshqozon yarasining malignligiga shubha qilingan taqdirda gistologiya talab qilinadi. Kasallikning bosqichiga qarab, hosil bo'lgan to'qimalar boshqacha bo'lishi mumkin. Oshqozon yarasi tuzalgach, oshqozon yarasi tekshiriladi. Bunday holatda gistologiya faqat to'qimalarning malign degeneratsiyasiga shubha qilish mumkin bo'lgan alomatlar mavjud bo'lganda kerak bo'ladi. Agar malignite bo'lmasa, tahlilda qo'pol biriktiruvchi to'qimalarning hujayralari topiladi.

Oshqozonning malign yaralari bilan gistologik rasm boshqacha bo'lishi mumkin. To'qimalarning hujayra tarkibining o'zgarishi, ajratilmagan elementlarning mavjudligi bilan tavsiflanadi.

Oshqozon gistologiyasining maqsadi nima?

Ovqat hazm qilish traktining organlaridan biri, unda neoplazmalar tez-tez rivojlanadi, bu oshqozondir. Har qanday shilliq qavat o'zgarishi mavjudligida histologiya o'tkazilishi kerak. Quyidagi kasalliklar ushbu tadqiqot uchun ko'rsatma hisoblanadi:

- atrofik gastrit. Ushbu patologiya shilliq qavatning hujayra tarkibini yo'qotish, yallig'lanish va xlorid kislotasi sekretsiasini kamaytirish bilan tavsiflanadi.
- Gastritning kam uchraydigan shakllari. Bularga limfotsitik, eozinofil va granulomatoz yallig'lanish kiradi.
- Oshqozon va o'n ikki barmoqli ichakning surunkali oshqozon yarasi.
- Savitskiyga ko'ra "kichik belgilar" ning rivojlanishi. Bularga umumiy zaiflik, tuyadi va ishlashning pasayishi, vazn yo'qotish, qorin bo'shlig'ida noqulaylik hissi kiradi.
- Oshqozon poliplarini va boshqa benign neoplazmalarni aniqlash.
- keskin o'zgarish linik rasm uzoq muddatli oshqozon yarasi bilan. Bularga og'riq sindromi intensivligining pasayishi, go'shtli ovqatdan nafratlanishning rivojlanishi kiradi.

Ushbu patologiyalar prekanser kasalliklar sifatida tasniflanadi. Bu bemorda malign shish borligini anglatmaydi va uning lokalizatsiyasi oshqozondir. Gistologiya organ to'qimalarida qanday o'zgarishlar kuzatilganligini aniq aniqlashga yordam beradi. Xatarli degeneratsiyaning rivojlanishiga yo'l qo'ymaslik uchun imkon qadar tezroq tadqiqot o'tkazish va choralar ko'rish kerak.

Oshqozon gistologiyasi natijalari

Gistologik tekshiruv natijalari boshqacha bo'lishi mumkin. Agar organ to'qimasi o'zgarmasa, u holda mikroskopda oddiy prizmatik bir qavatli bezli epiteliy aniqlanadi. Chuqurroq qatlamlarning biopsiyasini olayotganda siz silliq mushak tolalarini, adipotsitlarni ko'rishingiz mumkin. Agar bemorda cho'zilgan yaradan chandiq bo'lsa, unda qo'pol tolali biriktiruvchi to'qima topiladi. Yaxshi shakllanishlar bilan gistologiya natijalari boshqacha bo'lishi mumkin. Ular shish paydo bo'lgan to'qimalarga (tomir, mushak, limfoid) bog'liq. Yaxshi shakllanishlarning asosiy xususiyati hujayralarning etukligidir.

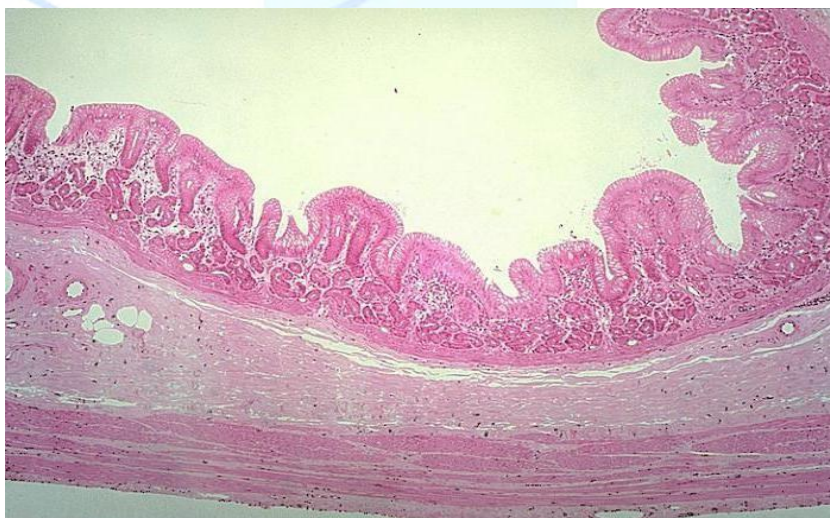
Gistologiya uchun oshqozon to'qimalaridan namuna olish: o'tkazish usuli

Oshqozon to'qimalarining gistologik tekshiruvini o'tkazish uchun organning biopsiyasini o'tkazish kerak. Ko'p hollarda endoskopiya orqali amalga oshiriladi. Oshqozon bo'shlig'iga FEGDSni o'tkazish uchun moslama joylashtiriladi va organ

to'qimalarining bir nechta bo'laklari kesiladi. Biopsiya namunalarini bir nechta uzoq joylardan olish kerak. Ba'zi hollarda jarrohlik paytida gistologik tekshirish uchun to'qimalar olinadi. Shundan so'ng, laboratoriyada biopsiyadan yupqa bo'laklar olinadi, ular mikroskop ostida tekshiriladi.

Oshqozon to'qimalarining gistologik tahlili qancha vaqtni oladi?

Agar saraton kasalligiga shubha bo'lsa, oshqozon gistologiyasi zarur. Ushbu tahlil qancha vaqt oladi? Bu savolga faqat davolovchi shifokor javob berishi mumkin. O'rtacha, gistologiya taxminan 2 hafta davom etadi. Bu, masalan, polipni olib tashlashda rejalashtirilgan tadqiqotlar uchun amal qiladi.

Operatsiya paytida to'qimalarni shoshilinch gistologik tekshirish kerak bo'lishi mumkin. Bunday holda, tahlil yarim soatdan ko'proq vaqtni oladi.

Gistologik tahlil qaysi klinikalarda o'tkaziladi?

Ba'zi bemorlarni qiziqtiradi: oshqozon gistologiyasini zudlik bilan qayerda qilishim mumkin? Ushbu tadqiqot barcha klinikalarda zarur asbob-uskunalar va laboratoriyalarda amalga oshiriladi. Shoshilinch gistologiya onkologik dispanserlarda, ayrim jarrohlik shifoxonalarida amalga oshiriladi.

XULOSA

Qorin bo'shlig'idagi yo'g'on ichak, xuddi ingichka ichakning ilmoqlari atrofida "ramka" hosil qiladi. Yo'g'on ichak ovqat hazm qilish tizimining oxirgi bo'limi bo'lib, tuzlar (asosan natriy tuzlari) va suvning so'rilishi uchun javobgardir. U umumiy soni va xilma-xilligi bo'yicha juda ko'p miqdordagi mikroorganizmlarni o'z ichiga oladi. Yo'g'on ichakning uzunligi taxminan 150 sm Ingichka ichak ko'richak gumbaziga oqib o'tuvchi ileotsekal qopqoq yoki Bauxin qopqog'i bilan tugaydi. Ko'r ichak o'ng yonbosh chuqurchasida, undan keyin ko'tariluvchi, ko'ndalang, tushuvchi va sigmasimon ichaklar joylashgan. Sigmasimon ichak to'g'ri ichakka o'tib, anus bilan tugaydi. Yo'g'on ichak To'g'ri ichak va anal kanaldan tashqari butun yo'g'on ichak

deyiladi. Rektum ham anatomiyada, ham funksiyada bir qator xususiyatlarga ega va uni alohida ta'riflash yaxshiroqdir.

Ko'ndalang yo'g'on ichak chap va o'ng egilish bilan aniq chegaralangan (mos ravishda taloq va jigar burchaklari). Umuman olganda, operatsiya vaqtida yo'g'on ichakning bo'limlarini aniqlash juda qiyin, chunki ular hajmi jihatidan farq qilmasligi mumkin. Ammo yo'g'on ichak ingichka ichakdan sezilarli darajada farq qiladi. Siz faqat uning anatomik xususiyatlarini bilishingiz kerak.

REFERENCES

1. Gistologiya , Embriologiya , Sitologiya . Ulumbekov G.E .
2. Junkeyraning gistologiya asoslari , matn va atlas . Antoni L. Meysher .
3. Gistologiya . K.A. Zufarov . Toshkent – 2005 .
4. ГИСТОЛОГИЯ,ЦИТОЛОГИЯ ВА ЭМБРИОЛОГИЯ Проф. Қ.Р.Тўхтаев таҳрири остида Тўхтаев Қ.Р. Азизова Ф.Х. -Абдурахманов М. Турсунов Э.А. Рахматова МХ.

DUDUQLANUVCHI BOLALARDA MUSTAQIL NUTQNI RIVOJLANTIRISH USULLARI

Logoped, Sodiqjonova Zulfizar Baxtiyor qizi

Annotatsiya: maqolada duduqlanuvchi bolalar nutqini o'rganish. Duduqlanuvchi bolalarda mustaqil nutqni rivojlantirish usullarini, logoped, tarbiyachi va ota-onalar bilan suhbat o'tkazish. Duduqlanuvchi bolalarda mustaqil nutqni tekshirish. Duduqlanuvchi bolalar mustaqil nutqini rivojlantirishni takomillashtirish haqida bayon etilgan.

Kalit so'zlar: ontogenetik rivojlanish, o'ziga xos jins va yosh xususiyatlari, kognitiv, kognitiv va affektiv jabhalar, genetik, ijtimoiy va shaxsiy omillar, bilish jarayonlari, qo'zg'alish va tormozlanish jarayonlari, diagnostikasi va korreksiyasi jarayonlari, fonetik, leksik va grammatik vositalar.

Davlatimizning qator qonun va qarorlarida jamiyatimizning bo'lagi bo'lgan alohida yordamga muxtoj bolalarni ijtimoiy qo'llash ularga ta'lim-tarbiya berish, kasbhunarga o'rgatish sog'lom bolalar qatoridan o'zini olib o'z qobiliyati va imkoniyatlarini ko'rsata olishga ma'naviy kamol toptirishga asos soluvchi choratadbirlar alohida e'tirof etilgan.

Jismoniy va ruxiy rivojlanishda nuqsoni bo'lgan bolalarni ijtimoiy qo'llabquvvatlash ta'lim tarbiya tizimi va mazmuni davr talabi darajasida takomillashtirish ularni kasb-hunarga o'rgatish, sog'lom jamiyatda integrallash masalasiga davlatimiz tomonidan jiddiy e'tibor qaratilmoqda. Alohida ehtiyojli bolalari ilk yoshdan ta'limga tayyorlash psixologik-tibbiy pedagogik yordamlarni kompleks yo'naltirilgan holda olib borish masalalariga ko'proq e'tibor berilmoqda.

O'zbekiston Respublikasining qonunchilik palatasi tomonidan 2020-yil 19mayda qabul qilingan, Senat tomonidan 2020-yil 7-avgustda ma'qullangan Ta'lim to'g'risida Qonuning I-bob 3-moddasida:

- davlat ta'lim talablari — ta'limning tuzilmasiga, mazmuniga va uni amalga oshirish shart-sharoitlariga, shuningdek ta'lim oluvchilarning jismoniy, shaxsiy, intellektual, ilmiy hamda kasbiy sifatlariga qo'yiladigan majburiy talablar;
- tarbiya — aniq maqsadli hamda ijtimoiy-tarixiy tajriba asosida yosh avlodni har tomonlama kamol toptirishga, ularning ongini, ma'naviy-axloqiy qadriyatlar va dunyoqarashini shakllantirishga qaratilgan tizimli jarayon;

- ta'lim — ta'lim oluvchilarga chuqur nazariy bilim, malakalar va amaliy ko'nikmalar berishga, shuningdek ularning umumta'lim va kasbiy bilim, malaka hamda ko'nikmalarini shakllantirishga, qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan tizimli jarayon.

5-moddasida esa jinsi, irqi, millati, tili, dini, ijtimoiy kelib chiqishi, e'tiqodi, shaxsiy va ijtimoiy mavqeyidan qat'i nazar, har kimga ta'lim olish uchun teng huquqlar kafolatlanadi.

“Ta'lim to'g'risida”gi Qonuning II-bobi 9-moddasida jismoniy, aqliy, sensor (sezgi) yoki ruhiy nuqsonlari bo'lgan bolalar, shuningdek uzoq vaqt davolanishga muhtoj bo'lgan bolalar davlat ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalarida, umumiy o'rta va o'rta maxsus ta'lim tashkilotlarida inklyuziv shaklda yoki uy sharoitlarida yakka tartibda ta'lim oladi [1].

Shunga ko'ra bolaning ilk rivojlanish davridan boshlab va xomiladorlik davridan onaga g'amxo'rlik qilish keyinchalik bolalarda uchrab turadigan nutq kamchiliklarini oldini olishga imkon beradi. Bola nutqidagi kamchiliklar o'zgarar nutqini tushinishdagi qiyinchilik ularni atrofdagilar bilan muloqatda bo'lishi o'z tengqurlariga qo'shib ketishini qiyinlashtiradi. Nutq tafakkur ko'ra olish bo'lganligi sababli bola ulg'aygan sari atrof muxitdagi tasavvurlari shakllanadi va uni aks ettirish so'z lug'ati orqali takomillashib boradi.

Nutqning rivojlanishda ta'lim-tarbiya ijtimoiy hamda biologik omillarning ta'siri ham kattadir. Buyuk mutaffakirlarimiz Yusuf Xos Hojib odob, axloq ta'limtarbiya hamda ma'naviy kamolotning yo'l-yo'riqlarini qomusiy asari — Qutadg'u-blig' asarida bilim zakovat soxibi bo'lishining asosiy kalitini til bayon qiladi. Til tufayli kishi o'z bilimi, aql idrokini, zakovotini til, so'z orqali bildiradi degan fikrlarini uqtiradilar [2].

Nutq faqat inson uchun xos bo'lgan alohida va yuqori darajadagi aloqa shaklidir. Nutqiy aloqa jarayonida kishilar fikr almashadilar va bir birlariga ta'sir etadilar. Nutqiy aloqa til orqali amalga oshiriladi. Til – bu fonetik, leksik va grammatik vositalar sistemasidir. Gapiruvchi o'z fikrini bayon etish uchun zarur bo'lgan so'zlarni tanlaydi, ularni til grammatikasi qoidalariga asoslanib bog'laydi va nutq a'zolari artikulyatsiyasi orqali talaffuz etadi.

Odam nutqi tushunarli va ma'noli bo'lishi uchun nutq a'zolarining xarakatlari aniq va to'g'ri bo'lishi kerak.

Nutq buzilishlarini tahlil qilish tamoyillariga ta'rif bergan dastlabki tadqiqotchilardan biri R.YE.Levina hisoblanadi. Bundan oldin ham ko'pchilik olimlar nutq buzilishlari, ularning kelib chiqish sabablarini, bartaraf etish hamda fiqomulohazalar bildirganlar. XIX asr oxiri XX asr boshlarida Yevropa tibbiyotining

nutq buzilishlarini o'rganish borasida qo'lga kiritgan muvaffaqiyatlarining katta ta'siri bo'lib, A.Kusmaul nutq buzilishlarining dastlabki turlari haqidagi yig'ilgan tasavvurlarini tanqid ostiga oldi; ularni sistemalashtirdi, atamalarni tartibga keltirdi. XX asr boshida chet ellik va rus tadqiqotchilari V.Oltushevskiy, G.Gutsman,(5) E.Freshels, S.M. Dobrogayevlarning ishlarida asos qilib olindi. Buning umumiy tomoni ko'p edi; etlopotogeneztik mezon bilan to'ldirilgan klinik yondashuv, buzilishlarning alohida turlari bilan kasallikning u yoki bu patalogik shakli o'rtasidagi bog'lanish, bunday xollarda nutq buzilishlari ko'pincha u yoki bu kasallikning alomati sifatida talqin qilinardi, shuningdek, tasnif tili bunda lotin va grekcha so'z yasovchi elementlaridan tashkil topgan atamalardan qo'llanilgan. Tasniflar o'rtasida buzilishlarni guruhlashning turli prinsiplari, shuningdek, u yoki bu mezonni tasniflashning muhimlik darajasiga bo'lgan qarashlaridagi ayrim qarama-qarshiliklar bilan bog'liq nomutanosibliklar ham kuzatiladi [3].

Nutqdagi asosiy funksiyalarning buzilishi kishi faoliyatiga albatta salbiy ta'sir ko'rsatadi, uning faolligini pasaytiradi, og'ir ruxiy kechinmalar kelib chiqishiga sabab bo'ladi. Masalan, ayrim so'zlarning noto'g'ri talaffuz etilishi kishini noqulay vaziyatga solib qo'yishi bilan birga uni atrofdagilar bilan muomala qilishda qiynab qo'yadi, u gapirganda o'z fikrini to'la anglata olmaydi. Nutq kamchiliklarining og'ir turlariga duduqlanish nutq nuqsoni kiradi. Nutq qobiliyatining rivojlanmaganligi nutq maromi (sur'ati tezligi) shuningdek, ifodali qilib gapirish, o'qish malakasi bilan ham belgilanadi. Duduqlanish nutq nuqsonida nutq sur'ati, maromi va ravonligi buzilishi bilan ta'riflanadi. Bunda nutqning kommunikativ funksiyasi izdan chiqadi, ya'ni aloqa vositasi bo'lmay qoladi.

Duduqlanishda asosan nutq apparati muskullarining ravon ishlay olmasligi paylar tolalarning tortishib qolishi sabab bo'ladi. Chet el va rus olimlarining ta'kidlashicha dunyo bolalarining 2% da duduqlanish nuqsoni kuzatiladi. Bola tilining grammatik tuzilishini kattalarga taqlid etish yo'li bilan asta-sekin o'zlashtirib boradi, so'zlari ma'lum tartibda joylashgan gaplarni o'rganadi. O'z fikrlarini atrofdagilarga ma'noli nutq orqali ifodalay boshlaydilar. Bolaning o'zlashtirish qobiliyati bu davrda nihoyatda kuchli bo'ladi, ma'suliyat o'z-o'ziga talabchanlik ortib boradi. Biroq, ba'zi bolalarning nutq sur'ati, maromi, ravonligi buziladi. Ular duduqlanib (tutilib) tovush bo'g'in so'zlarini qayta-qayta takrorlab, yoki aksincha to'xtab qolib, so'ngra zo'r kuch bilan qiynalib talaffuz etadilar. XIX asr boshlarida qator fransuz tadqiqotchilari duduqlanishni kelib chiqishini uning nutq apparatining va markaziy bo'limlari faoliyatidagi turli og'ishlar bilan bog'lab tushuntiradilar. XX asrning 30 va keyingi 50- 60 yillarida duduqlanish mexanizmini I.P. Pavlovning inson oliy nerv faoliyati va qisman nevroz mexanizmi haqidagi ta'limotlariga suyangan holda ko'ra chiqa boshlangan. Bunda tadqiqotchilar duduqlanishni nevroz alomati tarzida (Y.A.

Florenskaya, Y.A. Povorinskiy va boshqalar) duduqlanishni boshqa formalarini (V.A. Gilyarovsiy, M.B. Xvatsev, I.P.

Povarnin, N.I. Jinkin, V.S. Kachergina va boshqalar) talqin qilganlar.

Duduqlangan bolalarda xulq atvorida ham umumiy holatida ham ma'lum o'zgarishlar kuzatiladi. Arzimagan narsalardan xafa bo'lish, injiqlik, qo'rqish alomatlari paydo bo'ladi. Bunday ruhiy hodisalar duduqlanishni kuchaytiradi. Ba'zi bolalarning kamgap bo'lib qolishiga sabab bo'ladi. Buni shifokorlar *nevroz* so'zi bilan yuritadilar. Duduqlanish nutq nuqsoni bilan chet el va rus olimlari shug'ullanganlar hozirgi kunda duduqlanish nutq nuqsonini logopedik mashqlar sistemasi asosida bartaraf etish usullari ishlab chiqilgan maktabgacha tarbiya yoshidagi duduqlanuvchi bolalar bilan S.A. Mironova, G.A. Volkova, V.I. Seliverstov, N.A. Chevelyova va boshqalar maktab yoshidagi bolalar bilan A.V. Yastrebova, R.YE. Levina, N.A. Chevelyova, S.M. Lyubinskaya, V.I. Selevyorstev va boshqalar o'smirlar va katta yoshdagi duduqlanuvchilarda I.Y. Ableyeva, L.YE. Andryonova, A.Y. Yevgenova, M.V. Smirnova va boshqalar korreksion ishlar sistemalarini va kompleks davolash ishlarini ishlab chiqqanlar [4].

Nutqiy sistema bosh miya a'zolarining faoliyatiga asoslanadi. Ulardan har biri nutq faoliyatining o'ziga xos vazifasini bajaradi. A.R.Luriya miya faoliyatini uchta funksional blokka ajratadi.

1-blok - bosh miya po'stlog'i osti haqidagi bilimlarni o'z ichiga oladi. U bosh miya qatlami tonusining normalligi va uning tetiklik holatini ta'minlaydi.

2-blok - orqa miya qatlami katta yarim sharlari bo'laklarni o'z ichiga oladi, tashqi dunyodan olingan sezgi axborotlarini qabul qiladi, qayta ishlaydi va saqdaydi.

U bilish jarayonining amalga oshiradigan asosiy miya apparati hisoblanadi. Uning tuzilishi birlamchi, ikkilamchi va uchlamchi doiralarga ajratadi. Birlamchi doira - miya qatlamlarining proyeksion doiralari, uning neyronlari juda ham yuqori darajada o'ziga xosligi bilan ajralib turadi. Ularda alohida sezgi a'zolaridan sezgi axborotlarini qabul qilish hodisasi yuz beradi. Miya qatlami apparatlarining birlamchi doiralari ustidan ikkilamchi doiralar qurilgandir. Ular birlamchi doira orqali olingan qo'zg'alishlarni tahlil qiladi. Ikkilamchi doiralar kabi o'zining ixtisosiy modelligi (ko'rish, eshitish)ni saqlaydi. Birlamchi va ikkilamchi doiralar u yoki bu analizatorlar (ko'rish, eshitish)ning bosh miya qatlami birikmasini o'zida namoyon etadi.

Uchlamchi doiralar analizatorlarning miya qatlami bo'linmalarini o'zgartirish doiralari hisoblanadi. Ular turli modallikda olingan sezgi axborotlarini tahlil, sintez, integratsiya qilish vazifasini o'taydi. Ularning faoliyati asosida sintezlarning beqaror

va tashqi darajasidan simbolik darajaga e'tiborni qaratish munosabatlari murakkab logik-grammatik so'zlar qurilish haqidagi bilimlar bilan ish ko'rishga o'tish sodir bo'ladi.

3-blok katta yarim sharlar qobig'ining oldingi bo'limlari (motor, motor oldi va old frontal soxa) doirani o'z ichiga oladi. Bu blok inson faoliyatining rejalashtirish, moslashtirish va nazorat qilishni ta'minlaydi. U, shuningdek, miya qobig'i ostidagi a'zolar faoliyati barcha sistemalarning tonusi va tetik holatini ular faoliyati oldiga qo'yilgan vazifalarga muvofiq moslashtirishni amalga oshiradi. Nutq faoliyati barcha bloklarning birgalikda ishlash natijasida vujudga keladi. Shu bilan birga har bir blok nutq jarayonida alohida maxsus o'ziga xos xususiyati bilan ishtirok etadi. Rossiyada ko'pchilik tadqiqotchilar duduqlanishni nutq sohasidagi funksional buzilish, nutq nevrozi (I.A.Sikorskiy; I.K.Xmelevskiy; E.Anders va boshqalar) deb qaradilar yoki uni nutq apparatidagi g'ayriixtiyoriy harakatda ifodalanadigan sof ruhiy xastalik deb (Xr. Laguzen; G.R.Netkachev), psixoz deb (Gr. Kamenka,) belgiladilar [5].

Duduqlanish boshqa nevrozlar kabi qo'zg'alish, tormozlanish va patologik shartli refleksning shakllanish jarayonlaridagi zo'riqishni keltirib chiqaradigan turli sabablar natijasida paydo bo'ladi. Duduqlanish, bu – alomat ham, alomatlar yig'indisi ham emas, balki markaziy nerv sistemasining umuman xastalashuvidir (V.S.Kochergina)

[6].

Tadqiqotchilar bolalardagi nutq buzilishlari tasnifi masalalarini ishlab chiqishda ikkita yo'nalishga ajraladilar. Birinchi yo'nalish tarafdorlari nutq buzilishlarining umumiy logopediyaga daxldor an'anaviy nomenklaturasini saqlab qoldilar. Lekin uni yangi mazmun bilan boyitdilar. Boshqa yo'nalish tarafdorlari an'anaviy bo'lgan nomenklaturani inkor etdilar va nutq buzilishlarining yangi guruhini tuzdilar. Shunday qilib, nutq buzilishining ikki turi tibbiy-pedagogik va psixolo-pedagogik va pedagogik turini R.YE.Levina asoslab berdi.

S.M.Dobrogayev nutq buzulishlari sabablari orsida quyidagilarni ajratib ko'rsatdi.

1. Oliy nerv faoliyati kasalliklari.
2. Anatomik nutq apparatida patalogik o'zgarishlar.
3. Bolalikdan tarbiyaning yetishmasligi.
4. Organizmning umumiy nevropatik holati.

M.YE.Xvatsev nutq buzulishi sabablarini ichki va tashqi omillarga ajratadi. Shu bilan birga organik (anatomik-fiziologik), (morfologik) funksional (psixogek) ijtimoiy psixologik va psixo-nevrologik sabablarni ajratib ko'rsatdi. Funksional sabablarni M.YE.Xvatsev, I.P.Pavlov ta'limoti orqali tushuntirdi. Bu talimot markaziy nerv

sistemasida qo'zg'alish va tormozlanish jarayonlarining o'zaro munosabatini buzilishi haqida bo'lib, M.YE.Xvatsev bu orqali organik va funksional, markaziy va periferik sabablarning o'zaro munosabati mavjudligini takidlaydi [7].

Nutq buzilishlari sababi deganda - organizmga tashqi yoki ichki zararli omilning ta'sir etishi yoki ularning o'zaro aloqasini tushunish mumkin, qaysiki, bu nutq buzilishi xususiyatini aniqlaydi. Nutq buzilishining umumiy ko'rinishi ko'pchilik olimlar va tadqiqotchilar har xil fikrlarida isbotladilar. Bolalarda va kattalarda uchraydigan eng ko'p duduqlanish nutq nuqsoni bo'lib bu nuqson bo'yicha o'tgan asrlarda ham ko'p olimlar bu muammoga qiziqqanlar va davolash ishlarini olib borganlar. Duduqlanish - bu nutq apparati muskullarining tortishish natijasida nutqning sur'at - ohangining buzilishidir.

Hulosa qilib aytganda bu nuqson qo'zg'alish va tormozlanish jarayonlarining muvozanati buzilishlaridan kelib chiqadi.

-Duduqlanuvchi bolalarda mustaqil nutqni rivojlantirishda bolalar bilan korreksion ishlarini to'g'ri olib borilishi ularni erkin holatda tutilmasdan muloqotga kirishishi maqsadga muvofiqdir.

-Tadqiqot ishimizda duduqlanuvchi bolalarni mustaqil nutqini tekshirganimizda bolalarning faqat ota-onalari bilan erkin nutqda gaplashganini guvohi bo'ldik. Chunki bolalar har kuni ota-onalari bilan bo'lganligi sababli, ulardagi his hayajon, qo'rquvni bo'lmasligi mustaqil muloqot qilishga yordam berdi.

Otaonalar bilan bo'lgan suhbatda va o'z yaqin o'rtoqlari bilan muloqatda mustaqil tutilmasdan, erkin holatda gapirishlarini guvohi bo'ldik. Logopedik mashg'ulotlarda esa bolalarni hayajonlanib, tutilib qolishlari kuzatildi.

-Duduqlanuvchining erkin nutq darajasi uning faqat turli darajadagi mustaqilligiga emas, balki uning tayyorgarligiga ham bog'liqdir.

-Duduqlanishni korreksiyalashning muvaffaqiyati uchun atrof-muhitni to'g'ri tashkil etish: ota- onalarning o'zaro munosabati, ularning va boshqa kattalarning bolaga nisbatan munosabati, dam olishni o'tkazish va boshqalar muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Lex.uz/.O'zbekiston Respublikasining Prezidenti Sh. Mirziyoyev Toshkent sh., 2020-yil 23-sentabr, O'RQ-637-son.
2. Ayupova.M.Y. —Logopediyal O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyatinashriyoti Toshkent – 2007.
3. Ayupova.M.YU —Korreksion ishlar metodikasil Ma'ruza matni .T-2001

4. Axmedova Z.M, Ayupova M.YU, Nurkeldiyeva D.A.«Barmoqlar mashqi va logopedik o'yinlar», Toshkent «Yangi asr avlodi» 2007.
5. Bolajon (takomillashtirilgan —Maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo'yiladigan Davlat talablaril asosida ishlab uchun dastur). Tuzuvchi mualliflar S.S. Mirdjalilova, M.SH. Rasuleva, D. Sharipov va b.- Toshkent, 2010.
6. L.I. Belyakova, YE.A. Dyakova —Logopediya Zaikaniye|| xrestomatiya Eksmo-Press||, 2001.
7. L.I. Belyakova, Lubenskaya A.I. Priyom uchao'yeniya straxa rechi u detey, stradayuo'ix zaikaniyem J. Defektologiya, 1985.

References

1. Lex.uz/. President of the Republic of Uzbekistan Sh. Mirziyoyev Tashkent, September 23, 2020, No. ZRU-637. 2. Ayupova.M.Y. —Logopediya|| National Society of Philosophers of Uzbekistan Publishing House Tashkent - 2007.
3. Ayupova.M.YU —Methods of correctional work|| Text of the report .T-2001
4. Akhmedova ZM, Ayupova M.Yu., Nurkeldiyeva DA "Finger exercises and speech therapy games", Tashkent "Yangi asr avlodi" 2007.
5. Child (an improved program based on the State Requirements for the Development of Preschool Children). The authors S.S. Mirdjalilova, M.SH. Rasuleva, D. Sharipov and others - Tashkent, 2010.
6. L.I. Belyakova, YE.A. Dyakova —Logopediya Zaikaniye|| chrestomatiya Exmo-Press||, 2001.
7. L.I. Belyakova, Lubenskaya A.I. Priyom uchao'yeniya straxa rechi u detey, stradayuo'ix zaikaniyem J. Defectologiya, 1985.

PEDAGOGIK TEXNIKA TUSHUNCHASI VA O'ZIGA XOS JIHATLARI

Vaydullayev Alisher

Guliston Davlat Universiteti o'qituvchisi

ANNOTATSIYA

Maqolada pedagogik faoliyatni texnologiyalashtirish ijtimoiy zaruriyat ekanligi, uning ahamiyati, rivojlanish tarixi va bosqichlari haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: pedagogik faoliyat, texnologiyalashtirish, ehtiyoj, texnologiya, ta'lim jarayoni, texnik vosita, dasturiy vosita.

ABSTRACT

The article provides information about the social necessity of technologicalization of pedagogical activity, its importance, history and stages of development.

Keywords: pedagogical activity, technologicalization, need, technology, educational process, technical means, software.

KIRISH

XX asr kishilik jamiyati taraqqiyoti tarixidan fan va texnika sohasida yuz bergan inqiloblar davri sifatida joy oldi. Ilm-fan va texnika rivojining yuksak surhati moddiy ishlab chiqarish jarayonini nazariy (g'oyaviy) hamda amaliy jihatdan boyitib borish bilan birga ijtimoiy munosabatlarning yangicha mazmun kasb etishini tahminlaydi. Xizmat ko'rsatish sohaslarining paydo bo'lishi, yangicha turmush tarzi kishilarning moddiy va ma'naviy ehtiyojlarining ortib borishiga zamin hozirladi. Ijtimoiy ehtiyojlarning yangilanib hamda ortib borishi o'z navbatida ularning qisqa muddatda va sifatli qondirilishini tahmin etuvchi faoliyatning yo'lga qo'yilishini taqozo etadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Ijtimoiy zaruriyat mahsuli bo'lgan texnologiya sohasi va uning takomillashib borishi qisqa vaqt oralig'ida, kam jismoniy kuch sarflagan holda yuksak sifatli mahsulot ishlab chiqarish imkonini berdi. Moddiy ishlab chiqarish, hom-ashyoni qayta ishlash sohalari (qishloq xo'jaligi, sanoat, transport, maishiy xizmat ko'rsatish va boshqalar)da mahsulot ishlab chiqarish jarayonini tashkil etishga nisbatan texnologik yondashuv anhanasi yuzaga keldi. Texnologik yondashuv ishlab chiqarish jarayonining umumiy tavsifini yoritishga xizmat qiladi. Muayyan mahsulotni ishlab chiqarish maqsadida xom-ashyoni tanlash (dastlabki bosqich)dan mahsulotni istehmolchiga yetkazib berishga bo'lgan (so'nggi bosqich) davrni o'z ichiga olgan jarayon texnologik jarayon sifatida ehtirol etiladi. Ishlab chiqarish jarayoniga nisbatan texnologik yondashuv muayyan sohalarda islohotlarni tashkil etish, ularning

muvaffaqiyatini tahminlash, erishilgan yutuqlarni boyitib borish kabi maqsadlarga erishishning samarali omili sifatida namoyon bo'ladi.

Moddiy ishlab chiqarish sohalariga zamonaviy, ilg'or, yuksak texnologiyalarning tatbiq etilishi bir qator shartlar asosida kechadi, xususan, ilm-fan hamda texnikaning so'ngi yutuqlariga tayanish, yirik moliyaviy mablag'lar va yuksak darajadagi kasbiy mahoratga ega malakali mutaxassislarining mavjudligi bu boradagi yutuqlarni kafolatlaydi.

Moddiy ishlab chiqarish sohalarida ilg'or texnologiyalarni tayyorlash, ularning kasbiy mahoratini doimiy ravishda oshirib borishga erishish ekanligini ham anglanadiki, ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy hayot bir-biri bilan uzviylik, aloqadorlik hamda yaxlitlik tamoyili asosida rivojlanib boradi. Jamiyat ijtimoiy hayotida yetakchi o'rin tutgan g'oya va qarashlar iqtisodiy ishlab chiqarish va rivojiga o'z tahsirini o'tkazsa, o'z navbatida, iqtisodiy o'sish aholining madaniy turmush tarzining yaxshilanishiga olib keladi.

МУХОКАМА

Insoniyat tsivilizatsiyasining quyi bosqichlarida shaxsni tarbiyalash, unga ta'lim berishga yo'naltirilgan faoliyat sodda, juda oddiy talablar asosida tashkil etilgan bo'lsa, bugungi kunga kelib ta'lim jarayonini tashkil etishga nisbatan o'ta qat'iy hamda murakkab talablar qo'yilmoqda. CHunonchi, murakkab texnika bilan ishlay oladigan ishlab chiqarish jarayonining mohiyatini to'laqonli anglash imkoniyatiga ega, favqulodda ro'y beruvchi vaziyatlarda ham yuzaga kelgan muammolarni ijobiy hal eta oluvchi malakali mutaxassisni tayyorlashga bo'lgan ijtimoiy ehtiyoj ta'lim jarayonini texnologik yondashuv asosida tashkil etishni taqozo etmoqda.

Shu bois, ijtimoiy taraqqiyot bilan uzviy aloqadorlikda rivojlanib borayotgan pedagogika fanining vazifalari doirasi kengayib bormoqda.

Ayni vaqtda, Respublika ijtimoiy hayotiga shiddatli tezlikda axborotlar oqimi kirib kelmoqda va keng ko'lamni qamrab olmoqda. Axborotlarni tezkor surhatda qabul qilib olish, ularni taxlil etish, qayta ishlash, nazariy jihatdan umumlashtirish, xulosalash hamda o'quvchiga yetkazib berishni yo'lga qo'yish ta'lim tizimi oldida turgan dolzarb muammolardan biri hisoblanadi. Ta'lim-tarbiya jarayoniga pedagogik texnologiyani tatbiq etish yuqorida qayd etilgan dolzarb muammoni ijobiy hal etishga xizmat qiladi.

Ta'lim tizimini texnologiyalashtirish g'oyasi o'tgan asrning boshlarida G'arbiy Yevropa hamda AQSh ta'lim tizimini isloh qilish, ta'lim samaradorligini oshirish, shaxsning ijtimoiylashuvini tahminlash uchun muayyan shart-sharoitni yaratish borasidagi ijtimoiy harakat yuzaga kelgan davrda ilk bora o'rtaga tashlandi. Mazkur g'oya 30- yillarda ta'lim jarayoniga "pedagogik texnika" ("ta'lim texnikasi") tushunchasining olib kirilishi bilan asoslandi. Ushbu davrlarda yaratilgan maxsus adabiyotlarda "pedagogik (ta'lim texnika)"si tushunchasi "o'quv mashg'ulotlarni aniq

va samarali tashkil etishga ko'maklashuvchi usul va vositalar yig'indisi" tarzida talqin etildi hamda o'quv jarayoniga o'quv va laboratoriya jihozlarining olib kirilishi, ulardan samarali, unumli foydalanish, material mazmunini ko'rgazmali qurollar yordamida tushuntirish kabi holatlar ta'lim samaradorligini oshirishga yordam beruvchi yetakchi omillardir, deya baholanadi.

NATIJA

XX asrning 50-yillarida ta'lim jarayonida texnik vositalarni qo'llash "ta'lim texnologiyasi" yo'nalishini belgilab beruvchi omil deya ehtirolf etildi, asosiy ehtibor o'quvchilar auditoriyasini kengaytirish, texnik vositalardan foydalanish evaziga amalga oshirilishi, texnik vositalarining imkoniyatlarini yanada takomillashtirish, ularning axborot sig'imini kengaytirish, axborotlarni uzatish xizmatini sifatli tashkil etish, ta'lim olishni individuallashtirish kabi masalalarga qaratildi. Bu borada olib borilgan tadqiqotlarning obhekti, tayanch nuqtasi sifatida texnik vositalar imkoniyatlari, ularni takomillashtirish jarayoni qabul qilindi, shuningdek, o'quv jarayonini "texnologiyalashtirish"ning tashkiliy jihatlarini o'rganishga alohida urg'u berildi.

XULOSA

60-yillarning boshlarida ta'limni dasturlash asosida ta'lim jarayonini tashkil etish "texnologiya" tushunchasining mohiyatini ochib beruvchi omil sifatida ko'rila boshlandi. Dasturiy ta'lim o'quvchilarga muayyan bilimlarning alohida qism holidan emas, balki izchil, yaxlit tarzda berilishini nazarda tutadi. Ta'lim jarayonini yaxlit, maqbul dasturga muvofiq tashkil etish taklifi ilk bora AQSh da faoliyat yurita boshlagan. "Dasturiy ta'lim va o'rgatuvchi mashinalar bo'yicha birlashgan Qo'mita" tomonidan ilgari surilgan. Dasturiy ta'lim o'zida ta'lim maqsadlari, ularni o'zgartirish va baholashning mos ravishdagi mezonlari hamda ta'lim muhitining aniq tavsifini qamrab oladi. Bu esa o'zgartirish majmuasini to'laligicha qayta tashkil etish tushunchasi mazmuniga mos keladi

REFERENCES

1. Sh. M. Mirziyoyev tanqidiy tahlil, qat'iy tartib – intizom va shahsiy javobgarlik – har bir raxbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak.- Toshkent – O'zbekiston – 2017 yil.
2. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni, "Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi" 1997yil. 29 avgust.
3. O'.Q.Tolipov., M.Usmonxo'jaeva "Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari" T-"FAN" 2006 yil.
4. N.Saidahmedov "Pedagogik mahorat va pedagogik texnologiya" T-2002 yil.
5. J.G'.Yo'ldoshev., F.Yo'ldosheva., G.Yo'ldosheva "Interfaol ta'lim -sifat kafolati" Toshkent-2008 yil.
6. T.G'affarova "Boshlang'ich ta'lim da zamonaviy pedagogik texnologiyalar" Toshkent – "Tafakkur" 2011 yil.
7. "Ta'lim va texnologiya" (Ilmiy-uslubiy hadislar to'plami) Toshkent – 2007 yil.

FUTBOL BO'YICHA BOSHLANG'ICH TAYYORLOV GURUHIDA SHUG'ULLANUVCHILARGA TEXNIK-TAKTIK USULLARNI O'RGATISHNI AXBOROT-KOMMUNIKATSIYA TEXNOLOGIYALAR ORQALI TAKOMILLASHTIRISH

Muxammadov Muxammad Abduxamid o'g'li

CHDPU, Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari yo'nalishi magistranti

Annotatsiya

Ushbu maqolada, futbol bo'yicha boshlang'ich tayyorlov guruhida shug'ullanuvchilarga texnik-taktik usullarni o'rgatishni axborot-kommunikatsiya texnologiyalar orqali takomillashtirish bo'yicha ma'lumotlar va adabiyotlar tahlili keltirilgan.

KIRISH

Mamlakatimizda mustaqillikka erishilgandan so'ng jismoniy tarbiya va sportga yanada ko'proq e'tibor berib kelinmoqda. Sportchilarimiz Osiyo hamda jahon miqyosidagi musobaqlarda yaxshi natijalarga erishib, O'zbekiston bayrog'ini yuqori ko'tarishmoqda. Keyingi yillarda sport sohasida erishilgan yutuqlarda Prezidentimizning xizmatlari kattadir. Jismoniy tarbiya va sportni muntazam rivojlantirish hamisha Prezident va davlat nigohida turibdi.

Yosh futbolchilarning tayyorgarliklarida texnik va taktik tayyorgarlikni oshirish maqsadida rejalashtirish mashg'ulot jarayonini boshqarishning eng muhim elementlaridan biridir. Zamonaviy futbolda yuqori darajadagi natijalar yosh futbolchilar tayyorlash shaklini muntazam ravishda izlash zaruriyatini belgilab beradi. Zamonaviy futbol yosh shug'ullanuvchilar shaxsiyati, uning tayyorgarligiga yuqori talablar kuyadi. Tayyorgarlikning yanada tarakkiy etgan, mukammal tashkiliy shakllari, uslublari va vositalarini izlab topish zarur. Bu o'z navbatida, murabbiydan yuqori darajada bilim va kunikmalarni, sport mashg'ulotiga ilmiy asosda yondashishni taqozo etadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

O'quv-mashg'ulot jarayonida yosh futbolchilarning texnik-taktik tayyorgarliklarni rejalashtirish va maqsadga muvofik mashg'ulot shakllari, vosita va uslublari to'g'ri tanlash ularning yuqori natijalarni egallashlarida asosiy omil hisoblanadi. Rejalashtirish va usullarni to'g'ri tanlash murabbiy faoliyatidagi eng mehnat talab ishlardan biri hisoblanadi. Chunki, butun pedagogik jarayonni belgilab olish murakkab ish bo'lib, alohida e'tibor xamda ko'nikma talab etadi.

Yosh futbolchilarni boshlang'ich tayyorlov bosqichidagi texnik va taktik tayyorgarliklari alohida ahamiyat kasb etadi. Bu yoshda futbolchilar, texniktaktik harakatlarni qay darajada to'g'ri o'rganganligi, keyingi ularni professional xayotlarida o'z aksini topadi. Bu yoshda texnika va taktikni to'g'ri o'rgatish. Futbolchilarni kamchiliklarini o'z vaqtida to'g'rilash —bu yoshning asosiy omillaridandir. Chunki noto'g'ri uzlashtirilgan texnik va taktikka keyinchalik to'g'rilash kiyin bo'ladi ba'zida esa to'g'rilanmaydi. Shuning uchun yosh futbolchilarni tayyorgarlik tomonlarini nazorat qilish dolzarb masalalardan xisoblanadi.

Tadqiqot maqsadi: Boshlang'ich tayyorlov guruhidagi 10-11 yoshdagi futbolchilarning texnik-taktik tayyorgarliklarni tarbiyalashda samarali vositalar tanlash va tajribada ularni asoslab berishdan iborat.

Yosh futbolchilarni yillik tayyorgarlik davridagi texnik – taktik harakatlari samaradorlik dinamikasini aniqlash maqsadida uchrashuvlarida kuzatishlar olib borildi.

Toshkent shaharida joylashgan "BO'SMN№1" (nazorat guruhi) hamda "BO'SMN№2" (tajriba guruhi) futbol maktabidagi 10-11 yoshli futbolchilarni musoboqa faoliyatlari o'rganildi. Kuzatishlarda ma'lum buldiki 20 ta (10 ta o'yin tadqiqotdan oldin, 10 ta o'yin tadqiqotdan so'ng) o'yin davomidagi o'rtacha, yosh futbolchilarda deyarli barcha texnik-taktik harakatlarni musoboqa sharoitida bajarishlarida ko'p nuqsonlarga yo'l qo'yilishi kuzatildi.

Bunda o'yin davomida boshqa texnik harakatlarga qaraganda ko'p foydalaniladigan to'p uzatishlarda, to'pni o'z sheriklariga yetib bormasliklari ko'p bora kuzatidi. E'tibor qaratsak, "BO'SMN№1" tarbiyalanuvchilari 152 marotaba to'p uzatishdan 81 (53%) tasi to'g'ri sherigiga yetib kelganligini aniqlagan bo'lsak, "BO'SMN№2" tarbiyalanuvchilarda ham shunga yaqin natijalarni ko'ramiz.

Bu o'yinlarda "BO'SMN№1" yosh futbolchilar jami 283 tani, samaradorligi (S-50%) tashkil etsa, "BO'SM №2" tarbiyalanuvchilarda esa jami 280 tani (S-48%) tashkil etgan. Noto'g'ri bajarilgan texnik-taktik xarakterlar "BO'SMN№1" 145 (50%) tani tashkil etgan. "BO'SMN№2" tarbiyalanuvchilarda esa 145 (52%) ta texnik — taktik harakat esa noto'g'ri amalga oshirildi. To'pi sherikka uzatish texnik-taktik harakatida, uchrashuvlarda ikkiala jamoaning yosh futbolchilar jami 139-152 ta turli to'p uzatishlarni amalga oshirishdi. To'p uzatishlarni 7281 tasi samarali va 67-71 tasi samarasiz yakun topdi. Umumiy samaradorlik 5253% ni tashkil kildi. Raqibni aldab o'tish texnik-taktik harakatlarida yosh futbolchilar mazkur o'yinda bu usuldan jami 57-51 marotaba foydalanishdi.

Harakatlarning 23 tasi to'g'ri bajarildi va 28-34 tasi noto'g'ri bajarildi. Umumiy samaradorlik 45-40%ni tashkil kildi. Nuksonlar esa 55-60%ni tashkil etgan. Bizning kuzatishlarimizda boshlang'ich guruhdagi yosh futbolchilarning natijalari keltirilgan bo'lib, texnik-taktik harakatlarini qay darajada ekanligini baholashga imkon beradi. Dastlabki olingan natijalardan biz nazorat va tajriba guruhidagi yosh futbolchilarning barcha texnik-taktik harakatlarida samaradorlik ko'rsatkichlari yuqori emasligini aniqladik. Bundan biz o'quvmashg'ulot jarayoniga e'tibor qaratish kerak deb o'ylaymiz.

O'yinning borishida ham ancha yaxshi o'zgarishlar amalga oshirilgan. O'yinchilar bir birlariga aniq va maqsadli to'p uzatishlar soni ortib borgan darvoza tomon zarbalar soni ham ortgan. To'pni uzatish va qabul qilishdagi kamchiliklar ham anchagina bartaraf etilgan. Musobaqa davrining o'rtalaridagi musobaqalar tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, bu davrda o'yinchilar o'zlarini eng yaxshi natijalarini ko'rsatdi.

Musobaqa davrining oxirlaridagi o'yinlar tahlili natijalariga ko'ra, futbolchilar jismoniy tayyorgarlikda va texnik – taktik harakatlarini ko'rsatkichlarida biroz pasayish kuzatildi. Chunki, bu davrga kelib futbolchilar anchagina charchashadi bu harakatlarni sifati va xajmiga ta'sir etadi. Musobaqa davrining oxirlarida o'yinlarni kuzata turib shunday ma'lumotlarga ega bo'ldik. Bu davrda yosh futbolchilarning texnik-taktik xarakterlari samaradorligi ko'rsatkichlari tayyorgarlik davridagi va musobaka davridagi ko'rsatkichlarga nisbatan o'rtacha ko'rsatkichga ega bo'ldi.

Biz tavsiya etgan amaliy tavsiyalarimizni va taklif qilingan taqsimotimizni samarasini bilish maqsadida, ikkita guruh yosh futbolchilari tadqiqotlarga jalb qilindi. Xar guruhda 20 tadan yosh futbolchilar qatnashishadi. O'quvchilarning jismoniy va texnik-taktik tayyorgarligini aniqlash maqsadida, umumiy jismoniy va texnik – taktik tayyorgarliklari maxsus testlar orqali tekshirildi va quyidagi me'yorlar qabul qilindi: 30m. ga yugurish (soniya); 300m. ga yugurish (soniya); joydan uzunlikka sakrash (m); 30m. ga to'p bilan yugurish (soniya); To'pni o'ynatish (marta); to'pni uzoqqa tepish (m); Yon chiziqdan to'pni kiritish. Tadqiqotning boshida ikkala guruhdan ham test me'yorlaridan so'ng, biz yuqoridagi ko'rsatkichlar olingandan so'ng, biz tuzilgan eksperiment guruhdagi futbolchilarga alohida tarzda o'quv mashg'ulotlari olib borildi.

Biz o'z mashg'ulotlarimizni shu tarzda davom ettirdik. Ba'zi bir o'quvchilarga ularning jismoniy va texnik xolatlariga qarab, kamchilik taraflariga individual tarzda yondashildi. O'quv mashg'ulotlarining boshida ikki hafta asosan yosh futbolchilarning jismoniy xolatlarini oshirishga qaratildi. O'quv mashg'uloting qolgan yetti haftasini tarkibini esa, asosan o'quvchilarning texnik taktik harakatlarning rivojlantirishga qaratildi. Yosh futbolchilarga jismoniy tayyorgarlik mashg'ulotlari xam asosan to'p

bilan yana futbolchilarning texnikasi bilan jismoniy xolatlarini rivojlantirish birgalikda olib borildi. To'p bilan bajariladigan mashqlar xam asosan raqib qarshiligida bajariladi. Mashg'ulotlarning boshida o'zlari yakka xolda bajargan mashqlarni keyingi mashqlarda murakkablashgan tarzda va raqib qarshiligida bajarishdi. Mashg'ulotlarning asosiy qismida esa to'p bilan muomila, to'p bilan yurish, yugurish, to'p uzatishlar, to'pni qabul qilish va o'ziga bo'y sundirish xamda to'pni nazorat qilish mashqlari tashkil etdi. Tadqiqotimizning oxiriga borib, olingan test natijalari shu narsadan dalolat berdiki nazorat guruxida bo'lgan o'sishdan ekperement guruhining o'sishi anchagina ijobiy natijalarni ko'rsatdi.

Biz tomonimizdan olib borilgan tadqiqotlarda shu narsa ma'lum buldiki, boshlang'ich tayyorlov guruhida shug'ulanuvchilarga devor kombinatsiyasini turli soddalashtirilgan mashqlar orqali joriy etish, ularni musobaqa sharoitidagi ko'rsatkichlariga katta ta'sir ko'rsatadi. Bundan biz shu yoshdagi futbolchilarga taktik tayyorgarliklariga e'tibor qaratish kerakligini bildiradi.

Adabiyotlar:

1. Исмагилов Д. К. Инновационные системы физического воспитания учащейся молодежи //Педагогика сегодня: проблемы и решения. – 2018. – С. 1-3.
2. Исмагилов Д. К. Разработка методов оптимизации физического совершенствования студентов на основе спортивно-ориентированного физического воспитания //Автореф. Дисс PhD. Чирчик. – 2018. – Т. 7.
3. Исмагилов Д. К. Модульный подход по спортивно-организованному физическому воспитанию студентов в процессе занятий мини-футболом //Педагогика сегодня: проблемы и решения. – 2018. – С. 37-39.
4. Моисеева М. ИССЛЕДОВАНИЕ СКОРОСТНО-СИЛОВОЙ ПОДГОТОВКИ ЮНЫХ ФУТБОЛИСТОВ //Академические исследования в современной науке. – 2022. – Т. 1. – №. 17. – С. 58-62.
5. Артиқов А. А. Футбол спорт турида дарвозага зарба бериш аниқлигини баҳолаш услубияти //Fan-Sportga. – 2022. – №. 1. – С. 48-51. 6. Артиқов А. А. Тўп узатишлар ва дарвозага зарбалар аниқлигининг таҳлили //Fan-Sportga. – 2020. – №. 4. – С. 35-37.
7. АРТИҚОВ А. А. ОФК КУБОГИ ЎЙИНЛАРИДА ЎЗБЕКИСТОН ТЕРМА ЖАМОАСИ ФУТБОЛЧИЛАРИНИНГ ТЕХНИК УСУЛЛАРИ АНИҚЛИГИНИ ТАҲЛИЛ ҚИЛИШ НАТИЖАЛАРИ //Фан-Спортга. – 2019. – №. 3. – С. 42-45.
8. АРТИҚОВ А. А. ФУТБОЛЧИЛАРНИНГ ТЕХНИК УСУЛЛАРИ АНИҚЛИГИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШГА ЙЎНАЛТИРИЛГАН МАХСУС

МАШҚЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ САМАРАДОРЛИГИНИНГ ТАҲЛИЛИ
//Фан-Спортга. – 2020. – №. 3. – С. 16-18.

9. Artikov A. ABOUT SOME METHODOLOGICAL PROBLEMS IN TEACHING SPECIAL SCIENCES //Scientific Bulletin of Namangan State University. – 2020. – Т. 2. – №. 7. – С. 379-384.

10. АРТИҚОВ А. А. ОСИЁ КУБОГИ-2019 ЎЙИНЛАРИДАГИ ЎЗБЕКИСТОН ТЕРМА ЖАМОАСИНИНГ ДАРВОЗАГА ЙЎЛЛАНГАН ЗАРБАЛАР АНИҚЛИГИ БЎЙИЧА ТАҲЛИЛ //Фан-Спортга. – 2020. – №. 7. – С. 16-17.

11. Akbarovich A. A., Tagirovich I. S. Control of Technical Accuracy in the Training Process of Football Players //JournalNX. – С. 103-106.

12. Артиқов А. А. МУСОБАКА ШАРОИТИДА МАЛАКАЛИ ФУТБОЛЧИЛАР ТОМОНИДАН БАЖАРИЛАДИГАН ТЕХНИК УСУЛЛАРНИНГ МАКСАДЛИ АНИҚЛИГИНИ ТАҲЛИЛ КИЛИШ //Фан-Спортга. – 2018. – №. 3. – С. 49-53.

13. Artikov A. EFFECT OF FATIGUE ON THE TARGET ACCURACY OF TECHNIQUES IN SPORTS GAMES //Журнал иностранных языков и лингвистики. – 2022. – Т. 6. – №. 6. – С. 21-30.

TEACHING CHILDREN TO THINK IN SPEECH DEVELOPMENT CLASSES OF PRESCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Abdurakhmatova Muyassar

*Uzbekistan, Sherabad district, 16th state
director of preschool education organization*

ABSTRACT

The article deals with some issues of teaching children to think independently through didactic games in speech development classes in preschool education, and expresses theoretical views.

Keywords: preschool, interest, need, speech development, exercise, didactic play, individual approach, independent thinking.

Orienting children to independent thinking in the process of preschool education implies the goal of individual approach to each child, respecting him as a person, educating him from a spiritual and moral point of view, providing education in accordance with the interests and needs of the child, at the same time, forming the first signs of independent thinking in him.

One of the main tasks of education in pre-school educational institutions is to teach children the language, to develop their speech, to teach them how to speak and behave.

In the process of teaching children to think independently, the issue of practically organizing the freedom and independence of each child's thinking, organizing each activity based on cooperative pedagogy, putting an end to the authoritarianism of the educator, taking into account children's opinions and wishes in any matter, defining the scientific-theoretical basis of these views and putting them into practice showing the ways of organization is one of the urgent issues awaiting its solution in the organization of activities of pre-school educational institutions.

In our opinion, children's independent thinking is achieved by raising the level of the educator and then the teacher. This, in turn, creates a foundation for the development of the nation and the country. The content of professional competence of pedagogues working in preschool educational institutions includes the ability to continuously direct children to independent thinking, to determine and evaluate the level of development of their thinking. Controlling the independence of children's thinking seems to be a pedagogically more complex process

In order to cultivate any quality in a person, it is necessary to develop other aspects of it. For example, content-rich games should be created to develop a child's interest in games and organizational skills. In order to develop children's creative games, a well-

organized group of children is necessary. The game has a great place in the system of raising children from the physical side, in the work of education and training, and in moral, labor and aesthetic education. In the game, the demands and needs specific to the young organism are satisfied, vital activity increases, stamina, freshness, cheerfulness are cultivated. That is why the game occupies a worthy place in the system of physical education of children.

Famous pedagogue and doctor E.A. Arkin did not call the game "spiritual vitamin" for nothing [3]. While playing, the child learns to use his knowledge, to be able to use it in various situations. In creative games, children's fantasy and emotions can be sensed, regular, developing, active games allow children to develop their senses, thinking and speech, involuntary attention, and various movements regularly. Each such game has a certain didactic purpose and is aimed at the general development of the child. It is important that education is in the form of a game, and it corresponds to the age characteristics of the child. An interesting game increases the child's mental activity, in the game the child can solve a more complex problem than in training. This is not to say that education should be entirely in the form of games. Education requires the use of various methods and methods. The game is one of the forms of education, and it gives a good result only when it is combined with another method. Experiences during the game leave a deep impression on the child's mind, so the game helps to cultivate good feelings, lofty dreams and aspirations, and healthy interests in the child. Through active games, children's mood rises, they get physical exercise, and their creative abilities develop. But only if these games are organized correctly, the educator will achieve both educational and educational goals.

The cooperative activity of students in the process of understanding and mastering the educational material means that each of them contributes their own personal share, exchange of knowledge, ideas, methods of activity. It is a way of self-expression and improvement of a person. It forms the basis of the life of preschool children. In the game, all aspects of the personality come into play. The child moves, speaks, perceives, thinks, during the game, the child's imagination and memory work actively, the qualities of impressionability and will are manifested. Through interactive games during classes, the child: understands the world, solves them when faced with real problems, communicates with peers and adults, learns to understand cultural concepts.

One of the tasks and responsibilities of an educator is to organize meaningful games for the child to learn new things in order to compare and consolidate what he has learned. Play is an independent activity of children, in which the psyche of the child is manifested, play is a means of comprehensive education of children, and play is a method and method of teaching children [4].

In order to increase the effectiveness of teaching based on the use of interactive educational technologies, in order to ensure that the individual is at the center of

education and to ensure the independent learning of young people, educational institutions need well-prepared teachers who, in addition to solid knowledge in their field, know all innovative technologies and interactive methods, apply them in their practical activities and know them. For this, all science teachers should know innovative technologies and interactive methods. Therefore, the practical importance of increasing the effectiveness of teaching based on the use of interactive educational technologies is high and plays an important role in the development of education. Every teacher must be able to use pedagogically innovative, informational, problem-based learning, interactive and distance learning technologies in the educational process, as well as use game technologies of practical importance that increase the activity of students. For example: "Brainstorming", "Networks" ("Cluster"), "Boomerang". "Charkhpalak", "Resume", "Balik skleti" and others. All pedagogues-teachers should be able to show signs of effective use of the following interactive educational technologies in the educational process

formation of pedagogical skills that ensure the effectiveness of the teaching process;

formation of a new professional mindset aimed at understanding socio-economic, political, humanitarian knowledge;

mastering the system of pedagogical knowledge as the methodological basis of the teacher's activity;

acquisition of teaching technology as a system of methods that is closer to the professional activities of teachers.

The practical importance of increasing the effectiveness of teaching based on the use of interactive education is that in practical training, students perform practical work based on creative assignments, cases, educational projects, and situational issues related to technological processes within the framework of educational modules [5]. Practical training is based on modern educational methods and innovative technologies. In addition, it is recommended to independently use educational and scientific literature, electronic educational resources, handouts.

In conclusion, innovative activity is an activity aimed at solving a number of problems that arose as a result of the incompatibility of traditional standards with new social requirements or the conflict of the emerging norm of practice with the emerging norm. It is organized at the expense of organizational-technological, methodical and creative readiness of a person, in particular, a pedagogue, to organize an innovative process. The educational system or process is regularly developed by allowing pedagogical innovation to bring innovations into the pedagogical activity consistently. The innovative activity of the teacher is manifested as a force that mobilizes the pedagogical team, urges forward, encourages creativity, and guarantees the quality of the educational process.

LIST OF REFERENCES:

1. Berdalieva G.A. Improving the methodology of teaching children to think independently in speech development classes of preschool educational institutions. 13.00.08 - "Theory and methodology of preschool education and training". Doctor of Philosophy (PhD) Dissertation in Pedagogical Sciences. Tashkent - 2019.
2. "First step" educational program. T.: 2018.
3. Ibragimova. Fiction in preschool educational institutions. (set of exercises for primary, junior, middle, senior and preparatory groups). T., 2012.
4. A. Rakhmankulova et al. Introducing preschool children to the environment (for primary, small, middle groups). T.: 2015.
5. L. Mirjalolova. Increase children's speech activity. T.: 2016.

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINING DARSLARGA BO'LGAN QIZIQISHLARINI O'RGANISH BO'YICHA METODIK TAVSIYA

Nazarova Hanifaxon Mehmonboyevna

Namangan viloyati Namangan tumani 21-umumiy o'rta ta'lim maktabining boshlang'ich ta'lim fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarini fanlarga bo'lgan mustaqil va ongli fikrlashga o'rgatishda innovatsion texnologiyalar, boshlang'ich sinf o'quvchilarning qiziqishlarini o'rganish, axborot texnologiyalari va ilg'or pedagogik texnologiyalarning o'rni haqida batafsil bayon qilingan.

Kalit so'zlar: innovatsion texnologiyalar, pedagogik texnologiya, mustaqil fikrlash, ilg'or pedagogika, zamonaviy o'qitish.

Kirish:

O'quv-tarbiya jarayonlarini tashkil qilishda ham an'anaviy usullardan farqli ravishda, yangicha pedagogik yondashuvlarni o'zlashtirish va ta'lim jarayonida foydalanish zamon talabi sanaladi. Dars jarayonida yangicha muhitni takomillashtirish, zamonaviy ko'rgazmalardan, interfaol metodlardan foydalanib mazmunli olib borish kerak.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari boshqarishga moyil, qiziquvchan, ta'sirchan bo'lganliklari uchun ham o'qituvchidan o'quvchilarning yosh xususiyatlariga xos bo'lgan, darsni oson o'zlashtirishlarini, bilimlarni mustahkam o'rganishni kafolatlaydigan metodlarni tanlashi va foydalanishi talab qilinadi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya:

Pedagogik texnologiyalardan foydalanishda ta'limning mohiyatini belgilash, ta'lim-tarbiyaning shakllari va vositalarini tayyorlash, o'quvchilarning bilimlarni keng egallashi va ma'naviy fazilatlarini o'zlashtirishga yo'naltirilgan topshiriqlar tizimini ishlab chiqish, ta'limning natijasi va o'zlashtirish darajasini aniqlash ularni ob'ektiv baholash uchun test vazifalarini tayyorlash kabilar tashkil qiladi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining pedagogik texnologiyalar asosida tashkil qilingan o'qish darslari vaqtida erkin va mustaqil fikrlash qobiliyati rivojlanadi. Mustaqil fikrlash qobiliyatining rivojlanishi natijasida, o'quvchilar atrof olamdagi, jamiyatdagi qonunlarni, hamda asardagi ijobiy va salbiy qahramonlar orqali insoniy fazilatlarini anglash, bilimlarni chuqur o'rganish, keng fikrlash, tegishli qarorlar qabul qilish ko'nikmalari shakllanadi.

Boshlang'ich sinf o'quv jarayonlarida o'quvchilarini ijodkorlikka o'rgatishning o'ziga xos psixologik xususiyatlari mavjud bo'lib, ular har bir bolada o'zgacha paydo bo'ladi. Psixologiyada shaxsiyatning xususiyatlari, o'zlarini doimiy tarzda namoyon

qiladigan muhim xususiyatlarning hamma turlarini qamrab oladi. Masalan, har bir kishi tasodifiy zarur ma'lumotlarni unutishi mumkin, lekin umuman olganda hammasi unutilmaydi.

Yagona holatlar belgilar xususiyatining mavjudligini ko'rsatmaydi. Qarama-qarshilikka uchragan insonlarning xarakteristikalari odat va bezovtalik kabi xususiyatlarni o'z ichiga olishi mumkin, lekin bu boshqalarga g'azablanishga qodir bo'lgan har bir kishi ziddiyatli shaxs bo'lishini anglatmaydi. Shuni aytib o'tish joizki, inson hayot tajribasini yig'ib oladigan hamma fazilatlar oladi.

Natijalar:

Hissiyot idrok, sezgi, xotira yordamida, shuningdek tafakkur va boshqalar bilan insonga hayotdan olgan taassurotlar zaxirasiga ega bo'lishni taqozo qiladi va ushbu sohada turli faoliyatlarni amalga oshiradi, shuningdek, mehnatning eng oliy darajasi sanalgan ijod bilan ham. Shunday qilib, mehnatning oliy shakli ijoddir. Har bir inson dunyoni idrok qiladi, tasavvur qiladi, yaqqolroq his qilib boradi.

Kuzatishlar orqali ko'pdan-ko'p taassurotlar olib, eshitib, o'qib xotirada ancha yorqin saqlab qolishga harakat qiladi. Bular asar yaratishda juda ham kerak, qaysiki, xotirada faqat o'z mazmunida borliqqa estetik, hissiy munosabat aks etib turuvchi voqealar aks etadi.

Irodaviy xususiyatlarning paydo bo'lishi, irodaviy imkoniyatlarni so'zsiz, quyidagi psixik jarayonlar - xayol, sezgi, xotira, tasavvur kabilar bilan bog'laydi. Shunday qilib, iroda katta kuch sifatida ijodni faollashtiradi, yuqori natijalarga erishishi va yana o'quvchining yetuk shaxs sifatida rivojlanishiga yuzaga chiqadi.

Mana shu zaruriy jarayonda o'qituvchi o'quvchilarning kreativ fikrlash qobiliyatlarini qulay muhitda to'la namoyon qilishlari uchun imkoniyat yaratib bera olsa, o'quvchilar birin - ketin muvaffaqiyatga erishib boradilar. Agar ta'lim berishda noto'g'ri metod yoki yo'nalish tanlansa, ya'ni o'quvchi tanqidga uchrasa bunday vaziyatda unda kreativ fikrlash ko'nikmalarini samarali takomillashtirish yoki rivojlantirish mumkin bo'lmaydi.

Muhokama:

O'quvchilarda kreativlikni odatga aylantirish orqaligina kreativ fikrlash ko'nikmasini muvaffaqiyatli rivojlantirish mumkin. O'quvchilarning fanlarga bo'lgan qiziqishini oshirish, ularning aqliy va ijodiy tafakkurini, intellektual qobiliyatlarini shakllantirish, fanlararo bog'liqlikni ta'minlash, bugungi pedagogikaning asosiy vazifalaridan. Darslarni ilg'or pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etish, o'quvchilarni mustaqil ravishda faoliyat ko'rsata olishga, axborot texnologiyalari imkoniyatlaridan oqilona foydalanishga o'rgatish, o'qitilayotgan fanni o'zlashtirish sifatini oshirish ustuvor vazifa sanaladi. Bu sohada boshlang'ich ta'limni o'qitishda ham turli xil uslublar foydalanilmoqda. Shulardan biri zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanishdir.

Boshlang'ich sinf o'qish darslari uchun tanlangan mavzular o'quvchilarga kundalik hayot, va insoniy munosabatlar bo'yicha ham bilim va tarbiya berishni nazarda tutadi. Bular ichida hikoya janriga taalluqli asarlar alohida ajralib turadi. Ulardan ko'zlangan muhim maqsad o'zlikni anglash, istiqlol, Vatan va tabiat bilan bog'liq tuyg'ularni uyg'otishdir. Ijodiy qobiliyatlarni takomillashtirish masalasini tahlil etish ushbu konsepsiyaga kiritilgan tarkib bilan belgilanadi.

Xulosa:

Xulosa o'rnida shuni aytish joizki, psixologik nuqtai nazardan, boshlang'ich maktab yoshi ijodiy qobiliyatlarni shakllantirish uchun sezgir davrdir. Boshlang'ich maktab yoshidagi bolalar juda qiziquvchan, ular atrofdagi dunyo bilan tanishish istagi bor. Kattalar, qiziquvchanlikni rag'batlantirish, bolalarga bilimlarni yetkazish, ularni turli tadbirlarga jalb qilish bolalarning tajribasini kengaytirishga yordam beradi va tajriba va bilimlarni to'plash kelajakdagi ijodiy faoliyatning muhim shartidir.

Oddiy hayotda qobiliyatlar, birinchi navbatda, ma'lum bir kishining xususiyatlari sifatida paydo bo'ladi. Muayyan kishiga murojaat qilish, ayniqsa ta'lim jarayonida, biz qobiliyatlar rivojlanib, individual xususiyatga ega ekanligini ko'ramiz.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Dilova N.G. Pedagogik hamkorlik jarayonining mazmunk va uni tashkil etish tamoyillari. 2021.
2. Dilova N.G. . O'quvchilarning shaxsiy sifatlari - pedagogik hamkorlikning dastlabki tamoyili. 2021.
3. Qosimova K., Matjonov S., G'ulomova X., Sariyev Sh. Boshlang'ich sinflarda o'quvchilarda qiziqishlarni o'rganish.T.,TDPU. 2008.
4. G'oziyev. E Jabborova. A "Faoliyat va xulq-atvor motivatsiyasi" T. 2003.

INFORMATIKA FANINI O'QITISHNI TASHKILLASHDAGI DIDAKTIK PRINTSIPLAR VA USULLAR

Mamarasulova Mahmuda To'rabboyevna

Namangan viloyati Namangan tumani XTBga qarashli

21-umumiy o'rta ta'lim maktabi

Informatika fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada informatika fanini o'qitishda ta'lim samaradorligini oshirish yo'llari haqida fikr yuritilgan. Hozirgi ta'lim tizimida bilimlarni egallashning yangi kontsepedagogik texnologiyasi va informatika fanini o'qitishda ta'lim samaradorligini oshirishda o'quvchilarning bilish faoliyatini tashkil etishning yo'llari tahlil etilgan.

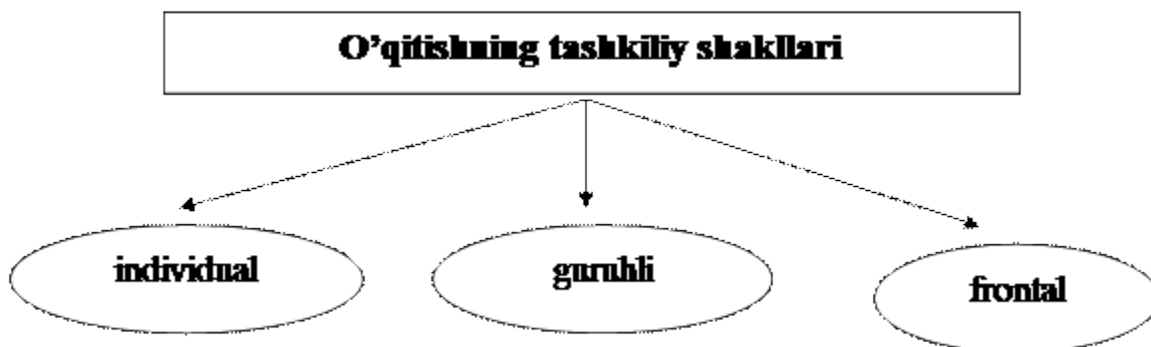
Kalit so'zlar: individual, guruhli, frontal, o'qitish shakllari, EHM.

Informatika didaktikasi va o'qitish metodikasida o'qitishning tashkiliy shakllari markaziy o'rinlaridan birini egallaydi.

O'qitishning tashkiliy shakllari deganda o'qituvchi va o'quvchining o'zaro munosabatlarini tashkil etish yo'llari tushuniladi.

O'qitishning tashkiliy shakllari bir qator mezonlar bo'yicha tasniflanadi: o'quvchilar soni, o'qish joyi va boshqalar. Birinchi mezon bo'yicha tasnifni ko'rib chiqamiz.

O'quvchi faoliyati ta'lim jarayoni qatnashchilari orasidagi o'zaro munosabatlarning bir bo'lagidir. O'quvchilarning individual faoliyatini nazarda tutuvchi shakllar ham mavjuddir. Boshqa shakllar esa, masalan EHMda amaliy mashg'ulot, guruhda ishlashni talab etadi. O'qitishning tashkiliy shakllarining ko'pchiligi frontaldir.

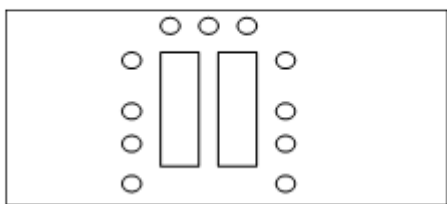
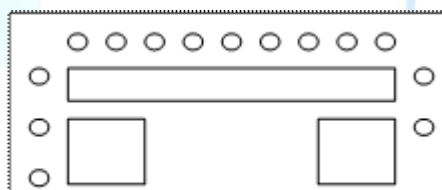
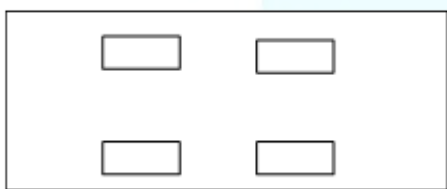
O'qitishning guruhli shakli.

«AQSHda ta'lim bo'yicha instrukturalar guruhli ish olib borishni tavsiya etadilar. Zamonaviy tadqiqotlar, o'qitishning ushbu shakli o'quvchilar orasidagi dushmanlik munosabatlarining oldini olishning samarali taktikasi ekanligini ko'rsatmoqda.

Guruhda ishlash tajribasi tafakkur uslubini «biz va ular» «dan» «biz» ko'rishiga o'zgartiradi.

Guruhda ishlaganda avvalo sinfnig o'quv makoniga e'tibor berish lozim. Kichik guruhlarda ishlash yuzma-yuz ishlashni taqozo etadi. Shu sababli o'tirish joylarini an'anaviy, ya'ni o'quvchilar o'zidan oldingi o'quvchi boshining orqa tomonini va o'qituvchining yuzini ko'radigan holatda joylashtirish maqsadga muvofiq emas. O'tirish joylarining o'rnini o'zgartirish, guruhda muamola qilish imkonini beradigan kichik zonalar tashkil etish kerak bo'ladi. Bunda kichik guruhlar va har bir guruhdagi o'quvchilar sonini hisobiga olish lozim (uch, to'rt, yetti va xokazo).

Guruh bilan ishlash usuliga bog'liq holda o'tirish joylarini joylashtirishning quyidagi variantlari mavjud:

E'tibor berilishi lozim bo'lgan navbatdagi masala kichik guruhlarini shakllantirish jarayonini yaxshilab o'rganib chiqishdan iborat. O'quvchilar guruhlarda nafaqat o'quv masalasini yechishi, balki kommunikativ ko'nikmalarni ko'rsata olishi va mustahkamlashlari ham kerakligini yodda saqlash lozim. Shuning uchun avval boshdan bir-birining boshlagan ishini qo'llab quvvatlashga xoxishi borligi va tayyor ekanligida o'z aksini topadigan guruhning emotsional ilimi to'g'risida ham qayg'urish kerak bo'ladi.

Kichik guruhlariga birlashishda o'quvchilarning o'z istaklariga qarash mumkin. Bunda yondashishning ijobiy tomoni o'quvchilarning o'zaro shaxsiy xayrixoxliklarini hisobga olinishidir. Lekin salbiy tomonlari ham bor. Natijada kuch bo'yicha bir-biriga teng bo'lmagan guruhlar tashkil qilinishi mumkin va hamkorlikda olib borilgan faoliyat natijalari ham keskin farq qilishi mumkin. Bundan tashqari, guruhda do'stona, lekin o'zibo'larlikka asoslangan muxit yuzaga kelib, o'zaro muloqotda bo'lishga qiziqish, o'quv masalasini yechish jarayonini siqib chiqarishi mumkin.

Guruhlarini shakllantirganda yechiladigan masalaning mazmunini ham e'tiborga olish lozim. Masalan, o'qituvchi har bir guruhga masalaga qarama-qarshi nutai nazarda bo'lgan o'quvchilarni kiritishi mumkin. Natijada masalani yechish jarayonidagi

muxokama jonli va qiziqarli chiqadi. YOki aksincha, a'zolari bir soxaga qiziqishlari bo'lgan tavsirlanuvchi gamogen guruhlarni tuzish ham mumkin. Quyida sinf o'quvchilarni tez va qiziqarli tarzda kichik guruhlarga bo'lish yo'llaridan bir nechtasini keltirib o'tamiz. Ushbu usullar sinfni har birida 6 tadan o'quvchi bo'lgan 6 ta kichik guruhlarga bo'lishga imkon beradi. Guruhdagi o'quvchilar sinfini 5, 7 yoki 8 taga o'zgartirib, sinfni 5, 7 yoki 8 ta guruhga ajratish ham mumkin:

Ø qog'ozning kichik bo'laklariga A1, A2, A3, A4, A5, A6, B1, B2, B3, ... va xokazo belgilarni yozing. Stollarni A, B, V, G, D, Ye deb belgilang. SHundan so'ng qog'ozlarni ishtirokchilarga (o'quvchilarga) tarqating va unda yozilgan harfli stol atrofiga o'tirishni tavsiya eting.

Ø 6 ta rasm tayyorlang va har birini 6 ta bo'lakka bo'ling. Bo'lakchalarni aralashtirib stol ustiga qo'ying va ishtirokchidan (o'quvchidan) bittadan bo'lakchani tanlab olishni iltimos qiling. Shundan so'ng o'quvchilar bo'lakchalarni birlashtirib, yaxlit rasmni xosil qilishlari va bitta stol atrofiga o'tirishlari kerak bo'ladi.

Ø Oltita ranglardan 6ta qizil, 6ta oq, 6ta qora, 6ta sariq, 6ta ko'k, 6ta yashil jami 36 ta kartochka tayyorlang. Sinfidagi o'quvchilarning har biri o'ziga yoqan rangli kartochkani tanlab oladi va bir xil rangli kartochkani olgan o'quvchilar bitta stol atrofiga o'tirishadi.

Ø Barcha o'quvchilar 1, 2, 3, 4, 5, 6 raqamlar bo'yicha tartib bilan sanalishadi. SHundan so'ng 1 raqamlilar bitta guruhga, 2 raqamlilar ikkinchi guruhga va xokazo birlashishadi.

Ø O'qituvchi biror bir belgi bo'yicha jamlangan predmetlar nomi yozilgan yoki rasmlari tushirilgan kartochkalarni oldindan tayyorlaydi. Masalan:

daraxtlar - olma, olcha, o'rik, nok, xurmo, shaftoli;

gullar – lola, atirgul, nartsiss, gladiolus, chinnigul, boychechak;

idish-tovolar – qozon, choynak, piyola, likopcha, qoshiq, cho'mich va xokazo.

O'quvchilar kartochkalarni tanlaydilar va belgilar bo'yicha (daraxtlar, gullar, idish-tovolar va xokazo) buyrularga birlashadilar.

Informatika fanini o'qitishda asosiy quyidagi o'qish shakllari foydalanaladi:

Ø ilmiylik;

Ø sistemali va izchil bayon qilishdir.

Ø tushunarliklik;

Ø ko'rgazmalilik;

Ø nazariyaning amaliyot bilan bog'lanishi;

Ø faollik.

Ø bilimlarni mustahkam o'zlashtirish

Ilmiylik. Ilmiylik o'rganilayotgan masalalarni yuzaki qarash yoki unga oid ma'lumotlar soni bilan emas, balki masalaning mohiyatiga chuqur kirib borish bilan

belgilanadi. O'quvchilarga yetkazilayotgan barcha bilimlar, ma'lumotlar to'g'ri bo'lib, zamonaviy fan nazariyasiga muvofiq kelishi lozim. Informatika – tez rivojlanib borayotgan fan. Keyingi o'n yil ichida informatikada juda ko'p yangi tushunchalar, yangi nazariyalar paydo bo'ldi, yangi EHMlar va ularning qurilmalari yaratildi. Shuning uchun o'quv kursining mazmuni va tuzilishi doimo yangilanib turishi kerak. Informatika kursi qanchalik elementar bo'lmasin, u har doimo ilmiy bo'lishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. M.Aripov, M.Muhammadiyev. Informatika, informasion texnologiyalar. Darslik. T.: TDYuI, 2004 y.
2. С.С.Фуломов ва бошқалар. Ахботор тизимлари ва технологиялари. Дарслик. Тошкент, “Шарк”, 2000 й.
3. М.Мамаражобов, S.Tursunov. Kompyuter grafikasi va Web-dizayn. Darslik. T.: “Cho‘lpon”, 2013 y.
4. U.Yuldashev, M.Mamarajabov, S.Tursunov. Pedagogik Web-dizayn. O‘quv qo‘llanma. T.: “Voriz”, 2013 y.
5. M.Aripov, M.Fayziyeva, S.Dottayev. Web texnologiyalar. O‘quv qo‘llanma. T.: “Faylasuflar jamiyati”, 2013 y.
6. B.Mo‘minov. Informatika. O‘quv qo‘llanma. T.: “Tafakkur-bo‘stoni”, 2014 y.

BOLALARDA DIQQAT YETISHMOVCHILIK SINDROMI VA PSIXOKORREKSIYA QILISH YO'LLARI

Psixologiya va xorijiy tillar instituti
Psixologiya (Faoliyat turlari) yo'nalishi magistranti
Salomova Nargiza Sattorovna

Annotatsiya: Maqolada bolalar psixologiyasi, bolalarda diqqat yetishmovchiligi sindromi, bolalarda psixokorreksiya amallarini bajarish metodlari haqida so'z yuritilgan.

Kalit so'zlar: psixologiya, bolalar, diqqat yetishmovchiligi, sindrom, psixokorreksiya.

Annotation: The article talks about children's psychology, attention deficit syndrome in children, methods of psychocorrection in children.

Keywords: psychology, children, attention deficit, syndrome, psychocorrection.

Аннотация: В статье рассказывается о детской психологии, синдроме дефицита внимания у детей, методах психокоррекции у детей.

Ключевые слова: психология, дети, дефицит внимания, синдром, психокоррекция.

Bolalardagi psixologiya turlicha bo'ladi, ular yashash sharoiti, ulg'aygan holati va boshqa turlarga qarab ajratiladi. Ularning psixologiyasiga go'daklik chog'idan jiddiy e'tibor qaratish zarur, ammo me'yordan oshmagan holda amalga oshirilishi lozim. Quyida esa, bolalarning psixologiyasida ko'p uchraydigan diqqat yetishmovchilik sindromi uni davolashda olib boriladigan psixokorreksiya metodlari haqida ma'lumotlar kelgan. Avvalo bolalardagi diqqat yetishmovchiligi va giperaktivlik sindromi haqida so'z yurutsak, diqqat yetishmasligi va giperaktivlik sindromi ([inglizcha](#): attention deficit hyperactivity disorder (ADHD)) bolalik davridan boshlanadigan [ruhiy](#) xulq-atvorning buzilishi hisoblanadi. U o'zida diqqatni jamlash, giperaktivlik bilan bog'liq qiyinchiliklar va yomon boshqariladigan impulsivlik kabi alomatlarini namoyon qiladi. XKT-10 da ([Xalqaro kasalliklar tasnifi](#)) mazkur [sindrom giperkinetik](#) buzilishlar turiga kiritiladi va odatda bolalik davrida boshlanadigan hissiy va xulq-atvor muammolari guruhi sifatida tasniflanadi, XKT-11 esa DYGSni neyrorivojlanish muammosi sifatida tasniflangan. Nevrologik nuqtai nazardan diqqat yetishmasligi va giperaktivlik sindromiga hech qanday davo chorasi topilmagan doimiy va surunkali [sindrom](#) sifatida qaraladi. Ba'zi bolalarning aynan 30 % ida, bu sindrom paydo bo'lib „o'sishni“ boshlaydi yoki bolaning ulg'ayish davrida unga moslashadi, deb ishoniladi.

- DSM-5 buzilishning 3 ta asosiy va 2 ta qo‘shimcha („boshqa aniqlik kiritilgan“ va „aniqlanmagan“) turga ajratadi:
 - (ingliz.attention-deficit/hyperactivity disorder: predominantly inattentive presentation), diqqat yetishmasligi giperaktivligi buzilishi/diqqat yetishmasligini kuzatish
 - Diqqat yetishmasligi/giperaktivlik buzilishi: asosan giperaktiv/impulsiv ko‘rinish
 - (ingliz. attention-deficit/hyperactivity disorder: combined presentation), diqqat yetishmasligi / giperaktivlik buzilishi: aralash tip — DEHB-C
 - (ingliz.other specified attention-deficit/hyperactivity disorder), diqqat yetishmasligi boshqa belgilangan diqqatning yetishmasligi / giperaktivlik buzilishi.
 - (ingliz. unspecified attention-deficit/hyperactivity disorder), aniqlanmagan e‘tiborning yetishmasligi / giperaktivlik buzilishi.
 - XKT-11 (2018) da DEHB alohida tashxis sifatida qayd etilgan.
- Kasallikning quyidagi kichik turlari kuzatiladi:
- 6A05.0: Asosan beparvolik ko‘rsatilgan.
 - 6A05.1: Asosan giperaktivlik — impulsivlik.
 - 6A05.2: Aralash turi.
 - 6A05. Y: Boshqa belgilangan turi.
 - 6A05. Z: Aniqlanmagan turi.

Beparvolik

1. Ko‘pincha detallarga e‘tibor bera olmaydi: beparvolik tufayli maktab topshiriqlarida, bajarilgan ishlarda va boshqa faoliyatda xatolarga yo‘l qo‘yadi (masalan, detallarni o‘tkazib yuboradi, ishni noto‘g‘ri bajaradi). Odatda topshiriqlarni bajarish yoki o‘yin o‘ynashda diqqatni jamlashda qiynaladi (masalan, ma‘ruzalar, suhbatlar yoki uzoq vaqt o‘qish paytida diqqatni jamlashda qiyinchiliklar).
2. Ko‘pincha o‘yin o‘ynayotganda yoki topshiriqni bajarish vaqtida qiyinchilik bilan e‘tibor ko‘rsatadi (masalan, chalg‘imasdan ma‘ruzalar tinglashi yoki uzoq vaqt kitob o‘qib o‘tira olmaydi).
3. Ko‘rsatmalarga rioya qilmaydi va maktab topshiriqlarini, vazifalarini yoki odatiy ish vazifalarini bajarmaydi (masalan, topshiriqlarni boshlagan taqdirda, osongina chalg‘iydi va tezda diqqatini yo‘qotadi).
4. Ko‘pincha topshiriqlarni va boshqa tadbirlarda qatnashishda qiyinchiliklarga duch keladi (masalan, ketma-ket topshiriqlarni boshqarishda qiynalish; materiallar va shaxsiy narsalarni tartibda saqlashda qiyinchiliklar; tartibsizlik; vaqtni noto‘g‘ri boshqarish; belgilangan muddatlarga rioya qilmaslik).
5. Odatda uzoq davom etadigan aqliy kuch talab qiladigan vazifalarni bajarishdan qochishga intiladi (masalan, maktab va uy vazifalari; katta yoshli o‘smirlar

va kattalarda, hisobotlarni tayyorlash, shakllarni to'ldirish, uzun maqolalarni umumlashtirish).

6. Maktabda va uyda kerakli narsalarni tez-tez yo'qotadi (masalan, o'quv qurollari, qalamlar, kitoblar, asboblar, hamyonlar, kalitlar, hujjatlar, ko'zoynaklar, mobil telefonlar, soyabonlar, qo'lqoplar, uzuklar).

7. Ko'pincha osongina chalg'iydi (katta o'smirlar va kattalarda bu shunchaki keraksiz fikrlar bo'lishi mumkin).Kundalik vaziyatlarda unutulganlikni namoyon qiladi (masalan, uy yumushlari va topshiriqlarini bajarishda; katta yoshli o'smirlar va kattalar qo'ng'iroq qilishni, hisob-kitoblarni to'lashni, uchrashuvga kelishni unutishadi).

Diqqat yetishmovchiligini davolash va tuzatishga bo'lgan yondashuvlar va mavjud usullar turli mamlakatlarda turlicha bo'lishi mumkun. Ko'pgina mamlakatlarda davolashning birinchi yo'nalishi ota-onalarga bolani to'g'ri tarbiyalash usullarini o'rgatishdir. Xulq-atvorni o'zgartirish, psixoterapiya, pedagogik va neyropsikologik davolash usullari qo'llaniladi. Dori darmon bilan davolash terapiyasida xulq-atvor va kognitiv funktsiyalarning buzilishini pedagogik usullar bilan bartaraf etish mumkin bo'lmagan hollarda individual ko'rsatmalarga muvofiq belgilanadi. Amerika Qo'shma Shtatlarida bolalar uchun WWK3 protokoli, kattalar uchun esa WWK10 protokoli qo'llaniladi. Jumladan, bolalarni davolash uchun yuqori ([narkogen](#)) potentsialga ega bo'lgan bahsli dori [Ritalin \(metilfenidat\)](#) dan foydalanishga ruxsat beriladi. DEHBni davolashda metilfenidat, [amfetamin](#) va [deksamfetamin](#) kabi [psixostimulyatorlar](#) birinchi navbatda AQSh va G'arbiy Evropada yordamchi darmon sifatida qo'llaniladi. Psixostimulyatorlarning be'morga ta'sir qilish mexanizmi yaxshi o'rganilgan. U eksperimental hayvonlarda ham, bolalarda ham normal spontan xatti-harakatlar reaksiyalarini vaqtincha bostiradi. Xususan, metilfenidat bolalar va ularning tengdoshlari bilan muloqotini, mustaqillik va o'yin ko'nikmalarini hosil qiladi, bu sizga maktabda va uyda, o'g'il bolalarning xatti-harakatlarini nazorat qilish imkonini beradi. Metilfenidat bilan bunday xatti-harakatlar nazorati o'z-o'zini tarbiyalashning rivojlanishini cheklaydi.

Ushbu stimulyatorlarning kamchiliklaridan biri ularni kuniga bir necha marta qabul qilish zarurati borligi (ta'sir muddati taxminan 4 soat). Hozirda uzoq muddatli ta'sirga ega (12 soatgacha) metilfenidat va deksamfetamin mavjud. Metilfenidatning uzoq muddatli ta'sir ko'rsatadigan shakli (savdo nomi concerta) DEHBni davolashda keng qo'llaniladi. Deksamfetamin, metamfetamin va vaqt bilan ajralib chiqadigan metilfenidatning DEHBni davolashda samaradorligi to'liq aniqlanmagan. Ilgari, psixostimulyator pemolin ishlatilgan, ammo gepatotoksisite tufayli foydalanish cheklangan. Atomoksetin (norepinefrinni qaytarib olish inhibitori, adreno- va simpatomimetiklar guruhi) kabi boshqa dorilar guruhlari ham qo'llaniladi. [Antidepressantlar](#) ham samarali: past dozalarda desipramin, bupropion.

Klonidinni psixostimulyatorlar bilan birlashtirish mumkin, bu nojo‘ya ta’sirlarni yengillashtiradi ([uyqusizlik](#) va impulsivlikni yo‘q qiladi) va giperkinez va giperaktivlikka qarshi ta’sirini oshiradi

Bolalarga psixostimulyatorlarni buyurishda alohida e’tibor talab etiladi, chunki bir qator tadqiqotlar shuni ko‘rsatdiki, yuqori dozalar (masalan, kuniga 60 mg dan ortiq metilfenidat) yoki noto‘g‘ri foydalanish giyohvandlikka olib keladi va o‘smirlarni giyohvandlik ta’siriga erishish uchun yuqori dozalardan foydalanishga undashi mumkin. AQShda [kokainga](#) qaram bo‘lganlar o‘rtasida o‘tkazilgan tadqiqotga ko‘ra, o‘smirlik davrida stimulyatorlardan foydalangan DEHB bilan kasallangan odamlar, shuningdek, DEHB tashxisi qo‘yilgan, ammo stimulyatorlarni ishlatmaganlarga qaraganda ikki baravar ko‘p.

2003-yilda nashr etilgan tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, DEHB tashxisi qo‘yilgan bolalarning miya hajmi tashxisi qo‘yilmagan bolalarnikiga qaraganda kichikroq. Miya hajmining kichrayishi kasallikning o‘zini yoki DEHB ni davolash uchun ishlatiladigan dorilar tufayli yuzaga keladimi yo‘qmi, aniq emas.

Odatda, psixostimulyatorlarni qabul qilganda, bolalarning holati sezilarli darajada yaxshilanadi (xulq-atvorda ko‘proq, uzoq muddatda o‘qishdagi yuksalish ko‘rsatkichlarda deyarli yaxshilanish kuzatilmagan) va faqat bir nechta bemorda yaxshilanish kuzatilmaydi. Psixostimulyatorlarni qabul qilishda o‘qishdagi zaif ko‘rsatkichlar, chalg‘uvchanlik va tajovuzkorlikning namoyon bo‘lishi qisman yo‘qoladi va preparat to‘xtatilganda yoki platsebo bilan almashtirilganda yana paydo bo‘ladi.

Xulosa.

Xulosa qilib shuni ta’kidlash mumkinki, bolalardagi bu sindromga jiddiy e’tibor qaratish lozim. Uning yoshligidanoq bu sindromga chalingan bo‘lsa qo‘ldan kelgancha psixokorreksiya amaliyotlarini boshlash lozim. Bu amaliyotning boshida ota-onalar ham turadi. Ota-onalarga bolani to‘g‘ri tarbiyalash usullarini o‘rgatish. Bolalarni ta’lim tizimda qo‘llab-quvvatlash uchun xulq-atvor usullariga asoslangan amaliy ishlanmalar, masalan, aralashuv tizimi va kerakli xatti-harakatlarni qo‘llab-quvvatlash, o‘quvchilarning qiyin xatti-harakatlarini funktsional baholash va muammolarni hal qilish uchun o‘quv muhitini qayta loyihalashni ta’minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. [„LONI: Laboratory of Neuro Imaging“](#). 6-sentabr 2008-yilda asl nusxadan [arxivlandi](#). Qaraldi: 25-aprel 2008-yil.
2. [NINDS Attention Deficit-Hyperactivity Disorder Information Page. Arxivlandi](#) 2016-12-02 [Wayback Machine](#) saytida. National Institute of Neurological Disorders and Stroke (NINDS/NIH) [9 февраля, 2007](#). Po dannim na 2007-08-13.
3. [„Dr. Russell A. Barkley Official Site, Authority ADHD, Attention Deficit Hyperactivity Disorder“](#). 15-aprel 2008-yilda asl nusxadan [arxivlandi](#). Qaraldi: 25-aprel 2008-yil.
4. [Attention-Deficit/Hyperactivity Disorder \(ADHD\)](#).^(ingl.) Dannie s sayta *Behavenet.com*. Informatsiya sobrana 11-dekabrya 2006 goda.

MILLIY O'ZLIKNI ANGLASHDA IJTIMOIIY PSIXOLOGIK QADRIYATLARNING O'RNI

Psixologiya va xorijiy tillar instituti
Psixologiya(Faoliyat turlari) yo'nalishi magistranti
Shukurova Gulnoz Muxammadovna

Annotatsiya: Ushbu maqolada milliy g'oya asosida yuzaga keluvchi milliy o'zlik va uni anglashda ijtimoiy psixologiyaning, psixologik qadriyatlarning tutgan o'rni haqida so'z yuritilgan.

Kalit so'zlar: milliy g'oya, milliy o'zlik, o'zlikni anglash, ijtimoiy qadriyat, psixologiya.

Аннотация: В данной статье говорится о национальной идентичности, возникающей на основе национальной идеи и роли социальной психологии и психологических ценностей в ее реализации.

Ключевые слова: национальная идея, национальная идентичность, самосознание, социальная ценность, психология.

Annotation: This article deals with the national identity that arises on the basis of the national idea and the role of social psychology and psychological values in its implementation.

Key words: national idea, national identity, self-awareness, social value, psychology.

Avvalo so'zimizni milliy g'oyadan boshlasak, milliy g'oya milliylikning eng asosiy bosqichida turuvchi ma'naviy tushuncha, unda diniy, dunyoviy va ma'naviy bilimlar mujassam. Biz bu 3 bilimni birlashtirganimizda komillik yuzaga keladi. Komil insongina serqirra bilimga insondir, u har tomonlama yetuk bo'ladi. Shaxs milliy g'oyani o'zinning milliyligidan topadi, o'zining dinidan topadi, o'zining o'zligidan topadi. Milliy g'oyada yetuk shaxs milliy o'zlikda ham yetuk bo'ladi. Milliy o'zlikni anglash deganda nimani tushunish lozimligini keltirib o'tsak. Insoniyatning tarixiy taraqqiyoti o'zo'zini anglash, eng avvalo, insoniy mavjudlikning mohiyatini ma'naviy voqyelik sha'n, qadrqimmat, obro' e'tibor, ornomus orqali namoyon bo'lishini ko'rsatadi. Hayotning ma'no mazmuni, maqsadini tushunib yetish, o'zlikni anglashdan boshlanadi, Milliy g'oyada uning negizlari mujassam bo'lganligi uchun ham o'zlikni anglashga xizmat qiladi va birbiri bilan uzviy bog'liq. «O'zlikni anglash deganda men tarixiy xotirani tiklash, nasnasabimiz kim ekanini, kimlarning vorisi ekanligamizni anglab yetishni, shundan kelib chiqib, o'zimizga xos va mos jamiyat barpo etishni tushunaman», deydi I.A.Karimov. O'zbekistonda fuqarolik jamiyati asoslarini shakllantirish. davlat va jamiyat hayotining barcha jabhalarini

yanada demokratlashtirish, avvalambor, har bir fuqaroning va butun jamiyatning oliy maqsadlarini o'zida mujassam etgan milliy g'oya atrofida jiplasha olishi, o'zini xalq, millatning ajralmas qismi ekanligini anglab yetishiga ham bogliq. Zero, buyuk bobokalonimiz Amir Temur o'git berganlaridek: "Birliksiz kuch bo'lmas". Binobarin, "Ozod va obod Vatan, erkin va farovon hayot" qurishdek ulug' ish, avvalo, o'zlikni anglamagan joyda amalga oshmaydi. Millat birligida insonni o'zligini anglash omili alohida o'ringa ega. Prezident I.Karimov ta'kidlaganidek: "Chinakam insoniy fazilatlarga ega bo'lgan yoki ega bo'lishga intilgan odam demokratiya ne'matlarining oddiy iste'molchisi emas, balki ularning faol yaratuvchisi va ximoyachisiga aylanadi. Demokratiya, fuqarolik jamiyati asoslarini amalda barpo etish, inson xaq huquqlari va erkinliklarini ta'minlashi mumkin bo'ladi. Shundagina inson o'z mamlakatining tom ma'nodagi munosib fukarosi bo'la oladi".

Bunda tilga olingan insoniy fazilatlar insonning ma'naviy olamini tashkil etadi. Ma'naviyat esa fikr, so'z va ish birligida namoyon bo'ladi. O'zligini anglamagan odamda imon va e'tiqod zaif bo'ladi. "Ozod va obod Vatan, erkin va farovon hayot" g'oyasida mujassam bo'lgan milliy g'oya oddiy da'vat emas, jamiyatni harakatga keltiruvchi kuchga aylanmog'i uchun, u o'zligini anglagan har bir fuqaroning ongidan chuqur joy olmog'i va yashash tamoyiliga aylanmog'i lozim. Demak mustaqillik tufayli bir tizimdan ikkinchi tizimga o'tish davrida o'zlikni anglashning o'ziga xos ko'rinishlarini anglamasdan ma'naviy yuksalish va taraqqiyot darajasini aniqlab bo'lmaydi. Jamiyat ma'lum bir hududda jamlangan odamlarning oddiy yig'indisi emas. Inson martabasiga xos bo'lmagan o'zligidan mahrum, tarixiy xotirasi zaif, o'zining kelib chiqishi va kimlarning vorisi, avlodlari ekanligini anglamagan, bilmagan odamlarni xalqimiz "to'da", "olomon" deb ataydi. Yuksak rivojlangan jamiyat esa o'zligini anglagan shaxslardan tarkib topadi. Inson ijtimoiy mavjudot sifatida talqin etilganda, uning mustaqil tafakkurga, e'tiqodga, bunyodkorlik qudratiga, o'zgalar va butun borliq oldidagi mas'uliyat tuyg'usiga ega ekanligi nazarda tutiladi. "Men kimman?", "Bu yorug' dunyoga nima uchun keldim?", "Menga ato etilgan buyuk ne'mat — hayotimni nimalarga safarbar etmog'im lozim?". Inson borki, ertami kechmi ana shu savollarga javob izlay boshlaydi, kamolot sari yo'l oladi. Bu yo'lni o'zlikni anglash deb aytish mumkin. O'zligini anglagan yoki angalay boshlagan kishigina shaxs darajasiga ko'tariladi. Demak o'zlikni anglash, avvalo, har bir insonning shaxsi, alohida «meni» bilan bog'liq. "Kimki o'zligini tanisa, robbini taniydi". Bu hadisda buyuk xikmat yashiringan. Uni bugungi kun muammolari nuqtai nazaridan quyidagicha talqin etish mumkin: har bir inson o'zi intilmasa, maqsadlar qanchalik ulug' bo'lmasin, birorbir natija bermaydi. Shuning uchun ham islom ahli, mutasavvif allomalar insonni "olam mexrari" deb bilganlar.

Milliy istiqloq mafkurasi va milliy g'oya jahon xalqlarning uzoq tarixiy taraqqiyot jarayonida yaratilgan merosidan ham ozuqa olganligi bejiz emas. Zero,

insoniyat jamiyati paydo bo'libdiki, turli xalq allomalari insonni o'zlikni anglashga da'vat etadi. O'zlikni anglash borasidagi Sharq va G'arb allomalarining fikrlari milliy g'oya va o'zlikni anglash bilan chambarchas bog'liq ekanligini yaqqol namoyon etadi.

O'zligini anglagan inson ma'naviy yuksalishga erishadi, har qanday sharoitda ezgulikka chog'lanadi. Shu nuqtai nazardan, inson ruhiy quvvatining ramziga aylangan Suqrotning hayoti va o'limi hammamizga saboq bo'la oladi. Sharqu G'arb allomalari o'zlarini va o'z davrlarini anglashga harakat qilishar ekan, takror va takror Suqrotga murojaat etishgan. Suqrot davri bilan bugungi kunni qariyb 2,5 ming yil ajratib turgan bo'lsada, biz ham yana bir bor bu ulug' siymoni eslasak foydadan holi bo'lmas. Suqrot bir guruh kishilarning fitnasi tufayli fuqarolik me'yorlarini, yoshlar tarbiyasini buzganlikda ayblanib, o'lim jazosiga hukm etilgan edi. Hukm ijrosini kutayotgan Suqrotga shogirdlari qamoqdan qochishni taklif etishadi. Garchi hukm adolatsiz bo'lsada, Suqrotning fikricha, har qanday, hatto eng yuksak va adolatli maqsad ham unga erishmoq yo'lidagi past va jinoiy vositalarni oqlamaydi. "Bizni o'ldirishga qodir bo'lgan ko'pchilik bu fikrga qo'shiladimi, qo'shilmaydimi, bundan biz ko'proq yoki kamroq ozor chekamizmi, baribir, adolatsiz ish uni qilgan kishi uchun xar qanday sharoitda sharmandalikdir", deydi u shogirdiga, yoki bunday qaraylik agar biz bu yerdan juftakni rostlashga shaylansaku, Qonun va Davlat ro'paramizdan chiqsada, so'rasa: "Aytchi, Sukrot, nima kilmokchisan? O'z kilmokchi bo'lgan ishing bilan bizni, Konunlar va butun Davlatni xalok kilmoqchimisan? Yoki sud hukmlari hech qanday kuchga ega bo'lmagan, balki ular alohida odamlarning istagi bilan bekor qilinadigan bo'lsa, davlat butun va beziyon qolishi qiyin deb o'ylaysanmi?". O'z yurtini sevgan va chinakam vatanparvar bo'lgan Suqrot uchun qamoqdan qochish butun hayoti davomida o'zi rioya etgan qoidalarga, o'zining umr ishiga va Vataniga xiyonat bo'lar edi. Afina davlatidagi u yoki bu tartiblar bilan kelishmagan bo'lsada, chinakam vatanparvar bo'lgan Suqrot o'limni afzal ko'radi.

Hazrat Navoiyning "El netib topqay menikim, men o'zimni topmamon", — degan so'zlari bugungi kunda ham chuqur ma'no kasb etadi. Jamiyatning tayanchi — oddiy inson. Shuning uchun ham yurtboshimiz "Tafakkur" jurnali bosh muharriri bilan suhbatda "Mafkuraning shakllanishida kimning manfaatlari va qarashlari yuzaga chiqishi kerak", degan savol qo'yib, shunday javob bergan edi: "Dastavval O'zbekistonda yashayotgan, o'z taqdiri timsolida mingminglab kishilarning taqdirini mujassamlashtirgan vatandoshimizning o'gitini, uning orzu intilishlarini, bugun va ertangi kunga bo'lgan umidvorligini o'zimcha tasavvur qilishga urinib ko'rardim. O'zimni shu odamning o'rniga qo'yib, uning ko'zi, idroki, tafakkuri, yondashuvi bilan kelajakka qarardim".

"O'zlikni anglash", "milliy o'zlikni anglash" va nihoyat "umumbashariy o'zlikni anglash" tushunchalari birbiridan ayri emas, balki birbiri bilan uzviy aloqador, birbirini taqazo etadi. Zero, inson ota ona, oila, millat, ahli bashar, boringki, butun

borliq bilan munosabatlar asosida o'zining kim ekanligini anglab boradi. Ayni shu munosabatlar zaminida shakllangan milliy va umuminsoniy qadriyatlar asosida milliy g'oya tamoyillari shakllangan va o'z navbatida, milliy g'oya ularni zamon talablari asosida boyitib boradi.

O'zlikni anglashning turli talqinlari Insoniyat falsafiy tafakkuri tarixida o'zlikni anglash masalasi turlicha talqin etilgan. Inson jismining o'tkinchiligi, ruhining esa abadiyligi (cherkov otasi Avgustinning "tan ruh uchun qafasdir" fikrini eslang) masalasini zohiriy (dunyoviylik nuqtai nazaridan) talqin etganlar inson o'zligini dunyodan yuz o'girib, yolg'izlikda ibodat bilan kun o'tkazgandagina, oddiy so'z bilan aytganda, tarkidunyo qilgandagina topishi mumkin degan fikrga keladilar.

«O'zlikni anglash», «Milliy o'zlikni anglash» va «milliy istiqlol g'oyasi» uzviy bir-biri bilan bog'liq. Mustaqillik sharoitida o'zbek xalqining o'z o'zini anglashini rivojlantirish davlat siyosati darajasiga ko'tarildi. Negaki, chorakam bir asr davomida hukmronlik qilgan istibdod nazariyasi va mafkurasi o'z o'zini anglash hissini yo'qotib bordi. Milliy o'zligini anglash masalasi falsafada ishlanmadi. Buning sababi milliy o'zlikni anglash mustaqillik g'oyasi bilan bog'liq edi. Shunga ko'ra, milliy istiqlol g'oyasi tarixiy xotirani uyg'otish, o'tmishidan saboq chiqarish va o'zlikni anglash mezoni sifatida xalqimizning tub maqsadlari ifodasi va jamiyat a'zolarini birlashtiruvchi royaga aylanishi mumkin. Sharq va G'arbda, Osiyo va Yevropa xalqlari hayotida ham o'zlikni anglash tuyg'usining uyg'onishi, pirovard natijada, ularning yuksalishiga, birlashishiga, boshqa xalqlar bilan ijobiy, o'zaro manfaatli hamkorlikka kirishuviga turtki bo'lgan. Shu nuqtai nazardan, milliy g'oyani milliy o'zlikni anglatuvchi omil deyish mumkin. Demak millat o'zini xalq sifatida, el sifatida anglamasa, u o'zining sha'ni, qadrqimmatini, or nomusi haqida qayg'urib, milliy g'urur va iftixor tuyg'usini to'la xis eta olmaydi.

Qadriyatlar har [doim insonlarni mehr-oqibatga](#), o'zaro hamjihatlikka chorlovchi, asrlardan-asrlarga o'tib xalq turmush tarzining ajralmas qismiga aylangan moddiy va ma'naviy jarayonlarning sa'ra namunalari. Zero, qadriyat bu - millatning o'tmishi, buguni va kelajagini belgilab beruvchi muhim omildir. Bizga ma'lumki har bir xalqning o'ziga xos qadriyatlar silsilasi mavjud bo'lib, u xalqning ko'zgusi hisoblanadi. Shuning asosida millatning turmush tarzida, madaniyati va ma'naviyatida, ongi-shuurida, o'zaro muloqotida aks etib, o'z ifodasini topadi.

Qadriyatlar har bir [xalqning qon-qonigacha singib](#), insoniyat uchun muhim ahamiyat kasb etadi va shu tariqa, millat, elat va ijtimoiy guruhlarning manfaatlari va maqsadlariga xizmat qiluvchi, shu tufayli ular tomonidan qadrlanadigan tabiat va jamiyat ne'matlari xodisalaridir. Jamiyatning rivojlanish bosqichlarida, insonlar ijtimoiy hodisalarga turli xil munosabatda bo'lish asosida ularning dunyoqarashi, [yashash tarzi](#), mentaliteti shakllanadi. Milliy qadriyatlar millatning tili,

madaniyati, tarixi, urf-odatlarini, an'analarini, jamiki moddiy va ma'naviy boyliklarini, [iqtisodiy](#), ijtimoiy-siyosiy hayotning barcha tomonlarini qamrab oladi.

Xulosa:

Xulosa qilib shuni ta'kidlash mumkinki, milliylikni anglagan holda juda ko'p qadriyatlarni saqlab qolish mumkin. Milliy o'zlikni anglagan holda esa milliy g'oyani anglash mumkin. Milliy qadriyatlar tabiatiga ko'ra, tor doiralarda bilan cheklanib qolmaydi, balki rivojlanib, turmush jarayoni chig'iriqlaridan o'tib, yangilanib, boshqa xalqlar qadriyatlarining yutuqlari bilan to'ldirilib, boyib boradi. Bizga ma'lumki xalqimizning ming yillardan beri sayqallanib muhimligi jihatidan o'zining ahamiyatini saqlab kelayotgan o'ziga xos milliy qadriyatlar tizimi mavjud. [Bu qadriyatlar tizimi](#), yillar silsilasi, zamona zayllari, turli ijtimoiy va siyosiy jarayonlar ta'sirida shakllanib kelmoqda. Milliy qadriyatlarimiz millatimizning naqadar muhim, jozibador, insoniyat hayoti uchun dolzarb ahamiyatga ega [ekanligini bot-bot isbotlab](#), millat ruhini o'zida aks ettirib kelmoqda. Bu qadriyatlar tizimini millat taraqqiyotining asosiy omili deb ta'kidlash o'rinli. Qadriyatlar xalqimizning bebaho boyligidir. Uni avaylab-asrash, rivojlantirish, boyitish har bir yurtdoshimizning muqaddas burchidir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karimov I.A. Amir Temur - faxrimiz, g'ururimiz.//YAngicha fikrlash va ishlash davr talabi. T. 5. -T.;«O'zbekiston»,1998
2. Milliy istiqlol g'oyasi:asosiy tushuncha va tamoyillar (O'quv qo'llanma).T.;
- 3.O'zbekiston Respublikasi entseklpediyasi.-T., Fan, 2009
4. www.ziynet.uz – O'zbekiston ta'lim tizimi portali
5. www.edu.uz – O'zbekiston Oliy ta'lim muassasalari
6. www.google.uz – O'zbekistonning axborotlarni izlab topish tizimi

MIYYADA HOSIL BO‘LADIGAN SHISHLAR, ULARNING TURLARI VA BU SHISHLARNI DAVOLASH USULLARI

Yusupov Sarvarbek Ozodboy o‘g‘li

Toshkent Tibbiyot Akademiyasi Urganch filiali

Davolash fakulteti Davolash ishi yo‘nalishi 6-bosqich talabasi

Quziyev Umidjon Yangibay o‘g‘li

Davolash fakulteti Davolash ishi yo‘nalishi 6-bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada miya shishi, miyaning darajali o‘smalari, kraniofarengioma, gemangioblastoma, glioma haqida umumiy ma‘lumotlar, davolash ishi jarayonlari va kasallik sabablari haqida ochib berilgan.

Kalit so‘zlar: Glioma, kraniofarengioma, gemangioblastoma, miya shishi, o‘sma.

Резюме: В данной статье представлен обзор опухолей головного мозга, градуированных опухолей головного мозга, краниофарингиомы, гемангиобластомы, глиомы, методов лечения и причин заболевания.

Ключевые слова: Glioma, краниофарингиома, гемангиобластома, опухоль головного мозга, опухоль.

Abstract: This article provides an overview of brain tumors, graded brain tumors, craniopharyngioma, hemangioblastoma, glioma, treatment processes, and causes of the disease.

Key words: Glioma, craniopharyngioma, hemangioblastoma, brain tumor, tumor.

Miya shishi - bu miyangizdagi g'ayritabiiy hujayralar massasi yoki o'sishi. Ko'p turli xil miya turlari o'smalari mavjud. Ba'zi miya o'smalari saratonsiz (yaxshi) va ba'zi miya o'smalari saraton (xatarli). Miya shishi sizning miyangizda boshlanishi mumkin (birlamchi miya shishi) yoki rak tananing boshqa qismlaridan boshlanib, miyaga tarqalishi mumkin (ikkilamchi, yoki metastatik, miya shishi).

Miya shishi qanchalik tez o'sishi juda katta farq qilishi mumkin. Miya o'simtasining o'sishi va joylashishi uning asab tizimining ishiga qanday ta'sir qilishini aniqlaydi.

Miya shishi davolash imkoniyatlari sizda mavjud bo'lgan miya shishi turiga, shuningdek uning kattaligiga va joylashishiga bog'liq. Intrakranial o'simta deb nomlanuvchi miya shishi - bu hujayralar nazoratsiz o'sadigan va ko'payadigan, normal hujayralarni boshqaruvchi mexanizmlar nazorati ostida bo'lmagan to'qimalarning g'ayritabiiy massasi. Miyaning 150 dan ortiq turli xil o'smalari hujjatlashtirilgan, ammo miya o'smalarining ikkita asosiy guruhi deyiladi boshlang'ich va metastatik.

Bosh miyaning birlamchi o'smalariga miya to'qimalari yoki miyaning yaqin atrofidan kelib chiqadigan o'smalar kiradi. Birlamchi o'smalar gliyal deb tasniflanadi (gliyal hujayralar) yoki gliyal bo'lmagan (miyaning tuzilmalarida, shu jumladan nervlar, qon tomirlari va bezlarida rivojlangan) va benign or xatarli.

Miyaning metastatik o'smalari tananing boshqa joylarida (ko'krak yoki o'pka kabi) paydo bo'ladigan va odatda qon oqimi orqali miyaga ko'chib o'tadigan o'smalarni o'z ichiga oladi. Metastatik o'smalar saraton kasalligi hisoblanadi va maligndir.

Miyaning metastatik o'smalari saraton kasalligiga chalingan bemorlarning deyarli har to'rtidan biriga yoki yiliga 150,000 ming kishiga ta'sir qiladi. Odamlarning 40 foizigacha o'pka saratoni miyaning metastatik o'smalari rivojlanadi. Ilgari, bu o'smalar tashxisi qo'yilgan bemorlarning natijasi juda yomon bo'lgan, odatda bir necha haftalik omon qolish darajasi. Murakkab diagnostika vositalari, innovatsion jarrohlik va nurlanish usullaridan tashqari, omon qolish darajasini yillar davomida kengayishiga yordam berdi; Shuningdek, tashxis qo'yilgan bemorlarning hayot sifatini yaxshilashga imkon beradi.

Miyaning yaxshi xulqli o'smalarining turlari:

- Xordomalar 50 dan 60 yoshgacha bo'lgan odamlarda tez-tez uchraydigan yaxshi o'sadigan o'smalardir. Ularning eng ko'p uchraydigan joylari-bosh suyagi va umurtqa pog'onasining pastki qismi. Bu o'smalar yaxshi bo'lsa -da, ular qo'shni suyakka kirib, yaqin atrofdagi asab to'qimalariga bosim o'tkazishi mumkin. Bu kam uchraydigan o'smalar bo'lib, ular barcha bosh miya o'smalarining atigi 0.2 foizini tashkil qiladi.

- Kraniofaringiomalar Odatda, ular yaxshi xulqli, ammo miyaning tubida joylashgan muhim tuzilmalar yaqinida joylashganligi sababli ularni olib tashlash qiyin. Ular, odatda, bir qismidan kelib chiqadi hipofiz bezi (tanadagi ko'plab gormonlarni tartibga soluvchi tuzilma), shuning uchun deyarli barcha bemorlarga ba'zi dorilar kerak bo'ladi gormonlarni almashtirish terapiyasi.

- Gangliyotsitomalar, gangliomalar va anaplastiklar gangliogliomalar kam uchraydigan o'smalardir neoplastik Nerv hujayralari nisbatan yaxshi farqlangan, asosan yoshlarda uchraydi.

- Glomus jugulo'smalar ko'pincha yaxshi xulqli bo'lib, odatda bosh suyagi tagida, bo'yin venasining yuqori qismida joylashgan. Ular eng keng tarqalgan shakl glomus shishi. Biroq, glomus o'smalari, umuman olganda, bosh va bo'yin neoplazmalarining atigi 0.6 foizini tashkil qiladi.

- Meningiomalar Bosh miyaning neoplazmalarining 10-15 foizini tashkil etuvchi eng keng tarqalgan yaxshi intrakranial o'smalardir, garchi juda kam foizi maligndir. Bu o'smalar meninks, miya va orqa miyani o'rab turgan membranaga o'xshash tuzilmalar.

- Pineotsitomalar odatda yaxshi xulqli jarohatlardir pineal hujayralar, asosan kattalarda uchraydi. Ko'pincha ular aniq, noinvaziv, bir hil va sekin o'sadi.

- Gipofiz adenomalari glioma, meningioma va shvanomadani keyingi eng keng tarqalgan intrakranial o'smalardir. Gipofiz adenomalarning katta qismi yaxshi xulqli va

juda sekin o'sadi. Hatto gipofiz bezining xavfli o'smalari ham kamdan -kam hollarda tananing boshqa qismlariga tarqaladi. Adenomalar gipofiz beziga ta'sir qiladigan eng keng tarqalgan kasallikdir. Ular odatda 30-40 yoshli odamlarga ta'sir qiladi, garchi ular bolalarda ham tashxis qo'yilgan bo'lsa. Bu o'smalarning aksariyatini muvaffaqiyatli davolash mumkin.

- Shvannom kattalarda tez -tez uchraydigan yaxshi xulqli miya shishi. Ular odatda nerv hujayralari uchun "elektr izolyatsiyasini" ta'minlaydigan hujayralardan tashkil topgan nervlar bo'ylab paydo bo'ladi. Shvanomalar tez -tez normal asabning qolgan qismini bosib olish o'rniga uni almashtirib yuborishadi. Akustik neyromalar sakkizinchi kranial asabdan kelib chiqqan eng keng tarqalgan schwannoma yoki vestibulyar koklear asab, u miyadan quloqqa o'tadi. Garchi bu o'smalar yaxshi xulqli bo'lsa -da, ular o'sib, asablarga va oxir -oqibat miyaga bosim o'tkazsa, jiddiy asoratlarga va hatto o'limga olib kelishi mumkin. Boshqa joylarga umurtqa pog'onasi va kamdan-kam hollarda oyoq-qo'llarga boradigan nervlar kiradi.

Miyaning xavfli o'smalarining turlari:

Gliomalar kattalardagi miya o'smalarining eng keng tarqalgan turi bo'lib, malign miya o'smalarining 78 foizini tashkil qiladi. Ular miyaning qo'llab -quvvatlovchi hujayralaridan kelib chiqadi glia. Bu hujayralar bo'linadi astrositlar, ependimal hujayralar va oligodendroglial hujayralar (yoki oligos). Glial o'smalarga quyidagilar kiradi:

- Astrositomalar eng keng tarqalgan glioma bo'lib, ular bosh miya va o'murtqa shishlar o'smalarining yarmini tashkil qiladi. Astrositomalar miyaning qo'llab-quvvatlovchi to'qimalarining bir qismi bo'lgan astrositlar deb nomlangan yulduz shaklidagi glial hujayralardan rivojlanadi. Ular miyaning ko'p qismlarida paydo bo'lishi mumkin, lekin ko'pincha miyada. Har qanday yoshdagi odamlarda astrositoma rivojlanishi mumkin, lekin ular kattalarda, ayniqsa o'rta yoshli erkaklarda ko'proq uchraydi. Miya poydevoridagi astrositomalar bolalarda yoki yoshlarda ko'proq uchraydi va bolalar miyasining o'smalarining ko'p qismini tashkil qiladi. Bolalarda bu o'smalarning aksariyati past darajali hisoblanadi, kattalarda esa ko'pchiligi yuqori darajali hisoblanadi.

- Ependimomalar Ular ependimal hujayralarning neoplastik transformatsiyasidan kelib chiqadi qorincha tizimi va barcha miya o'smalarining ikki -uch foizini tashkil qiladi. Ko'pchilik aniq belgilangan, lekin ba'zilar aniq emas.

- Ko'p shaklli glioblastoma (GBM) glial o'smaning eng invaziv turi hisoblanadi. Bu o'smalar tez o'sadi, boshqa to'qimalarga tarqaladi va yomon prognozga ega. Ular har xil turdagi hujayralardan iborat bo'lishi mumkin, masalan, astrositlar va oligodendrositlar. GBM 50 yoshdan 70 yoshgacha bo'lgan odamlarda ko'proq uchraydi va erkaklarda ayollarga qaraganda ko'proq uchraydi.

- Medulloblastomalar odatda ichida paydo bo'ladi serebellum, ko'pincha bolalarda. Ular yuqori darajadagi o'smalar, lekin ular odatda javob beradi radiatsiya va kemoterapi.

- Oligodendrogliomalar hosil qiluvchi hujayralardan olingan miyelin, bu miyaning simlari uchun izolyatsiya.

Miya o'smalarining boshqa turlari:

1. Gemangioblastomalar, odatda serebellumda topiladi, sekin o'sadigan o'smalar. Ular qon tomirlaridan keladi, katta hajmli bo'lishi mumkin va ko'pincha kist kuzatiladi. 40 yoshdan 60 yoshgacha bo'lgan odamlarda bu o'smalar eng ko'p uchraydi va erkaklarga qaraganda ayollarga qaraganda ko'proq uchraydi.

2. Rabdoid o'smalari ular juda agressiv va markaziy asab tizimiga tarqaladigan kam uchraydigan o'smalardir. Ular ko'pincha tanada, ayniqsa buyraklarda paydo bo'ladi. Ular yosh bolalarda ko'proq uchraydi, lekin kattalarda ular ham uchrashi mumkin.

Kraniofarengioma

Yaqin atrofda saraton bo'lmagan, sekin o'sadigan o'smalar topilgan hipofiz bezi kraniofarengiomalardir. Bolalar va o'rta yoshli kraniofarengioma odatda paydo bo'ladi. Qisman qattiq va qisman suyuqlik bilan to'lgan kist o'smaning o'zi bo'lishi mumkin. Semptomlar ko'rishning o'zgarishi va kasallikning sekin o'sishini o'z ichiga olishi mumkin hipofiz bezi o'simtaning ta'siri. Bu o'smalar asosan rivojlangan jarrohlik va, ehtimol, operatsiyadan keyingi radiatsiya terapiyasini talab qiladi.

Dermoid kistalar va epidermoid o'smalar

Tananing tashqi qavatini tashkil etuvchi va ayrim organlar va bezlarni qoplaydigan epiteliya hujayralaridan rivojlanadigan yaxshi o'smalar dermoid kistalar va epidermoid o'smalardir. Ular o'sishi mumkin, shu jumladan markaziy asab tizimi, tananing turli qismlarida. Ularning ikkalasi ham sekin o'sadi va ko'pincha o'nlab yillar davomida ko'rilmagan. Jarrohlik yo'li bilan olib tashlash orqali ular davolanadi.

Glioma

Glioma - bu birlamchi bo'lgan miya shishi. Ular miyaning eng tez o'sadigan o'smalaridir. Gliomalarning har xil turlari:

- Astrocitoma: Astrocitomalar butun miya bo'ylab tarqaladi va sog'lom to'qima bilan aralashadi, bu ularni davolashni qiyinlashtiradi. Astrocitomaning bir necha turlari mavjud:

- Past darajali astrocitomalar: Bularga I darajali pilotsitik astrocitoma va II darajali diffuz astrocitoma kiradi. I darajali astrocitomalar kattalarda kamdan -kam uchraydi.

- Anaplastik astrocitoma: III darajali astrocitomalar anaplastik astrocitoma deb nomlanadi. Bu o'smalar agressiv, yuqori darajali saratondir.

- Glioblastoma: IV darajali astrocitomalarga glioblastoma yoki GBM deyiladi. Glioblastoma-kattalarda eng ko'p uchraydigan malign (saron) miya shishi va markaziy asab tizimining tez o'sadigan o'smalaridan biri.

- Ependimoma: Ependimomalar miya qorinchalari va orqa miya markazini qoplaydigan ependimal hujayralardan kelib chiqadi. Qorinchalar - miya omurilik suyuqligini ishlab chiqaruvchi va tashuvchi miya kameralari bo'lib, ular miyani o'rab oladi

va uni himoya qiladi. Ependimomalar umurtqa pog'onasida yoki miyada bo'lishi mumkin. Bolalarda ependimomalar ko'proq uchraydi va kattalarda kam uchraydi.

- Oligodendroglioma: Oligodendroglioma odatda sekin o'sadi. U II darajali yoki III darajali o'simta sifatida aniqlanishi mumkin.

Gemangioblastoma

Qon tomirlari hujayralaridan bu sekin o'sadigan o'smalar rivojlanadi. Odatda, gemangioblastoma miya va serebellumda hosil bo'ladi, lekin boshqa joylarda, shu jumladan retinada paydo bo'lishi mumkin. Von Gippel Lindau kasalligi, ko'p turdagi o'smalar va saratonning rivojlanishi bilan bog'liq bo'lgan genetik holat bo'lib, taxminan to'rt dan bir qismi bilan bog'liq.

Bosh miya shishi xavfining omillari

Miya shishi olish ehtimolini oshiradigan har qanday narsa xavf omilidir. Miya o'smalarining sabablari va ularning xavf omillarini o'rganish davom etmoqda. Miya shishi uchun aniq xavf omillari aniqlanmagan bo'lsa -da, ba'zi omillar sizni xavf ostiga qo'yishi mumkin, jumladan:

- Miyaning oldingi nurlanish ta'siri, ko'pincha boshqa saraton kasalligini davolash sifatida

- Oila tarixi, ba'zi shartlar, shu jumladan:

- 1 va 2 turdagi neyrofibromatoz
- Yumshoq skleroz
- fon Gippel-Lindau kasalligi
- Li-Fraumeni sindromi

Miya shishi diagnostikasi

Tasvirlashning murakkab usullari miya shishlarini aniqlay oladi. Kompyuter tomografiyasi (KT yoki CAT skanerlash) va magnit aks sado ko'rish diagnostika asboblari (MRI). Miyaning normal nerv yo'llarining joylashishiga asoslanib, boshqa MRI ketma-ketliklari jarrohga o'simta rezektsiyasini rejalashtirishga yordam beradi. Intraoperativ MRI, shuningdek, to'qimalarning biopsiyalari va jarrohlik paytida o'smalarni olib tashlash uchun ham qo'llaniladi. O'simtaning kimyoviy profili tekshiriladi va MRIda ko'rilgan lezyonlar tabiati magnit-rezonans spektroskopiya (MRS) bilan aniqlanadi. Takroriy miya shishi tomonidan aniqlanishi mumkin pozitron emissiya tomografiyasi (PET skanerlash).

Ba'zida miya shishi aniq tashxisini qo'yishning yagona usuli - biopsiya. Neyroxirurg biopsiya o'tkazadi va patolog yakuniy tashxis qo'yadi, o'smaning yaxshi yoki yomon xulqli ekanligini aniqlaydi va shunga qarab baho beradi.

Xulosa

Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki, miya shishi (birlamchi yoki metastatik, benign yoki malign) odatda yakka o'zi yoki turli kombinatsiyalarda, jarrohlik, nurlanish va kimyoterapiya yordamida davolanadi. Radiatsiya va kimyoterapiya xatarli, qoldiq yoki

takrorlanuvchi o'smalar uchun ko'proq qo'llanilishi rost bo'lsada, har bir alohida holatda qaror qabul qilinadi va qanday davolash usullaridan foydalanish kerakligiga bog'liq. Terapiyaning har bir turi va yon ta'siri bilan bog'liq xavflar mavjud deb ayta olamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zME. Birinchi jild. Toshkent, 2000-yil.
2. www.google.com internet sayti.

PSIXODIAGNOSTIKA FANINING SHAKILLANISHI, TARIXI VA BU SOHADA OLIB BORILADIGAN PRAFILAKTIK ISHLAR

Satimova Barno Nazrulla qizi

Urganch Davlat Universiteti Pedagogika fakulteti

Amaliy psixologiya ta'lim yo'nalishi 4-bosqich talabasi

Sattarova Gulhayo Shonazar qizi

Pedagogika va psixologiya ta'lim yo'nalishi 4-bosqich talabasi

Annotatsiya. Har qanday fanni yoki sohani bilishdan oldin dastlab uning tarixini o'rganish maqsadga muvofiqdir. Shu sababli ushbu maqolamda men Psixodiagnostika fan sifatida qanday vujudga kelgani, va tuli davrlarda uning rivojlanish tarixi qanday bo'lgani haqidagi fikrlarni yoritib bermoqchiman. Mazkur maqolada G'arbda va Rus psixologiyasida diagnostik metodlarning rivojlanish tarixi haqida fikrlarni keltirib o'tmoqchiman.

Kalit so'zlar: diagnoz, testologiya, fiziognomika, metod, xirromantiya, dermatoglifika, test, psixologiya.

Аннотация. Прежде чем узнать о какой-либо науке или области, желательно сначала изучить ее историю. Поэтому в этой статье я хотел бы пролить свет на то, как зарождалась психодиагностика как наука, и как складывалась история ее развития на протяжении многих лет. В этой статье я хотел бы высказать свои мысли об истории развития методов диагностики в западной и отечественной психологии.

Ключевые слова: Диагностика, тестология, физиогномика, метод, хиромантия, дерматоглифика, тест, психология.

Annotation. Before learning about any science or field, it is advisable to first study its history. Therefore, in this article, I would like to shed light on how psychodiagnostics was born as a science, and how its development history has been over the years. In this article, I would like to express my thoughts about the history of the development of diagnostic methods in Western and Russian psychology.

Key words: Diagnosis, testology, physiognomy, method, palmistry, dermatoglyphics, test, psychology.

KIRISH

Shaxs hususiyatlarini kuzatish, o'lchash va aniqlash ya'ni tashxislash uchun Psixodiagnostikani metod va usullari va bilimlarini chuqur egallash orqali amalga oshirish mumkin. Ammo bundan oldin ushbu fan qanday vujudga kelgani va uning rivojlanishiga kimlar hissa qo'shigani, uning tarixini bilish maqsadga muvofiqdir.

Диагностика so'zi grekcha dia – o'zaro, orqali va gnosis- aniqlash (tashxis) so'zlaridan olingan bo'lib, diagnostikos- aniqlash usullari ma'nosini anglatadi. XX asrning 20-yillarida psixodiagnostika fan sifatida XIX asr ohirida eksperimental asosda vujudga keldi. Psixodiagnostikaning paydo bo'lishining asosiy sabablari aqli zaif va ruhiy kasalliklarni tashxislash va davolash ehtiyojidir. Aqli zaiflik masalalariga bag'ishlangan birinchi nashr Fransuz shifokori J.Eskiroлга tegishli bo'lib, u aqli zaiflik darajalarini farqlagan

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Dastlabki psixologik bilimlar qadimgi davlarda to'plana brogan va uni bir ko'rinishi sifatida ilmiy b'olmagan bir qator sohalar yuzaga kelgan:

Fiziognomiya- odamning yuz tuzilishiga qarab harakterini aniqlash. Boshqa ta'rifga ko'ra, fiziognomiya - bu insonning yuzini idrok etish va "o'qish" orqali uning xatti-harakatlarini belgilaydigan va hayotning individualligini aks ettiruvchi shaxsiy xususiyatlari to'g'risida ma'lumot olishga imkon beradigan bilim sohasi.

Frenologiya- asoschisi Frensiz Galton. ("Fren" aql) Odamni intellectual va psixologik holatini bosh chanog'iga qarab aytib beradi.

Xiromantiya- kaftdagi chiziq'larga qarab taqdirni aniqlaydigan yo'nalish. Grafalogiya- odam yozuviga qarab uni xarakteristikasini aniqlash.

Dermatoglifika- kaft va oyoq terisidagi naqsh belgilarini o'rganishga asoslangan soha.

Ammo bu kabi sohalar o'z ilmiy isbotini topmaganligi sabali keyinchalik rivojlanmay qolib ketgan.

«**Psixodiagnostika**» termini 1921-yilda psixiatr Rorshax tomonida kiritilgan bo'

Lib u o'zining bemorlarda shizofreniya darajasini aniqlash uchun "Rorshaxning siyoh dog'lari" metodikasini ishlab chiqdi. Psixodiagnostika atamasi **psixologik tashxis qo'yish degan** ma'noni anglatib, shaxsning ruhiy holati, to'liq biror-bir alohida xususiyati haqida xulosa chiqarishdir, bunda «tashxis» shaxsning taraqqiyot ko'rsatkichi va tavsifnomalarni birgalikda tahlil qilish asosida sinaluvchining holat va xususiyatlari haqidagi xulosalardan iborat. «Psixodiagnostika» atamasi **Rorshaxning «Psixodiagnostika»** asari chop etilishidan so'ng psixiatriyada qo'llanilgan bo'lib, u tez orada tibbiyotdan tashqarida ham keng miqyosda ommalasha boshladi. «Diagnoz», ya'ni «tashxis» esa shaxs rivojlanishidagi har qanday og'ishlarni, hattoki uning holat va xususiyatlarining konkret taraqqiyot darajasini aniqlash demakdir.

XIX asrning birinchi yarmida inson haqidagi empiric psixologik bilimlarni aniqlashda vrachlar katta ro'l o'ynadi.. Vrach psixiatrlar Yevropa kasalxonalarida ruhiy kasallar va nevrozlarni doimiy kuzatib , o'z kuzatish natijalarini yozib boradilar

va bu yozuvlar tahlil qilinadi. Bu vaqtda kuzatish, so'rovnomalar, hujjatlarni tahlil qilish metodlari mavjud bo'lgan.

G'arbda psixodiagnostikaning rivojlanish tarixi

Eksperimental psixologiya asoschilaridan biri Alfred Binet edi. U bu fanning diqqat markazida oliy ruhiy jarayonlar bo'lishi kerak, deb hisoblagan. Binetning eng muhim ishi "Intellektning eksperimental tekshiruvi" edi. Binet, individual farqlarni o'rganish uchun natijalarning tarqalishi keng bo'lishi uchun eng murakkab aqliy jarayonlarni tanlash kerakligiga ishonch hosil qildi.

1905 yilda A. Binet Teodor Simon bilan birgalikda bolalarning aql-zakovatini o'lchash uchun mo'ljallangan va qiyinchilikning ortishiga qarab tartibga solingan 30 ta vazifadan iborat birinchi shkalani yaratdi. Keyinchalik, 1908 yilda takomillashtirilgan Binet-Simon shkalasi nashr etildi. Unda 59 ta test mavjud bo'lib, ular ma'lum yoshdagi bolalarning berilgan darajadan o'tgan foiziga ko'ra 3 yoshdan 13 yoshgacha bo'lgan guruhlarga ajratilgan.

A. Binet va uning eng yaqin hamkasblarining tadqiqotlari bilan bevosita aql bilan bog'liq bo'lmagan individual farqlarni o'lchaydiganlardan avval o'rnatilgan testlar seriyasini "tozalash" boshlandi. Shunday qilib, nazariy va empirik jihatdan aqliy tarbiyaning konturlari, ya'ni endi intellekt deb ataladi.

Binet o'z shkalasi haqida hech qanday illyuziyaga ega emas edi va, ehtimol, uning kamchiliklarini boshqalarga qaraganda yaxshiroq ko'rgan va tarozi aqlni o'lchashning avtomatik usuli emasligini doimo ta'kidlagan. O'lchov, deya ogohlantirdi u, aql-zakovatni alohida o'lchamaydi, balki aqlni maktabda olingan va atrof-muhitdan o'rgangan bilimlar bilan birga o'lchaydi. Binet sifat o'zgaruvchilari (masalan, test paytida bolaning qat'iyatliligi va e'tibori) muhimligini ta'kidladi. Afsuski, Binetning ko'pgina ogohlantirishlari boshqa olimlarning keyingi ishlarida e'tiborga olinmadi.

Binet-Simon testlari butun dunyo bo'ylab juda tez tarqaldi: ko'plab tarjimalar va moslashtirishlar, shu jumladan rus tilida nashr etilgan. Katta darajada, 20-asrning birinchi o'n yilliklarida aqlni sinovdan o'tkazish. Binet-Simon testlarining rivojlanishi bilan bog'liq [1, 19, 20-betlar]. G'arbda psixologik test, keyinchalik esa psixologik baholash ko'rinishida paydo bo'lgan psixodiagnostikaning bir asrdan ko'proq rivojlanishi sodir bo'ldi. Qoida tariqasida, psixologiya fanining ushbu sohasini metodologik tushunishdan tashqarida. Uzoq vaqt davomida psixologik testda empirizm va pozitivizmning hukmronligi nafaqat uning tor qo'llaniladigan tabiati haqidagi qarashlarning shakllanishiga, balki psixologik o'lchovlar nazariyasi va amaliyotini ajratishga, differensial psixologiyani izolyatsiyasiga ham yordam berdi. Individual psixologik farqlar haqidagi fan bo'lish. Psixodiagnostikaning rivojlanishi uchun psixodiagnostika usulining o'ziga xos xususiyatlarini aniqlash va ochib berish katta uslubiy ahamiyatga ega bo'lib, u psixologiya uchun an'anaviy bo'lgan eksperimental va

eksperimental tadqiqot usullari bilan bir qatorda tadqiqot tizimi va tadqiqot tizimi haqida g'oyalarni shakllantirishni mantiqiy yakunlaydi.

Keyinchalik psixodiagnostikada yangi metodlar yaratilishi bilan birga birlashtirilgan ya'ni kombinatsiyalangan testlar qo'llanila boshlandi. Bunga misol qilib D.Veksler ning subtestlarini aytish mumkin(1939, 1955). Rus psixologiyasida diagnostic metodlardan foydalanishni ikki bosqichga ajratish mumkin. Birinchi bosqich XX asrning 20-yillaridan 30-yillar o'rtasigacha bo'lgan davr. Ushbu davrda pedagogikda test metodlari keng tarqaldi. Bunga bog'liq ravishda pedalogiya – bola haqidagi fan rivojlandi. Mazkur fanning predmeti- bolalar hayotini o'rganish, bolalar psixikasida kasalliklar ko'rinishlarini aniqlashdir (Kornilov,1917). Ushbu davrda L.S.Vigotskiy shaxs psixik taraqqiyoti xususiyatlarini o'rganishga muhim hissa qo'shdi, u shaxs shakllanishida ta'lim va tarbiyani yetakchi ro'l o'ynashini ta'kidlab o'tgan.

Fan rivojlanishining ikkinchi bosqichi 50-60 yillarga to'g'ri keladi. Ushbu bosqichda aqliy taraqqiyotni o'rganishga urg'u berilgan bo'lib, bunga misol tariqasida A.A.Lyubinskaya o'z tadqiqotlarida nutq va uning funksiyalarining rivojlanish hususiyatlarini o'rgangan.D.B.Elkonin boshchiligida nutqning rivojlanish bosqichi, va bog'cha yoshidagi bolalarda o'yinning yetakchi faoliyat turi sifatidagi ro'li aniqlangan. Rus psixolog tadqiqotchilari tomonidan ishlab chiqilgan aqliy taraqqiyotni sifatiy tahlil qilish metodologiyasi qator vazifalarni hal qilishga o'z hissasini qo'shdi va ko'pgina tadqiqotlarda o'z ifodasini topdi(G.A.Vardanyan 1979; L.A.Venger 1974; K.M.Gurevich 1980; V.I.Voytko, Yu.Z.Gilbux 1981; D.B.Elkonin 1982; V.V.Stolin; S.M.Morozov 1989 va shu kabilar)

Rus olimlarining psixodiagnostika haqida bir qancha qarashlari bo'lgan shular jumlasidan,K.K.Platonov psixologik diagnostikani psixik hodisalarning xossa va hususiyatlarini o'rganadigan fan deya qaragan, K.N.Gurichev insonlarni psixologik va psixofiziologik belgilari bo'yicha ajratish, tavsiflash to'g'risidagi fan deya qaragan bo'lsa, V.V.Stolin, A.G.Shmelev (1984) psixodiagnostikani psixologik diaqnoz qo'yish haqidagi fan deya bilishgan.

XULOSA

Mazkur fanning rivojlanish bosqichida yuzaga kelgan olimlarning qarashlari bir biridan farq qiladi, keyinchalik bu qarashlarning ayrimlari o'z ilmiy ifodasini topgan, ayrimlari esa yo'q. Psixodiagnostika faniga nisbatan turlicha fikr va qarashlar mavjud bo'lganligiga qaramay, uning asosiy tushunchasi “psixologik diaqnoz” tashxis qo'yish degan ma'noni anglatadi va u shaxs xulq-atvoridagi turli psixologik hususiyatlarini ayni paytdagi holatiga baho berish, va oldindan bashorat qilish ya'ni prognoz qilishdan iboratdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Z.Nishanova, Z.Qurbanova, S.Abdiyev “PSIXODIAGNOSTIKA VA EKSPERIMENTAL PSIXOLOGIYA” “TAFAKKUR BO’STONI” Toshkent - 2011;
2. Laziz Yarashovich Olimov “ UMUMIY PSIXODIAGNOSTIKA” darslik Buxoro-2020;
3. Jalilova S.X, G’ayibova N.A, “UMUMIY PSIXODIAGNOSTIKA”Toshkent - «Fan va texnologiya» - 2018;
4. <https://ru.wikipedia.org/wiki/Психодиагностика>;
5. <https://arxiv.uz>.

СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К ОЦЕНКЕ КАЧЕСТВА ЖИЗНИ БОЛЬНЫХ С ЧЕРЕПНО-МОЗГОВОЙ ТРАВМОЙ

Абдурауфзода Д.А., студентка стоматологического факультета ТГСИ

Научный руководитель: Сиддиков Н.Н.

Ташкентский Государственный стоматологический институт

Узбекистан, Ташкент

Аннотация: Важность проблем с качеством жизни у пациентов с черепно-мозговой травмой связана с высокой распространенностью этого состояния и неопределенностью в медицинском и социальном прогнозе. По мнению многих авторов, последствия черепно-мозговой травмы проявляются только через несколько лет, даже если они легкие, и не всегда соизмеримы с тяжестью острой фазы черепно-мозговой травмы и часто имеют прогениторное течение.

В данной статье представлены результаты авторского исследования качества жизни пациентов трудоспособного поколения.

Тяжесть повреждения головного мозга при черепно-мозговой травме считается обязательным предиктором качества жизни.

Это считается обязательным предиктором качества жизни пациента.

Ключевые слова: черепно-мозговая травма; степень тяжести; качество жизни.

THE MODERN APPROACHES TO EVALUATION OF QUALITY OF LIFE OF PATIENTS WITH CRANIOCEREBRAL TRAUMA

Senior Lecturer Siddikov N.N. Abduraufzoda Dono Azizovna

student of the dental faculty Tashkent State Dental Institute

Uzbekistan, Tashkent

The actuality of problem of quality of life of patients with craniocerebral trauma is involved with high prevalence of the mentioned pathology and uncertainty of medical social prognosis. The outcomes of craniocerebral trauma, even in case of its light degree, for the first time can be manifested after many years being besides not always adequate to severity of course of acute period of craniocerebral trauma and having deteriorative course. The article presents the results of original study of quality of life of patients of able-bodied age with old craniocerebral trauma. The degree of severity of old craniocerebral trauma is considered as an obligate predictor of quality of life of patients.

Keywords: craniocerebral trauma; degree of severity; quality of life.

Черепно-мозговая травма является одной из ведущих причин смерти и инвалидности в стране. Эпидемиологические исследования показывают, что заболеваемость в Узбекистане показатель заболеваемости на 1000 человек составляет 4-6 случаев и 40-60 миллионов случаев в год. Около 10% пациентов с травмами головы умирают, и столько же становятся инвалидами. Уровень смертности от черепно-мозговых травм составляет от 1000 до 0, 2-0, 4 на человека, а инвалидность - от 10 до 30 на человека.

Он демонстрирует высокий уровень проникновения и повышенные темпы роста. Существует много случаев черепно-мозговой травмы, и осложнения, расстройства и смертность также высоки. Наиболее важными из этих медицинских и социальных проблем являются последствия травмы, которые часто принимают хроническое течение и ухудшают качество жизни пациента. Снижает трудоспособность пациента.

Серьезные последствия повреждения головного мозга были доказаны многочисленными исследованиями. О последствиях после периода восстановления после черепно-мозговой травмы. Сокращение период восстановления после различной степени повреждения головного мозга часто включает в себя улучшение качества жизни, когнитивные и эмоциональные расстройства, а также ограничения в повседневной деятельности. Что испытывает травмированный пациент психологические и социальные проблемы сохраняются в течение длительного периода времени, и многие из них сохраняются на всю жизнь. Они сообщают о плохом психологическом здоровье и высокой частоте болевых синдромов. Наблюдаются стойкие когнитивные нарушения, изменения личности, которые серьезно влияют на общительность.

Отношения, образование и профессиональные сферы.

Черепно-мозговая травма может привести к инвалидности. Это вызывает снижение концентрации, памяти и нарушение исполнительной функции, вызывая изменения в личности, социальных установках и социальном статусе. Тяжесть когнитивных нарушений в изменении личности задействовано множество факторов, включая предболезненные состояния, нейроанатомические характеристики черепно-мозговой травмы, ее тяжесть, продолжительность, качество реабилитации и т.д.

Когнитивные и поведенческие расстройства

Эмоциональные расстройства после черепно-мозговой травмы влияют не только на реабилитацию, но и на социальную реинтеграцию. Это также ведет к социальной реинтеграции и восстановлению трудоспособности. Изменения в психосоциальной сфере выявляются в долгосрочных исследованиях, тогда как физические проблемы преобладают на ранних стадиях

после черепно-мозговой травмы. По мнению многих авторов, последствия повреждения головного мозга, даже если они легкие, проявляются только через много лет. Однако этого не всегда достаточно для тяжести острой фазы черепно-мозговой травмы и в некоторых случаях может быть прогрессирующим.

Последствия повреждения головного мозга заключаются в следующем:

Может возникнуть долгосрочная, часто пожизненная, социальная дезадаптация и серьезные неврологические симптомы. Это может вызвать умственную и психологическую дисфункцию. Эти результаты сопровождается когнитивными и эмоциональными не только поведенческими расстройствами, расстройствами. Не только "социальная адаптивность", но и трудоспособность пациента и общее качество жизни. Повреждение головного мозга вызывает различные функциональные, физические, эмоциональные, когнитивные и социальные расстройства. Это влияет на качество жизни людей, переживших травму.

Академик А.В.Решетников определяет качество жизни как:

Она определяется как "материальная и социальная совокупность", о среде обитания и ее уровне. Кроме того, качество его разработки также может быть интерпретировано как:

«Субъективное восприятие и оценка своей жизни». В настоящее время определение понятия "Качество жизни". К ним относятся личный опыт, субъективное восприятие собственного здоровья и удовлетворенность жизнью. Даже через несколько лет после черепно-мозговой травмы многие пациенты сообщало о значительно более низких показателях QOL (качества жизни), чем раньше. Исследователи обнаружили, что у них был более высокий показатель индекса QOL (качества жизни) по сравнению с группой здоровых респондентов (12).В

Салий З. V. It было выявлено в результате расследования, проведенного Министерством здравоохранения. Снижение показателей качества жизни у пациентов с сахарным диабетом. а также последствия тяжелой черепно-мозговой травмы

Они также обнаружили, что качество жизни зависит от продолжительности посттравматического стрессового расстройства и состояния когнитивных функций пациента.

Л И Т Е Р А Т У Р А

1. Шкловский В.М. Нейрореабилитация больных с последствиями инсульта и черепно-мозговой травмы: методология, стратегия, концепция и организация помощи (XXI век 2000-2014 гг.). [Электронный ресурс]. – URL: <https://cprin.ru/wp-content/uploads/2018/02/Нейрореабилитация-больных-с-последствиями-инсульта-и-черепно-мозговой-травмы.pdf> (дата обращения: 5 августа 2018).
2. Черненко И.И., Куфтерина Н.С., Мищенко В.Н., Волошин Гапонов И.К. Сравнительная характеристика качества жизни лиц, перенесших боевую черепно-мозговую травму. Медицинские новости Грузии. 2018; 275 (2): 12-7.
3. Morton M.V., Wehman P. Psychosocial and emotional sequelae of individuals with traumatic brain injury: a literature review and recommendations. Brain Injury. 1995; (1): 81-92.
4. Bullinger M. and the TBI Consensus Group. Quality of life in patients with traumatic brain injury-basic issues, assessment and recommendations. Restorative Neurology and Neuroscience. 2002; (20): 111-24.
5. Steel J., Youssef M., Pfeifer R. Health-Related Quality of Life in Patients With Multiple Injuries and Traumatic Brain Injury 10+ Years Postinjury. The Journal of Trauma. 2010; 69(3): 523-31.
6. Hawthorne A. Traumatic Brain Injury and Long-Term Quality of Life: Findings from an Australian Study. Journal of neurotrauma. 2009; 26: 1623-33.
7. Tomberg T., Toomela A., Pulver A., Tikk A. Coping strategies, social support, life orientation and health-related quality of life following traumatic brain injury. Brain Injury. 2005; 19(14): 1181-90.

SPORT MASHG'UOTLARINING METODIK XUSUSIYATLARI

Husenova Sarvar Samandarovna

Buxoro pedagogika kolleji. Jismoniy tarbiya o'qituvchisi.

Annotatsiya: Ushbu maqolada, sportning shaxs hayotida tutgan o'rni, sport mashg'ulotlarining metodik xususiyatlari va sport haqida keng tushunchalar berib o'tilgan,

Kalit so'zlar: sport, metod, mashg'ulot, metod xusuiyati.

Annotation: In this article, the role of sports in the life of a person, methodical features of sports training, and broad concepts about sports have been given.

Key words: sport, method, training, characteristic of the method.

Аннотация: В данной статье даны роль спорта в жизни человека, методические особенности спортивной тренировки, широкие понятия о спорте.

Ключевые слова: спорт, метод, тренировка, характеристика метода.

Bilamizki sport shaxs hayotida juda muhim ahamiyatga ega. Sport bilan shug'ullangan shaxs ham jismonan ham aqlan sog'lom bo'ladi. Sport mashg'ulotlarini doimiy tarzda davom etib kelgan shaxsning tani baquvvat bo'ladi. U insondan aqli, salohiyatli va albatta ma'nan sog'lom bo'ladi. Ayniqsa sport bilan shug'ullanuvchi aksariyat shaxslarni sportchilar deb atash ham muhim ahamiyatga ega. Sportchilarni tayyorlash, ularni doimiy kundalik hayotini belgilash ularning hayotida muhim ahamiyatga ega hisoblanadi. Sportchilarni tayyorlash, qoida tariqasida, umumiy va maxsus bo'linadi. Maxsus jismoniy tayyorgarlik tanlangan sport turi bo'yicha mushaklarning muayyan turini bajarish natijasida erishiladi Maxsus tayyorgarlik mashqlarining tarkibi hal qiluvchi darajada tanlangan sport intizomining o'ziga xosligi bilan belgilanadi. Umumiy jismoniy tayyorgarlik, birinchi navbatda, sportchining tanasining a'zolari va tizimlarining funktsional imkoniyatlarini oshiradigan va sog'lig'ini mustahkamlaydigan umumiy rivojlanish xarakteridagi mashqlar ta'sirida shakllanadi. Tayyorlik - jismoniy tayyorgarlikning murakkab natijasi (jismoniy sifatlarning rivojlanish darajasi); texnik tayyorgarlik (motor ko'nikmalarini takomillashtirish darajasi); taktik tayyorgarlik (taktik fikrlashning rivojlanish darajasi); aqliy tayyorgarlik (axloqiy va irodaviy fazilatlarni takomillashtirish darajasi). Tayyorgarlik, shuningdek, sanab o'tilgan mashg'ulotlarning har bir turiga (jismoniy, texnik va aqliy tayyorgarlik) tegishli bo'lishi mumkin.

Tayyorgarlikning har bir tomoni uning boshqa tomonlarining mukammallik darajasiga bog'liq bo'lib, ular tomonidan belgilanadi va o'z navbatida ularning darajasiga ta'sir qiladi. Masalan, sportchining texnik jihatdan takomillashishi turli harakat sifatlari - kuch, tezlik, moslashuvchanlik, muvofiqlashtirish qobiliyatlarining

rivojlanish darajasiga bog'liq. Harakat sifatlarining namoyon bo'lish darajasi, masalan, chidamlilik, texnologiya samaradorligi, charchoqni engish uchun aqliy barqarorlik darajasi, qiyin sharoitlarda raqobatbardosh kurashning oqilona taktik sxemasini amalga oshirish qobiliyati bilan chambarchas bog'liq. Shuni ham ta'kidlash kerakki, taktik tayyorgarlik nafaqat sportchining ma'lumotni idrok etish va tezda qayta ishlash qobiliyati, ratsional taktik reja tuzish va vaziyatga qarab vosita muammolarini hal qilishning samarali usullarini topish qobiliyati bilan bog'liq. texnik mahorat darajasi, jismoniy tayyorgarligi, mardlik, qat'iyatlilik, maqsadlilik va boshqalar bilan. Tanlangan musobaqa mashqlari - bu kurash vositasi bo'lgan va iloji bo'lsa, tanlangan sport turi bo'yicha musobaqalar qoidalariga muvofiq bajariladigan yaxlit harakatlantiruvchi harakatlar (yoki harakat harakatlarining majmui). Sport o'yinlari bundan mustasno, ko'pgina sport turlarida tanlangan musobaqa mashqlarining ulushi kichik, chunki ular sportchining tanasiga juda katta talablar qo'yadi. Maxsus tayyorgarlik mashqlari musobaqa harakatlarining elementlarini, ularning bog'lanishlarini va o'zgarishini, shuningdek, namoyon bo'ladigan qobiliyatlarning shakli yoki xarakteriga ko'ra ularga o'xshash harakatlar va harakatlarni o'z ichiga oladi. Masalan:

yuguruvchining maxsus tayyorgarlik mashqlari orasida tanlangan masofa segmentlari bo'ylab yugurish;

gimnastikachilar uchun shunga o'xshash rolni raqobatbardosh kombinatsiyalarning elementlari va kombinatsiyalarining ishlashi o'ynaydi;

geymerlar uchun - o'yin harakatlari va kombinatsiyalar.

Yana bir misol - musobaqa harakatining shaklini taxminan qayta tiklaydigan mashqlar (chang'ichilar uchun rolikli chang'ida mashqlar, g'avvoslar va gimnastikachilar uchun trambolinda mashqlar va boshqalar). Maxsus tayyorgarlik mashqlari, ayrim hollarda, ixtisoslik fanida zarur bo'lgan va tegishli ish rejimlarida namoyon bo'ladigan o'ziga xos fazilatlarni oshirishga qaratilgan, turdosh, turdosh sport turlaridan mashqlarni o'z ichiga oladi. Maxsus tayyorgarlik mashqlarining tarkibi hal qiluvchi darajada tanlangan sport intizomining o'ziga xosligi bilan belgilanadi. Mashqlar jismoniy qobiliyatlarni yaxshilashga va sportchi uchun zarur bo'lganlarni shakllantirishga ko'proq yo'naltirilgan va differentsial ta'sir ko'rsatadigan tarzda yaratiladi va tanlanadi. Bu tanlangan sport turidan musobaqa mashqlarini tez-tez takroran bajarish, bo'g'inlarda kuch, tezlik, chidamlilik, harakatchanlikni kerakli darajada yaxshilashga imkon bermasligi bilan izohlanadi, chunki bunga maxsus mashqlar yordamida erishish mumkin. Buning sababi, birinchi navbatda, ko'pincha yaxlit shakldagi musobaqa mashg'ulotlarini takrorlash sonini, asosan, yuqori asabiy va jismoniy stress tufayli yetarli darajada ko'paytirish mumkin emas, bu alohida sport turlarida e'tiborga olinishi kerak. Ustun yo'naltirilganligiga qarab, maxsus tayyorgarlik mashqlari jismoniy fazilatlarni (kuch, tezlik, chidamlilik va boshqalar) tarbiyalashga

qaratilgan shakllarni, harakat texnikasini va rivojlantirishga hissa qo'shadigan etakchi shakllarga bo'linadi. Bunday bo'linish, albatta, shartli, chunki vosita harakatlarining shakli va mazmuni ko'pincha bir-biri bilan chambarchas bog'liqdir. Simulyatsiya mashqlari ham maxsus tayyorgarlik mashqlari qatoriga kiradi, ular shunday qilib tanlanadiki, sportchining harakatlari muvofiqlashtirish tuzilmasi bo'yicha bajarish xarakteriga va ayniqsa, tanlangan mashqlar kinematikasiga imkon qadar mos keladi.

Sport intizomi. Ko'pgina maxsus tayyorgarlik mashqlari orasida murabbiy nafaqat aniq vazifani hal qilish uchun ularni tanlash, balki qismlar, elementlar, harakatlarning ligamentlaridan yangilarini yaratishga qodir bo'lishi kerak. Bular muvofiqlashtirish, harakat qilish, xarakter, amplituda va boshqa xususiyatlar bo'yicha musobaqa mashqlariga o'xshash mashqlar bo'lishi kerak. Biroq, mashg'ulotlarning barcha vositalari jalb qilinganlarning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda tanlanishi kerak. Ulardan ba'zilar sportchining allaqachon kuchli tomonlarini yanada yaxshilashi kerak, boshqa vositalar individual texnik harakatlar yoki jismoniy fazilatlarini rivojlantirishi kerak.

Umumiy tayyorgarlik mashqlari asosan sportchining umumiy tayyorgarligi vositalaridir. Shunday qilib, juda ko'p turli xil mashqlardan foydalanish mumkin - ularning ta'siri bo'yicha maxsus tayyorgarlikka yaqin va ulardan sezilarli darajada farq qiladi (shu jumladan qarama-qarshi yo'naltirilganlar). Ko'pgina sport turlari bo'yicha, ayniqsa, o'sib borayotgan sportchilarni tayyorlashda umumiy tayyorgarlik mashqlarining ahamiyati ko'pincha kam baholanadi. Alohida mutaxassislar uzoq muddatli tayyorgarlikning barcha bosqichlarida maxsus jismoniy tayyorgarlik hajmini keskin oshiradi va umumiy jismoniy tayyorgarlik hajmini kamaytiradi, bu esa yosh sportchilarni majburiy ravishda tayyorlashga olib keladi. Umumiy tayyorgarlik mashqlarining natijalarni yaxshilashga ta'siri bilvosita. Ixtisoslashtirilgan vositalar (raqobat va maxsus tayyorgarlik mashqlari), bir tomondan, natijalarni yaxshilashga bevosita ta'sir qiladi. Boshqa tomondan, shuni ta'kidlash mumkinki, natijalarning etarli darajada o'sishi yoki hatto eng yuqori yutuqlar bosqichida ularning o'sishining to'xtashi, shuningdek, sportchining shikastlanish darajasining oshishi umumiy tayyorgarlikning etarli emasligi bilan bog'liq. mashg'ulotlar paytida va ayniqsa uning dastlabki bosqichlarida mashqlar. Umumiy tayyorgarlik mashqlarini tanlashda odatda quyidagi talablarga rioya qilinadi sport yo'lining dastlabki bosqichlarida sportchining umumiy jismoniy tayyorgarligi unga imkon beradigan vositalarni o'z ichiga olishi kerak. har tomonlama jismoniy rivojlanish muammolarini samarali hal qilish sportni chuqur ixtisoslashtirish va takomillashtirish bosqichlarida sport natijalarini belgilovchi raqobatbardoshlik va jismoniy qobiliyatlarni takomillashtirish uchun asos bo'lishi kerak:

- o'ziga xos bo'lmagan ta'lim berishda, ya'ni. umumiy, chidamlilik, o'rtacha intensivlikdagi uzoq yugurish, chang'i uchish, suzish;

- haqiqiy kuch qobiliyatlarini tarbiyalashda og'ir atletikadan olingan shtanga bilan mashqlar, shuningdek, har xil turdagi og'irlik va qarshilik bilan sport va yordamchi gimnastika mashqlari;

- harakat tezligini va vosita reaksiyasini o'rgatishda sprint mashqlari, sport o'yinlari va ochiq o'yinlarning turlarini o'rgatish;

- muvofiqlashtirish qobiliyatlarini tarbiyalashda - gimnastika, akrobatika elementlari, harakatlarni muvofiqlashtirish uchun yuqori talablarga ega o'yinlar.

Ammo shuni esda tutish kerakki, umumiy tayyorgarlik mashqlari bir vaqtning o'zida sport ixtisosligining xususiyatlarini ham ifodalashi kerak. Har xil jismoniy mashqlar o'rtasida turli jismoniy fazilatlar va motorli ko'nikmalarning ijobiy va salbiy "o'tkazish" naqshlari tufayli ham ijobiy, ham salbiy o'zaro ta'sirlar mumkin. Faqat shu sababdan umumiy jismoniy tarbiya vositalari turli sport fanlari uchun bir xil bo'lishi mumkin emas. Ba'zi o'xshashliklar bilan bir qatorda, ushbu mablag'larning tarkibi har bir holatda o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lishi kerak. Bu ularning tanlovi va o'quv jarayonining tuzilishida egallagan o'rniga ham tegishli. O'quv jarayoniga umumiy tayyorgarlik mashqlarini kiritish odatda uning umumiy samaradorligiga yordam beradi.

Sport bilan shug'ullanish usullari: Sport mashg'ulotlarida metod atamasi mashg'ulotning asosiy vositalaridan foydalanish usuli va sportchi va murabbiyning faoliyati uchun texnika va qoidalar yig'indisi sifatida tushunilishi kerak. Sport mashg'ulotlari jarayonida metodlarning ikkita katta guruhi qo'llaniladi:

1) umumiy pedagogik, shu jumladan og'zaki va ko'rgazmali usullar;

2) amaliy, shu jumladan qat'iy tartibga solingan mashqlar usuli, o'yin va raqobat usullari. Sport mashg'ulotlarida qo'llaniladigan og'zaki usullarga hikoya qilish, tushuntirish, suhbat, tahlil qilish, muhokama qilish va boshqalar kiradi.

Ular ko'pincha ixcham shaklda, ayniqsa malakali sportchilarni tayyorlash jarayonida qo'llaniladi, bu maxsus terminologiya, og'zaki so'z birikmalari bilan osonlashtiriladi. va vizual usullar. O'quv jarayonining samaradorligi ko'p jihatdan ko'rsatmalar, buyruqlar, sharhlar, og'zaki baholash va tushuntirishlardan mohirona foydalanishga bog'liq. Sport amaliyotida qo'llaniladigan vizual usullarga quyidagilar kiradi:

1) odatda murabbiy yoki malakali sportchi tomonidan bajariladigan alohida mashqlar va ularning elementlarini uslubiy jihatdan to'g'ri ko'rsatish;

2) o'quv filmlarini namoyish qilish, o'quvchilarning harakat harakatlari texnikasini video yozuvlar, o'yin maydonchalari va maydonlar maketlari bo'yicha taktik sxemalar va boshqalar;

3) harakat yo'nalishini, bosib o'tgan masofani va boshqalarni cheklaydigan eng oddiy nishonlardan foydalanish;

4) yorug'lik, tovush va mexanik etakchi qurilmalardan, shu jumladan dasturni boshqarish va qayta aloqaga ega qurilmalardan foydalanish. Ushbu qurilmalar sportchiga harakatlarning tempo-ritmik, fazoviy va dinamik xususiyatlari haqida ma'lumot olish imkonini beradi va ba'zan nafaqat harakatlar va ularning natijalari haqida ma'lumot beradi, balki vosita harakatini majburiy tuzatishni ham beradi.

Sport mashg'ulotlarining tamoyillari Sport mashg'ulotlari tamoyillari mashg'ulot jarayonini oqilona qurishning eng muhim pedagogik qoidalari bo'lib, unda ilmiy ma'lumotlar va murabbiylikning ilg'or amaliy tajribasi sintezlanadi. Mumkin bo'lgan maksimal yutuqlarga, chuqur ixtisoslashuvga va individuallashtirishga e'tibor qarating. Agar jismoniy mashqlarni sport maqsadlarisiz qo'llashda faqat ma'lum, cheksiz mumkin bo'lgan yutuq darajasi amalga oshirilsa, sport mashg'ulotlari uchun maksimal darajada aniq e'tibor berish odatiy holdir. Va bu maksimal individual ravishda har xil bo'lsa-da, har bir kishi sportni takomillashtirish yo'lida imkon qadar uzoqqa borishga intilishi tabiiydir. Sport yutuqlari, albatta, o'z-o'zidan emas, balki qobiliyat va mahoratni rivojlantirishning o'ziga xos ko'rsatkichlari sifatida muhimdir.

Xulosa.

Xulosa qilib shuni ta'kidlash mumkinki, sport mashg'ulotlari bilan doimiy shug'ullangan inson komildir. Ammo bu mashg'ulotlar qiyinchilik bilan davom etadi, uning davomiy jarayonida katta muvaffaqiyat kutadi. Eng yuqori ko'rsatkichlarga erishish sport mashg'ulotlarini to'g'ri qurish, eng samarali vosita va usullardan foydalanish, tanlangan sport turi bo'yicha chuqur mutaxassislik bilan amalga oshiriladi. Maksimalga yo'naltirilganlik u yoki bu tarzda sport mashg'ulotlarining barcha o'ziga xos xususiyatlarini aniqlaydi - yuklarning ko'tarilgan darajasi, o'zgaruvchan yuklar va dam olishning maxsus tizimi, aniq sikllik va boshqalar. Sport mashg'ulotlarining bu modeli uzoq muddatli sportni takomillashtirish bosqichlariga qarab turli xil ko'rinishda namoyon bo'ladi. Birinchi bosqichlarda, sport mashg'ulotlari, asosan, umumiy tayyorgarlik turi bo'yicha olib borilganda, mashg'ulot jarayonida sport ixtisosligining aniq belgilari - eng yuqori yutuqlarga yo'naltirilganlikdir. Sport - sog'lik garovi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Azamjon Ibrohim ugli Tokhirov, "TECHNOLOGICAL PROCESS DEVELOPMENT USING CAD-CAM PROGRAMS", "Science and Education" Scientific Journal, June 2021. URL: <https://openscience.uz/index.php/sciedu/article/view/1561>
2. Toxirov A'zamjon Ibrohim o'g'li, "METHODOLOGY OF TEACHING THREE-DIMEN MODELING USING THE PROGRAM "KOMPAS-3D"", EURASIAN JOURNAL OF ACADEMIC RESEARCH Innovative Academy Research Support Center, URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.4718298>
3. Marasulov Islombek Ravsjanbek o'g'li, Tohirov A'zamjon Ibrohim o'g'li, "THE IMPORTANCE OF AUTOMATION OF COTTON RECEIVING SYSTEM",

EURASIAN JOURNAL OF ACADEMIC RESEARCH Innovative Academy
Research Support Center, URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.4898919>

4. Toxirov A'zamjon Ibrohim o'g'li, "QUALITY IN MODERN
MANUFACTURING ENTERPRISES THE ROLE OF ROBOTOTECHNICS AND
AUTOMATED ELECTRICAL INSTRUMENTS IN PRODUCTION", EURASIAN
JOURNAL OF ACADEMIC RESEARCH Innovative Academy Research Support
Center, URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.4968770>

5. Islombek Marasulov Ravshanbek Ogli, & Toxirov Azamjon Ibrohim Ogli.
(2021). A ROLE OF MECHANICAL ENGINEERING IN MECHATRONICS.
JournalNX - A Multidisciplinary Peer Reviewed Journal, 824–828. Retrieved from
<https://repo.journalnx.com/index.php/nx/article/view/1690>

JAHON SPORTIDA AYOL SPORTCHILARNING O'RNI

Murodov Feruz Obidovich

Buxoro pedagogika kolleji. Jismoniy tarbiya o'qituvchisi.

Annotatsiya: Ushbu maqolada jahon sporti va unda ayol sportchilarning tutgan o'rni, ularning qaysi sport turlari bilan shug'ullanishlari haqida so'z yuritilgan.

Kalit so'zlar: jahon sporti, sport, sportchilar, sport turlari, ayol sportchilari.

Аннотация: В данной статье рассказывается о мировом спорте и роли в нем спортсменок, какими видами спорта они занимаются.

Ключевые слова: мировой спорт, виды спорта, легкоатлеты, виды спорта, спортсменки.

Annotation: This article tells about world sport and the role of athletes in it, what kinds of sports they do.

Key words: world sport, sports, athletes, sports, sportswomen.

Avvalo so'zimizni ayollardan iborat bo'lgan jahon sportlari haqida so'z yurutsak. Jahon sportida afsonaga aylangan va hozirda o'zining afsonisini yaratayotgan ayol sportchilar kam emas albatta. Ulardan biri o'zbek sportining afsonasi Yelena Isinbayevadir.

Bugungi kunda sportchi xotin-qizlarimizning jamiyat hayotida tutgan o'rni beqiyos. Jahon arenalarida yurtimiz bayrog'i baland ko'tarilishida, davlatimiz madhiyasi baralla yangrashida ularning ham munosib hissasi bor. O'zbekistonlik Olimpiya va Osiyo o'yinlari g'oliblari, jahon va qit'a chempionlari deganda ko'z oldimizda Svetlana Babanina, Elvira Saadi, Oksana Chusovitina, Lina Cheryazova, Iroda To'laganova, Saida Mahmudova, Nozima Qayumova va boshqa ko'plab opa-singillarimiz keladi.

Xalqaro xotin-qizlar kuni munosabati bilan Olimpiya shon-shuhrati muzeyida tashkil etilgan "O'zbek sportining jasoratli ayollari" mavzuidagi tadbirda shular haqda so'z yuritildi.

O'zbekiston Respublikasi Jismoniy tarbiya va sport vazirligi mutasaddilari, O'zbekiston Milliy olimpiya qo'mitasi vakillari, keng jamoatchilik qatnashgan anjumanga turli musobaqalarda qator yutuqlarni qo'lga kiritgan faxriylar va ayni paytda tizimda faoliyatini davom ettirayotgan sportchi xotin-qizlar taklif etildi.

Ta'kidlanganidek, respublikamizda xotin-qizlarning sog'lig'i haqida qayg'urish, jismoniy tarbiya va sportga keng jalb qilish, iqtidori va layoqatini yuzaga chiqarishga oid ezgu chora-tadbirlar yil sayin keng qamrov kasb etmoqda.

O'zbek sporti tarixida ilk marotaba xalqaro ayollar kuniga bag'ishlangan katta sport bayrami – "Nafosat-2019" ayollar spartakiadasi bo'lib o'tdi. Musobaqa Milliy

olimpiya qo‘mitasi hamda O‘zbekiston xotin-qizlar qo‘mitasi hamkorligida, ayollar orasida sport va jismoniy tarbiyani ommalashtirish, sog‘lom turmush tarzini targ‘ib qilish maqsadida tashkil etildi. Bu haqda MOQ matbuot xizmati xabar berdi. Bellashuvlar sportning gandbol, voleybol, basketbol, badminton, stol tennisi va velosport turlari bo‘yicha o‘tkazildi. Rejaga ko‘ra, 1-2 mart kunlari poytaxtimizda final bahslari bo‘lib o‘tdi. Musobaqa g‘olib va sovrindorlari diplom, medal va esdalik sovg‘alari bilan taqdirlanishdi. “Nafosat-2019” spartakiadasining taqdirlash va tantanali yopilish marosimi esa 3 mart kuni “O‘zbekiston” sport majmuasida bo‘lib o‘tdi. Tadbirga yengil atletikaning langarcho‘p bilan sakrash yo‘nalishida ikki karra Olimpiya o‘yinlari chempioni (2004, 2008), uch karra jahon chempioni, yopiq inshootlardagi jahon chempionatining to‘rt karra g‘olibasi, Yevropa chempioni, 28 marotaba jahon rekordini o‘rnatgan afsonaviy Yelena Isinbayeva tashrif buyurdi. Shu kuni muxlislar o‘zbek estradasining yorqin yulduzlari ishtirokidagi konsert dasturiga ham guvoh bo‘lishgan.

Yuqorida ta‘kidlanganidek ayol sportchilar unchalik kichik marralarni zabt etishmagan. Ayol sportchilar sport soxasida juda katta karyeraga egadirlar. Ulardan biri Oksana Chusovitina o‘zbek sport olamida eng katta yutuqlarga ega bo‘lgan ayol sportchisi hisoblanadi. U jahon xalqaro olimpiadalaridam bir necha bor muvaffaqiyat qozongan sportchisidir.

Yengil atletika, gimnastika, stol tennis va shu kabi sport turlarining aksariyat qismi ayollar hisoblanadi. Shu bilan bir qatorda, ular osonlikcha bu jarayonni to‘xtatishmaydi. Yilning eng yaxshi ayol sportchisi yo‘nalishida sport gimnastikachi Oksana CHusovitina g‘olib bo‘ldi. Jahon gimnastikasi afsonasi yil davomida bir qator musobaqalarda g‘olib va sovrindor bo‘ldi. Eng ahamiyatlisi, u 44 yoshida o‘zining sakkizinchi Olimpiadasida ishtirok etish huquqini qo‘lga kiritdi. Oksana CHusovitina bu borada velosportchi Olga Zabelinskaya va og‘ir atletikachimiz Muattar Nabieva raqobat ko‘rsatgandi.

Biz Oksanani ushbu etirof bilan muborakbod etamiz.

Quyida biz jahon sportidagi eng olg‘ir ayol sportchilarini ro‘yxatini berib o‘tilgan.

1. Jeker Joyner Kersi. Oltita Olimpiada medallari (shu jumladan uchta oltin) ketma-ket to‘rtta Olimpiya o‘yinlarida (1984-1996). gepatlon va uzunlikka sakrash bo‘yicha qatnashish natijasida qo‘lga kiritildi. U to‘rt karra jahon chempioni bo‘lgan va Panamerika o‘yinlarida oltin medalni qo‘lga kiritgan. Uni tez -tez yengil atletika bo‘yicha Amerikaning birinchi xonimi deb atashlari ajablanarli emas.

2. Didrikson Zaxariya. Har qanday sport turida ustunlik qilish faxrlanishga arziydi, lekin odamlar sportchi ayollarga nisbatan o‘jar. xurofotlarga ega bo‘lgan paytda buni qilish yanada ta‘sirli edi. Zahariyas deyarli har bir sport turida a‘lo edi va hatto 1934 yilgi Olimpiadada ikkita oltin medalni qo‘lga kiritdi. U bir yildan so‘ng golf karerasini boshladi va uch yildan so‘ng PGA musobaqalarida qatnasha boshladi. LPGA

bo'yicha 41 ta musobaqada g'olib bo'lganidan so'ng, u Golf shon -sharaf zaliga kiritildi. Afsuski, u 40 yoshida vafot etdi.

3. Vilma Rodolf. Poliomiyelet bilan kurashishga majbur bo'lgan va faqat yoshligida metall tayanch bilan yura oladigan kishi uchun miss Vilma Rudolf erisha olgan narsa mo'jiza edi. U o'sha paytda eng tezkor ayolga aylandi va 1960 yilda bitta Olimpiada o'yinida uchta oltin medalni qo'lga kiritgan birinchi amerikalik sportchi bo'ldi. Uning yutuqlari uni qora tanlilar va sportchi ayollar orasida ikonaga aylantirdi va u fuqarolik huquqlari harakatida juda faol edi.

4. Billie Jean King. "Katta Dubulg'a" turkumidagi 12 ta yakkalik, 16 ta dubl va 11 ta "dubulg'a" musobaqalarida jami 39 ta sovrinni qo'lga kiritgan barcha davrlarning eng yaxshi tennischilaridan biri, King juda do'zaxli tennischi edi. U ijtimoiy adolat va gender tengligi tarafdori edi. Ochiq davr davri 1968 yilda boshlanganidan so'ng, uch yil o'tib, u 100 ming dollarlik sovrinlarni qo'lga kiritgan birinchi ayol sportchi bo'ldi. U teng huquqli birinchi urug'larni tennis o'yinida asta -sekin ko'rsatdi.

5. Danika Patrik. Eng muvaffaqiyatli poygachi haydovchi, albatta, umuman ayollar uchun belgidir. Erkaklar ustunlik qiladigan sportda ustunlik qilish oson emas, lekin u 300 yilda Yaponiyada bo'lib o'tgan Indy 2008 chempionatida g'olib chiqdi va IndyCar seriyasi chempioni bo'lgan birinchi ayol bo'ldi. Besh yil o'tgach, u NASCAR Sprint qutblari seriyasini yutgan birinchi ayol bo'ldi. Uning NASCAR haydovchisi sifatidagi muvaffaqiyati boshqa ayollarni erkaklar ustunlik qiladigan avtopoyga sport turida qatnashishga undadi.

6. Serena Uilyams. Serena Uilyamsni tanishtirish shart emas. U, shubhasiz, ochiq davrning eng yaxshi tennischisi. Serena yosh tennischilar va butun dunyodagi odamlar uchun namuna bo'ldi. "Katta Dubulg'a" turkumidagi yakkalik bahslarida u tennischi erkak yoki ayol tomonidan yakkaliklar 23 ta toifasida "Katta Dubulg'a" turkumidagi eng ko'p g'oliblikni qo'lga kiritgan.

Xulosa.

Xulosa qilib shuni ta'kidlash mumkinki, ayol sportchilar har turdagi sportda erkak sportchilardan o'zib ketganlar. Yuqoridagi berib o'tilgan ismlarning ortida kuchli mehnat, ko'p vaqt qamrovi mavjud. Ularni osonlik bilan tilga olish esa sportchilar uchun hurmatsizlik belgisidir. Jahon sportida ayollarning muhim o'rni mana shu vaqtlarda bilinadiki, ba'zida erkak sportchilar kuchsizlik qilishganda, ayol sportchilarning o'rni bilinadi va bu holat doimiy kuzatilib kelingan. Bu sportlar ayol sportchilarning sevimli kasbi, asosiysi ularning karyeralaridir.

Foydalanilgan manbaalar:

1. <https://themoney.co/uz/top-20-des-athletes-feminines-les-plus-celebres-de-tous-les-temps/>
2. Toxirov A'zamjon Ibrohim o'g'li, "Methodology of teaching three-dimen modeling using the program "kompas-3d"", eurasian journal of academic research Innovative Academy Research Support Center, URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.4718298>
3. Marasulov Islombek Ravshanbek o'g'li, Tohirov A'zamjon Ibrohim o'g'li, "The importance of automation of cotton receiving system", eurasian journal of academic research Innovative Academy Research Support Center, URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.4898919>
4. Toxirov A'zamjon Ibrohim o'g'li, "Quality in modern manufacturing enterprises the role of robototechnics and automated electrical instruments in production", eurasian journal of academic research Innovative Academy Research Support Center, URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.4968770>
5. Islombek Marasulov Ravshanbek Ogli, & Toxirov Azamjon Ibrohim Ogli. (2021). A role of mechanical engineering in mechatronics. JournalNX - A Multidisciplinary Peer Reviewed Journal, 824–828. Retrieved from <https://repo.journalnx.com/index.php/nx/article/view/1690>

МАКТАБГАЧА ТА'ЛИМ YOSHIDAGI BOLALARNI BOG'LANISHLI NUTQQA O'RGATISH

Shukrullayeva Zulfiya Nasrullayevna

Buxoro pedagogika kolleji. Bolalar nutqini o'stirish fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha bolalarni nutq faoliyatini o'rganish, ularni bog'lanishli nutqqa o'rgatish va ularni metodlari haqida so'z yuritilgan.

Kalit so'zlar: Maktabgacha ta'lim muassasalari, ta'lim, maktabgacha ta'lim, bolalar, nutq, metod.

Annotation: This article talks about learning speech activities of preschool children, teaching them connected speech and their methods.

Keywords: preschool educational institutions, education, preschool education, children, speech, method.

Аннотация: В данной статье рассказывается об обучении речевой деятельности дошкольников, обучении их связной речи и их методах.

Ключевые слова: дошкольное образовательное учреждение, воспитание, дошкольное образование, дети, речь, метод.

Maktabgacha yoshdagi barcha bolalarda nutq muammolari mavjud. Shu muammolarni hal etish uchun kuchlli metodga ega bo'lgan mutaxassislar javobgarlikni o'z zimmalariga olganlar. Nutq ravon bo'lgan bolada kelajakda kam muammolar paydo bo'ladi. Shu davrgacha nutqi soz bo'lgan barcha bolalar ko'p muvaffaqiyatlarga ega bo'lib kelishmoqda. Avvalo, bu metodning asosi bolaning oilaviy muhiti va uning ota-onasining muomalasiga bog'liqdir. Bolaning nutqi ravon va chiroyli bo'lishi ota-onasining ungga bergan tarbiyasida namoyon bo'ladi. Garchi tarbiyada ota-ona adashgudek bo'lsa, bola nimjon, qo'rqqoq va zaif bo'lib ulg'ayadi, buning oqibatida bola o'ziga bo'lgan ishonchini yo'qotadi. O'ziga ishonchi bo'lmagan bolada nutq muammolari juda ko'p uchraydi, bu hayot tarzidagi jarayonlarda ham ko'p uchraydigan holatlardandir. Bolani ko'p koyish, uning qilgan ishidan ayb qidirish, uni boshqa tengdoshlariga solishtirish bu juda katta xato va bolaga qilingan eng yomon zulmlardan hisoblanadi. Bolada nutq ravonligini oshirish uchun uning atrofida gilar ham ravon so'zlashishlari kerak bo'ladi.

Bolalarda nutqni tushinish rivojlanadi (so'zli topshiriqlar, kattalarning ko'rsatmalarini, soddaroq badiiy asar mazmunini tushunadilar). Endi nutq faqatgina a vositasi emas, balki kattalarning so'zlar bilan tushuntirishi orqali bilim manba Bolaning kattalar va tengdoshlar bilan bo'ladigan murakkab va har xil muomalasi nutq

rivojlanishini ta'minlaydi: tasavvu uning nutqi fe'llar, olmoshlar, sifatlar, ravishlar, old qo'shimchalar bilan boyiydi.

Har bir bola bog'chada o'z fikrini mazmunli, grammatik jihatdan to'g'ri, bir mantiqan bog'langan holda bayon qilishga o'rga mantiqiy tafakkuri, idrok qilganlari yuzasidan fikrlashi va mantiqiy nutqda uni to'g'ri, aniq, ravon bayon etishi aks etadi. Bolaning o'rivojlanganlik darajasini bilish mu Bolalarda bog'lanishli nutqning rivojlanishi ona tiliga o'rgatishning quyidagi vazifalarini hal qiladi:

1. lug'at ishini (keng so'zlar to'plami va undan foydalana olish, muloqot jarayonida so'zlarning sinonim, antonim va omonimlarini qo'llash, fikrni yordam beradi);
2. nutqni grammatik jihatdan to'g'ri shakllantirishni (o'z fikrini sodda va yoyiq, ergashgan va bog'langan qo'shma gaplardan, son, sifat, ravish, egalik va kelishik qo'shimchalaridan to'g'ri foydalangan holda bayon qilish);
3. nutqning tovush madaniyatini tarbiyalashni (nutqning aniq, mazmundor, burro bo'lishi).

Bog'langan nutq - bu bolaning fikrlarini aniq, izchil va keraksiz tafsilotlarga berilmagan holda bayon etish qobiliyatidir. Bog'langan nutqning asosiy turlari monolog va suhbat hisoblanadi.

Suhbatda, so'zlar yangiliklar va shovqinlar bilan to'ldiriladi. Muloqotda savollarni tez va aniq shakllantirish va suhbatdoshingiz bergan savollarga to'liq va aniq javob berish muhimdir. Monologda bola mo'tadil ravishda, hissiy jihatdan so'zlay olishi kerak va ayni paytda fikrlarini tafsilotlarga berilmay bayon eta olishi lozim.

Pedagogik fan sifatida logopediyada «nutqning to'liq rivojlanmaganligi» tushunchasi, eshitish va intellekti normada bo'lgan bolalarda barcha nutq kamponentlarining shakllanishi buzilishi bilan xarakterlanuvchi nutq kamchiligiga nisbatan qo'llaniladi «Nutqning to'liq rivojlanmaganligida nutqning kechroq paydo bo'lishi, lug'atning kambag'alligi, agrammatizm, talaffuz kamchiliklari kuzatiladi.»

Nutqning to'liq rivojlanmaganligi tushunchasi bola nutqi rivojlanishining aniq holatidan kelib chiqqan holda, o'zining etilogiyasi bo'yicha nutq rivojlanmaganligining turli xil ko'rinishlariga yagona pedagogic yondashuv imkoniyati haqidagi ilg'or nuqtai nazarga asoslanadi. Nutqning to'liq rivojlanmaganligi termini nutq rivojlanishi buzilishiga g'oyat chuqur yondashuvni ifodalaydi va uni tahlil qilish pedagog zimmasidadir. Bunday yondoshuv mutaxassisdan katta umumbiologik va tibbiy malakani talab qiluvchi, nuqson tuzilishini patogenetik jihatdan tahlil qilishni talab qilmaydi.

1. Kichik yoshdagi bolalar nutqini o'stirish vazifalari. Uch-besh yoshli bolalarda kattalarning mehriga, ularning tushunishiga va u bilan muloqot qilishiga ehtiyoj saqlanib qoladi. Kattalarga nisbatan ishonchga asoslangan muloqot va uning emotsional ahvolini (quvonch, zavq-shavq, qayg'u, xotirjamlik, jahldorlik va h.k.) his qilishga, kayfiyat o'zgarganligi sabablarini tushunishga qodirlik rivojlanadi.

Kattalar bilan muloqotning yangi shakli – qiziqarli mavzularda muloqot qilish vujudga keladi va rivojlanadi. U dastlab kattalar bilan birgalikdagi bilish faoliyatiga (masalan, o‘yin, predmetlar va o‘yinchoqlar bilan tajriba o‘tkazish, qog‘ozdan va tabiiy materialdan narsa yasash va boshq.) qo‘shilib ketgan, so‘ngra, bola hayotining beshinchi yili oxiriga kelib muayyan vaziyat bilan bog‘liq bo‘lmagan bilish mavzularidagi «nazariy» muloqot ko‘rinishiga ega bo‘ladi. Bolalarning katta yoshli odam bilan muloqotga bo‘lgan ehtiyojining qondirilmaslari ular o‘rtasida emotsional jihatdan begonalashuvga olib keladi. U turli ko‘rinishda namoyon bo‘ladi: ba’zi bolalar indamas, hurkak, arzimagan narsaga ham yig‘lab yuboruvchi bo‘lib qoladilar; boshqalari esa – negativizm, tajovuzni namoyon qilishadi. Bola hayotining to‘rtinchi yilida tengdoshi uning uchun eng avvalo, birgalikdagi amaliy faoliyat (rasm chizish, narsa yasash, tuzish va h.k.) ishtirokchisi, o‘yindagi sherik sifatida qolaveradi.

Uch yashar bola nutqini rivojlantirishga oid vazifalar:

- bolaning imkon doirasi va undan tashqaridagi nutq vositalari bilan faol muloqotga kirishishi, kattalarning savol va takliflariga javob berishi, o‘z istak xohishlari, hissiyotlari, fikrlarini ifoda qilgan holda tashabbus ko‘rsatib fikr bildirishga intilishini qo‘llab-quvvatlang;
- tengdoshlari ishlariga qiziqishi, o‘z taassurotlarini ular bilan o‘rtoqlashishni istashi, o‘yin harakatlari, ro‘y berayotgan hodisaga munosabatini nutq bilan ifodalashga qiziqishini rag‘batlantiring;
- bolangizning lug‘at [zahirasini kishilar](#), o‘simliklar, oziq-ovqatlar, kiyim-boshlar, mebellar, uy hayvonlari, o‘yinchoqlar, narsa-buyum qismlari (ko‘ylak yengi, cho‘ntaklari va yoqasi; mashina eshigi va g‘ildiragi kabilar) nomlari bilan boyitib boring. Gapda so‘zlarni bir-biriga to‘g‘ri bog‘lashni (masalan, «Uyda ketdi» emas, «uyga ketdi», «Kecha boraman» emas, «Bugun boraman») o‘rgatishga alohida e‘tibor bering;
- bolalarni unli va undosh tovushlarni to‘g‘ri talaffuz qilishga o‘rgating.

Xulosa.

Xulosa qilib shuni ta’kidlab o‘tish mumkinki, o‘zbek xalqining yosh avlodni hayotga tayyorlashda ko‘p asrlar davomida qo‘llagan usul va vositalari, tadbir shakllari, o‘ziga xos urf-odatlar va an‘analari, ta’lim-tarbiya haqidagi g‘oyalari va hayotiy tajribasi mavjud. Bu meros o‘tmishda ko‘plab alloma-yu donishmandlar etishib chiqishiga asos bo‘lgan. Hozirgi kunda bu merosdan ijodiy foydalanish katta ahamiyatga ega. Ajdodlarimiz bilim o‘rgatuvchi ustoz faoliyatiga katta ahamiyat berganlar. Bu pedagogik faoliyatga bo‘lgan asosiy talablardan biri edi. Sharq uyg‘onish davrining buyuk mutafakkiri Abu Nasr Forobiy aqlli, dono va o‘tkir fikrlaydigan kishilar to‘g‘risida shunday deydi: «Aqlli deb shunday kishiga aytiladiki, ular fazilatli, o‘tkir mulohazali, foydali ishlarga berilgan, zarur narsalarni kashf va ixtiro etishda zo‘r

istidodga ega; yomon ishlardan o'zini chetda olib yuradilar. Bunday kishilarni oqil deydilar». Uning fikricha, «Ta'lim so'z va o'rgatish bilangina bo'ladi. Tarbiya esa amaliy ish va tajriba bilan o'rganishdir, ya'ni shu xalq, shu millatning amaliy malakalaridan iborat bo'lgan ish-harakatga, kasb-hunarga berilgan bo'lishidir. Agar ular ish, kasb-hunarga berilgan bo'lsalar, kasb-hunarga qiziqsalar, shu qiziqish ularni butunlay kasb-hunarga jalb etsa, demak, ular kasb-hunarning chinakam oshig'i bo'ladilar».

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Q. Shodiyeva, "Nutq o'stirish uslubiyoti", Toshkent
2. "Bolalarning nutqini o'stirish" o'quv –uslubiy majmua.
3. Babayeva, "Nutq o'stirish nazariyasi va metodikasi", Toshkent,2018

TASVIRIY FAOLIYAT TURLARI HAQIDA ILM BERISHDA DAVLAT TALABLARI VA MTT O'QUV DASTURINI O'RGANISH

Buxoro pedagogika kolleji o'qituvchisi.

Nazarova Muxlisa Husnidin qizi

fan: Bolalar ijodiy rivojlanishi

Annotatsiya: Ushbu maqolada, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida tasviriy faoliyat turlarini olib borish, ular to'g'risida ilm berish, davlat talablari asosida metodlarni qo'llash va shunga o'xshash fikr va mulohazalar haqida so'z yuritilgan.

Kalit so'zlar: Tasviriy faoliyat, ilm, davlat, talab, maktabgacha ta'lim muassasalari, dasturlar, faoliyat turlari.

Annotation: In this article, it is discussed about conducting visual activities in preschool educational organizations, providing knowledge about them, applying methods based on state requirements, and similar opinions and considerations.

Keywords: visual activity, science, state, demand, preschool educational institutions, programs, types of activities.

Аннотация: В данной статье речь идет о проведении изобразительной деятельности в дошкольных образовательных организациях, предоставлении знаний о ней, применении методики, основанной на государственных требованиях, и подобных мнениях и соображениях.

Ключевые слова: изобразительная деятельность, наука, состояние, востребованность, дошкольные образовательные учреждения, программы, виды деятельности.

Maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalar tarbiyasida tasviriy faoliyat katta ahamiyat kasb etadi. Tasviriy san'at ham shu yo'nalishga kirganligi uchun, bolalarda sur'at chizish mashqlari amalga oshiriladi. Metodlarda esa bular ketma ket va tushunarli tarzda berib o'tilgan. Albatta bu metodlar davlat tomonidan belgilangan talablar asosida tuziladi. Tasviriy faoliyat bolalarda fikrlash qobiliyatini va g'oyaviy dunyosini kengaytiradi. Muassasalarda tasviriy faoliyat mashg'ulotlarini rejalashtirish va uni yuqori darajadagi metodlarini hisobga olish ishlari hozir ham amalga oshirilmoqda.

Maktabgacha ta'lim muassasasida tasviriy faoliyat bo'yicha ishlarni rejalashtirishda asosiy printsip, bu tasviriy faoliyatni ta'lim-tarbiyaviy ishning eng muhim bo'limlaridan biri sifatida qarash hisoblanadi. Tasviriy faoliyat bo'yicha ishni ma'lum bir vaqtga rejalashtirishda, shu davrda faoliyatning boshqa turlari bo'yicha amalga oshiriladigan ta'lim-tarbiyaviy ishlarni ham nazarda tutmoq lozim. Tasviriy faoliyat bo'yicha mashg'ulotlarni rejalashtirishda, albatta tasviriy faoliyat mashg'ulotlari o'rtasida o'zaro bog'liqlikni ham hisobga olmoq zarurdir. Tasviriy

faoliyatning har bir turi o'ziga xos vazifalarni hal etadi, ammo qanday bo'lsa-da, ularni bir yo'nalish, maqsad bo'yicha (tevarak-atrof, hayotning xilma-xil, o'ziga xos ko'rinishlardagi tasviri) birlashadilar. Tasviriy faoliyat turlari - rasm chizish, loy bilan ishlash, applikatsiya o'ziga xos tasviriy texnikaga egadir. Tasviriy faoliyat bo'yicha ishni rejalashtirishda tarbiyachi, albatta har bir turdagi mashg'ulotlar soniga qat'iy rioya qilishi lozim. Tasviriy faoliyat bo'yicha mashg'ulotlarni rejalashtirish, yuqoridagilardan tashqari, mashg'ulot qanday materiallar bilan o'tkazilsa, maqsadga muvofiq bo'lishini ham tarbiyachi nazarda tutmog'i lozim. Masalan, loy bilan ishlashda - loy yoki plastilin, rasm chizishda - guash, rangli qalam, ko'mir tayoqchasi va hokazo. Shuningdek, tarbiyachi mashg'ulotning dastur mazmunini tanlashda, bolalarga qanday predmetlarni [chizdirish haqida emas](#), balki shu predmetni chizdirish yoki loydan yasatirish orqali qanday bilim va ko'nikma berish yoki o'rgatish haqida ko'proq o'ylashi lozim. Ixtiyoriy mashg'ulotlarni rejalashtirishda esa tarbiyachi bolalarning mustaqilligini, ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beruvchi o'rgatish usullari to'g'risida o'ylab olishi kerakdir. Tarbiyachi ishlarni rejalashtirishda u yoki bu guruh bo'yicha dastur qo'ygan vazifalarning barchasini e'tiborda tutgan holda ish rejasini tuzadi. Shuningdek, tasviriy faoliyatlari bo'yicha bir oyga mo'ljallangan istiqlool reja tuzish ham maqsadga muvofiqdir. Bunda tarbiyachi tasviriy faoliyat mashg'ulotlari o'rtasidagi o'zaro bog'lanishni ham nazarda tutadi. Shunday qilgan taqdirdagina, bolalar ma'lum bilim, malaka va ko'nikmaga ega bo'lishlari mumkin bo'ladi. Bundan tashqari, tasviriy faoliyat turlari o'rtasidagi o'zaro bog'lanish natijasida tevarak-atrofni badiiy jihatdan o'zlashtirishlarning yangi-yangi yo'llari vujudga keladi va bolalar tevarak-atrofni obrazli qilib tasvirlashning turli xil usullari bilan tanishadilar. Demak, tasviriy faoliyat turlari o'rtasidagi o'zaro aloqa ishlarini rejalashtirishda katta ahamiyatga ega ekan.

1. Tasviriy faoliyatga ta'lim-tarbiya ishining muhim bo'lagi, deb qarash hamda rasm chizish, loy bilan ishlash, applikatsiya mashg'ulotlarini rejalashtirishda dasturning barcha bo'limlari o'rtasidagi o'zaro aloqa, bog'lanishni doimo diqqat-e'tiborda tutish lozim. Ya'ni tevarak-atrof bilan tanishtirish, musiqa mashg'ulotlari va hokazo. Bular tasviriy faoliyat uchun qiziqarli hodisalar va voqealarni tanlashga yordam beradi.

2. Tasviriy faoliyatning barcha turlari tevarak-atrof, hayotni obrazlarda tasvirlaydi, ammo har biri o'ziga xos xususiyatga ega ekanligini hisobga olmoq zarur. Ya'ni rasm chizish - predmet va voqealarni rangda tekis yuzada tasvirlaydi, [loy hajmlarda](#), applikatsiya - rangda, siluet ravishda. Shuningdek, har biri o'ziga xos tasvir texnikasiga ega: rasm chizish chiziqli grafik ravishda, rangtasvir usulida, loy plastik ravishda, applikatsiya - qog'ozdan qirqish va alohida qismlardan tuzish.

3. Dasturda tasviriy faoliyat turlari oldiga qo'yilgan vazifalardan biri ularning o'zaro aloqada ekanligidir. Masalan, bolalar rang bilan rasm chizish bilan bir vaqtda, applikasiya bilan ham tanishib boradilar.

4. Tasviriy faoliyati turlari o'rtasidagi bog'lanish tarbiyachiga rasm chizish, loy, applikasiya bo'yicha vazifalarni aniqlashga yordam beradi. Masalan, kichik guruhga doiraviy shakllarni o'rgatishda, oldin tayyor doira shakllarini applikasiyada bergan ma'qul, so'ng esa rasm chizish mashg'ulotlarida bergan ma'qul.

5. Tasviriy faoliyat turlari o'rtasidagi bog'lanish ma'lum bir mavzudagi mashg'ulotlar asosida ham bolishi mumkin. Masalan, rus xalq efitagi «Bo'g'irsoq»ni bolalar ham chizishi, [ham applikasiya](#), ham loydan yasashi mumkin. Bu turdagi takrorlanish mavzuga nisbatan qiziqishlarini pasaytirmaydi, chunki har bir faoliyat turi jarayonida bolalar ertak qahramonlarining xilma-xil tasvirining yangi usul va yo'llari bilan tanishadilar.

6. Tasviriy faoliyat mashg'ulotlarini to'g'ri rejalashtirishda, mashg'ulotlar o'rtasida ularning dastur vazifalari, mavzular o'rtasida bog'lanish vujudga keladiki, buning natijasida yangi malaka va ko'nikmalarini va bilimlarni egallashlarida ma'lum ketma-ketlik va bog'lanish vujudga keladi. Masalan, «Qushlar» mavzusi asosida olib borilgan mashg'ulotlar jarayonida bolalar don cho'qiyotgan qushni loydan yasashni, shoxda o'tirgan qushni rasmini chizishni, afsonaviy qushni qanday qilib qog'ozdan qirqib olishni bilib oladilar.

7. Shuningdek, tasviriy faoliyati bo'yicha ishni rejalashtirishda faqatgina ularning turlari o'rtasidagi ketma-ketlikni nazarda tutmay, balki har bir turdagi mashg'ulotlar o'rtasida ham bog'lanish o'rnatish va ularni diqqatda tutish lozim. Masalan, [predmetli rasm chizish loy](#) ishlaridan keyin mazmunli ishlarni rejalashtirish lozim.

Tasviriy faoliyat bo'yicha ishni rejalashtirishda tarbiyachi bolalar bilan ishlashda foydalanadigan metod va usullariga ham ahamiyat bermog'imiz lozim. Bular ko'rsatmali va og'zaki metod hisoblanadi. Ko'rsatmali va og'zaki metod o'zaro birgalikda olib borilishi lozim. Demak, tarbiyachi tasviriy faoliyat bo'yicha ishlarni rejalashtirishga juda katta ahamiyat bermog'i lozim ekan. Tarbiyachi ishni rejalashtirishga qanday ahamiyat bergan bo'lsa, ishni hisobga olishga ham shunday e'tibor bermog'i lozim bo'ladi. Chunki bu narsa -tarbiyachiga tasviriy faoliyatga o'rgatish bo'yicha dastur vazifalari talablari qanday bajarilganligini aniqlashga va mashg'ulotlarning sifatli chiqishi uchun qanday tayyorgarlik ishlarini ko'proq olib borish lozimligi hamda o'rgatishlarning yangi xilma-xil metod va usullari ustida ko'proq ishlash lozimligini aniqlab olishga va keyinchalik ulardan bolalar bilan ishlashda foydalanish uchun yangi-yangi imkoniyat yaratib beradi. Tasviriy faoliyat bo'yicha bolalar ishini tahlil qilish ikki shaklda olib borilishi mumkin.

Tasviriy faoliyat mashg'ulotlarida olalarni maktabga tayyorlash Tasviriy faoliyat bo'yicha maktabgacha ta'lim muassasasi dasturi va maktabda tasviriy

san'at dasturi bolalarda tevarak-atrofga nisbatan estetik munosabatni tarbiyalash, ijodiy qobiliyat va badiiy tasvirlarni rivojlantirishni ko'zda tutadi. Maktabgacha ta'lim muassasasi mashg'ulotlarida, maktabda muvaffaqiyatli o'qib ketishlari uchun zarur bo'lgan vazifalar hal etiladi. Rasm, applikatsiya, loy ishlari jarayonida bolalarda fikr yuritishning tahlil, sintez, takrorlash, aniqlashtirish kabi jihatlari shakllanadi. Shuningdek, bu jarayonlarda bolalar jamoada ishlashga, o'z harakatini o'rtoqlarining harakatiga bo'ysindirishga o'rganadilar. Bolalar bog'chasida tasviriy faoliyat mashg'ulotlari bolalarda, o'quv faoliyatida zarur bo'lgan malaka va ko'nikmalarni shakllantiradi.

Bunday malaka va ko'nikmalarga: topshiriqni tinglash va yodda tutish, ma'lum [vaqt orasida bajarish](#), o'z ishini rejalashtirish va baholash, boshlangan ishni oxiriga etkazish, xato va kamchiliklarini topish va uni tuzatish, material, ish qurollari va ish joyini tartibli saqlash va boshqalar kiradi.

Pedagoglarning olib borgan tekshirishlari shuni ko'rsatadiki, bolalar bog'chasida ta'lim-tarbiyaning bunday tuzimi bolalarni maktabga tayyorlashga katta ta'sir ko'rsatadi. Shuningdek, psixologlardan E.A.Labunskiy va boshqalar tomonidan maktab o'quvchilarining tasviriy faoliyatini o'rganish jarayonlari shuni ko'rsatib o'tadiki, maktabda tasviriy san'at darslarining tuzilishi, bolalar bog'chasida olgan bilim, malaka va ko'nikmalari asosida, ularni hisobga olgan holda tashkil etiladi.

Maktabgacha ta'lim muassasalarida tasviriy faoliyat mashg'ulotlarida bolalar asosan amaliy ish bajaradilar, san'at asarlari bilan rasmga qarab hikoya qilish, kitobdagi illustratsiyalarni ko'rib chiqish jarayonida tanishadilar. Maktabda tasviriy san'atning turlari - rangtasvir, grafika, haykaltaroshlik va dekorativ san'at asarlari bilan yanada chuqurroq tanishadilar. Maktabgacha ta'lim muassasasida tasviriy faoliyat mashg'ulotlari xilma-xildir. Masalan, rasm, mazmunli dekorativ va loy applikatsiya mashg'ulotlari. Maktabgacha ta'lim muassasalarida barcha mashg'ulotlarga katta ahamiyat beriladi. Maktabda esa tasviriy san'at darslarida rasm (naturaga qarab) mavzu asosida va dekorativ turlari o'tkaziladi. Bunda predmetli rasm bo'yicha naturaga qarab rasm chizish o'quv predmeti alohida ahamiyatga ega bo'ladi. Loy applikatsiya, qurish-yasash bo'yicha amaliy ishlar maktabda qo'l mexnatiga kiritiladi. Boshlang'ich sinf tasviriy san'at dasturining tahlili shuni ko'rsatadiki, predmetli, rasm bo'yicha o'quv vazifalari ancha murakkab tarzda kiritilishidan tashqari, bolalar bog'cha dasturi bo'yicha ayrim takrorlash ishlari kiritildi. 1-sinfda bolalar doira, kvadrat, to'rtburchak, oval kabi tuzilishga ega bo'lgan predmetlarni aniqlashga o'rganadilar, bog'chada bolalar oldiga qo'yilgan vazifa rasm chizish texnikasini egallashdir. Bunga sabab, hamma bolalar bog'chadan maktabga kelmaydilar va shu bois bolalar [bilan ishni maktabga kelguncha](#), tayyorlov guruhda olgan bilimlardan boshlash lozim. Mavzu asosida rasm chizish maktabgacha ta'lim muassasasida o'tkaziladigan mazmunli rasmning davomi sifatida o'tkaziladi. Bolalar tevarak-atrofdagi hodisa va predmetlarni

kuzatib, ko'rib chiqadilar, so'ng xotiralariga asoslanib, ularni chizadilar. O'quvchilar ob'ektlar o'rtasidagi mazmunli bog'lanishlarda uzoqdagi predmetlarni kichiklashtirib tasvirlaydilar. Dekorativ rasm bo'yicha maktabda texnik tartibga doir vazifalar qo'yiladi, ya'ni naqsh tuzilishi ketma-ketligida tasviri bilan birgalikda, yordamchi chiziqlardan foydalanish va o'z ixtiyorlari bilan xalq amaliy-dekorativ san'at elementlaridan foydalanish va san'at haqida o'tkaziladigan dars-suhbat jarayonida o'rganadilar. Bolalarni tasviriy san'atga o'rgatish metodlari bolalarning xususiyatlarini hisobga olgan holda olib boriladi. Katta maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalar va kichik o'quvchilarning ish xususiyatlari o'rtasida ancha yaqinlik bor. Shuning uchun u yoki bularni o'rgatish metodikasi o'rtasida ham ko'p o'xshashlik bor. Maktabda o'qituvchining rasmini ba'zi bir elementini ko'rsatish va shu jarayonida tushuntirish tarbiyachining ish usullarini ko'rsatib berishga yaqin turadi. Maktabda ishning ketma-ketligi tartibli ko'rinishda bo'ladi. Agar tasvirlanayotgan predmetning tuzilishi sodda bo'lsa, tartib tushuntirilgandan so'ng, o'chirib tashlanadi. Agar murakkab tuzilishga ega bo'lgan predmet tasvirlansa, o'qituvchining doskada ko'rsatib berishi bilan ketma-ket tasvirlanadi. O'qituvchi predmetning umumiy konturini qalamning uchi bilan yengilgina belgilab chiqadi hamda uning kengligini, balandligini ham ko'rsatadi. So'ng o'quvchi predmetining xomaki rasmi bilan naturani solishtirib, uning qismlarini, shaklini aniqlaydi, tuzatadi. Ish jarayonida ko'rsatish va tahlil qilish uchun rasmlar to'plarni, bolalar kitobchalaridagi rangli rasmlar, shuningdek, o'quv xarakteriga ega bo'lgan alohida rasmlardan foydalanadi. Rasm bo'yicha o'tkaziladigan har bir dars o'qituvchining suhbatidan va rasmni nimadan boshlash kerakligini tushuntirishdan boshlanadi. Ishning amaliy bajarilishiga o'tishda o'qituvchi bolalarning tartibli ravishda chizish qoida va yo'llarni eslatib turadi. Katta bog'cha yoshidagi bolalar va kichik maktab o'quvchilarining ishiga yoki rasmiga qo'yilgan talablar bir-biriga juda yaqin. Bolalar ishini tahlil qilishda diqqatni predmet proportsiyasi, konstniksiyasi, qismlarining bog'liqligi, rang va kompozitsion tuzilishiga tortish lozim. Shunday qilib, boshlang'ich sinflarda ta'lim-tarbiya masalalarining muvaffaqiyatli hal etilishi, bolalar bog'chasida olib boriladigan tasviriy faoliyati mashg'ulotlari bilan uzviy ravishda olib boriladi. Bolalarni maktabga tayyorlash maktabgacha ta'lim muassasasida amalga oshiriladi. Maktabgacha ta'lim muassasasida katta guruhdagi kuzatishlar bo'yicha rasm chizishga katta e'tibor beriladi, chunki bu narsa bolalarni naturaga qarab rasm chizishga tayyorlash da dastlabki bosqich hisoblanadi. Bu narsa bolalarda ko'rish xotirasini rivojlantiradi, ba'zida predmet bolalarda natura sifatida to'g'ri tasvirga yordam beradi. Bolalar guruhdagi olib boriladigan tasviriy faoliyati mashg'ulotlarida, qalamdan, mo'yqalamdan erkin foydalanishga o'z xarakterini va qo'l kuchini idora etishga o'rganadilar.

Хулоса.

Хулоса қилиб шуниси та'кидлаш мумкинки, болаларда тасвирий фаолият аҳамиятли машғ'улотларни касб этиди. Боло психолоғияси жуда нолик бо'лганлиғи сабаб ҳар бир қаданда жуда катта е'tибор билан юндашиш лозим. Тасвирий фаолиятда болала ҳар қандай берилган предмет жуда аҳамиятли ҳисобланади, у геометрик қобилиятларини ҳам шакллантиришда шу фаолиятлардан фойдаланади. Аслида болаларда буниси то'ғ'ри шакллантириш унинг ота-онасига боғ'лиқдир. Оилавий шароитда. Болани муассасага бермаган ҳолда ҳам унинг бу фаолиятини амалга ошириш мумкин. Олдий ю'ллар билан болала тасвирий фаолият ошиси мумкин, бу унинг оиласидағиларга боғ'лиқ. Болала нолик ниҳолга қаралганидек қаралиши, унга о'ргатилган ҳар қандай метод жиддий аҳамият касб этиди.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Мақтабғача тарбия педагоғикаси. V.I.Loginova, P.G.Samorukovalar таҳрири остида. Т: О'қитувчи, 1991.
2. Учинчи минг йилликнинг боласи. Ма'рифат-мададкор. Т. 2002.
3. Болалар боғ'часида эстетик тарбия (N.A.Vetlugina таҳрири остида). Т., О'қитувчи, 1981.
4. Loginova V.I., Samarukova T.G. таҳрири остида. Мақтабғача тарбия педагоғикаси. 2 қисмли. 1- қисм. Т: О'қитувчи, 1991.

MTTDA UMUMRIVOJLANTIRUVCHI MASHQLAR

Shodiyev Fozil Hikmatullayevich

Buxoro pedagogika kolleji. Jismoniy tarbiya o'qituvchisi.

Annotatsiya: Maktabgacha ta'lim muassasalarda bolalar uchun ham umumrivojlantiruvchi mashqlar, badantarbiya amaliyotlari amalga oshiriladi, ushbu maqolada ana shular haqida so'z yuritilgan.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, muassasa, ta'lim, bolalar, umumrivojlantiruv, mashq.

Аннотация: Общеразвивающие занятия и занятия по физической культуре проводятся с детьми в дошкольных образовательных учреждениях, о них и данная статья.

Ключевые слова: дошкольное образование, учреждение, воспитание, дети, общее развитие, физические упражнения.

Annotation: General development exercises and physical education practices are carried out for children in pre-school educational institutions, this article is about these.

Key words: preschool education, institution, education, children, general development, exercise.

Maktabgacha yoshdagi bolaning sog'lom rivojlanishida albatta sportning ahamiyati katta, uni sog'lom tani uchun doimiy badantarbiya mashqlarini bajarishi unga doimiy o'rgatilib borishi lozim, uning barcha muskullari uchun umumrivojlantiruv mashqlari muhim ahamiyat kasb etadi. Muskullar, qo'l va yelka sohalari, yana shunga o'xshash tana qismlarining salomatligida ushbu mashqlar muhim o'rin tutadi. Umumrivojlantiruvchi mashqlar bu maxsus mashqlardir. Ular butun organizmning rivojlanishi va sog'lomlashishida muxim rol o'ynaydi [va yelka kamari](#), gavda, oyoq kabi yirik muskul guruhlarining rivojlanishi va mustahkamlanishiga, bo'g'imlarning xarakatchan bo'lishiga muskullar taranglashuvi va bo'shashuvi jarayonini normallashtirishga yordam beradi. Bu mashqlarning vazifasi to'g'ri qad-qomatni shakllantirish, butun tayanch xarakat apparatini mustahkamlash va qon aylanish, [nafas olish](#), almashinish jarayonlari, asab tizimi faoliyatini yaxshilashdan iboratdir. Umumrivojlantiruvchi mashqlar harakatlarni idora qiluvchi oliy motor markazlari ishini faollashtiradi; tezkorlik, [chaqqonlik](#), kuchlar nisbati, chidamlilik, egiluvchanlik kabi jismoniy sifatlarni namoyon qilishga yordam beradi, ijobiyemotsional kayfiyat uyg'otadi.

Umumrivojlantiruvchi mashqlar bir necha guruhga bo'linadi:

1. Yelka kamari va qo'l mushaklarini rivojlantirish va mustahkamlash uchun mashqlar.

2.Gavda, orqa mushaklarini rivojlantirish va mustahkamlash uchun mashqlar.

3.Oyoq va qorin mushaklarini rivojlantirish va mustahkamlash uchun mashqlar.

Birinchi guruhdagi yelka kamari va qo‘l mushaklari uchun mashqlar ko‘krak qafasining nafas olishini [oshirishga yordam beradi](#); diafragmani mustahkamlaydi, chuqur nafas olishga imkon beradi, umurtqani rostlaydi, yurak mushaklarini mustahkamlashga yordam beradi.

Ikkinchi [guruh mashqlari gavda](#), orqa mushaklari uchun. Bu mashqlar qad-qomatning to‘g‘ri shakllanishiga ta‘sir qiladi va gavnani oldinga va yon tomonlarga engashtirishda, o‘ng, chapga burilishda, aylanishda umurtqaning egiluvchanligini rivojlantirishga yordam beradi. Uchinchi guruh mashqlari oyoq va qorin mushaklari uchun. Ular ichki organlarni tez harakatlar (sakrashlar, sakrab tushishlar...) paytida chayqalishdan qorin muskullarini mustahkamlashga yordam beradi, [shuningdek](#), vena qon tomirlarida qon yurishmay qolishining oldini oladi (tizzaga chapatilash, yarim cho‘qqayish, cho‘qqayish...). Umumrivojlantiruvchi mashqlar bola organizmiga har tomonlama mustahkamlovchi ta‘sir yetadi. Mashqdagi har bir harakat dastlabki holatdan gavnani to‘g‘ri holati (tik turgan), o‘tirgan, yotgan holatlardan hamda oyoq va qo‘llarning muayyan mashq uchun zarur holatidan boshlanadi.

Dastlabki holatlar turlicha bo‘ladi:- tik turgan holatda oyoqlar uchun dastlabki holat;

- tik turganda qo‘llarning dastlabki holatlari;

- o‘tirgandagi dastlabki holatlar;

- yotgandagi dastlabki holatlar.

Jismoniy mashqlar ko‘krak qafasi harakatchanligining [kuchayishiga](#), nafas olishning chuqurlashishiga, o‘pka hayot ko‘lamining kengayishiga, qonning kislorod bilan o‘yinishiga yordam beradi. Mashqlar davomida buyumlardan foydalanish.

Bolalar bajaradigan umumrivojlantiruvchi mashqlarning katta qismi buyumlar:

tayoqchalar, [bayroqchalar](#), chamberaklar, lentalar, shnurlar, langarcho‘plar, [sharlar bilan](#);

predmetlarda – gimnastika devori, skameyka, stullar, xodada amalga oshiriladi.

Bolalar buyumlar bilan bajariladigan mashqlarni qiziqish bilan bajaradilar, mashqlarni takrorlash to‘g‘ri muskulonusini hosil qilishga yordam beradi.

Xulosa.

Xulosa qilib shuni ta‘kidlash mumkinki, bolalarning o‘sishi va rivojlanishi uzluksiz davom etadigan jarayondir. Bolaning shaxs sifatida shakllanishi ilk bor olamni atrofdagi ashyo va buyumlar orqali anglab, undan o‘zicha ma‘no topishga intilishi, qiziqish va xissiyotlari rivojlanishi kuzatiladi. Hayotning har bir davri, rivojlanish xususiyatlari va ehtiyojlariga ko‘ra o‘ziga xos bosqichlarga ega. Kichik va o‘rta guruh bolalarga harakatlarning shakllanishiga yordam berish, gavnani tik tutishga

o'rgatish. Bolalarni mustaqil o'ynayotgan paytlarida harakatlari faolligini barqarorlashuviga yordam berish.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Maktabgacha yoshdagi bolalarning rivojlanishiga qo'yiladigan talablar. Davlat talablari T.2011y.
2. K.M.Mahkamjonov Maktabgacha ta'lim muassasalarida ta'lim-tarbiya jarayoni rejalashtirish.T.2011y.
3. D.Sharipova va bosh. "Agar bolam sog'lom bo'lsin desangiz" ilm ziyo 2006y.
4. "Bolajon" tayanch dasturi, MTMXQTMORO"MI-2011y.
5. M.M.Nuriddinova Maktabgacha ta'lim muassasalarida Jismoniy tarbiya yo'riqchilari uchun meyoriy xujjatlar majmui. 2013y
6. Internet materyallari manbalari (Lex.uz.Ziyonet)

AXBOROT KUTUBXONALARDA KITOB TAQDIMOTINING O'RNI VA AHAMIYATI

*Buxoro pedagogika kolleji. Informatika o'qituvchisi
Haydarova Shoira Hakimovna*

Annotatsiya: Ushbu maqolada, axborot kutubxonalarida keltirib o'tilgan elektron yoki kitob xolatida bo'lgan kitoblarning taqdimotini o'rni va ahamiyati haqida so'z yuritilgan.

Kalit so'zlar: axborot, axborot kutubxona, kitob, taqdimot.

Annotation: This article discusses the role and importance of the distribution of books in electronic or book form mentioned in information libraries.

Key words: information, information library, book, presentation.

Аннотация: В данной статье рассматривается роль и значение распространения книг в электронном или книжном виде, упомянутых в информационных библиотеках.

Ключевые слова: информация, информационная библиотека, книга, презентация.

О'ZBEKISTON RESPUBLIKASI PREZIDENTINING QARORI

О'ZBEKISTON RESPUBLIKASI AHOLISIGA AXBOROT-KUTUBXONA XIZMATI KO'RSATISHNI YANADA TAKOMILLASHTIRISH TO'G'RISIDA

Respublikada ijtimoiy-iqtisodiy sohani isloh qilishning hozirgi sharoitida axborot-kutubxona faoliyatini rivojlantirishning maqsad va vazifalari mamlakatda amalga oshirilayotgan o'zgarishlarga va xalqaro amaliyotga mos bo'lishi zarur. Shu munosabat bilan fuqarolarning axborotdan erkin foydalanish bo'yicha konstitutsiyaviy huquqlarini, shu jumladan milliy qadriyatlar va jahon madaniyati, amaliy va fundamental bilimlardan bahramand bo'lishini ta'minlaydigan aholiga axborot-kutubxona xizmatlari ko'rsatishning sifat jihatdan yangi tizimini yaratish, kutubxonalarda saqlanayotgan milliy madaniy merosni asrab-avaylash va boyitish, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini keng joriy etish hisobiga axborot-kutubxona muassasalari faoliyatini tashkil etishni takomillashtirish ustuvor vazifaga aylanmoqda.

Bu esa, axborot-kutubxona faoliyatiga, kitobxonlarga xizmat ko'rsatish, fondlarni to'ldirish va saqlash, kutubxona jarayonlarini avtomatlashtirish, ilmiy-tadqiqot va tashkiliy-uslubiy faoliyat, kadrlarni tayyorlash, qayta tayyorlash va

rag'batlantirish, xalqaro hamkorlikni kengaytirishga jiddiy ta'sir ko'rsatish imkonini beradi.

Aholiga axborot-kutubxona xizmati ko'rsatishni yanada takomillashtirish, axborot-kutubxona muassasalari faoliyatini rivojlantirish maqsadida:

1. Quyidagilar aholiga axborot-kutubxona xizmati ko'rsatishni sifat jihatidan yanada rivojlantirish sohasidagi asosiy vazifalar etib belgilansin:

axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi va zamonaviy umumjahon tendensiyalarini hisobga olgan holda axborot-kutubxona faoliyatini isloh qilish;

aholiga axborot-kutubxona xizmatlari ko'rsatish bo'yicha ijtimoiy kafolatlarni sifatli ta'minlash hamda zamonaviy talablarni hisobga olgan holda, axborot-kutubxona muassasalarini rivojlantirish maqsadida normativ-huquqiy bazani takomillashtirish;

hududlarda aholiga axborot-kutubxona xizmatlari ko'rsatishni barqaror rivojlantirishga ko'maklashish;

axborot-kutubxona muassasalarining moddiy-texnika bazasini mustahkamlash, shu jumladan yangi bino va inshootlarni qurish, mavjud binolarni rekonstruksiya qilish, ularni zamonaviy uskunalardan bilan ta'minlash;

kutubxona sohasida davlat-xususiy sheriklikni, xususiy va elektron (virtual) kutubxonalar tarmog'ini rivojlantirish;

kutubxonalar faoliyatining samaradorligini va foydalanuvchilarga xizmat ko'rsatish (shu jumladan, pulli xizmat ko'rsatish) tezkorligini oshirish uchun elektron kitoblar tarqatishga ixtisoslashgan internet-resurslar bilan hamkorlikni kengaytirish;

axborot-kutubxona muassasalari xavfsizligini hamda milliy va jahon madaniy merosining bir qismi sifatida axborot-kutubxona fondlarining yaxshi saqlanishini ta'minlash;

jamiyatning axborot madaniyatini, tariximizga va milliy madaniyatga qiziqishini shakllantirish va kuchaytirish, mutolaa madaniyatini oshirish va targ'ib qilish;

axborot-kutubxona muassasalarini malakali mutaxassislar bilan ta'minlash.

2. Quyidagilar:

a) 2019 — 2024-yillarda O'zbekiston Respublikasida axborot-kutubxona sohasini rivojlantirish konsepsiyasi [1-ilovaga](#) muvofiq;

b) 2019 — 2024-yillarda O'zbekiston Respublikasida axborot-kutubxona sohasini rivojlantirish bo'yicha chora-tadbirlar dasturi [2-ilovaga](#) muvofiq;

v) Alisher Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy kutubxonasi — axborot-resurs markazining tashkiliy tuzilmasi [3-ilovaga](#) muvofiq;

g) Alisher Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy kutubxonasi — axborot-resurs markazining (keyingi o'rinlarda — Milliy kutubxona) xodimlar umumiy cheklangan soni 227 nafardan iborat boshqaruv apparati tuzilmasi [4-ilovaga](#) muvofiq tasdiqlansin.

Milliy kutubxona direktoriga, zarur hollarda, Milliy kutubxona boshqaruv apparati tuzilmasiga xodimlarning belgilangan umumiy soni va mehnatga haq to'lash fondi doirasida o'zgartirishlar kiritish huquqi berilsin.

Asosan kutubxonalarda, kitoblarni taqdimoti muhim ahamiyatga ega. Chunki bir kitob bilan tanishmoqchi bo'lsangiz, unga yaratilgan taqdimotni ko'rishingiz kifoya, va albatta kitobni boshidan oxirigacha o'qib chiqmaysiz. Bu huddi maqola annoptatsiya kabidir. Kitobning taqdimoti kitobga asoslangan holda yartiladi, va uni kitobxonlarga taqdim etiladi. Kitob haqida ma'lumotlar ham kitobdan olinadi, u qachon, kim tomonidan yaratilgan, uning mazmun mohiyati va shunga o'xshash ma'lumotlar. Albatta, kitob taqdimotida kitobxonlar uning elektron variantini, taqdimotini qidirib qolishadi, hozirgi zamonaviy texnika asrida buning muammosi yo'q, kitoblarni elektron variantini unga tegishli QR kodli tasvirlar orqali topsa ham bo'ladi va ishingiz tez bitadi.

Kitobxonlarni aksariyat qismi yoshlar hisoblangani bois, ularga berilgan sharoitlar ham keng. Ilmli, zakovatli yosh avlodni tarbiyalashda axborot-kutubxona markazlari jamiyatdagi barcha sohalarga oid adabiyotlarni zamonaviy talablar asosida, foydalanuvchilarning ma'naviyatini yuksaltiruvchi adabiyotlarni taqdim etib, eng avvalo milliy g'oyaga oid adabiyotlar, milliy-madaniy merosni va tarixiy manbalarni foydalanuvchilarga tavsiya etib, kitobxonlarning dunyoqarashini yuksaltirishga xizmat qiladigan, ruhiy-ma'naviy oziq beradigan tadbirlar majmuini ishlab chiqib, mutolaa madaniyatini tarbiyalashda, ularni nashr mahsulotlari va axborot bilan ta'minlash tizimida samarali xizmat ko'rsatmoqdalar. Bundan tashqari yosh avlodni intellektual jihatdan rivojlantirish, ularning axborot olish imkoniyatlarini kengaytirish bugunning dolzarb vazifalaridan biridir. Kutubxonalar va yangi maqomda o'z faoliyatini boshlagan Axborot-kutubxona markazlarida davlatimiz rahbari Muhtaram Prezidentimiz tomonidan 2019-yil 19- martdagi ilgari surilgan yoshlar ma'naviyatini yuksaltirish va ularni bo'sh vaqtini mazmunli tashkil etish bo'yicha 5 ta muhim tashabbusning to'rtinchi yo'nalishi- "Yoshlar ma'naviyatini yuksaltirish, ular o'rtasida kitobxonlikni keng targ'ib qilish bo'yicha tizimli ishlarni tashkil etish"ga yo'naltirilgan madaniy-ma'rifiy tadbirlar o'tkazilmoqda.

Xulosa.

Xulosa qilib shuni ta'kidlash mumkinki, kitob bilimlarning koni hisoblangani bois unga yaratilgan yangi texnikalar asoslidir. Kutubxonalar ham bejiz tashkillantirilmayapti. Bugungi kunda kutubxonalar faqat kitoblar saqlanadigan va ularni kitobxonga taqdim etadigan joy bo'libgina qolmay, zamonaviy bibliografik xizmat ko'rsatuvchi maskanga aylangan. Hozirgi zamonaviy axborot-kommunikatsiya rivojlangan bir vaqtda, kutubxona muassasalari kitobxonlarga maslahatlar berish bilan birgalikda, jahon va mumtoz, tarixiy va badiiy asarlarning elektron adabiyotlari ham taqdim etib bormoqda.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Muhammadalieva Nasiba. “Kitobxonlik madaniyatini shakllantirishda axborotkutubxona markazlarining o‘rni”/Umumta’li fanlar metodikasi.-2021 y, 8-son.
2. I.J. Yuldashev, O‘. Nosirov. Kutubxona-axborot xizmati: nazariya va amaliyoti-o‘quv qo‘llanma. T.-2020y, 397 bet.
3. Erkin vohidov.Orzuli dunyo: She’rlar,-T.: “Sharq”,2010.- 208 b.
4. Islom Karimov. Yuksak ma’naviyat yengilmas kuch. T.: “Ma’naviyat” , 2008.
5. Bekmatova Dinara.”Yoshlar tarbiyasi-kun tartibidagi masala”//Boshlang’ich ta’lim.-2021-y, 9-son.
6. Y. Isayev. Abu Ali Ibn Sino,ilmiy-ommabop risolasi, T.:2010-y. “Tafakkur”- 95 bet.
7. “Buyuk yurt allomalari” risolasi,T.: “O‘zbekiston”.-2016 y.425 bet.
8. Mamasoli jumaboyev. Bolalar adabiyoti va folklor. Darslik. O‘zbekiston Yozuvchilar uyushmasi Adabiyot jamg‘armasi nashriyoti. T.: 2006-y, 216 bet.
9. Shaxrinsa, M., & Husanovna, A. M. (2022). O ‘ZBEK MILLIY ETNOLIBOSLARI TARIXIGA BIR NAZAR. Oriental Art and Culture, 3(1), 571-577.
10. To‘Ychieva, S. N. M. (2021). ERTAKLAR-BOLALAR TAFAKKURINI RIVOJLANTIRUVCHI VOSITA. Oriental Art and Culture, 2(4), 94-98.

GIDROMETEOROLOGIK XAVFLI HODISALAR BILAN BOG'LIQ FAVQULOTDA VAZIYATLAR HAMDA ULARDA XAVFSIZLIK QOIDALARIGA RIOYA ETISH

*Buxoro pedagogika kolleji.
Ondayev Sherzod Hakimovich*

Annotatsiya: Ushbu maqolada, gidrometeorologik xavfli hodisalar bilan bog'liq favqulotda vaziyatlar hamda ularda xavfsizlik qoidalariga rioya etish chora tadbirlari haqida so'z yuritilgan.

Kalit so'zlar: gidrometeorologiya, xavfli hodisalar, favqulotda vaziyatlar, xavfsizlik choralari.

Аннотация: В данной статье рассматриваются чрезвычайные ситуации, связанные с опасными гидрометеорологическими явлениями, и меры по соблюдению правил безопасности.

Ключевые слова: гидрометеорология, опасные явления, чрезвычайные ситуации, меры безопасности.

Annotation: In this article, emergency situations related to hydrometeorological dangerous events and measures to comply with safety rules are discussed.

Key words: hydrometeorology, dangerous events, emergencies, safety measures.

О'ZBEKISTON RESPUBLIKASI PREZIDENTINING QARORI

АХОЛИНИ ВА ХУДУДЛАРНИ ХАВФЛИ ГИДРОМЕТЕОРОЛОГИК HODISALAR HAMDA GEOLOGIK JARAYONLAR BILAN BOG'LIQ FAVQULODDA VAZIYATLARDAN MUHOFAZA QILISH CHORA- TADBIRLARI TO'G'RISIDA

So'nggi yillarda tabiiy ofatlarning oldini olish, prognozlash, monitoring qilish, tabiiy ofatlardan aholini va hududlarni muhofaza qilish, yetkazilgan zararlar miqdorini kamaytirish, xavfli hududlardagi fuqarolarning, iqtisodiyot va ijtimoiy soha obyektlarining xavfsizligini ta'minlash bo'yicha tizimli ishlar amalga oshirilmoqda.

Shu bilan birga, respublikamizning tog' va tog'oldi hududlarida ro'y berayotgan sel oqimlari, toshqinlar va ko'chki hodisalari bilan bog'liq favqulodda vaziyatlarning soni hamda ko'lami aholini va hududlarni bunday xavflardan muhofaza qilish choralari kuchaytirishni, shuningdek, davlat boshqaruvi va mahalliy davlat hokimiyati organlarining bu boradagi hamkorligini yanada takomillashtirishni taqozo etmoqda.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Milliy qonunchilik bazasini kompleks tizimlashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” 2021-yil 30-apreldagi PF-6218-son [Farmoni](#) ijrosini ta‘minlash, shuningdek, aholini va hududlarni xavfli gidrometeorologik hodisalar hamda geologik jarayonlar bilan bog‘liq favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilish ishlari samaradorligini oshirish maqsadida:

1. Toshqin suvlari va sel oqimlarini xavf-xatarsiz o‘tkazib yuborishni ta‘minlash, qor ko‘chishi va yer ko‘chkisi hodisalari xavfini kamaytirish bo‘yicha hukumat komissiyasining (keyingi o‘rinlarda — Toshqinga qarshi hukumat komissiyasi) tarkibi [1-ilovaga](#) muvofiq tasdiqlansin.

Quyidagilar Toshqinga qarshi hukumat komissiyasining asosiy vazifalari etib belgilansin:

xavfli gidrometeorologik hodisalar va geologik jarayonlar bilan bog‘liq favqulodda vaziyatlarning oldini olish hamda ularni bartaraf etishga tayyorgarlikni oshirish yuzasidan chora-tadbirlarni ishlab chiqish va amalga oshirish;

davlat boshqaruvi organlari, mahalliy davlat hokimiyati organlari va boshqa tashkilotlarning aholini va hududlarni xavfli gidrometeorologik hodisalar hamda geologik jarayonlar bilan bog‘liq favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilish chora-tadbirlarini amalga oshirish bo‘yicha faoliyatini muvofiqlashtirish hamda samarali hamkorligini ta‘minlash;

sel, suv toshqini, qor ko‘chkisi va yer ko‘chkisi xavfi mavjud bo‘lgan hududlarda joylashgan aholini vaqtincha ko‘chirish va keyinchalik (zarur hollarda) bosqichma-bosqich xavfsiz joylarga doimiy yashash uchun ko‘chirish bo‘yicha kompleks chora-tadbirlarni ishlab chiqish va amalga oshirish;

xavfli gidrometeorologik hodisalar va geologik jarayonlar bilan bog‘liq yirik favqulodda vaziyatlarning oqibatlarini bartaraf etish ishlariga rahbarlik qilish;

hududlarda hamda vazirliklar va idoralarda xavfli tabiiy hodisalar bilan bog‘liq favqulodda vaziyatlarning oldini olish va oqibatlarini bartaraf etish bo‘yicha ishlarning holatini tekshirish, shuningdek, ushbu masalalar bo‘yicha mansabdor shaxslarning hisobotlarini eshitish;

har yili 20-martga qadar O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Xavfsizlik kengashi apparatiga aholini va hududlarni xavfli gidrometeorologik hodisalar hamda geologik jarayonlar bilan bog‘liq favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilish bo‘yicha amalga oshirilayotgan ishlar hamda ularni bartaraf etish kuch va vositalarining tayyorgarligi to‘g‘risida hisobot berib borish.

2. Toshqinga qarshi hukumat komissiyasining ishini tashkiliy-texnik jihatdan ta‘minlash Favqulodda vaziyatlar vazirligiga yuklansin.

3. Quyidagilarni nazarda tutuvchi Aholini va hududlarni xavfli gidrometeorologik hodisalar hamda geologik jarayonlar bilan bog‘liq favqulodda

vaziyatlardan muhofaza qilish ishlarini tashkil etish tartibi to'g'risidagi nizom [2-ilovaga](#) muvofiq tasdiqlansin:

ro'y berishi mumkin bo'lgan xavfli gidrometeorologik hodisalar va geologik jarayonlarni barvaqt aniqlash;

Toshqinga qarshi hukumat komissiyasi hamda hududiy komissiyalarning faoliyatini tashkil etish;

aholini va hududlarni xavfli gidrometeorologik hodisalar va geologik jarayonlar bilan bog'liq favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilish tartibi.

4. Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashi, viloyatlar va Toshkent shahri hokimliklari bir oy muddatda tegishli hudud uchun aholini va hududlarni xavfli gidrometeorologik hodisalar hamda geologik jarayonlar bilan bog'liq favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilish ishlarini tashkil etish tartibi to'g'risidagi nizomlarni ishlab chiqsin hamda Toshqinga qarshi hududiy komissiyalar tarkibini tasdiqlasin.

5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining ayrim qarorlariga [3-ilovaga](#) muvofiq o'zgartish va qo'shimchalar kiritilsin.

6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining va O'zbekiston Respublikasi Hukumatining ayrim qarorlari [4-ilovaga](#) muvofiq o'z kuchini yo'qotgan deb hisoblansin.

7. Mazkur qarorning ijrosini samarali tashkil qilishga mas'ul va shaxsiy javobgar etib O'zbekiston Respublikasi favqulodda vaziyatlar vaziri A.X. Qo'ldoshev hamda O'zbekiston Respublikasi suv xo'jaligi vaziri Sh.R. Xamrayev belgilansin.

Qaror ijrosini muhokama qilib borish, ijro uchun mas'ul idoralar faoliyatini muvofiqlashtirish va nazorat qilish O'zbekiston Respublikasining Bosh vaziri A.N. Aripov va O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Xavfsizlik kengashi kotibi V.V. Maxmudov zimmasiga yuklansin.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. MIRZIYOYEV

Toshkent sh., 2022-yil 18-noyabr, PQ-426-son

Ma'lumki, inson manfaati, uning qadr-qimmatini, salomatligi va xavfsizligini ta'minlash - kundalik [hayotimiz jabhalarida dolzarb](#), ustuvor va muhim o'rinni egallaydi. Insoniyatning rivojlanish tarixi tabiiy ofatlar va texnogen halokatlar bilan bog'liqdir. Turli xil favqulodda vaziyatlar odamlarning qurbon bo'lishi, ularning sog'ligi yoki atrof tabiiy muhitga zarar yetishi, jiddiy moddiy talofatlar keltirib chiqarishi hamda odamlar hayot faoliyati sharoitini izdan chiqarishiga olib keladi. Respublikamizda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan tabiiy ofatlardan biz sel, suv toshqini, qor va yer ko'chkilari alohida e'tibor qaratamiz, chunki O'zbekiston hududining geografik o'rni [va iqlim sharoitlari sel](#), qor ko'chkilari, ko'chkilar va toshqin hodisalarining sodir bo'lishiga zamin yaratadi. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 455-sonli «Texnogen, tabiiy va ekologik tushdagi favqulodda

vaziyatlarning tasnifi to'g'risida»gi Qaroriga 1998yil muvofiq tabiiy ofatlar geologik xavfli hodisalar, gidrometeorologik xavfli hodisalar hamda favqulodda epidemiologik, epizootik va epifitotik vaziyatlarga bo'linadi. Gidrometeorologik xavfli hodisalarga: odamlar o'limiga, aholi punktlarini, ba'zi sanoat va qishloq xo'jaligi ob'ektlarini suv bosishiga, infratuzilmalar va [transport kommunikatsiyalari](#), ishlab chiqarish va odamlar hayot faoliyati buzilishiga olib kelgan va shoshilinch ko'chirish tadbirlari o'tkazilishini talab qiladigan suv toshqinlari, suv to'planishi va sellar; aholi punktlaridagi, sanatoriy, [dam olish uylaridagi](#), sog'lomlashtirish lagerlaridagi odamlarning, sayyohlar va sportchilarning jarohatlanishiga va o'limiga olib kelgan yoki olib kelishi mumkin bo'lgan qor ko'chkilari, kuchli shamollar (dovullar), jala va boshqalar kiradi.

Tarixdan hammamizga ma'lumki, mamlakat iqtisodiyotiga yetkazgan juda katta miqdordagi moddiy zarari hamda insonlarni o'limi bilan bog'liq favqulodda vaziyatlar sodir bo'lgan, 1969 yil 5 maydagi Namangan viloyatining Norin, Qoradaryo va Sirdaryo daryolarining o'zanidan toshgani, 1991 yil 4 may kuni Angren shahar Jigariston qo'rg'onida sodir bo'lgan ko'chki oqibatda 56 nafar fuqaro halok bo'lgan. Bu vaziyat bo'yicha Xavfli geologik jarayonlarni kuzatish Davlat xizmati mutaxassisi ogohlantirish ko'rsatmasi taqdim etilgan. Lekin, shahar rahbariyatining mazkur ko'rsatmaga beparvoligi va mas'uliyatsizligi oqibatida o'z vaqtida bajarilmay, aholi xavfsiz hududga ko'chirilmagan. Buning ustiga, ayni buloqlarning ko'zi ochilib, yer bo'shshagan bir paytda, ko'chki xavfini oldini olaman deb savodsizlarcha yondoshib, ko'chki faollashgan joyda buldozer ishlatgan. Oqibatida esa nimalarga olib kelgani hammamizga ayon. Aslida, favqulodda vaziyatlarning oldini olish borasidagi asosiy e'tibor, favqulodda vaziyatlar sodir bo'lganda ularning oqibatlarini tugatishga emas, balki favqulodda vaziyatlarning oldini olish, ya'ni oldindan o'tkazilib ularning ro'y berishi xavfini imkon qadar kamaytirishga, bunday vaziyatlar ro'y bergan taqdirda esa, odamlar sog'lig'ini saqlash, atrof muhitga yetkaziladigan zarar va moddiy talofatlar miqdorini kamaytirishga qaratilishi lozim.

Xulosa.

Xulosa qilib shuni ta'kidlash mumkinki, suv bilan bog'liq barcha muammolarga jiddiy e'tibor qaratish lozim. Har doimgi muammo suv yetishmovchiligi bo'lsa, ba'zi hududlarda suv toshqinlari insonlarga katta talofat beriladi. Suvni isrof qilmaslik esa yaxshi. Suv insonni yashashi uchun muhim omil hisoblansa, uning falokati uchun ham eng katta havfli omil hamdir. Turli xil favqulodda vaziyatlar odamlarning qurbon bo'lishi, ularning sog'ligi yoki atrof tabiiy muhitga zarar yetishi, jiddiy moddiy talofatlar keltirib chiqarishi hamda odamlar hayot faoliyati sharoitini izdan chiqarishiga olib keladi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. A.Akbarov, D.Nazaraliyev, T. Muxtorov. “Gidrometeorologiya asoslari” /Kasb-hunar kollejlari uchun o‘quv qo‘llama.-T. “Yangi asr” 2008 yil
2. A. Akbarov “Gidrologiya, gidrometriya va oqim hajmini rostdash” fanining “Iqlimshunoslik, meteorologiya” qismidan tajriba ishlarini bajarish uchun uslubiy qo‘llanma.-T.,TIMI [bosmaxonasi](#),2007 yil-30 b.
3. D.Nazaraliyev, “Gidrologiya, gidrometriya va o‘qim hajmini rostdash” fanining “Gidrologiya” qismidan tajriba ishlarini bajarish uchun uslubiy qo‘llanma.-T., [TIMI bosmaxonasi](#), 2005 yil
4. A.Q [Muxamedov](#), A.B Mamataliyev “Melioratsiya asoslari” fanidan ma’ruzalar to‘plami. TIMI-2006 y

MILLATLARARO TOTUVLIK VA DINIY BAG'RIKENGLIK MA'NAVIYAT RIVOJINING ASOSI

Usenova Gulnaz Islamovna

NDPI magistranti

*O'zbekiston Respublikasi IIV Qoraqalpoq
akademik litseyitarix-huquq o'qituvchisi*

Abstract. Millatlararo totuvlik va diniy bag'rikenglik demokratik jami-yatning asosiy tamoyillaridan biri sanaladi. Bag'rikenglik tushunchasi haqida ta'rif berar ekanmiz, bag'rikenglik - turli millat va elatga daxldor kishilarning, turli xil diniy e'tiqodli insonlarning bir zamin, yagona Vatan, bir yurt, bir hududda oliyanob g'oya, orzu-umid, maqsad va niyatlar yo'lida hamkor, hamfikr va hamjihat bo'lib yashashni anglatadi. Ushbu maqolada "diniy bag'rikenglik" va "millatlararo totuvlik" kategoriyalarining mazmun-mohiyati, O'zbekistonda bu borada 2017-2021 yillar mobaynida harakatlar strategiyasi doirasida amalga oshirilgan ishlar hamda 2022-2026 yillarga mo'ljallangan taraqqiyot strategiyasida belgilangan maqsad va vazifalar tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: millatlararo totuvlik, diniy bag'rikenglik, milliy-madaniy markazlar, konfessiyalar, huquqiy, demokratik davlat, fuqarolik jamiyati, informatsion xurujlar, ekstremistik xatti-harakatlar, inson manfaati, diniy ma'rifat, qonun oldida tenglik.

Abstract. International harmony and religious tolerance are considered one of the main principles of a democratic society. When defining the concept of tolerance, tolerance is a noble idea, hope, goal of people of different nationalities and peoples, people of different religious beliefs, one land, one Motherland, one country, one region. and means to live as a partner, like-minded and united in the path of intentions. This article analyzes the essence of the categories "religious tolerance" and "interethnic harmony", the work carried out in Uzbekistan in this regard within the framework of the action strategy for 2017-2021, and the goals and tasks set in the development strategy for 2022-2026. .

Key words: interethnic harmony, religious tolerance, national-cultural centers, confessions, legal, democratic state, civil society, information attacks, extremist behavior, human interest, religious enlightenment, equality before the law.

Абстрактный. Межнациональное согласие и религиозная терпимость считаются одним из основных принципов демократического общества. При определении понятия толерантности толерантность - это благородная идея, надежда, цель людей разных национальностей и народов, людей разных религиозных убеждений, одна земля, одна Родина, одна страна, один регион и

значит жить как партнер, единомышленников и единых на пути намерений. В данной статье анализируется сущность категорий «религиозная толерантность» и «межнациональное согласие», работа, проводимая в Узбекистане в этом направлении в рамках стратегии действий на 2017-2021 годы, а также цели и задачи, поставленные в стратегии развития на 2017-2021 годы. 2022-2026 гг.

Ключевые слова: межнациональное согласие, веротерпимость, национально-культурные центры, конфессии, правовое, демократическое государство, гражданское общество, информационные атаки, экстремистское поведение, интересы человека, религиозное просвещение, равенство перед законом.

INTRODUCTION

Biz tez sur'atlar bilan o'zgarib borayotgan, o'ta shiddatli va murakkab bir zamonda yashamoqdamiz. XXI asrni haqli ravishda inson tafakkuri, ilmiy-texnik ijodkorligi imkoniyatlarini namoyon qilayotgan, axborot texnologiyalari taraqqiy etayotgan axborot asri deb atashimiz o'rinlidir. Haqiqatan ham aql bovar qilmas darajada sodir bo'layotgani ijtimoiy-iqtisodiy, ilmiy-texnikaviy o'zgarishlar nisbatan qisqa davrda kechayotgan jarayonlar inson intellekti mahsulidir. Ayniqsa, ma'naviyat sohasida sodir bo'layotgan o'zgarishlar inson tafakkurida kechayotgan yangilanish holati atrof-voqelik hodisalariga yangicha falsafiy mushohada me'yorida yondashuvni taqozo etadi.

Bag'rikenglik turli millat va elatga daxldor kishilarning, turli xil diniy e'tiqodli insonlarning bir zamin, yagona Vatan, bir yurt, bir hududda oliyjanob g'oya, orzu-umid, maqsad va niyatlar yo'lida hamkor, hamfikir va hamjihat bo'lib yashashni anglatadi. Iftixor bilan aytishimiz mumkinki, jamiyat hayotining barcha jabhasida olib borilayotgan keng qamrovli islohotlar o'z samarasini berayapti. Binobarin, istiqlol yillarida Vatanimizda yashayotgan turli millatlar o'rtasida o'zaro hurmat, tenghuquqlilik hamda hamjihatlikni mustahkamlash, uning qonuniy asoslarini yaratishga alohida e'tibor qaratildi. Ijtimoiy va iqtisodiy barqarorlikni saqlash, dinlararo va millatlararo munosabatlarni uyg'unlashtirish hisobiga xalqaro maydonda O'zbekistonning obro'si oshib bormoqda.

Mamlakatimizda olib borilayotgan keng ko'lamlil islohotlar markazida, avvalo, inson manfaati, uning huquq va erkinliklarini ta'minlash maqsadi turadi. Fuqarolar manfaatlarini faqatgina tinchlik va osoyishtalik, o'zaro hurmat, mehr-oqibat va hamjihatlik muhitini yaratish orqali ta'minlash mumkin. Bugun dunyoning ko'plab mintaqalarida millatlararo va konfessiyalararo ziddiyatlar kuchayayotganiga guvoh bo'lmoqdamiz. Shu bois, boshlangan islohotlarni izchil davom ettirish uchun birdamlikni saqlash muhim ahamiyatga ega. O'zbekistonda aholining ko'p millatli bo'lishi ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning qulay omili sifatida qaralmoqda.

MATERIALS AND METHODS

O‘zbekiston hududi qadimdan turli dinlarga e‘tiqod qiluvchi ko‘p millatli mamlakat sifatida ajralib turgan. Yurtimizda zardushtiylik, yahudiylik, xristianlik va islom diniga e‘tiqod qiluvchi aholi emin-erkin yashab kelgan. Tarixiy manbalarda ta‘kidlanishicha, yurtimiz hududida diniy sabab bois birorta nizolar bo‘lmaganligi xalqimizning diniy bag‘rikenglik borasida katta tajriba to‘plaganidan dalolat beradi. Tarixiy sharoit, jarayonlar bu zaminda tom ma‘nodagi bag‘rikenglik tamoyillarining barqaror shakllanganligi, uning natijasida tinch, osuda hayot, ilmiy ma‘rifiy yuksalish, taraqqiyot ta‘minlanganligini ko‘rsatadi.

Diyorimizdan yetishib chiqqan allomalarning asarlarida ham diniy bag‘rikenglik targ‘ib qilingan g‘oyalarni uchratamiz. Jumladan, alloma Abu Mansur al-Moturudiyning “Tilovat ahli sunna” asarida Qur‘oni karim oyatlaridan birini tafsir etib, “Cherkov va sinagoglarni vayron etish man etiladi. Shuning uchun ham musulmon o‘lkalarda shu davrgacha ular saqlanib qolgan. Bu masalada ilm ahli orasida ixtilof yo‘qdir”, degan fikrni bildirgan[6]. XV asr boshlarida Temur saroyida bo‘lgan Kastiliya elchisining guvohlik berishicha, Temur Samarqandda turli din vakillarini yig‘adi, ularga iltifot ko‘rsatadi hamda xristian diniga e‘tiqod qiluvchi mehmonlarning turli ehtiyojlarini bajarish uchun alohida mas‘ul shaxs tayinlaydi. Ular bilan do‘stona aloqalarni mustahkamlashni tayinlaydi. Bugungi kunda ham xalqlar va dinlar orasidagi bag‘rikenglik, tolerantlik g‘oyasi dunyoning eng dolzarb muammolaridan biridir. Shu munosabat bilan YUNESKO 1995 yil Parijda “Bag‘rikenglik tamoyillari deklaratsiyasi”ni qabul qildi. Birlashgan millatlar tashkiloti tomonidan esa har yilning 16 noyabr sanasi “Bag‘rikenglik kuni” deb e‘lon qilindi. Ma‘lumki, diniy bag‘rikenglik qoyasi – xilma-xil dinga e‘tiqodga ega bo‘lgan kishilarning bir zamin, bir vatanda olijanob g‘oya va niyatlar yo‘lida hamkor va xamjixat bo‘lib yashashni anglatadi. Qadim – qadimdan din aksariyat milliy qadriyatlarni o‘zida mujassam etib keladi. Milliy qadriyatlarning asrlar osha bezavol yashab kelayotgani ham dinning ana shu tabiati bilan bog‘liq. Chunki, dunyodagi dinlarning barchasi ezgulik g‘oyalariga asoslanadi, yaxshilik, tinchlik, do‘stlik kabi fazilatlarga tayanadi. Odamlarni halollik, poklik, mehr – oqibat va bag‘rikenglikka chorlaydi. Mustaqillik sharofati bilan 130 dan ortiq millat va elat vakillari yashaydigan O‘zbekistonda turli din, millat va elat vakillari farovon yashashi uchun qulay sharoitlar yaratilgan bo‘lib, islom, xristianlik, yahudiylik, bahoi jamoalari va krishnani anglash jamiyati, bular bilan birgalikda ularning turli oqimlari va yo‘nalishlari vakillari tinch, osoyishta va farovon hayot kechirib kelmoqda.

Keyingi paytlarda “diniy bag‘rikenglik va millatlararo totuvlik” tushunchasiga olimlar va ilmiy tadqiqotchilar tomonidan olib borilayotgan izlanishlar asosida o‘ziga xos ta‘riflar berilayotganini kuzatish mumkin. Bag‘rikenglik to‘g‘risidagi zamonaviy kontsepsiya yaqindagina paydo bo‘lib, bu tushunchani shakllantirishda YUNESKO

ko'p kuch-quvvat sarfladi. Jumladan, 1995 yilda ushbu tashkilot tomonidan qabul qilingan "Bag'rikenglik tamoyillari deklaratsiyasi"da bag'rikenglik fuqarolik jamiyatining qadriyati va ijtimoiy normasi, deya ta'riflandi. Mazkur hujjat qabul qilingan sana - 16 noyabr butun dunyoda Xalqaro bag'rikenglik kuni sifatida belgilangan [7].

Bag'rikenglik omili muammosi ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy va madaniy jarayonlarning markaziy masalasi hisoblanadi. "Tolerantlik" termini ingliz olimi P.Medavar (1953) tomonidan ko'chirib o'tkazilgan begona to'qimaga nisbatan organizm immun sistemasi chidamliligi ko'rsatish maqsadida taklif etilgan. Sotsiologik entsiklopedik lug'atda: "Tolerantlik (lot. - chidamoq) - a) o'zgaralar turmush tarziga, xatti - harakatiga, urf - odatlariga, his - tuyg'ulariga nisbatan chidamlilik; b) noqulay emotsional omillarga chidamlilikdir...", degan tushuncha berilgan. "Falsafa qisqacha izohli lug'at"da esa, "tolerantlik (lotincha tolerantia – chidam) o'zgalarning turmush tarzi, xulq-atvori, odoblari, his-tuyg'ulari, fikr – mulohazalari, g'oyalari va e'tiqodlariga nisbatan chidamlilik, bag'rikenglik", degan ta'rif keltirilgan. Tadqiqotchi Z.Husniddinov esa, bu tushunchaga quyidagicha ta'rif beradi: "Tolerantlik umumiy ma'noda biror narsa, hodisani, o'zgacha fikr va qarashni, o'z shaxsiy tushunchalaridan qat'iy nazar, imkon qadar chidam va toqat bilan qabul qilishni anglatadi". Shuningdek, diniy bag'rikenglik va uni shakllanishi va rivojlanishi haqida asosli qarashlar ilgari surilgan.

Ayrim tadqiqotchilar esa, bu tushunchani o'zlikni namoyon etishga hurmat va uni qanday bo'lsa, shunday qabul qilishdir, degan fikrni ilgari surishadi: "tolerantlik – bu xilma-xillikdagi uyg'unlikdir. Bu jahon madaniyatining xilma-xilligi, o'zligimizni namoyon qilish shakllari va insoniy fazilatlarini ifodalash usullariga hurmat va uni qabul qilishdir". Va ular siyosiy, millatlararo, global, mahalla, oiladagi tolerantlik kabi shakllari haqida fikr yuritishadi.

Yuqorida tadqiqotlarda ilgari surilgan ta'riflardan ko'rinib turibdiki, "tolerantlik" atamasini o'zbek tilida "bag'rikenglik" atamasi bilan aynanlashtirilganligiga guvoh bo'lamiz. Fikrimizcha, tolerantlikka xos bo'lgan xususiyatlar o'zbek tilidagi bag'rikenglik tushunchasi mohiyatiga to'la mos bo'lgani sababli shunday tarjima qilingan.

RESULTS

Ta'kidlash joizki, demokratik jamiyat taraqqiyoti yo'lida qilinayotgan bugungi islohotlar insonning tafakkuri, aqliy salohiyati va ma'naviy boyligini ko'tarish bilan birgalikda, uning amaliy faolligi, ijodiy imkoniyatlarini rivojlantirishga qaratilgan. Shunday ekan, ijtimoiy barqarorlikka erishish uchun bugungi shiddat bilan taraqqiy etib borayotgan globalashuv jarayonida har tomonlama, ham ma'nan, ham jismonan sog'lom shaxsni tarbiyalamoqchi ekanmiz, ularni bag'rikenglik g'oyalari asosida ta'lim-tarbiya topishiga xizmat qiluvchi jamiyatni barpo etishimiz kerak. Chunki,

kishilarning dunyoqarash, fikrlash tarziga asoslanuvchi murakkab hodisa bo'lmish millatlararo munosabatlarning holati va rivojlanishi ko'p jihatdan mamlakat aholisining bag'rikenglik darajasiga bog'liqdir.

O'zbekistondagi barqarorlikni hamda davlat va jamiyat taraqqiyotini mamlakatda istiqomat qiladigan 136 dan ortiq millat va elatning o'zaro totuvligisiz, rasman ro'yxatdan o'tgan 17 diniy konfessiya vakillari o'rtasida bag'rikenglik munosabatlarisiz tasavvur eib bo'lmaydi. Shu bois, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi PF-4947-sonli "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni bilan qabul qilingan "2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi"ning beshinchi "Xavfsizlik, millatlararo totuvlik va diniy bag'rikenglikni ta'minlash hamda chuqur o'ylangan, o'zaro manfaatli va amaliy tashqi siyosat sohasidagi ustuvor yo'nalishlar"i 5.1 bandida ayni "Xavfsizlik, diniy bag'rikenglik va millatlararo totuvlikni ta'minlash sohasidagi ustuvor yo'nalishlar", deb belgilangan edi. [2].

So'nggi yillarda millatlararo munosabatlar va din sohasida 50 dan ortiq qonun hujjatlari va 40 ga yaqin qarorlar qabul qilindi.. Bu borada O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 19-maydagi "Millatlararo munosabatlar va xorijiy mamlakatlar bilan do'stlik aloqalarini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-5046-son Farmoni, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 15-noyabrdagi "Millatlararo munosabatlar sohasida O'zbekiston Respublikasi davlat siyosati kontsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5876-son Farmoni, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 16-apreldagi "Diniy-ma'rifiy soha faoliyatini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 5416-sonli farmoni hamda boshqa bir qator huquqiy hujjatlarning qabul qilinishi katta ahamiyat kasb etadi. Bu huquqiy hujjatlarning aksariyati fuqarolarning dini va millatidan qat'i nazar, huquq va erkinliklarini kengaytirish, shu jumladan, jamiyat va davlat ishlarini boshqarishda ishtirok etish imkoniyatini oshirishga qaratilgan.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Millatlararo munosabatlar va xorijiy mamlakatlar bilan do'stlik aloqalarini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni jamiyatda barqarorlik, tinchlik va totuvlikni ta'minlash, fuqarolar ongida katta, ko'p millatli yagona oilaga mansublik tuyg'usini mustahkamlash, milliy madaniy markazlar va do'stlik jamiyatlari faoliyatini har tomonlama qo'llab-quvvatlash va yanada rivojlantirish, xorijiy mamlakatlar bilan madaniy-ma'rifiy aloqalarni kengaytirishga qaratilgan [3].

Bugun dunyo koronavirus pandemiyasi bilan bog'liq inqirozga duch kelgan, davlatlar o'rtasida geosiyosiy kurashlar avj olgan bir sharoitda ko'plab mintaqalarda millatlararo va konfessiyalararo ziddiyatlar kuchayayotganiga guvoh bo'lmoqdamiz.

Shu bois, boshlangan islohotlarni izchil davom ettirish uchun birdamlikni saqlash muhim ahamiyatga ega.

Konstitutsiyaviy kafolatlar jinsi, irqi, millati, tili, dini, ijtimoiy kelib chiqishidan qat'i nazar, fuqarolarga jamoat va davlat qurilishida ishtirok etishni ta'minlaydi. Ta'kidlash joizki, O'zbekiston Respublikasining millatlararo va konfessiyalararo totuvlikni o'rnatish siyosati Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi va boshqa xalqaro huquqiy-me'yoriy hujjatlarga to'la mos keladi hamda millatlararo totuvlik va diniy bag'rikenglikni ta'minlash O'zbekistonning zamonaviy davlat sifatida taraqqiyot strategiyasining ajralmas qismi hisoblanadi.

2019-yilda Millatlararo munosabatlar sohasida O'zbekiston Respublikasi davlat siyosati kontsepsiyasi tasdiqlandi. Shu bilan birga, diniy-ma'rifiy soha faoliyatini takomillashtirish bo'yicha bir qancha qarorlar qabul qilinib, unga ko'ra, mazkur sohada yagona davlat siyosatini amalga oshirish, fuqarolarning vijdon erkinligi kafolatlarini himoya qilish, turli millat va elatlar vakillari o'rtasida konstruktiv va o'zaro hurmatga asoslangan munosabatlarni shakllantirish bo'yicha yangi tizim joriy etildi. Jumladan, Prezidentimizning 2018-yil 16-apreldagi "O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Din ishlari bo'yicha qo'mita faoliyatini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qaroriga muvofiq, Din ishlari bo'yicha qo'mita huzuridagi Konfessiya ishlari bo'yicha kengashning yangi tarkibi tasdiqlandi. Kengash tarkibi 9 nafardan 17 nafar a'zoga – O'zbekistonda faoliyat yuritayotgan diniy konfessiyalar vakillari hisobiga kengaydi. E'tiborli jihati, kengash a'zolariga a'zolari oz sonli diniy tashkilotlarning rahbarlari ham kiritildi. Jamoatchilik maslahatlashuv organi hisoblangan mazkur kengashning asosiy maqsadi. O'zbekistondagi mavjud diniy-ijtimoiy jarayonlarni muhokama qilish hamda tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Mamlakatimiz hududida yashayotgan millatlar urf-odati hamda islom dinining madaniy va sivilizatsion merosi, ma'naviy-falsafiy ahamiyatini chuqur o'rganish bo'yicha ishlar sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarildi. Bundan ko'zlangan asosiy maqsad - fundamental ilmiy tadqiqotlar natijalari asosida diniy bag'rikenglik, millatlararo munosabatlarning tarixiy ildizlarini chuqur o'rganish va uni bugungi kun sharoitida rivojlantirishdan iborat. Bu borada Islom sivilizatsiyasi markazi, Imom Buxoriy, Imom Termiziy va Imom Moturidiy nomidagi xalqaro tadqiqot markazlari tashkil etildi.

Shu bilan birga, tegishli oliy ta'lim muassasalarida sifatli diniy ta'lim olish imkoniyati kengaymoqda. O'rta, oliy diniy ta'lim, magistratura, boshlang'ich doktorantura va doktoranturani o'z ichiga olgan diniy ta'limning besh bosqichli tizimi shakllantirildi. Islomiy ta'lim muassasalariga talabalarni qabul qilish kvotasi ikki baravar oshirildi. Shuningdek, Toshkent pravoslav seminariyasi va Toshkent xristian seminariyasi o'quv dargohlari ham o'z faoliyatini davom ettirmoqda [5].

DISCUSSION

Millatlararo totuvlik va diniy bag'rikenglikni ta'minlash O'zbekiston Respublikasi tashqi siyosatida muhim o'rin egallay boshladi. Hukumat xalqaro tashkilotlar hamda ushbu sohadagi mutaxassislar bilan konstruktiv muloqot va hamkorlik o'rnatishga alohida e'tibor qaratmoqda. Jumladan, Birlashgan Millatlar Tashkilotining Inson huquqlari bo'yicha Oliy komissari Zeyd Raad Al-Huseyn hamda Yevropada xavfsizlik va hamkorlik tashkilotining Milliy ozchiliklar bo'yicha Oliy komissari Lamberto Zaniyerning mamlakatimizga tashrifi chog'ida mazkur sohada olib borilayotgan islohotlar muhokama qilindi va xalqaro mutaxassislar tomonidan bu boradagi o'zgarishlarga yuqori baho berildi.

E'tiborli jihati, 2017-yilda mustaqil O'zbekiston tarixida ilk bora mamlakatimizga BMT Inson huquqlari bo'yicha kengashining din va e'tiqod erkinligi bo'yicha maxsus ma'ruzachisi Ahmad Shahid tashrif buyurdi. Uning tavsiyalari asosida 2018 yil 4 may kuni O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi din va e'tiqod erkinligini ta'minlash bo'yicha "Yo'l xaritasi" tasdiqlandi.

Umuman olganda, xalqaro hamjamiyat mamlakatimizning millatlararo totuvlik va diniy bag'rikenglikni ta'minlash borasidagi faoliyatini yuqori baholamoqda va O'zbekiston tajribasiga katta qiziqish bilan qaramoqda. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyev tomonidan 2017-yil 19-sentyabr kuni Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasining 72-sessiyasida bag'rikenglik va o'zaro hurmatni qaror toptirish, diniy erkinlikni ta'minlash, e'tiqod qiluvchilarning huquqini himoya qilish, ularning kamsitilishiga yo'l qo'ymaslikka ko'maklashishga qaratilgan "Ma'rifat va diniy bag'rikenglik" deb nomlangan maxsus rezolyutsiyasini qabul qilish taklif etilishi va ushbu hujjatning 2018-yil 12-dekabrda qabul qilinishi bunga yaqqol misol bo'la oladi [4].

Mazkur sohada olib borilgan islohotlar doirasida erishilgan muhim natijalardan biri sifatida 2018-yilda AQSh Davlat departamenti O'zbekistonni diniy erkinlik borasida "alohida tashvish uyg'otuvchi mamlakatlar" ro'yxatidan chiqarganini ko'rsatish mumkin. E'tiborli jihati, 2020-yil 13-oktyabr kuni Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasi sessiyasida bo'lib o'tgan saylovlarda O'zbekiston milliy davlatchiligimiz tarixida ilk bor Birlashgan Millatlar Tashkilotining Inson huquqlari bo'yicha kengashi a'ziligiga uch yil muddatga - 2021-2023 yillarga saylandi. Mamlakatimiz uchun Birlashgan Millatlar Tashkilotiga a'zo 193-davlatdan 169 tasi ovoz berdi. Bu saylovda eng ko'p ovoz berilgan davlat O'zbekiston bo'ldi. Bu ham yurtimizda millati va dinidan qat'i nazar, inson huquqlarini ta'minlashga qaratilgan, shu jumladan, millatlararo totuvlik va diniy bag'rikenglik sohasida olib borilayotgan siyosatning e'tirofi desak, mubolag'a bo'lmaydi. Shuningdek, xalqaro me'yorlar asosida qayta ishlangan va 2021-yil 5-iyulda qabul qilingan "Vijdon erkinligi va diniy tashkilotlar to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi qonuni muhim

ahamiyatga egadir. Bularning barchasi O'zbekistonning xalqaro munosabatlarda ishonchli va mas'uliyatli sub'ekt sifatidagi roli mustahkamlanayotganidan dalolat beradi.

2022-yil 28-yanvarda O'zbekiston Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev **“2022–2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida”**gi farmoni imzoladi. Taraqqiyot strategiyasi va uni 2022-yilda amalga oshirish bo'yicha “yo'l xaritasi”da mamlakatimizni rivojlantirishning 7 ta ustuvor yo'nalishi doirasida qariyb 100 ta maqsadlarga erishish nazarda tutilmoqda.

Beshinchi ustuvor yo'nalish-ma'naviy taraqqiyotni ta'minlash va sohani yangi bosqichga olib chiqishning **74-maqsadi: Jamiyatda millatlararo totuvlik va dinlararo bag'rikenglik muhitini mustahkamlash deb nomlanib, unda:**

Milliy madaniy markazlarni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash tizimini yanada takomillashtirish;

Millatlararo munosabatlar sohasida O'zbekiston Respublikasi davlat siyosati konsepsiyasining izchil amalga oshirilishini ta'minlash;

Turli millat yoshlari uchun qo'shimcha qulay shart-sharoitlar yaratish, ularda fuqarolik burchini anglash, vatanparvarlik, bag'rikenglikka asoslangan millatlararo muomala madaniyatini yuksaltirish;

Xorijiy tillarda faoliyat yuritayotgan hamda millatlararo munosabatlar sohasida davlat siyosatini yoritayotgan ommaviy axborot vositalarini davlat tomonidan qo'shimcha qo'llab-quvvatlash choralari ko'rish;

Xorijiy mamlakatlar bilan do'stlik aloqalarini rivojlantirish maqsadida do'stlik jamiyatlari faoliyatini takomillashtirish kabi vazifalar belgilangan [1].

Bu esa, millatlararo totuvlik hamda diniy bag'rikenglik muhitini mustahkamlash mamlakatimizda olib borilayotgan islohotlarning uzviy qismi ekanligini yana bir bor tasdiqlaydi.

CONCLUSION

Xulosa o'rnida ta'kidlash joizki, mamlakatimizda millatlararo totuvlik va diniy bag'rikenglik sohasida ijobiy va o'zaro hurmatga asoslangan muhitni mustahkamlash borasida olib borilayotgan islohotlar natijasida millatlararo va dinlararo munosabatlarning yangi modeli yaratildi. Yangi modelni o'ziga xosligi millatlararo totuvlik va diniy bag'rikenglikka tahdid soluvchi turli xavflarga, jumladan axborot ko'rinishdagi kiberxavflarga qarshi kompleks chora-tadbirlarni o'z ichiga qamrab olgani bilan ahamiyatlidir [8]. Ushbu model turli millat va din vakillari o'rtasidagi millatlararo va dinlararo muloqot, konstruktiv yondashuv va barcha fuqarolarning qonun oldida tengligiga asoslanadi. Shu ma'noda, so'nggi yillarda O'zbekistonda millatlararo munosabatlar va diniy bag'rikenglik sohasida amalga oshirilgan keng ko'lamlı islohotlar mamlakatda ushbu sohalarda yangicha yondashuv va strategic maqsadni birlashtirgan tizim shakllanishiga xizmat qildi.

Qo'yilgan strategik maqsad va vazifalar mamlakatimiz bosib o'tgan taraqqiyot natijalari bilan ham uyg'undir. Masalaning mohiyati shundaki, o'tgan davrda davlat rahbarining rahnamoligi va tashabbusi bilan jamiyat hayotining turli sohalarida ulkan hamda samarali islohotlar amalga oshirildi. Mazkur islohotlar mamlakat iqtisodiy qudratining oshishiga, ijtimoiy barqarorligining mustahkamlanishiga, siyosiy nufuzining oshishiga, ma'naviy makonining yangilanishiga olib keldi. Endilikda O'zbekistonda yangi marralarni egallash, fuqarolar turmushi darajasini yuksaltirish uchun barcha ijtimoiy-iqtisodiy imkoniyatlar yuzaga kelib bo'ldi. Taraqqiyot strategiyasining xalq turmushi farovonligini oshirish bilan bog'liq maqsadi ana shu imkoniyatlardan kelib chiqib belgilanmoqda.

LITERATURE

1. 2022-yil 28-yanvarda O'zbekiston Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev "2022–2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi farmoni
2. O'zbekiston Respublikasini 2017–2021-yillarda rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risidagi Prezident Farmoni PF–47-49-son. 07.02.2017.
3. "Millatlararo munosabatlar va xorijiy mamlakatlar bilan do'stlik aloqalarini yanada takomillashtirish chora- tadbirlari to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 19 maydagi N PF-5046 farmoni. "Xalq so'zi", 2017 yil 23 may
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyev BMT Bosh Assambleyasi 72 sessiyasidagi nutqi. "Xalq so'zi", 2017 yil, 19 sentyabr
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyevning "Ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash, muqaddas dinimizning sofligini asrash – davr talabi" mavzusidagi anjumandagi so'zlagan nutqi.15.06.2017. Internet manba: [hppt//www.prezident/uz](http://www.prezident/uz)
6. Abu Mansur al-Moturudiy "Tilovat ahli sunna"
7. Boboyorov, B. N. (2021). The role of civil society institutions in ensuring interethnic harmony in modernization of the country (In case of Uzbekistan). JournalNX - A Multidisciplinary Peer Reviewed Journal, 1071–1091. Retrieved from <https://repo.journalnx.com/index.php/nx/article/view/1755>
8. Normatovich, B. B., Boboyorov, S. B. O. (2021) Cybersecurity and Information War. International Conference on Information Science and Communications Technologies (ICISCT). – IEEE, – C. 1-5

THE ROLE OF MODERN TECHNOLOGIES IN TEACHING PHYSICS

Ochilova Zulaykha Jakhangirovna

Student of the Denav Institute of entrepreneurship and pedagogy.

(Uzbekistan)

ABSTRACT

In connection with the development of modern technologies of the XXI century, new methods of organizing lessons are being formed. With the help of these technologies, students are shown physical processes, electronic textbooks, animation, virtual laboratories. In particular, the widespread use of virtual laboratories, animation, electronic textbooks, as well as multimedia tools increases the effectiveness of teaching students, develops their independent thinking and creativity.

Keywords: analysis, inductive method, abstract thinking, visual method, interactivity, multimedia, modeling, experimental.

INTRODUCTION, LITERATURE REVIEW AND DISCUSSION

The rapid development of computer technology and the expansion of its functionality allows the use of modern technologies at all stages of the educational process.

Individualization of the learning process,

As a means of illustrating the educational process (presentation),

The widest resources can be used as a way to search for information (Internet),
etc.

Physics is an experimental science that is always taught together with a visual experiment. The use of modern technologies in the lecture significantly expanded the possibilities of the experiment, which allowed us to reveal a wide range of processes and phenomena. This, in turn, broadens the horizons of students, develops logical thinking and creativity

When using modern technologies in the learning process, information is presented not in the form of a static, sound picture, but in the form of a dynamic video and sound scale, which significantly increases the efficiency of mastering the material. Interactive elements of the curricula make it possible to move from passive to active assimilation, since students get the opportunity to independently model phenomena and processes, perceive information not linearly, but with a return. If necessary, the creation of virtual accumulators of experience forms students' knowledge, skills and abilities.

Advantages of presentations: the lesson will be clear; the information reflected on the slides will be perceived quickly and easily, the quality of learning will increase.

Presentations are demonstrated by the teacher himself directly in the physical office using a portable multimedia projector connected to a computer. The image is projected onto a large wall screen. Compared to the traditional form of teaching a lesson, which forces the teacher to constantly turn to chalk and blackboard, the use of such scenarios frees up a significant amount of time that can be used for further explanation of the material. It is important to note that a computer demonstration of physical phenomena is considered not as a substitute for a real physical demonstration, but as its complement.

Thus, modern pedagogical technologies combined with modern information technologies can significantly improve the efficiency of the educational process, solve the tasks facing the educational institution for the education of a comprehensively developed, creative free personality.

Today, in a physics lesson, it is necessary to provide a sufficient amount of information with minimal study hours to guarantee full mastery of the basics. Profiling of secondary schools also requires the active introduction of new forms and methods of teaching. To this end, effectively use the achievements of modern technologies in the educational process.

In addition, the use of electronic means of communication when working on projects (then the work will be presented at the school at an exhibition held as part of the Week of Natural Sciences; the winners will be awarded certificates, and all participants will receive grades).

It is obvious that in a modern school, a computer cannot solve all problems, it remains only a multifunctional technical means of teaching. Modern pedagogical technologies and innovations are of great importance in the educational process, allowing not only to "invest" a certain stock of knowledge in each student, but, above all, to create conditions for the manifestation of cognitive activity of students.

The introduction of computer technologies in education increases the overall level of the educational process, increases the motivation of students to acquire knowledge and cognitive activity, constantly supports teachers, including me, in a state of creative search for didactic innovations.

The relevance of the project is due to:

1. The need to bridge the gap between the modern level of teaching physics at school and the didactic capabilities of information society technologies.
2. The need to create software and methodological support for teaching physics to schoolchildren using modern technologies.

The following contradictions are inherent in the modern system of teaching physics:

1. Between the didactic potential of information society technologies and the existing level of physics teaching at school.

2. Between the educational needs of the information society and the lack of necessary software and methodological support for teaching schoolchildren.

The above contradictions allow us to formulate a project task, which consists in substantiating and building a new effective approach to teaching physics based on modern technologies in the existing system.

Project objective:

To show future teachers effective means of teaching the use of modern technologies and the effectiveness of their application.

The educational environment developed with the use of educational information technologies creates a system of teaching physics, which not only generalizes, concretizes, systematizes knowledge of physics, but also increases the motivation of students to study this subject.

The most important goals of designing the educational process using educational and information technologies are to increase students' motivation, automate the educational process, develop students' thinking, creative thinking, etc.

This goal is expected to be achieved by solving the following tasks:

The development of the personality of the future teacher, his preparation for independent industrial activity in the conditions of modern information society (the development of thinking, aesthetic education, the formation of the ability to make the right decisions or offer options in a difficult situation) and the development of skills for the implementation of experimental research activities;

- implementation of public order through the informatization of modern society;
- activation of the educational process at all stages of the system of continuing education;
- improving the efficiency and quality of the educational process by introducing the capabilities of modern technologies;
- increasing cognitive activity with the help of modern technologies;
- deepening interdisciplinary ties through the use of modern technologies;
- implementation of the ideas of open learning based on the use of network technologies.

From this we get the following result:

- the ability of a teacher to design an educational environment; the ability to implement fundamentally new forms and methods of teaching; additional opportunities for orientation and maintenance of student personality development; organization of creative search and joint activities of students and teachers; development and selection of the best educational programs; use of intellectual forms of work
- students-using non-traditional sources of information; improving the efficiency of independent work; there are completely new opportunities for creativity, acquisition and consolidation of various professional skills;

-parents have the opportunity to participate in the educational process, starting from tracking the level of academic performance, ending with participation in joint projects.

In the education system, multimedia electronic literature, lectures are virtual laboratory work, various animation programs are special programs that will be needed when creating slides. The education system has ready-made models in the above programs, in which the user can widely use several categories of work (laboratory, in the analysis of fire safety issues, animation at presentation lectures) by entering initial parameters. Examples of programs that allow you to simulate physical processes are: matcad, MATLAB, Maple, Crocodile, Physics, Electronics Workbench and other software packages. The use of computer models in learning processes using the capabilities of modern information technologies is bearing fruit. For computer modeling of physical processes, physical knowledge from modern information technologies is widely used. Summing up, we can say that conducting physical experiments, organizing the display of stages on a computer in an animated form is a visual, interesting and useful activity for students, contributing to good memorization. Consequently, information technologies do a good job of displaying physical phenomena.

REFERENCES

1. Boymirov Sherzod, Dursoatov Abdulla. [Monokarbon kislotalarda cooh guruhning molekulararo o'zaro ta'siridagi roli va ularning kombinatsion sochilish spektrlari](#) // Educational Research in Universal Sciences. 2022.-244-250 p.
2. Boymirov Sherzod Tuxtaevich, Akbarov Abdulaziz Axrorovich. [The Second General Law Of Thermodynamics Teaching Method](#) // Czech Journal of Multidisciplinary Innovations, 2022. -13-18 p.
3. Ashirov Shamshidin Axnazarovich, Boymirov Sherzod Tuxtayevich, Shermatov Islam Nuriddinovich, Khulturaev Olimjon Abduvalievich. [METHODS OF FORMATION OF EXPERIMENTA](#) // World scientific research journal, 2022. -14-21 p.
4. Ashirov Shamshidin Axnazarovich, Boymirov Sherzod Tuxtayevich, Khulturaev Olimjon Abduvalievich, Shermatov Islam Nuriddinovich. [DESIGN LABORATORY ASSIGNMENTS AIMED AT THE FORMATION OF EXPERIMENTAL SKILLS](#) // World scientific research journal, 2022. -8-13 p.
5. Makhmudov Yusup Ganievich, Boymirov Sherzod Tuxtaevich. [Types of Positive Communication in the Problematic Teaching of Physics in Secondary Schools](#) // Academia Globe: Inderscience Research. 2022. - 241-243 p.
6. Boymirov Sherzod Tuxtaevich, Gayibnazarov Rozimurod Bakhtiyorovich, Axmedova Manzura Gulomjonovna, Berdikulova Shakhsanam Umaralievna.

- [Principles of Selection of Materials on the Problem Method of Teaching Physics in Secondary Schools](#) // Texas Journal of Multidisciplinary Studies, 2022. - 283-288 –p.
7. Makhmudov Yusup Ganievich, Boymirov Sherzod Tuxtaevich. [Step-By-Step Processes of Creative Activity of Students in ProblemBased Teaching of the Department of Physics “Electrodynamics” in Secondary Schools](#) // Eurasian Journal of Learning and Academic Teaching, 2022. 132-135 –p.
8. Boymirov Sherzod Tuxtaevich, Gayibnazarov Rozimurod Bakhtiyorovich, Axmedova Manzura Gulomjonovna, Berdikulova Shakhsanam Umaraliyevna, [The Role of Problematic Types of Physics Questions in Directing the Reader to Creative Activity](#) // The Peerian Journal, 2022. 54-58 –p.
9. Ashirov Shamshiddin, Mamatov Abdurayim, Boymirov Sherzod, Sattarkulov Komil, Daminov Rahim. [Development of problem technology of teaching in physics](#) // European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences. 2019.
10. Yusuf Makhmudov, Sherzod Boymirov. [Educational and creative activity of the student and technology of its management in problem teaching of physics](#) // European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences. 2020.
11. Boymirov Sherzod, Ashirov Shamshiddin. [Principles Of Selecting Materials For Problem Based Training In The Section Electrodynamics Physics](#) // Solid State Technology. 2020. 5213-5220 –p.
12. Sherzod Boymirov, Shamshiddin Ashirov, Alijon Urozbokov, Abduraim Mamatov, Olimjon Xolturayev. [Increase the creativity of students by creating problem situations when teaching the physics mechanics section](#) // Asian Journal of Multidimensional Research (AJMR). 2021. 247-253 –p.
13. Sherzod Boymirov, Shamshiddin Ashirov, Alijon Urozbokov, Abduraim Mamatov, Islom Shermatov. [The effect of using interactive methods in teaching physics](#) // ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal. 2021. 962-971 –p.
14. Sherzod Tuxtayevich Boymirov. [PRINCIPLES OF MATERIAL SELECTION IN PROBLEM TEACHING OF ELECTRODYNAMICS](#) // Scientific Bulletin of Namangan State University. 2020. 362-368 –p.
15. Bordovskaya N.A., Rean A.A. Pedagogika. Sankt-Peterburg: Piter, 2000 yil.

METHOD OF STUDYING AND APPLYING THE ELECTROLYSIS METHOD FOR DETERMINING THE ELECTRICAL PROPERTIES OF POLYMERS

Suyunova Aziza

Student of Denov Institute of entrepreneurship and pedagogy

ABSTRACT

In this article, it is much slower to dry ions on the volume of a partially stitched polymer and pass through it. This process can be carried out intensively using an electric field. To do this, according to Faraday's electrolysis law, one of the electrodes will need to be inserted into a stitched polymer, which is packed in an ion-permeable membrane bag. An ionic solution is used as a dialysate. By using electrolysis methods to determine the electrical properties of a polymer, students develop the creative ability to produce.

Keywords: creativity, independence, problem situation, potential quantity, ions quantity, ion valence, electron charge, current density.

INTRODUCTION, LITERATURE REVIEW AND DISCUSSION

Ionic conductivity in polymer solution and gels. Ions interact with ionogenic groups of polymers in solution or gels to form two-layer electrical (adsorption and diffusion) layers. When a constant electric field is organized between electrodes lowered into the medium, ions move towards the opposite poles to their charges, that is, according to Faraday's electrolysis law, electrical conductivity is manifested. If ions from the solution are transferred to electrodes through a polymer solution using constant electrical voltage, an electrokinetic z-potential can be determined by an electrophoretic method, which assesses the stability of the "polymer-ion" exposure. In electrophoretic observation, it is noted that the amount of electrokinetic potential decreases exponentially as we move away from the charged functional group, as well as descriptive indicators of the potential at different points: in the case of a point of view, in the case of a point of view, in the case of a point of view; in the case of a point of view, in the case of a point of view; in the case of a point of view. In this case, the form is calculated on the basis of the Helmholtz-Smolukhovsky equation for potential electrophoresis:

$$\zeta = \frac{h\eta l}{\varepsilon_0 \varepsilon E t} \quad 1$$

Here - the viscosity of the medium; - dielectric intrusion of the form; - dielectric constant of $\varepsilon_0 = 8,85 \cdot 10^{-12}$; distance of displacement of the boundary between ionic and Polymer Solutions; - time of T - electrophoresis; l-distance between electrodes; -

electrical voltage. - the fact that the potential quantity is higher than 30 V in the case of the case represents that the polymer is electrically stable[1].

If the polymer is partially stitched, it is much slower to dry ions to its volume and pass through it. This process can be carried out intensively using an electric field. To do this, according to Faraday's electrolysis law, one of the electrodes will need to be inserted into a stitched polymer packed in an ion-permeable membrane bag[16]. An ionic solution is used as a dialysate. With a constant electrical voltage connection, ions begin to move towards the electrodes, and the passage of ions through the membrane takes place according to the principle of electro dialysis. Such an experiment was carried out in part on the introduction of cobalt (Co²⁺) ions into the sewed chitosan volume, when the accumulation of ions in a much larger amount in the polymer volume than in a simple whipping process was achieved[2,3].

As soon as the electro dialysis process is stopped, the return output of ions accumulated in volume is extremely slow, and as a result, ions show a certain period (several days) of electrical voltage mavjaudness[9,12,13,14,16]. The observation of such an electrophysical effect is recognized as follows: in the absence of an electric field, ions move chaotically in solutions and gels, as well as in a partially stitched polymer; when an electric field, Ionic movements are ordered; cations move across the field, anions move against them in isolation, resulting in an electric current in the system, and are recognized as ionic conductivity[7,8,10,11].

In the electric field, two forces act on the movement of ions: in the first, the accelerating electric field force (E_e), which is the function of an andigini (E)

$$F_e = qE. \quad 2$$

The force of stopping the internal friction of the liquid F, together with the ion Shell r is considered a sphere with a radius, according to the law of Stokes

$$F_{st} = 6\pi\eta r v. \quad 3$$

here - the viscosity of the liquid; the average speed of movement of the sorted out of the ions - in the form of a case. From Fe = Fst in the stabilized movement of ions

$$v = \frac{qE}{6\pi\eta r} = uE \quad 4$$

is, from which the mobility of ions (u) is equal to:

$$u = \frac{q}{6\pi\eta r} \quad 5$$

if E = 1. according to v = qE/6πηr = uE, the condition is fulfilled. with a decrease in viscosity according to u = q/6πηr, the mobility of ions increases. If the liquid and ions move at the same speed, then it is , u = 5·10⁻⁸ m/Vs. according to v = qE/6πηr = uE., the following expression is appropriate for the tag density (j):

$$j = ezn (u_+ - u_-)E. \quad 6$$

or

$$j = \kappa E. \quad 7$$

here the case is the specific conductivity of the liquid, which is equal to:

$$\kappa = eZn(u_+ + u_-) = eZn\Delta u. \quad 8$$

In this e -electron charge; Z – ion valence; n -ion concentration.

In the head, the electrical conductivity of the liquid from the side can be determined according to the law of Ohm by the comparative resistance (ρ)

$$\kappa = \frac{1}{\rho} = \frac{l}{US}. \quad 9$$

here l is the length of the sample, and S is its transverse cross section.

To a certain extent, it depends not only on the amount of ions proportional, but also on the polymer temperature and morphology, namely, on the amount of the orientation factor (β). For example, as can be seen from graphs representing the solubility permeability of gels based on silk fibro with orientation $\beta = 0.4$ and $\beta = 0.8$, ionic conductivity is in many ways proportional to the morphological state of the polymer and the amount of ions[2.3.6].

It can be said that the study of the electrical properties of polymer, the production of very solid materials in production, will greatly contribute to the further development of Future Science and Technology[4].

REFERENCES

1. Boymirov Sherzod, Dursoatov Abdulla. [Monokarbon kislotalarda cooh guruhning molekulararo o'zaro ta'siridagi roli va ularning kombinatsion sochilish spektrlari](#) // Educational Research in Universal Sciences. 2022.-244-250 p.
2. Boymirov Sherzod Tuxtaevich, Akbarov Abdulaziz Axrorovich. [The Second General Law Of Thermodynamics Teaching Method](#) // Czech Journal of Multidisciplinary Innovations, 2022. -13-18 p.
3. Ashirov Shamshidin Axnazarovich, Boymirov Sherzod Tuxtayevich, Shermatov Islam Nuriddinovich, Khulturaev Olimjon Abduvalievich. [METHODS OF FORMATION OF EXPERIMENTA](#) // World scientific research journal, 2022. -14-21 p.
4. Ashirov Shamshidin Axnazarovich, Boymirov Sherzod Tuxtayevich, Khulturaev Olimjon Abduvalievich, Shermatov Islam Nuriddinovich. [DESIGN LABORATORY ASSIGNMENTS AIMED AT THE FORMATION OF EXPERIMENTAL SKILLS](#) // World scientific research journal, 2022. -8-13 p.
5. Makhmudov Yusup Ganievich, Boymirov Sherzod Tuxtaevich. [Types of Positive Communication in the Problematic Teaching of Physics in Secondary Schools](#) // Academia Globe: Inderscience Research. 2022. - 241-243 p.
6. Boymirov Sherzod Tuxtaevich, Gayibnazarov Rozimurod Bakhtiyorovich, Axmedova Manzura Gulomjonovna, Berdikulova Shakhsanam Umaralievna.

- [Principles of Selection of Materials on the Problem Method of Teaching Physics in Secondary Schools](#) // Texas Journal of Multidisciplinary Studies, 2022. - 283-288 –p.
7. Makhmudov Yusup Ganievich, Boymirov Sherzod Tuxtaevich. [Step-By-Step Processes of Creative Activity of Students in ProblemBased Teaching of the Department of Physics “Electrodynamics” in Secondary Schools](#) // Eurasian Journal of Learning and Academic Teaching, 2022. 132-135 –p.
8. Boymirov Sherzod Tuxtaevich, Gayibnazarov Rozimurod Bakhtiyorovich, Axmedova Manzura Gulomjonovna, Berdikulova Shakhsanam Umaraliyeva, [The Role of Problematic Types of Physics Questions in Directing the Reader to Creative Activity](#) // The Peerian Journal, 2022. 54-58 –p.
9. Ashirov Shamshiddin, Mamatov Abdurayim, Boymirov Sherzod, Sattarkulov Komil, Daminov Rahim. Development of problem technology of teaching in physics // European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences. 2019.
10. Yusuf Makhmudov, Sherzod Boymirov. Educational and creative activity of the student and technology of its management in problem teaching of physics // European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences. 2020.
11. Boymirov Sherzod, Ashirov Shamshiddin. [Principles Of Selecting Materials For Problem Based Training In The Section Electrodynamics Physics](#) // Solid State Technology. 2020. 5213-5220 –p.
12. Sherzod Boymirov, Shamshiddin Ashirov, Alijon Urozbokov, Abduraim Mamatov, Olimjon Xolturayev. [Increase the creativity of students by creating problem situations when teaching the physics mechanics section](#) // Asian Journal of Multidimensional Research (AJMR). 2021. 247-253 –p.
13. Sherzod Boymirov, Shamshiddin Ashirov, Alijon Urozbokov, Abduraim Mamatov, Islom Shermatov. [The effect of using interactive methods in teaching physics](#) // ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal. 2021. 962-971 –p.
14. Sherzod Tuxtayevich Boymirov. [PRINCIPLES OF MATERIAL SELECTION IN PROBLEM TEACHING OF ELECTRODYNAMICS](#) // Scientific Bulletin of Namangan State University. 2020. 362-368 –p.
15. Bordovskaya N.A., Rean A.A. Pedagogika. Sankt-Peterburg: Piter, 2000 yil.

THE USE OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN PHYSICS LESSONS

¹*Madaminova Fazilat Ganisherovna*

²*Narzulloyev Anvar Sobirjonovich*

¹*Student of the Denav Institute of entrepreneurship and pedagogy*

²*National University of Uzbekistan named after Mirzo Ulugbek Graduate student of the Department of Photonics, Faculty of physics (Uzbekistan)*

ABSTRACT

Today's modern world encourages us to look at every detail of education in a modern way. In addition to teaching each subject in a way that integrates modern innovative technologies, it is one of the most pressing issues today. This article describes in detail the importance of physics in the world community and the use of innovative technologies in teaching this subject to students.

Keywords: technology, innovation, physics, pedagogical technologies, teaching methodology, traditional education, etc.

INTRODUCTION, LITERATURE REVIEW AND DISCUSSION

The science of physics helps us understand the world around us, not just the world, the way technology works as a whole. Also, Physics helps us regulate the universe. He deals with the basics and helps to see the connection between dissimilar phenomena. Physics gives us powerful directions that help us express creativity, see the world in a new way, and then change it. Physics provides the quantitative and analytical skills necessary to analyze information and solve problems in science, engineering and medicine, as well as in Economics, Finance, Management, Law and public policy. Physics is the basis of the most modern technologies and is the basis for instruments and instruments used in scientific, engineering and medical research and development. Physics-based technologies predominate in production.

Each lesson should be different from another lesson, perfect compared to the Class night that is being taught today. New pedagogical technologies of the lesson:

- using information tools;
- with the help of visual aids; — through the use of interactive techniques; and if we organize using judges, this lesson will well reach the reader's mind and take a place in his memory. The student's scientific worldview expands, and the level of knowledge increases. The purpose of organizing modern education, different from traditional education, is to achieve high results in a short time, without spending too much mental and physical effort. The delivery of certain theoretical knowledge to students in a short time, the formation of skills and abilities on certain activities in them, as well as the

control of the activities, knowledge of students, the assessment of their knowledge, skills and abilities require a teacher of physical science to have great pedagogical skills and a new approach to the educational process. Currently, in many developed countries of the world, a lot of experience has been accumulated in the application of new pedagogical technologies that increase the scientific activity, creativity of students and, at the same time, guarantee the effectiveness of the educational and educational process. The methods that form the basis of this experiment are called interactive methods, and the ability to apply these techniques to the course process is a high task assigned to the physics teacher of today. The successful design of pedagogical technology and the guarantee of the final result (samara) depend on the degree to which the teacher understands the essence of didactic issues and is able to correctly assess them in the lesson. The definition of the specific goal of education in each lesson is considered one of the most important conditions in the design of teaching technology. In this case, the diagnostic purpose of teaching on subject topics is determined.

Since the time when physics as a science has been passed, the database of science has been increasing in size, and it is getting richer year by year at high speed. Therefore, in the process of passing physics, it is necessary to select only the necessary information and bring the volume of information to a quantitative size in accordance with the student's mastering abilities. In the educational system, multimedia electronic educational literature, lectures are virtual laboratory work, various animated programs are special programs that will be needed when creating slides. The educational system has ready-made models in the programs presented above, in which the user can widely use several series of works (animations in the analysis of laboratory, fire safety issues, presentation lectures) by entering the initial parameters. Examples of programs that allow modeling physical processes are: MatCad, MatLab, Maple, Crocodile, Physics, Electronics Workbench and other software packages. The use of computer models in educational processes using the capabilities of Information Technology pays off.

For computer modeling of physical processes, physical knowledge is widely used in Information Technology. Also, the Special important aspects of modeling are that it is not necessary to prepare various instruments, it will be possible to describe phenomena in a vivid and natural way, to repeat the experience at any time in a small opportunity, to be able to demonstrate even processes that are difficult to observe and that cannot be observed at all. The training performed by applying a computer program will give a better effect than simple training. Using computer programs in teaching physics, conducting animated classes provides a good effect on understanding the mechanisms and stages of the occurrence of physical processes, creating comfort for the teacher and listener. Demonstrating the mechanisms of physical processes, their presentation in lectures, practical and especially experimental classes, and carrying out these situations on the basis of computer technology, are factors that increase the efficiency of

providing knowledge to the audience in the learning process and generating skills on the basis of science.

The use of modern innovative technologies in the process of teaching physical science leads to the perception of students, arouses interest in the study of the subject, improves the creative abilities of students. Computer materials are a necessary part of the only educational tools that a teacher can complement, update, lifestyle. The advantages of combining innovative technologies in comparison with traditional education are diverse. To them, in addition to effective testing of knowledge, can be attributed to the variety of methodological forms, from production and logical thinking, etc. Combining computer technology into the learning process, you can provide:

- constructive, algorithmic thinking due to the peculiarities of communication with a computer and the peculiarities of working with specialized programs;
- development of creative thinking by changing the content of reproductive activity performing tasks between intelligent training systems and modeling programs;
- creation of communicative abilities based on the implementation of joint projects in the process of computer business Games;
- Today Education is undergoing modernization processes. One of the main principles of public policy in the field of education is “the possibility of mass use, flexibility in the educational system of the educational system, the features of the education and training of students.”

In conclusion, it can be said that as a result of the application of the above programs in the lecture process, there is an opportunity to display the necessary information to listeners and readers in a short time. And this serves as an important factor in increasing the effectiveness of training.

REFERENCES

1. Boymirov Sherzod, Dursoatov Abdulla. [Monokarbon kislotalarda cooh guruhning molekulararo o‘zaro ta’siridagi roli va ularning kombinatsion sochilish spektrlari](#) // Educational Research in Universal Sciences. 2022.-244-250 p.
2. Boymirov Sherzod Tuxtaevich, Akbarov Abdulaziz Axrorovich. [The Second General Law Of Thermodynamics Teaching Method](#) // Czech Journal of Multidisciplinary Innovations, 2022. -13-18 p.
3. Ashirov Shamshidin Axnazarovich, Boymirov Sherzod Tuxtayevich, Shermatov Islam Nuriddinovich, Khulturaev Olimjon Abduvalievich. [METHODS OF FORMATION OF EXPERIMENTA](#) // World scientific research journal, 2022. -14-21 p.
4. Ashirov Shamshidin Axnazarovich, Boymirov Sherzod Tuxtayevich, Khulturaev Olimjon Abduvalievich, Shermatov Islam Nuriddinovich. [DESIGN LABORATORY ASSIGNMENTS AIMED AT THE FORMATION OF EXPERIMENTAL SKILLS](#) // World scientific research journal, 2022. -8-13 p.

5. Makhmudov Yusup Ganievich, Boymirov Sherzod Tuxtaevich. [Types of Positive Communication in the Problematic Teaching of Physics in Secondary Schools](#) // *Academia Globe: Inderscience Research*. 2022. - 241-243 p.
6. Boymirov Sherzod Tuxtaevich, Gayibnazarov Rozimurod Bakhtiyorovich, Axmedova Manzura Gulomjonovna, Berdikulova Shakhsanam Umaralievna. [Principles of Selection of Materials on the Problem Method of Teaching Physics in Secondary Schools](#) // *Texas Journal of Multidisciplinary Studies*, 2022. - 283-288 –p.
7. Makhmudov Yusup Ganievich, Boymirov Sherzod Tuxtaevich. [Step-By-Step Processes of Creative Activity of Students in ProblemBased Teaching of the Department of Physics “Electrodynamics” in Secondary Schools](#) // *Eurasian Journal of Learning and Academic Teaching*, 2022. 132-135 –p.
8. Boymirov Sherzod Tuxtaevich, Gayibnazarov Rozimurod Bakhtiyorovich, Axmedova Manzura Gulomjonovna, Berdikulova Shakhsanam Umaralievna, [The Role of Problematic Types of Physics Questions in Directing the Reader to Creative Activity](#) // *The Peerian Journal*, 2022. 54-58 –p.
9. Ashirov Shamshiddin, Mamatov Abdurayim, Boymirov Sherzod, Sattarkulov Komil, Daminov Rahim. [Development of problem technology of teaching in physics](#) // *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences*. 2019.
10. Yusuf Makhmudov, Sherzod Boymirov. [Educational and creative activity of the student and technology of its management in problem teaching of physics](#) // *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences*. 2020.
11. Boymirov Sherzod, Ashirov Shamshiddin. [Principles Of Selecting Materials For Problem Based Training In The Section Electrodynamics Physics](#) // *Solid State Technology*. 2020. 5213-5220 –p.
12. Sherzod Boymirov, Shamshiddin Ashirov, Alijon Urozbokov, Abduraim Mamatov, Olimjon Xolturayev. [Increase the creativity of students by creating problem situations when teaching the physics mechanics section](#) // *Asian Journal of Multidimensional Research (AJMR)*. 2021. 247-253 –p.
13. Sherzod Boymirov, Shamshiddin Ashirov, Alijon Urozbokov, Abduraim Mamatov, Islom Shermatov. [The effect of using interactive methods in teaching physics](#) // *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*. 2021. 962-971 –p.
14. Sherzod Tuxtayevich Boymirov. [PRINCIPLES OF MATERIAL SELECTION IN PROBLEM TEACHING OF ELECTRODYNAMICS](#) // *Scientific Bulletin of Namangan State University*. 2020. 362-368 –p.
15. Bordovskaya N.A., Rean A.A. *Pedagogika*. Sankt-Peterburg: Piter, 2000 yil.

TABLE OF CONTENTS / ОГЛАВЛЕНИЯ / MUNDARIJA

№	The subject of the article / Тема статьи / Maqola mavzusi	Page / Страница / Sahifa
1	USE OF GAMES IN THE PROCESS OF FORMATION OF STUDENTS' CREATIVE THINKING	3
2	TEACHING CHILDREN TO THINK IN SPEECH DEVELOPMENT CLASSES OF PRESCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTIONS	8
3	«КТО МНОГО ЧИТАЕТ, ТОТ МНОГО ЗНАЕТ»	12
4	KIYIKO'TNING MORFOLOGIYASI, DORIVORLIK XUSUSIYATLARI VA MADANIYLASHTIRISH ASOSLARI	16
5	ПУТИ ПОВЫШЕНИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ МАТЕМАТИЧЕСКОЙ ГРАМОТНОСТИ УЧАЩИХСЯ	20
6	ВАЖНОСТЬ ОБУЧЕНИЯ ШКОЛЬНИКОВ СТАРШИХ КЛАССОВ ИГРОВЫМ ТЕХНОЛОГИЯМ В МАТЕМАТИКЕ	24
7	ANALYSIS OF GAMES IN TEACHING FOREIGN LANGUAGE TO STUDENTS OF PRIMARY SCHOOL AGE AND LEARNING TO USE THEM IN THE COURSE OF THE LESSON	28
8	СОВРЕМЕННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ-ИНСТРУМЕНТ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ОБУЧЕНИЯ	32
9	РЕАЛИЗАЦИЯ ПРИКЛАДНОЙ НАПРАВЛЕННОСТИ ШКОЛЬНОГО КУРСА МАТЕМАТИКИ НА ОСНОВЕ МАТЕМАТИЧЕСКОГО МОДЕЛИРОВАНИЯ	37
10	THE IMPORTANCE OF CONNECTIVE TISSUE DYSPLASIA IN PATHOLOGICAL CONDITIONS IN OBSTETRICS AND GYNAECOLOGY	44
11	MUTAXASSISLARINING INTUITSIYASINI VA SUPERSENSOR IDROKNI RIVOJLANTIRISH	53
12	NAZARIY FIZIKANING DOLZARB MUAMMOLARI	55
13	ЦЕННОСТИ КАК СОЦИАЛЬНО ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ ФАКТОР РАЗВИТИЯ ЛИЧНОСТИ СОВРЕМЕННЫХ СТУДЕНТОВ	58
14	PSYCHOLOGICAL SPECIFICITY OF ADOLESCENT TEMPERAMENT	64
15	TA'LIM MUASSASALARINI BOSHQARISH	67
16	KORREKTSION PEDAGOGIKA	70
17	BIOLOGIYA FANINI O'QITISHDA TA'LIM SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI	73
18	OVQAT HAZM QILISH SISTEMASIDA UCHRAYDIGAN SURUNKALI KASALLIKLAR	79
19	DUDUQLANUVCHI BOLALARDA MUSTAQIL NUTQNI RIVOJLANTIRISH USULLARI	86
20	PEDAGOGIK TEXNIKA TUSHUNCHASI VA O'ZIGA XOS JIHATLARI	93

21	FUTBOL BO'YICHA BOSHLANG'ICH TAYYORLOV GURUHIDA SHUG'ULLANUVCHILARGA TEXNIK-TAKTIK USULLARNI O'RGATISHNI AXBOROT-KOMMUNIKATSIYA TEXNOLOGIYALAR ORQALI TAKOMILLASHTIRISH	96
22	TEACHING CHILDREN TO THINK IN SPEECH DEVELOPMENT CLASSES OF PRESCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTIONS	101
23	BOSHLANG'ICH SINFI O'QUVCHILARINING DARSLARGA BO'LGAN QIZIQISHLARINI O'RGANISH BO'YICHA METODIK TAVSIYA	105
24	INFORMATIKA FANINI O'QITISHNI TASHKILLASHDAGI DIDAKTIK PRINTSIPLAR VA USULLAR	108
25	BOLALARDA DIQQAT YETISHMOVCHILIK SINDROMI VA PSIXOKORREKSIYA QILISH YO'LLARI	112
26	MILLIY O'ZLIKNI ANGLASHDA IJTIMOIIY PSIXOLOGIK QADRIYATLARNING O'RNI	116
27	MIYYADA HOSIL BO'LADIGAN SHISHLAR, ULARNING TURLARI VA BU SHISHLARNI DAVOLASH USULLARI	121
28	PSIXODIAGNOSTIKA FANINING SHAKILLANISHI, TARIXI VA BU SOHADA OLIB BORILADIGAN PRAFILAKTIK ISHLAR	127
29	СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К ОЦЕНКЕ КАЧЕСТВА ЖИЗНИ БОЛЬНЫХ С ЧЕРЕПНО-МОЗГОВОЙ ТРАВМОЙ	132
30	SPORT MASHG'UOTLARINING METODIK XUSUSIYATLARI	136
31	JAHON SPORTIDA AYOL SPORTCHILARNING O'RNI	142
32	MAKTABGACHA TA'LIM YOSHIDAGI BOLALARNI BOG'LANISHLI NUTQQA O'RGATISH	146
33	TASVIRIY FAOLIYAT TURLARI HAQIDA ILM BERISHDA DAVLAT TALABLARI VA MTT O'QUV DASTURINI O'RGANISH	150
34	MTTDA UMUMRIVOJLANTIRUVCHI MASHQLAR	156
35	AXBOROT KUTUBXONALARDA KITOB TAQDIMOTINING O'RNI VA AHAMIYATI	159
36	GIDROMETEOROLOGIK XAVFLI HODISALAR BILAN BOG'LIQ FAVQULOTDA VAZIYATLAR HAMDA ULARDA XAVFSIZLIK QOIDALARIGA RIOYA ETISH	163
37	MILLATLARARO TOTUVLIK VA DINIY BAG'RIKENGLIK MA'NAVIYAT RIVOJINING ASOSI	168
38	THE ROLE OF MODERN TECHNOLOGIES IN TEACHING PHYSICS	171
39	METHOD OF STUDYING AND APPLYING THE ELECTROLYSIS METHOD FOR DETERMINING THE ELECTRICAL PROPERTIES OF POLYMERS	182
40	THE USE OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN PHYSICS LESSONS 185	186

***Напоминание!** — Образование наука и инновационные идеи в мире || Авторы несут персональную ответственность за правильность цифр и данных в статьях и планах занятий, включенных в мировой научно-методический журнал, и за правильность приведенных цитат.*

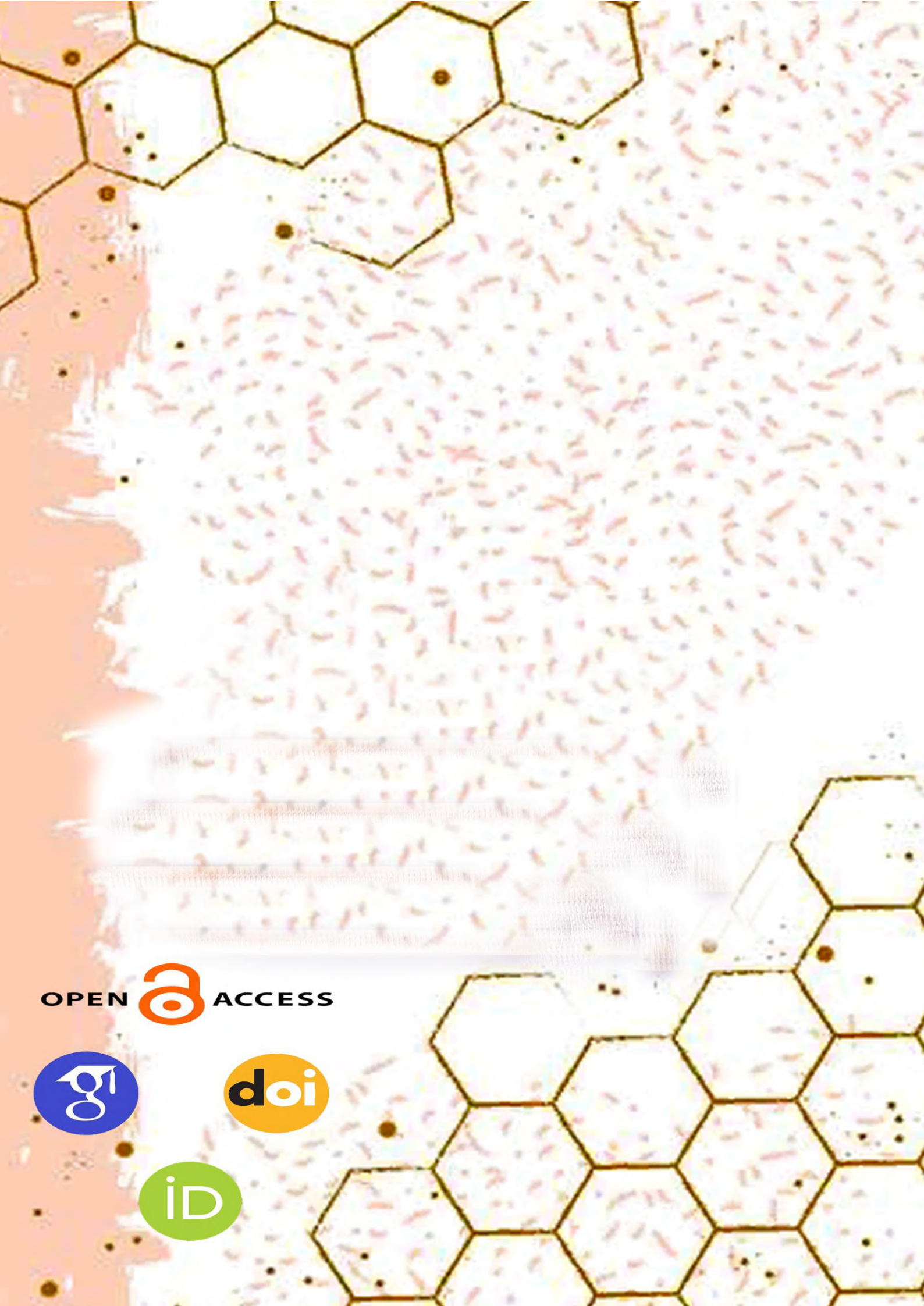
**Главный редактор:
Семёнов Владимир Львович**

**Помощник редактора:
Абдурахманов Бобуржон**

**Подготовитель к публикации:
Халиков Тохирджон Шавкатжонович**

— Образование наука и инновационные идеи в мире всемирный научно-методический журнал, 2022-г.

OPEN ACCESS

